

GEÇMİŞTEN
GELECEĞE

İspir-Pazaryolu
Kültür
Yardımlaşma
ve
Kalkındırma
Derneği

İSPİR PAZARYOLU

100 YIL
1918-2018

Prof. Dr.
Fahri YAVUZ

FAALİYET ALANLARI

- Güneş Enerji Santralleri inşaat ve taahhüt işleri
- Açık ve Kapalı Spor Tesisleri inşaatı yapımı,
- Peyzaj ve Çevre Düzenleme işleri yapımı,
- Çim, Sedum ve Fidan Üretimi

GEÇMİŞTEN
GELECEĞE

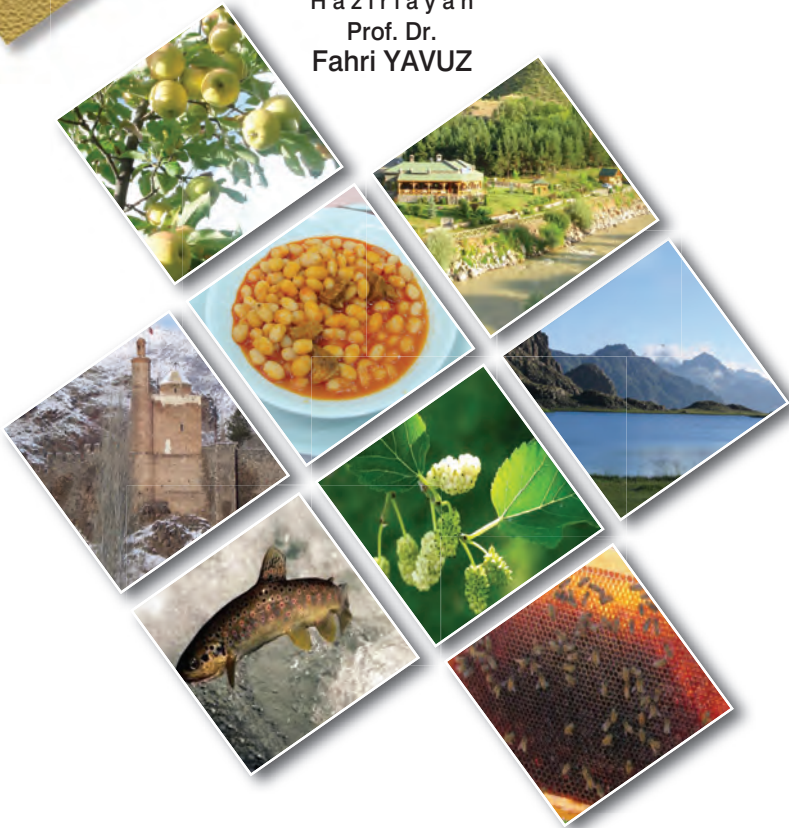
İspir-Pazaryolu
Kültür
Yardımlaşma
ve
Kalkındırma
Derneği

İSPIR PAZARYOLU

100 YIL
1918-2018

Hazırlayan
Prof. Dr.
Fahri YAVUZ

Geçmişten Geleceğe
İspir Pazaryolu
100. Yıl (1918-2018)

Hazırlayan

Prof. Dr. Fahri YAVUZ

ISBN: 978-605-61453-6-0

1. Baskı

Mart, 2023

1000 Adet

İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve
Kalkındırma Derneği Yayınları No: 2

Yayın Sertifika No: 52175

Pelit Meydanı Doğu Apartmanı

A Blok Kat: 1 No: 1

Yakutiye-ERZURUM

Tel : 0 442. 233 48 45

Web : www.ispakalder.org

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Matbaa Sertifika No: 46682

TAKDİM

Kıymetli hemşehrilerim,

Sevgili okurlar,

Erzurum; binlerce yıllık tarihi geçmişi, kültür ve medeniyet birikimiyle Anadolu'nun ziyneti ve müstesna şehirlerinin başında gelmektedir. Birbirinden farklı millet ve medeniyetlere beşiklik etmiş olan kent, stratejik önemiyle hep göz önünde olmuştur. İşte bu yüzdendir ki; Erzurum için asırlardır "Anadolu'nun Muhkem Kilidi" şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. İlaveten, Erzurum; yakın tarih itibariyle milli kurtuluşun ayak seslerinin yükseldiği, bağımsızlık mücadelesinin başlatıldığı ve aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı bir vilayet olması sebebiyle de ayrıcalıklı bir konumdadır.

Tabi Erzurum için böylesine özel bir tarif yapmışken, ilçelerimizi bu çerçevede dışında tutmak elbette yanlış olacaktır. Dolayısıyla İspir'den Horasan'a, Hınıs'tan Aşkale'ye ve Uzundere'den Şenkaya'ya varıncaya kadar, Erzurum'un her bir ilçesi ve kazası nev'i şahsına münhasır nitelikler ve birbirinden müstesna özellikler barındırmaktadır. İspir ve Pazaryolu'nun kurtuluş mücadelesinin 100. yılında İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği'nin çalışmaları her türlü takdirin ötesindedir. İlçelerin gelişimini esas alan her bir sempozyum, çalıştay, panel, fikri çalışmalar ve diğer etkinlikler bölgelerimizin gelişimi için de son derece önemlidir.

Kurtuluşun 100. yılı vesilesiyle gerçekleştirilen en etkili faaliyetlerden "İspir-Pazaryolu 100. Yıl Kalkınma Çalıştay" da yine derneğimiz tarafından 2008 yılında gerçekleştirilmiş olan sempozyumun peşinden basılan sempozyum kitabındaki potansiyelin, -geçen 10 yıllık sürede yapılan ve önemli bir kısmı tamamlanan ulaşım ve enerji yatırımlarının da sağladığı rüzgârla- harekete geçirilmesi için proje fikirlerinin üretilmesi yönüyle farklı ve önemli bir muhteviyatı barındırmaktadır.

İspir ve Pazaryolu ilçelerimizin gelişimini bilimsel olarak derleyen bu kıymetli eserde tüm yararlı 100. yıl faaliyetlerinin sonuçlarının ifade edilmesi ve hemşehrilerimiz başta olmak üzere ilgili tüm muhataplarına ulaştırılması noktasında özellikle Prof. Dr. Fahri Yavuz hocamıza en kalbi teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca 100. yıl faaliyetlerinin gerçekleşmesinde ve bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği yönetimi ve üyelerini, katkıda bulunan tüm iş insanlarını tebrik ediyor, siz saygıdeğer okurlara selam ve saygılarımı sunuyorum.

Temmuz 2021

Mehmet SEKMEN
Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı

Çoruh nehrini besleyen çaylar ve şaleleleri

Fotoğraf: Osman Ceylan

SUNUŞ I

Ekonomik kalkınma, bin yıllık vatan toprağımız Anadolu’da hür ve müreffeh bir şekilde sonsuza kadar yaşayabilmemizin temel dayanaklarından biridir. Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün şu sözü, bu bakımdan oldukça değerlidir: *“Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar yaşayamaz ve sürekliliği alamaz.”*

Prof. Dr. Fahri Yavuz Hocamızın titiz çalışmasının ürünü olan “Geçmişten Geleceğe İspir Pazaryolu” isimli kitap, baştanbaza bu fikrin ete kemiğe bürünmüş halidir.

Yüz yıl önce Kazım Karabekir ve Deli Halit Paşalar ile İspir Müftüsü Mustafa Vehbi Başkapan önderliğinde teşkilatlanan atalarımızın Rus işgalcileri ve Ermeni mezalimine karşı verdiği destansı mücadele sonucunda kazandığımız askeri ve siyasi zaferimizi “ekonomik zaferlerle taçlandırmak” gerçekten de tarihi bir görevdir.

Okumakta olduğunuz eser, bu görevimizi tarif eden tarih, kültür, sanat, doğa, turizm, gastronomi, ekonomi, dayanışma ve umut mesajlarıyla doludur. Yüz yıl önce verdiğimiz destansı mücadelenin ele alındığı bir panelin sunumları, “İspir Müdafaası” kitabının tıpkıbasımı, “Hayalimdeki İspir-Pazaryolu” konulu resim, şiir ve kompozisyon yarışmasının ürünleri ve “İspir-Pazaryolu 100. Yıl Yöresel Kalkınma” konulu çalıştayın sonuçlarına yer verilen bu değerli eser, hangi konulara odaklanmamız gerektiği konusunda bizlere yol göstermektedir.

“Emeksiz yemek olmaz” der atalarımız. Doğru değerlendirildiği ve emek verildiği müddetçe değere dönüşecek nice kaynaklara sahibiz. Yeter ki bu kaynakları, halkımızın aklında ve yüreğinde doğru konumlandıralım, elimizdeki fırsatları kültürel bir değere dönüştürelim.

Gerçekten de kültüre dönüşen değerlere paha biçilemez. Ortak değerler, bir yöre ve ülke halkını geleceğe taşıyacak olan en güvenli güzergâhı tarif ederler. Bu değerli çalışmanın da İspir, Pazaryolu ve Erzurum’un hak ettiği yere bir an önce ulaşmasına önemli katkılar sunacağını düşünüyorum.

Sadece İspir Belediye Başkanı olarak değil, aynı zamanda hem bir eğitimci hem de bir kültür-sanat insanı olarak bu değerli kitap çalışmasında emeği geçen herkese; İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Fahri Yavuz Hocam başta olmak üzere teşekkür ediyorum.

Hayli zengin ve değerli bir içeriğe sahip olan eseri, ilgi ve dikkatle okumanızı tavsiye ediyor; sadece İspir, Pazaryolu ve Erzurum’da yaşayanları değil, Türkiye’nin dört yanındaki bütün hemşehrilerimi hürmet ve muhabbetle kucaklıyorum.

Aralık 2021

Ahmet COŞKUN
İspir Belediye Başkanı

Nisan ayının ilk haftasında Bademli'de badem çiçekleri

Fotoğraf: Osman Ceylan

SUNUŞ II

Daha önce Cenevizlilerin idaresinde kalan Pazaryolu, sonra Selçuklu Türklerinin hâkimiyetine girerek Türk yurdu olmuş, bilahare Anadolu Selçuklu Beyliklerinden Saltuk Oğullarına ve peşinden Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethi ile de Osmanlı İmparatorluğu'na intikal etmiştir. Çok eski tarihi bir geçmişe sahip olan Pazaryolu'nun eski adı "Norgah" olup "Yenişehir" veya "Sulak Yer" anlamına gelmektedir.

Coğrafi özellikler göz önünde bulundurulduğunda İspir ve Pazaryolu, Çoruh Vadisinde değerli arazilere sahip, her türlü bitkisel üretime ve hayvancılığa müsait bir konuma sahiptir. Kullanılabilirlik açısından küçükbaş - büyükbaş hayvancılık ve özellikle arıcılığa fevkalade uygundur. "Sulak Yer" bitkisel üretime de bir o kadar elverişli olup tüm dünyada benzeri olmayan, katma değeri çok yüksek olan İspir kuru fasulye yetiştiriciliği başta olmak üzere arpa, buğday ve birçok bakliyat üretimi de yüksek kalitede yapılmaktadır. Elma, armut, kayısı yetiştiriciliğinin yanı sıra tarihi ceviz ve dut ağaçlarıyla bezenmiş olan yöremizde pestil, köme ve pekmez yapımıyla bölgemize en çok katkı veren kadınlarımız, kekik kokan yaylalarımızda yapmış oldukları tereyağı, peynirleriyle de üretime katkıda bulunmaktadır. DSİ'nin yapmış olduğu sulama barajının

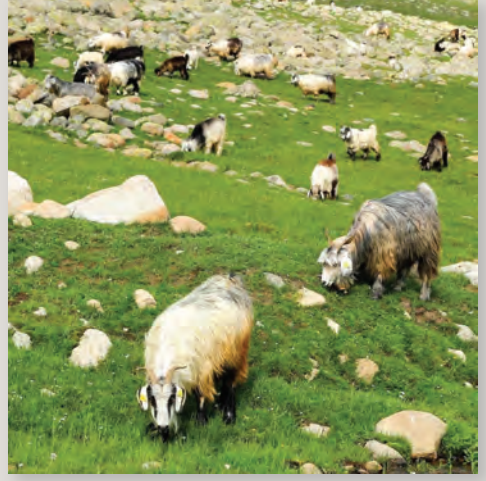

tam olarak faaliyete geçmesiyle üretilen ürünlerimizin rekoltesinde önemli bir artış olacağını inancındayım. Rafting turizmüne uygun olan Çoruh nehri daha aktif bir şekilde kullanarak bu güzide ilçelerimizin tanıtımında ve gelişiminde büyük bir pay sahibi olmasını sağlamak amacındayız.

İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğinin yöremizin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden kalkınması doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu panel ve çalıştaylarla üstlenmiş oldukları sorumluluklara her türlü desteği vereceğimizden, elimizi hiç çekinmeden taşın altına koyacağımızdan hemşehrilerimizin hiç şüphesi olmasın. Bu vesileyle başta İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği yönetim kurulu başkanı Prof. Dr. Fahri Yavuz Hocamıza ve değerli yönetim kurulu üyelerine şahsım ve hemşehrilerim adına teşekkürü bir borç bilir, saygılarımı sunarım.

Aralık 2021

İbrahim ŞAHİN
Pazaryolu Belediye Başkanı

İlçelerimizin çayır ve meralarında hayvan manzaraları

Fotoğraf: Osman Ceylan

SUNUŞ III

Sevgili Hemşehrilerim,

Sevgili Gençler,

Ben İspir’de doğdum. İlk ve ortaokulu İspir’de, lise ve üniversiteyi Erzurum’da okudum. Bizim zamanımızda İspir’de lise yoktu. Bunun için anneme ve babama çok teşekkür ederim. Şu an hayatta değiller. Nur içinde yatsınlar...

Bilindiği gibi İspir; sosyal, kültürel ve ekonomik olarak çok kısıtlı imkânlarla sahiptir. Dağlık olduğu için ticari anlamda tarım yapacak araziden yoksun, ticaret bölgelerine uzak, zor bir coğrafyada bulunmaktadır. Ama burada yaşayan insanlar dürüst, merhametli, zeki, çalışkan ve hiç kuşkusuz vatanseverdir. Bu hamaset değil gerçektir.

Belki şanslı doğmamıştır ama şansını kendi yaratacak vasıflara sahiptir.

Nasıl mı? İyi eğitim alarak, dünyayı takip ederek, çok çalışarak, ailesine, ülkesine ve dünyaya faydalı işler yaparak ve iyi nesiller yetiştirerek.

Yerel kalkınma ile ilgili mülki ve mahallî idarelerin, üniversite ve STK’ların çok güzel çalışmaları var. Bunlara fazla değinmeyeceğim. Elbette ki kırık, kısıtlı ve kurak arazide ticari tarım yapmak mümkün değil; ancak bölgede yetişen doğal yöresel ürünleri işlenmiş, paketlenmiş, sunuma ve satışa hazır yüksek katma değerli ürünlere çevirmek mümkündür. Bunlar bölge yöneticilerinin gayret ve vizyonlarıyla gelişecek konulardır ve zaten bu konuda önemli çalışmaların varlığından haberdarız.

Benim önem verdiğim konu: gençlik. Çünkü geleceğimizi onlar tasarlayacak. Bu ülke onların omuzlarında yükselecek ve ebediyete kadar var olacak. Topyekûn eğitim; özel yeteneklerin eğitimi, girişimci gençlerin desteklenmesi...

Albert Einstein’ın önemli bir sözü var: *“Mantıkla A noktasından B noktasına gidersiniz, ama hayallerinizle sonsuza gidersiniz.”* Biz büyükler öyle bir ortam hazırlamalıyız ki, çocuklarımız ve gençlerimiz hayallerini gerçekleştirsin. Bu düşünceyle İspir ve Pazaryolu ortaöğretim öğrencileri arasında “Hayalinizdeki İspir” konulu ödüllü bir resim, kompozisyon ve şiir yarışması hazırladım.

Nasıl yetenekli çocuklar çıktı inanamazsınız. Yöneticiler ve idarecilere ilham verecek çok etkileyici fikirler çıktı. Kendi pencerelerinden sanat, bilim, eğitim ve gelecekle ilgili beklenti ve önerilerini bizimle açık yüreklilikle paylaştılar. Ben çok etkilendim ve mutlu oldum. Küçük kasabada yaşayınca, sanat, bilim, kültür, spor gibi konulardan yeteri kadar faydalanmak mümkün olmuyor. Yeteri kadar sosyalleşmemek gençleri biraz ürkek ve çekingen yapıyor. Dolayısıyla büyük şehirde yaşayanlarla şartları eşit olmadığı için hayat yarışına geriden başlıyor, arayı kapatmak için de daha

çok çalışmak zorunda kalıyorlar. Onları devlet ve bizler millet olarak desteklemeliyiz.

Ben çocukken çok hayal kurardım. Coğrafya atlasını alır, dünyayı merak eder ve hayalimde gezerdim. Allah fırsat verdi ve 60-70 ülkeyi gördüm. Dergilerde ve bazı kitaplarda gördüğüm ve okuduğum barajlar, fabrikalar, yollar, binalar beni çok etkiledi. İşadamı olmaya çocukken karar verdim. Çok araştırdım ve çok çalıştım. Birçok spor tesisi, yollar, köprüler, binalar, güneş ve hidroelektrik tesisleri yapmayı ve işletmeyi Allah nasip etti. Bu konularda rahmetli annemin çok desteğini gördüm. Bana her zaman umut, güç ve güven verdi.

Sizler de yapabilirsiniz! Araştırın, çok çalışın, asla yılmayın. Dünyadaki Tesla ve Honda gibi büyük girişimcilerin hayatlarını okuyun. Çok etkilenecek ve kendinize güveniniz artacaktır.

Çanakkale Savaşını çok iyi araştırın, İstiklal Marşını satır satır inceleyin. Azmin nelere kadir olduğunu göreceksiniz.

Yepyeni bir çağ başlıyor. Yeni bir dünya düzeni kurulacak. Güçlü küresel oyuncular sahnede ve senaryolar yazılıyor. Dünyayı idare edecek olan bir avuç elitler yani efendiler düğmeye bastılar.

Tüm yaşamımız çeşitli enstrümanlar kullanılarak yapay zekâlar tarafından kayıt ve kontrol altına alınacak. Hukuk, sağlık, ticaret ve eğitim tamamen dijitalleşecek. Bunların tüm provası yapılıyor. Yüz tanıma teknolojileri ve biyometrik çipler insanları kontrol altına alacak. Bazı meslekler kaybolacak, yeni meslekler gelişecek; uydu sistemi

ile tüm insan davranışları incelenecek, yapay zekâ ile tüm insanlar sınıflanacak. Tüm harcamalar kayıt altına alınacak. Ulus devletlerin para birimleri yok olacak. Kripto paralar piyasalara hâkim olacak. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Tüm amaç insanlığı korkutarak planlanan düzeni kurmaktır. Bu başladı ve çok kısa zamanda gerçekleşecek.

Gençler! Bu dünyada yerinizi almanız, çağa ayak uydurmanız, iyi yaşam kurmanız için ülkenizi ileri medeniyet ve kalkınmış ülkeler seviyesine getirmek, güçlü bir Türkiye kurmak ve dış güçlerden korumak için çok iyi yetişmeniz lazımdır. Başarırsınız. Önemli insanların ya da rol modellerinizin hayatına bakın. Sizden farklı değiller. Belki şartları sizden daha da zordur. Onlar başardıysa siz de başarırsınız.

Neler yapmalısınız? Zamanı çok iyi kullanmalısınız; risk alıp cesurca kararlar vermelisiniz. Yabancı dilleri çok iyi kullanabilmelisiniz. İyi bir eğitim almalısınız. Ülkenizi ve dünyayı mutlaka gezip görmelisiniz. Çok araştırmalısınız. Fuarlara katılmalısınız. Bilgi teknolojilerini iyi kullanmalısınız. Sağlığınıza çok dikkat etmelisiniz. Mutlaka spor yapmalısınız. Çok kitap okumalısınız. Doğayla haşır neşir olmalısınız ve en önemlisi çok çalışmalısınız, kendinize güvenmeli, asla ve asla yılmamalısınız.

Göreceksiniz başaracaksınız. Kendiniz ile gurur duyacaksınız ve geleceğin gençlerine harika örnekler olacaksınız.

Kasım 2021

Mürsel MERAL
İş Adamı

ÖN SÖZ

O zamanlar Aşağı Özbağ Mahallesi- nin sırtını yasladığı tepede konumlanan köy ilkokulunu bitirdikten sonra İspir ortaokulu maceramız başladı. Macera diyorum çünkü 1970’li yıllarda yaklaşık üç km yolu, yaz kış demeden mahalle arkadaşlarımızla her sabah gidip akşam dönerek kat ederdik. Kışları bazen diz boyu karda yürümek ve bazen de soğuktan kulaklarımız kızarana kadar üşümek durumunda kalırdık bu gidiş gelişlerde. Yolu kısaltmak için üzeri buz tutan Çoruh nehrinden karşıya geçerek, bayrak merasimlerine veya ilk derslere son anda yetişerek ve dönüşte karanlık bastıktan sonra korkuyla evlerimize vararak maceralar yaşırdık o küçük bedenlerimizle. İspir ve Pazaryolu’nun köylerinden o yıllarda ortaokul ve liseyi okumaya gelen hemen her öğrencinin farklı ancak benzer zorlukta mücadelelerinde olduğu gibiydi İspir yaşanmışlıkları. Yaz aylarında Kadızade Medresesindeki Kur’an kursuna devam edişlerimiz, 25 Şubatlarda kutlamalara katılışlarımız, mahallede yetiştirdiğimiz salatalıkları İspir’de satışlarımız, babamın İspir’deki manifatura dükkânında sinek avlayışlarım ve yılbaşlarında herfene erzakı satın almak için kasabaya gidişlerimiz iz bırakan İspir hatıralarımızın diğer bazıları idi.

Muhtemelen 1930’lu yılların ortalarında dedemin kız kardeşini gelin vererek Pazaryolu ile akrabalık bağları kurmuşuz. Yaklaşık 50 yılı aşkın bir süre sonra bu gelinin torunuyla evlenerek akrabamız ailenin damadı oldum. Pazaryolu’nun eniş-

tesi olarak bayram ziyaretleri yanında kâh elma toplamaya, kâh ekin biçmeye giderek bu küçük ve şirin ilçede anılarımı çoğalttım. İlk zamanlar nahiyeye halkının bana “enişte” diye hitap ettiklerinde onları tanıyamamanın verdiği sıkıntıyı yaşamış, ancak zamanla çoğunu yakından ve ismen tanıma imkânı bulmuştum. İspir’e 25 km mesafede, daha geniş arazilere sahip ve serin iklimi olan Pazaryolu’ndaki bu güzel yaşanmışlıklar 1980’li yılların sonundan bugünlere kadar devam etti. Tüm bu anlatılar, aslında şahsım ve etrafımdakilerle temsil etmeye çalıştığım gençliğinin ilk yıllarını 1950’lerden 1990’lara ilçelerimizde yaşayan neslin benzer hikâyelerinden kesitlerdir.

“ Köylerden ve nahiyelerden kasabaya 1970’li yıllarda ortaokul ve lisede okumaya gelen hemen her öğrencinin farklı ancak benzer zorlukta yaşanmışlıkları vardı. ”

Herhalde hem İspirli hem de Pazaryolu eniştesi olmamın verdiği temsil kabiliyeti, beni İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği yönetim kurulu başkanlığına sürükledi. Derneğimizin kuruluş yılı olan 2005'den beri yürüttüğümüz İspir ve Pazaryolu'na yönelik faaliyetler sayesinde yöremize yönelik birikimlerim arttı. Bir akademisyen olarak yöremizle ilgili çalışmalarım yanında ilçelerimizin kalkınması için yürüttüğüm projeler sırasında da İspir ve Pazaryolu'nun merkez ve köylerinde hemşehrilerimizin problemleriyle haşır neşir oldum. Tüm bu deneyim ve mesleki birikimlerimi çalıştaya ve kitaba yansıtmaya çalıştım. Kurtuluş mücadelesinin 100. yılı dolayısıyla 2018'de yapılan etkinlikler, 2008'de düzenlenen ve 2010'da kitabı basılan İspir Pazaryolu Tarih, Kültür ve Ekonomi Sempozyumundan sonra ilçelerimize yönelik derneğimizin en önemli faaliyetleri olmuştur. Bu kitap, 100. yıl etkinliklerinin sonuçlarını "Geçmişten Geleceğe İspir Pazaryolu" başlığı altında yöremizin geçmişini, bugününü ve geleceğini sentezleyen bir bakış açısıyla hemşehrilerimize en iyi şekilde ulaştırmayı amaçlamaktadır.

Kurtuluş mücadelesinin 100. yılı etkinliklerine az veya çok katkı veren, katılan ve maddi ve manevi destek olan yönetim kurulu üyelerimize, üyelerimize, hemşehrilerimize, yerel yöneticilerimize ve dostlarımıza teşekkür ederim. Ayrıca, bu etkinliklerin gerçekleşmesine maddi destekte bulunan Erzurum Büyükşehir Belediyesi'ne, Bayramoğlu Grup'a, Meral Elektrik Üretim A.Ş.'ye ve Cimilli Taksitli AVM'ye müteşekkirdiğimi ifade etmek isterim. İlaveten, kitabı okuyarak Türkçesi açısından iyileştiren Yönetim Kurulu Üyemiz Türk Dili uzmanı

İspir ve Pazaryolu ilçelerimizin kalkınması için yürüttüğümüz çalışmalar ve projeler sırasında merkez ve köylerindeki hemşehrilerimizin problemleriyle haşır neşir olmamız sonucu kazandığım birikimlerimi bu kitaba yansıtmaya çalıştım. ˆ

Prof. Dr. Hüseyin Baydemir'e teşekkür ederim. Son olarak, bu kitabın basım maliyetlerini üstlenen işadamı hemşehrilerimiz Mürsel Meral, İrfan Savaş, Bekir Kılıç, Necati Polat, Yunus Bayramoğlu ve Emine Bayramoğlu Dursun'a şükranlarımı sunarım.

Kitabın; hemşehrilerimize, yerel yöneticilerimize, yöremize yatırım yapacak işadamlarımıza, gençlerimize, öğrencilerimize ve tüm okurlarına yararlı olmasını dilerim.

Mart 2023

Fahri YAVUZ

İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	iii
SUNUŞ I	v
SUNUŞ II	vii
SUNUŞ III	ix
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
PANEL:	
100. YILINDA İSPİR-PAZARYOLU KURTULUŞ MÜCADELESİ ÖNCESİ VE SONRASI	5
Açış Konuşmaları	5
Panel Sunumları	13
Sorular, Cevaplar, Değerlendirme	30
Plaket Takdimi	33
İSPİR MÜDAFAASI TIPKIBASIM:	
100. YIL ANISINA SÜREYYA HAMİ ŞEHİDOĞLU'NUN ESERİ	37
Başlarken	45
İspir İlçesi	47
Kültürel Durum	48
İktisadi Durum	50
Ruslar İspir'e Giriyor	55
İspir Kurtuluş Cemiyeti	67
Rusların Çekilişi ve Akan Hadisesi	72
Bütün Boğazlar Tutuluyor	77
Karakoç, Yanıköprü, Karakaya Muharebeleri ve Mohurgut Cephesi	87
Türk Ordusu İspir'e Giriyor	97
Mohurgut Muharebesi	100
Rüştü Paşa'nın Mektubu	102
Eski ve Yeni Köy İsimleri ve Düzeltmeler	107
SOSYAL FAALİYETLER:	
100. YIL BİRLİKTELİĞİ, MEVLİDİ, HERFENESİ, TÖRENLERİ VE İFTAR YEMEĞİ	111
Tarihi Müceldili Konağında Panel Sonrası Akşam Birlikteliği	111
Çortan Camisinde Şehit ve Gaziler için Kur'an Tilaveti ve Mevlit	111

Dernekte Kahramanlık Türküleri Eşliğinde Gobdin Herfenesi.....	112
25 Şubat Törenlerine İştirak Yolunda: Pazaryolu'nda Kahvaltı.....	113
100. Yıl Kurtuluş Mücadelesi Kutlama Törenlerine Katılım.....	114
100. Yılda Geleneksel İftar Yemeği Birlikteliği.....	117
YARIŞMA:	
HAYALİMDEKİ İSPİR PAZARYOLU RESİM, ŞİİR VE KOMPOZİSYON YARIŞMASI.....	119
Yarışmanın Planlanması.....	119
Jüri Değerlendirmesi.....	120
Resim Yarışması.....	121
Şiir Yarışması.....	124
Kompozisyon Yarışması.....	131
Hayalimdeki İspir ve Pazaryolu Yarışması Ödül Törenleri.....	140
ÇALIŞTAY:	
İSPİR-PAZARYOLU 100. YIL YÖRESEL KALKINMA ÇALIŞTAYI.....	147
Açış Konuşmaları.....	147
Panel Sunumları.....	162
Çalıştay Oturumları.....	183
Değerlendirme.....	207
Proje Fikirleri.....	209
Çalıştay Katılımcı Listesi.....	215
Teşekkür Belgeleri ve Plaket Takdimi.....	220

Gölyurt geçidinden Çoruh vadisine inerken kuşburnular arkasında bir köy manzarası

Ülkemizin çok sayıda il ve ilçesinde 2018 yılı yüzüncü kurtuluş mücadelesi yıldönümleri, önceki ve sonraki yılların yıldönümlerine göre daha çok etkinlikle ve daha fazla önemsenerek kutlandı. Bu vesileyle Kurtuluş Mücadelesi, Terör Mücadelesi, 15 Temmuz Direnişi, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı Harekâtları ve diğer mücadelelerde hayatını kaybeden tüm şehitlerimizi rahmet ve minnetle anıyoruz.

Yüzüncü yıl kutlamalarını bir başlangıç kabul ederek, bundan sonraki kutlamaları daha işlevsel hale dönüştürmek gerekiyor herhalde. Yüzyıl önce düşman işgalinden atalarımızın kurtardığı bu vatani, şimdilerde koruma ve yüceltme mücadelesi içindeyiz. Bu koruma, kollama ve yüceltme mücadelesini başaramıyız, öncelikle kendi ayaklarımız üzerine durabilecek güçlü bir ülke olmamıza bağlıdır.

İşte bu anlayış ve sorumluluk bilincinden hareketle İspir Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği olarak İspir ve Pazaryolu Kurtuluş Mücadelesinin 100. yılı münasebetiyle 2018 yılında özellikle İspir'in kurtuluş törenlerinin yapıldığı 25 Şubat tarihi civarında ve sonrasında geçmişten geleceğe konseptiyle birçok etkinliği Erzurum'da, Pazaryolu'nda ve İspir'de gerçekleştirdik. Elinizdeki kitap bu etkinliklerin sonucu olarak ortaya çıkmış, yazılmış, hazırlanmış ve siz okurlarına sunulmuştur.

İspir Kalesi

İlk olarak 23 Şubat 2018'de "100. Yılında İspir Pazaryolu Kurtuluş Mücadelesi, Öncesi ve Sonrası Paneli" Bayramoğlu Un Yem Grup adına hemşehrimiz Yunus Bayramoğlu'nun katkılarıyla Atatürk Üniversitesinde gerçekleştirildi. Panel derneğimiz üyesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Muhsine Börekçi, çok güzel bir giriş konuşması ve başarılı bir yönetim ile başkanlık etti. Panelistlerden yine üyemiz Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. İbrahim Etem Çakır "İspir ve Pazaryolu'nun 16. ve 17. Yüzyılı", tarihçi öğretim üyesi hemşehrimiz Yrd. Doç. Dr. Şaban Bayrak "İspir ve Pazaryolu'nun 18. ve 19. Yüzyılından

kesitler” sundu. Panelistlerden Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, Müftü Başkan’ın üçüncü kuşak torunu Hatice Başkan *“Kurtuluş Mücadelesini”* büyük bir coşkuyla anlattıktan sonra Coğrafya öğretmeni Muhsin Yazar, *“İspir’in Kurtuluş Mücadelesi Sonrası Dönemini”* sundu. Soru, cevap ve katılımcıların katkıları sonrası plaketer verildi ve dut-ceviz-çay ikramıyla panel tamamlandı. Panele kaymakamlarımız, belediye başkanlarımız, üyelerimiz, hemşehrilerimiz ve öğrenciler katıldılar. Panelin tümü videoya kaydedildi. Bu kayıtlar yetkililere ve okullara dağıtıldı. Panel kayıtları bu kitapta da metin haline getirilerek okuyucuların hizmetine sunulmuş oldu.

Panelin tamamlayıcısı olması ve İspir kurtuluş mücadelesinin daha detaylı öğrenilmesine imkân sağlaması için 1957 yılında o zamanın İspir Kaymakamı Süreyya Hami Şehidoğlu’nun bizzat canlı tanıklarından yararlanarak yazmış olduğu *“Birinci Cihan Savaşında İspir Müdafaası”* kitabı, tıpkıbasım şeklinde bu kitapta bir bölüm olarak yerini aldı. Orijinal kitap, Müftü Başkan’ın üçüncü kuşak torunu Hatice Başkan’dan temin edilmiş, taranmış ve tıpkıbasıma uygun hale getirilmiştir.

Panelden hemen sonra aynı gün Tarihi Müceldili Konağında Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı hemşehrımız Mehmet Sekmen’in ikramıyla üyelerimiz ve panele katılan misafirlerimizle akşam yemeği birlikteliğimiz oldu. Üyelerimiz M. Yılmaz Çağlayan ve İbrahim Çavdar tarafından kurtuluş mücadelesi şehit ve gazilerimiz için Çortan Camisinde her yıl düzenlenen Kur’an-ı Kerim tilaveti ve Mevlid-i Şerif etkinliği, 2018 yılı 24 Şubat’ında üyemiz Samih Aydın’ın yardimları ve hemşehrımız Prof. Dr. Necdet

Çağıl’ın katkılarıyla gerçekleştirildi. Aynı gün akşam Dernek’te kahramanlık türküleri eşliğinde gobdin ve çay ikram edilerek üyelerimiz, misafir hemşehrilerimiz ve dostlarımızın katılımıyla 100. yıl herfenesi yapıldı. Ertesi gün 25 Şubat 2018’de üyelerimiz ve misafir hemşehrilerimizle Pazaryolu’nda belediye başkanımızın ikram ettiği kahvaltıyı yaptıktan sonra İspir Kaymakamlığı ve Belediyesi tarafından düzenlenen kurtuluş mücadelesinin 100. yılı kutlamalarına kaymakam ve başkanımızın misafiri olarak katılım sağlandı.

Derneğimizin kuruluşundan bu yana her yıl işadamı veya esnaf hemşehrilerimizin ikramıyla üyelerimiz, yerel yöneticilerimiz, misafirlerimiz ve öğrencilerimizin iştirakiyle Ramazan ayının sonuna doğru geleneksel iftar yemeği düzenlemekteyiz. En büyük katılımın olduğu 100. yıl iftar yemeği, İzmir’den hemşehrımız işadamı Necati Polat’ın ikramıyla gerçekleştirildi. Geleneksel iftar yemeklerimiz, yılda bir defa üyelerimizin ve hemşehrilerimizin bulunduğu, hal hatır ettiği ve birlikteliğimizin çimentosu sayılan en önemli etkinliklerimizden olduğundan bu kitapta yer almayı hak etti.

Hayalimdeki İspir Hayalimdeki Pazaryolu

Ödülleri 23 Mayıs 2018’de verilmek üzere, bu tarih öncesinde Meral Elektrik A.Ş.’nin katkılarıyla *“Hayalimdeki İspir - Hayalimdeki Pazaryolu”* temalı Liseler Arası Şiir, Kompozisyon ve Resim Yarışması düzenlenmiştir. Kurtuluş mücade-

lesinin 100. yılı etkinlikleri içerisinde bu yarışma fikri, hemşehrimiz işadamı Mürsel Meral tarafından ortaya atılmış ve altın ödülleri kendisi tarafından karşılanmıştır. Lise ve sadece resim dalında ortaokul öğrencilerinin katılımı olacak şekilde düzenlenen yarışma, İspir İlçe Milli Eğitim Müdürü Ahmet Aydın ve Pazaryolu İlçe Milli Eğitim Müdürü Selahattin Toraman'ın katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Yarışmaya katılan eserleri, hemşehrilerimiz ve aynı zamanda İSPA-KALDER'in üyeleri Temel Tıp Bilimleri öğretim üyesi şair Prof. Dr. Osman Aktaş, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları öğretim üyesi Prof. Dr. Hüseyin Baydemir ve Güzel Sanatlar Eğitimi öğretim görevlisi Ebru Amil Tüllüce'den teşekkür eden jüri değerlendirmiştir. Ödüller, önce Pazaryolu'nda sonra İspir'de yapılan anlamlı törenlerle öğrencilerimize verilmiştir. Yöremizin geleceğini gençlerin hayallerinden resme, şiire ve kompozisyona yansıtan yarışmanın ödül kazanan eserleri yanında hazırlama, değerlendirme ve ödül verme süreçlerinin detayları elinizdeki bu kitapta yer almaktadır.

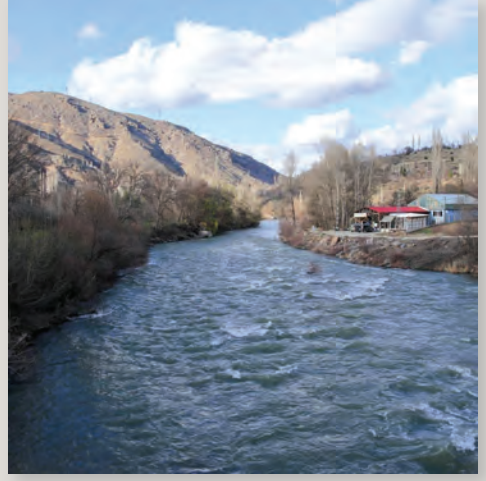
Derneğimizin 100. yıl kapsamında yaptığı son ve en önemli etkinlik, 22-23 Eylül'de İspir Hamza Polat Meslek Yüksekokulunun katkılarıyla yapılan "İspir-Pazaryolu 100. Yıl Yöresel Kalkınma Çalıştayı" olmuştur. Bu çalışmaya Erzurum Büyükşehir Belediyesi, İspir Pazaryolu kaymakamlıkları ve belediyeleri, İSPADER, İSPAV ve diğer dernekler paydaş olarak katılım yapmış ve katkı vermişlerdir. Çalıştayı sponsorluğunu Cimilli AVM adına hemşehrimiz Hamza Cimilli yüklenmiştir. Bu çalıştayda "Yöresel Ürünler Dayalı Kırsal Turizm" ana teması altında İspir ve Pazaryolu'nun gelişme potansiyeli olan alanlar üzerine önce bir panel düzenlenerek ilgili

Pazaryolu Barajı

uzmanlar tarafından katılımcılar bilgilendirilmiş ve sonrasında ileri düzeyde fikir teatisi yapılarak, yöremizin kalkınması için gelecekte uygulamaya koyulabilecek proje fikirleri üretilmeye çalışılmıştır. Çalıştayı tüm aşamaları görsel olarak sonuçlarıyla beraber kitapta yer almıştır. Ayrıca kırsal turizmin bir yönünü oluşturacak olan yöremizin doğal güzellik ve kültürel potansiyelini gösteren Osman Ceylan'a ait fotoğraflar yedi farklı konseptle kitabın farklı sayfalarında yerini almıştır.

Geçmişimizi, günümüzü ve geleceğimizi yansıtan tüm bu etkinliklerin sonuçlarının yöremize, yöremiz insanına, yerel yöneticilerimize, ilgi duyan herkese ve dolayısıyla ülkemize kalıcı katkılar sağlama amacıyla bu kitap özenle hazırlanmaya çalışılmıştır. Giriş ile başlayan bu kitap; yukarıda detayları verilen 100. Yıl Paneli, İspir Müdafaası kitabının tıpkıbasımı, 100. Yılında Hayalimdeki İspir-Pazaryolu Yarışması ve 100. Yıl Yöresel Kalkınma Çalıştayı ana bölümlerinden oluşmaktadır. Kitap, İSPA-KALDER ve kitap sponsorlarımızın tanıtımlarıyla ikmal edilmiştir.

İlçelerimizi doğuştan itibaren saran gerdanlık Çoruh

Fotoğraf: Osman Ceylan

PANEL: 100. YILINDA İSPİR-PAZARYOLU KURTULUŞ MÜCADELESİ ÖNCESİ VE SONRASI

AÇIŞ KONUŞMALARARI

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğinin, Bayramoğlu Grup'un katkılarıyla düzenlemiş olduğu *100. Yılında İspir-Pazaryolu Kurtuluş Mücadelesi Öncesi ve Sonrası Paneline* hepimiz hoş geldiniz. Programı arz ediyorum.

- Saygı duruşu ve ardından İstiklal Marşı'nın okunması,
- Açış konuşmalarının yapılması,
- Panelin gerçekleştirilmesi,
- Plaketlerin takdim edilmesi,
- Salonun fuayesinde dut, ceviz ve çay ikramının yapılması
- Kapanış.

Şimdi güzel yurdumuzu bizlere emanet eden başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere gerek İspir ve Pazaryolu'nun

Cumhuriyetin ikinci secimleri, İspir Türk Ocağı, 1927

Panel posteri

kurtuluşunda mücadele eden, gerekse ülkemiz için canını ortaya koyan aziz şehitlerimizin manevi huzurlarında sizleri bir dakikalık saygı duruşuna ve ardından İstiklal Marşı'mızı okumaya davet ediyorum.

- Saygı duruşu
- İstiklal Marşı

Açık konuşmalarını yapmak üzere İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. Fahri Yavuz Beyefendi'yi kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. FAHRİ YAVUZ,
İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı

Çok değerli protokol, çok değerli derneğimiz üyeleri, hemşehrilerimiz, sevgili öğrenciler ve basın değerli mensupları, hepimizi saygıyla selamlıyorum.

Evet, bu sene 2018, Türkiye genelinde kurtuluş mücadelelerimizin 100. yıl dönümü. Bu vesileyle çok kısa konuşmama başlamadan önce, hem kurtuluş mücadelesi sırasında hem de şu an Afrin’de devam eden savaşta şehit olan kahramanlarımıza rahmet, gazilerimize acil şifalar diliyorum. Tüm şehitlerimizin ve ebediyete intikal eden gazilerimizin ruhuna bir Fatıha okuyalım.

Biz de 100. Yıl vesilesiyle İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği olarak sorumluluğumuzun bilinci ile önce Erzurum’da ve akabinde Pazaryolu ve İspir’de bir dizi faaliyetleri üstlenmeye karar verdik. Bu faaliyetlere şu anki panelimiz ile başlıyoruz. Peşinden bir akşam yemeği birliğimiz var. Yarın Pelit Meydanı’nda Çortan Camisinde şehit ve gazilerimiz

için Kur’an-ı Kerim tilaveti ve Mevlid-i Şerif okunacak. Yarın akşam dernekte biraz da zamanın ruhuna hitap edecek şekilde kahramanlık türküleri eşliğinde yöresel tatlımız olan “gobdin” döveceğiz. 25 Şubat Pazar günü de önce Pazaryolu’nda bir kahvaltı ve sonrasında İspir’deki törenlere arkadaşlarımızla katılmış olacağız. Nisan-Mayıs aylarında dernekte bir fotoğrafçılık kursu ve peşinden İspir ve Pazaryolu’na bir fotoğraf çekme safarisini, sonrasında çekilecek fotoğrafların sergilendiği bir sergi ve yarışma, peşinden İspir, Pazaryolu’nun güzelliklerini içeren bir albüm çıkarmayı planlıyoruz (ileriki yıllara ertelendi). Son olarak da 28-29 Haziran’da İspir Pazaryolu 100. Yıl Yöresel Kalkınma Çalıştayı (22-23 Eylül 2018’de gerçekleştirildi) düzenleyeceğiz. Bu çalıştayı, hem 100. yılda hem de 2008’de düzenlediğimiz sempozyumdan tam 10 yıl sonra düzenlemiş olmamız anlamlıdır. Biliyorsunuz, 10 yıl önce 26-28 Haziran 2008 tarihlerinde bir İspir-Pazaryolu Tarih, Kültür ve Ekonomi Sempozyumu düzenlemiştik ve 2010 yılında da kitabını basmıştık. Sempozyum kitabı ile ilgili olarak kısa bir anekdot da anlatabilirim. Erzurum’da, şehirde bir esnaf elimizdeki kalın ve güzel basılmış kitabı görünce “İspir’de bu kadar yazacak şey var mı?” diye bir latifede bulunmuştu. Çok kısa olmak kaydıyla derneğimizle ilgili bilgi vermek isterim. Derneğimiz 2005 yılında kurulduğundan beri aktif bir şekilde faaliyet göstermektedir. Derneğimizin adından da anlaşılacağı gibi yöremize, üyelerimize ve hemşehrilerimize yönelik kültürel, yardımlaşma ve kalkındırma faaliyetleri genel misyonu çerçevesinde çok çeşitli ve çok sayıda etkinlikler yaptık ve yapmaya devam etmekteyiz.

Panelimizi uzun uzun dinleyeceksiniz. Ayrıca panel kayda alınıyor. Bu kayıtlardan doğrudan yararlanılacağı gibi dikte edilip sempozyumda yapıldığı gibi 100. Yıl faaliyetleri kitabının bir bölümü şeklinde yayınlanarak da hizmete sunulacaktır. Bu vesile ile ben, başta sponsorumuz Bayramoğlu Grup'a desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum. Ayrıca panelimizi şereflendiren çok değerli rektör yardımcımız Prof. Dr. Nihat Yatkın Bey'e, İSPAV başkanımız Yaşar Yılmaz Bey'e, Erzurum Büyükşehir Belediye Başkan Vekilimiz Selami Keskin Bey'e, İspir Kaymakamımız Faruk Erdem Bey'e, önceki Kaymakamımız Ömer Faruk Fidan Bey'e, İspir Meslek Yüksekokulu Müdürümüz Prof. Dr. Mutlu Kundakçı Bey'e, siz çok değerli üyelerimize, hemşehrilerimize, misafirlere ve öğrencilerimize teşekkür ediyorum. Bu arada yoğun çalışmalarım sırasında bana destek olan eşime de teşekkürü ifade etmeden geçemeyeceğim. Ayrıca panel başkanı Prof. Dr. Muhsine Börekçi Hanımefendi'ye, panelistler Doç. Dr. İbrahim Ethem Çalık Bey'e, Yrd. Doç. Dr. Şaban Bayrak Bey'e, sunucu, panelist ve kurtuluş mücadelesinin lideri Müftü Başkapan'ın üçüncü kuşak torunu olarak panelde üç rol üstlenen Hatice Başkapan'a ve öğretmen Muhsin Yazar'a teşekkür ediyorum. Panelimizin, verimli, başarılı ve güzel geçmesini diliyor ve hepinize tekrar selam ve saygılarımı sunuyorum.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Konuşmalarını yapmak üzere İSPAV Başkanı Sayın Yaşar Yılmaz Beyefendi'yi kürsüye davet ediyorum.

YAŞAR YILMAZ, İSPAV Başkanı

Saygıdeğer rektör yardımcımız, kıymetli kaymakamlarımız, İSPA-KALDER'in çok değerli başkanı, büyükşehir belediyeimizin çok değerli sekreter yardımcısı, yüksekokulumuzun kıymetli müdürü, kıymetli akademisyenler, misafirlere, basın mensupları, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bu tür anma, yeniden muhakeme etme, değerlendirme günleri, yılları, hiç şüphesiz ki dar anlamda bölgelerin, daha geniş anlamda ülkelerin, milletlerin, yeniden bir muhakeme yapma, ufuk tayin etme, milli şuuru tazeleme bakımından çok kıymet arz ediyor. İşte 2018 yılı, İspir'imizin, Pazayolu'muzun, Erzurum'umuzun düşman işgalinden kurtuluşunun 100. yılı. Ama biz yüzyıldan beri bu kurtuluş törenlerini yaparken bir taraftan da hala cehaletle mücadele ediyoruz. Ve henüz ondan kurtulabilmiş değiliz. İşte İSPA-KALDER'in ekonomik kalkınma adı altında yapacağı çok değerli çalıştay. Daha önce de yapmışlardı 2008'de ve çok değerli bir ürün çıkmıştı, ufuk tazeleyen bir eser. Ama orada yazılan makalelerin müteşebbisler tarafından gerçekleştirilmediğini gözlemleyin-

ce ayrıca da üzüldüm. Bize gelince, 1994 yılında İspir ve Çevresini Kalkındırma Vakfı, kısa adı İSPAV olarak hizmetlerimize başladık. Ve İspir'de Çoruh'un üzerine baraj kurulmadan Erkan Mumcu Bey zamanında sempozyumlar yaptık, 2006 yılında *Çoruh'tan Kaçkarlara Festivalini* yaptık, yine onun sempozyum ayağı vardı. Değerli çalışmalardı. En son sosyal âlemden takip ettiğiniz kadarıyla görmüşsünüzdür. İspir'imize ve Pazar-yolu'muza yerli ve yabancı 35 ressamı üç grup halinde götürerek *Çoruh Plastik Sanatlar Çalıştaylarını* yaptık. Aşağı yukarı 1 milyon TL değeri olan resimleri, eserleri oraya kazandırdık. İspir ve Pazar-yolu'nun tanıtılması noktasında bu çok kıymetli idi. Ekonomik yatırımların ve iş sahasındaki ilerlemelerin yanında bu tür kültürel faaliyetlerin, bizim tekâmülümüzün eksik kaldığı da hepimizin idrak ettiği bir husustur. İnşallah bu yıl biz de tıpkı İSPA-KALDER gibi, İstanbul'daki İSPA-DER gibi ama kendi kalitemizin, kendi insan kaynağımızın yöneldiği alanlar itibarıyla daha çok tarih, kültür alanında 2018 yılını değerlendirmek istiyoruz. Türk milletine göçebe gözüyle bakan bu cümlelerle onu küçümseyen, kendi milletinin farkında olmayan ya da art niyetle bu tür sözleri söyleyenlere bu millet hala ufkunun ötesinde olan bir cümle, bir atasözü söylemiştir. Danışıkçın yok ise borkünü yanına koy, yahut değneğini önüne al. Bu ne demektir, hem İslam ile müşerref olduktan sonra hem de daha öncesinde bunu idrak etmiş olan bu necip milletin fertleri olarak toprağımızı ve geniş bölgeyi okuma gayreti içinde olan bizler 2018 yılında inşallah bu şuurla o milli coşkuyu yeniden tazelemek ve farkındalığı artırmak, gelecek nesillere bunu aktarma gayreti içerisinde olacağız. Bu programda on-

ların ayrıntısını vermeyeceğim. Yeri gelince sizlere arz ederiz. Ama danışma kültürü dediğimize göre biz, işte buraya geldikten sonra İspir'de kaymakamımız, belediye başkanımız, yüksekokul müdürümüz ve burada büyükşehir belediye başkanımız ve diğer sivil toplum örgütleriyle, bir ay önce eski sağlık bakanımız Recep Akadağ'a kaydettiğimiz programımızı onlarla istişare edip, bu istişare neticesinde kamuoyuna, hemşehrilerimize arz edeceğiz. Ben bu panelin hemşehrilerime, burada bulunan, zahmete katlanıp gelen siz değerli dinleyicilere hayırlı olmasını diliyorum. Hepinizi muhabbetle selamlıyorum.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Konuşmalarını yapmak üzere Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Nihat Yatkın Beyefendi'yi kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. NİHAT YATKIN
Rektör Yardımcısı

Değeli protokol, Kıymetli hocalarım ve saygıdeğer katılımcılar, hepimizi cemali edeple, hürmetle selamlıyorum. Fahri hocam açılışa katılır mısınız, kısa bir konuşma yapar mısınız diye rica edince kabul ettim. Ardından da bir baktım ne var ne yok diye. Ve hemen Müftü Mustafa Başkapan isminin ön plana çıktığını gördüm. Tabii bir ilahiyatçı olarak bu beni onurlandırdı. Günümüzde cemaati yara yara mihraba geçen, cemaatten önce camiye terk eden imamlara da örnek olmasını düşündüm. Ve gerçekten böyle olması gerekir. Tabii bazı şahsiyetler çok iz bırakırlar. Ve aradan yıllar geçse bile o iz silinmiyor. Ben bir örnek vermek istiyorum. Ilıcanın Söğütlü köyündenim, Söğütlü mahallesi. Bizim köyün hocası diye bir tabir var, hala var. Bizim köyün hocası belki de 50 yıl önce hoca idi, belki daha önce. Ama hala bizim köyde hep “bizim köyün hocası şöyle derdi, şöyle demişti” derler. Hâlbuki onun vefatından sonra veya imamlığı bıraktıktan sonra nice hocalar geldi, ama hiç biri bizim köyün hocası olmadı maalesef. İşte Başkapan hocamız da böyle bir şahsiyetmiş, onu gördüm gerçekten. İmam, din adamı her yerde önder olmalı. Milletın önünde olmalı, yol göstermeli, rehberlik etmelidir diye düşündün. Ve bu da beni gerçekten çok gururlandırdı. Fazla konuşmayacağım, zaten sevmem de fazla konuşmayı. Bu panelin hayırlara vesile olmasını temenni ediyor, tekrar hazırunu hürmetle selamlıyorum.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Konuşmalarını yapmak üzere Erzurum Büyükşehir Belediyesi adına Başkan Vekili Selami Keskin Beyefendi’yi kürsüye davet ediyorum.

SELAMİ KESKİN

Erzurum Büyükşehir Belediyesi
Genel Sekreter Yardımcısı

Kıymetli rektör yardımcımız, kıymetli kaymakamlarımız, değerli İSPAV başkanımız, kıymetli hocalarım, değerli hemşehrilerim. Başkana vekâleten, kendime asaleten kürsüye çıkmış bulunuyorum. Öncelikle Büyükşehir Belediye Başkanımız Mehmet Sekmen Beyefendi’nin çok selamı var, kendisi olağan toplantılara katılmak üzere Ankara’dadır. Sayın Cumhurbaşkanımızın büyükşehir belediye başkanları ve il başkanları ile yaptığı toplantıda idi. Sabah Televizyonda da belki görmüşsünüzdür. O sebeple ben katıldım bu panele. Tabii bu toplantıya katılınca kıymetli başkanım, aynı zamanda benim de başkanım oluyor, İSPA-KALDER yönetim kurulu üyesiyim. Fahri hocamla beraber çalışıyoruz. Bir de o yönümüz var. Aynı zamanda İspir Pazaryolu Dernekler Birliği İSPADER’in yönetim kurulu üyesiyim. Başkan yardımcısıyım, bir de o tarafımız var. Yani işin doğrusu Erzurum İspir doğumluyum. Pazaryolu Laleli’denim. Büyükşehir Belediyesi adına 100. yıl etkinlikleri bir nebze başladı. Sayın kaymakamımızla, bir önceki kaymakamımızla da yaptığımız çalışmalarda da 100. yıla atıfta bulunuyorduk. Kendisi burada yok ama

Allah razı olsun gelmiş, destek veriyor. Tebrik ediyorum, gurur duyuyoruz kendisiyle. İspirli hemşehrileri olarak eski kaymakamımızın aramızda olması bizi mutlu ediyor. Aynı şekilde yeni kaymakamımız ev sahipliği yapıyor. 100. yıl etkinliklerinde bizim artık konuşmamız gerekenleri sayımız az olsa da çok olsa da. Fahri hocama özellikle gönderme yapmak istiyorum. Bizim bazen sayılarla değil de niteliklerle bakmamız lazım konuya. Burada kayda geçecek her konu inşallah hem akademik ortamlarda hem siyasi ve bürokratik ortamlarda gündeme gelecektir ve konuşulacaktır. 100. yılda Türkiye, aslında İspir Pazaryolu Erzurum ölçeğinde değil, 1918'in 100. yılında. Dün de Afrin'e uğurladığımız özel harekât ekibimizle de yaptığımız vedada söyledik "Türkiye'nin her dönem cephede, masada, ülke içinde, ülke dışında, misakı milli içinde dışında farklı farklı noktalarda adamlara ihtiyacı var. Yeri geldiğinde Afrin'de savaşmaya gidiyor, yeri geldiğinde Sur'da savaşmaya gidiyor, yeri geldiği zamanda da masa başında oturup çatır çatır anlaşmalarını yapıyor ve ultimatolarını verebiliyorlar. Rabbim sayılarını artırsın bu tip insanlarımızın. Öncelikle Afrin başta olmak üzere cephede savaşan, cephede terör örgütlerine göz açtırmayan kardeşlerimizin Allah yardımcıları olsun. Dualarımız onlarla. Rabbim gazilerimize şifa versin. İnşallah daha haberini almamız ama bu milletin vatani bu topraklar olunca şehitlerimiz ve şehit haberleri olacak, bunlar olacak, bunlardan kaçamıyoruz. Allah şehitlik mertebesini bize de nasip etsin. Bu sebeple 100. yılda İspir ve Pazaryolu deyince zamanında ve döneminde bu millete bu devlete arka vermiş, sırt çıkmış, omuzuna almış bir topraktan bahsediyoruz. Bu neden-

le kurtuluşun 100. yılı sadece tarihi bir hakikat olarak değil, sadece tarihi şahsiyetlerin anıldığı, rahmet okunduğu, Fatiha okunduğu ve törenlerin yapıldığından öte ki bunlarında yapılması lazım, şeylerin yapılması lazım. Dünyaya da mesaj verebilecek, dünyada gündem olabilecek olayların akademik boyutta ele alındığı bir yıl diliyorum. Çok sık ara ara söylediğimiz Ermeni mezalimi gerçekten 100. yılda İspir-Pazaryolu'nda o bölgelerde gündem yapıldığında, gündeme geldiğinde hatıralarını dinlediğimiz insanlardan bile alacağımız çok şey var. Ama kalkıyor birileri diasporalarda konuyu başka yerlere çekip başka yerlerden ülkemize hakaret etmeye çalışıyorlar. Bunun temeli burada atılarak, buradan cevap vermenin tam zamanıdır 100. yıl. Oraya da atıfta bulunmakta fayda var. Rektör yardımcısı hocamızın ifadesi ile çok konuşmayı sevmem dedi. Zannediyorum çok konuşanı da sevmez. Elllerinden öpüyorum, hepsi, bizim abilerimiz ve çok da güzel çalışmalar yapıyoruz birlikte. Fahri hocamla da istişare ediyoruz. Nisan'da İspir-Pazaryolu Fotoğraf Safari Turu programının altlık hazırlıklarını yapıyoruz yönetim kurulu üyesi olarak, geniş bir çalışma olacak, siz hemşehrilerimizi bu turda görmek istiyoruz. Tekrardan ben hem katılımcılara hem misafirlerimize çok teşekkür ediyorum. Rabbim o acıları bize bir daha yaşatmasın. Elhamdülillah ki 100 yıl sonra dahi olsa onurla, gururla Başkapan başta olmak üzere ecdadımızın, atalarımızın, dedelerimizin kahramanlıklarıyla övünecek torunlar olduk. Allah bizim torunlarımıza da inşallah bu övücü nasip etsin. Hepinizi saygıyla hürmetle selamlıyorum. Allah'a emanet olun.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Konuşmalarını yapmak üzere İspir Kaymakamı Sayın Faruk Erdem Beyefendi'yi kürsüye davet ediyorum.

FARUK ERDEM
İspir Kaymakamı

Çok kıymetli katılımcılar, tabii benden önceki değerli konuşmacıların mesajlarını aldım. Son konuşmacı olarak çıkınca en çok tepki de bize oluyor konuşmalar uzadığı için. Ben de çok fazla uzatmayacağım. Hepinizi saygı ve hürmetle selamlıyorum. Öncelikle benden önceki kaymakamımız, şu anda Tunceli'de kaymakamlık yapıyor. Ömer Faruk Fidan Bey de bir sürpriz yaparak buraya geldi, katıldığı için teşekkür etmek istiyorum. Biliyorsunuz Pazar günü kurtuluşun 100. yılı. Şehir dışından İspirliiler geliyorlar İspir'e. Onu da belirtmem gerekiyor, böyle güzel bir adet var, kurtuluş

İspir dışından geliyor insanlar. Cumhuriyet Bayramında da yaşamıştık bunu. İspirliilerin kendine has güzel adetleri var, bu da onlardan biri. 100. yıl programı için İspir'e gelen katılımcılarla Belediye Başkanımız ilgilensin dedik, kendisi şimdi misafirlerle. Onun da selamları var katılımcılara, onu da iletmış olayım. Bu noktada bir görev paylaşımı yapmış olduk. Dolayısıyla ben buraya geldim. Afrin'e destek mitingi bayağı kalabalıktı ve gerçekten caddeler dolup taşı. Bu bölgeyi özellikle bilen biliyor. Milli, manevi ve kültürel değerlerine oldukça sahip çıkan, vatan, millet, ezan, din deyince içi kıpır kıpır olan, bunlarla coşan bir coğrafyadayız. Gerçekten çok hassas bir yerde çalışıyorum. Milli ve manevi değerleri çok ön planda tutuyor. İşte bu noktada bu duyarlılığı sağ olsunlar sabah gösterdikleri gibi gösterdiler. Tabii panelle ilgili olarak konuşmacılarımız kısmen bahsettiler. Ben bu panelin öncesinde şu anda Fahri Hoca'nın imzalamış olduğu sempozyum kitabını okumuştum. Dersime çalıştım yani. İspir'le ilgili neler yapılabileceği hakkındaki 2008'deki sempozyumdan bahsediyorum. Orada güzel başlıklar, konular ön plana konulmuş. Onlardan en önemlisi biliyorsunuz Ovit Tünel'i idi. Orada Ovit Tünel'i ile ilgili özel bir bölüm var. Tabii Ovit'in hikâyesi çok eski, burada ona uzun uzun değinmeyeceğim. Şu anda bitirildi biliyorsunuz, işliyor tek tüpten. Seneye Temmuz gibi resmi açılışı olacak. İşte bu nihai noktaya gelmesindeki süreçte 2008 yılında yapılmış olan sempozyumun çok etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü o zaman ortaya konan bu çalışma, bu bakış açısı, bu vizyon orada bırakılmayıp takip edilerek gündem oluşturulması neticesinde aslında güzel bir adım atılmış olduğuna

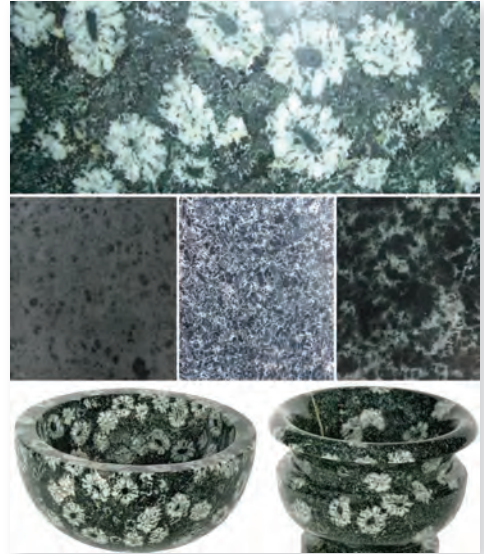
inaniyorum, tünelin yapımının hızlandırılması noktasında. Bu örneği aktüel ve ülkemiz için devasa bir yatırım olduğu için örnek olarak söyledim. Bunun gibi sempozyumda birçok konular var hayata geçirilebilecek ve şu an bizim hayata geçirmeye çalıştığımız projeler var. Yeni bir vizyon belgesi olacak nitelikte ortaya konulabilecek çalışmalarla güzel neticeler alınabileceğine inaniyorum ben. Burada tabii birazdan panelistler konuşacaklar. Onun için ben tekrara girmek istemiyorum. Aynı konulardan bahsedip canınızı sıkılmak istemiyorum. Konuşma uzayınca dinleyiciler kopuyorlar. Ben de orada oturunca konuşmaları çok iştahla dinlemiyorum açıkçası. Konuşmamı burada keseceğim. Tekrardan kıymetli katılımcılara, herkese 'hoş geldiniz' diyorum. Özellikle Afrin'de bugün mücadele eden ordumuzun her bir neferinin, her bir personelinin ayağını Allah taşta değıdirmesin, Allah her birinin yardımcısı olsun. Yine onları oralar için yetiştiren vatan kokulu annelerimizin ellerinden öpüyorum, hepsine şükranlarımı sunuyorum. Bugün biliyorsunuz harekâtın 35. günü ve 30'dan fazla şehit var ve olacaktır da. Böyle bir mücadelede bunlar olacaktır. Gerek terörle mücadele olsun gerekse Afrin operasyonu olsun. Belki bu mücadele daha ileriki boyutlara taşınacaktır ki bunu Cumhurbaşkanımız söyledi, ta ki sınırlarımızdaki güvenlik sağlanana kadar. Uluslararası hukukun meşruiyeti içerisinde, insan haklarına bağlı olarak orada istikrar sağlanana kadar bu iş devam edecek. Çünkü bu bizim hakkımız. Yine İspir-Pazaryolu'nun kurtuluş mücadelesi için –panelistler bahsedecekler ben değinmiyorum- emeği geçen birçok insan oldu. Bunların başında Müftü Başkan, kurtuluş mücadelesinin simge

ismi. Onun şahsında o ve diğer kurtuluş mücadelesinde emeği geçenlere, şehadet şerbeti içenlere, rahmeti rahmana kavuşanlara hassaten Allah'tan rahmet diliyorum. Hepinize katılımlarınızdan dolayı ve bana söz verdiğiniz için teşekkür ediyorum. Saygılar sunuyorum.

FAHRİ YAVUZ

İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı

Unutmamak için bu fırsattan yararlanarak ifade etmek istiyorum ki Pazaryolu Kaymakamı, Belediye Başkanı ve İspir Belediye Başkanı beni aradılar. İspir Belediye Başkanı program dolayısıyla katılamayacaklarını ifade ettiler. Pazaryolu'nda benim de yakından tanıdığım imam hatip Ali Nuhoğlu'nun cenazesi nedeniyle Pazaryolu Kaymakamı ve Belediye Başkanı bu panele katılamadılar. Hepsinin sizlere selamları var. Ayrıca bu vesile ile -söylemeyi açış konuşmasında unuttum- bu programları birlikte yürüttüğümüz üyelerimize ve yönetim kurulu üyelerimize teşekkür ediyorum.

Yöremizin doğasından çıkarılan değerli granit taşları, Fotoğraf: Ali Atasever

PANEL SUNUMLARI

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

“100. yılında İspir ve Pazaryolu Kurtuluş Mücadelesi Paneli”ni yönetmesi için Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Muhsine Börekçi Hanımefendi’yi davet ediyorum.

FAHRİ YAVUZ

İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı

Buraya çıkmışken panelistleri davet edeyim. Panelde şöyle bir yol izledik. Kurtuluş dönemi öncesi 16. ve 19. yüzyıl öncesi, kurtuluş mücadelesi ve sonrası diye. 16 ve 17. yüzyılda İspir, olaylar ve nüfus konularını Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden Doç. Dr. İbrahim Ethem sunacaklar, buyurunuz. 18. ve 19. yüzyılda İspir, olaylar ve nüfus konularını da Yrd. Doç. Dr. Şaban Bayrak Hoca sunacaklar, buyurunuz. Kurtuluş mücadelesini Müftü Başkapan’ın ikinci kuşak torunu Hatice Başkapan sunacaklar. Kendisi Türkçe öğretmeni ama Müftü Başkapan’ın torunu olması münasebetiyle kurtuluş mücadelesine olan ilgisinden dolayı kendisinden dinleyeceğiz. Son olarak da Kurtuluş mücadelesi sonrası İspir’in nüfus yapısıyla ilgili bir yüksek lisans tezi yapmış, İspir’de coğrafya öğretmeni olan Muhsin Yazar kardeşim Kurtuluş mücadelesi sonrasını anlatacak, buyurunuz. Muhsine Hanım söz sizin, buyurunuz.

Panel başkanı ve panelistler değerli hemşehrilerimizdir.

Panel Başkanı:

Prof. Dr. MUHSİNE BÖREKÇİ

Ben de paneli açarken teşriflerinizden dolayı teşekkür ediyorum. Panelin düzenlenmesine katkıda bulunanlara da teşekkür ediyorum.

Bildiğiniz gibi insanlık tarihi ağıtla destan arasında geçen süreçtir. Uygarlıklar ağıtla destan arasında geçen süreçte yapıp ettiğimiz taş taş üstüne koymalar ya da taş üstünde taş bırakmamalar arasında oluşacaktır. Bu süreçte taş taş üstüne koyanlar uygarlık oluştururlar ve sonsuza dek var olma kültürünü yaratırlar. Türk, işte böyle bir millettir.

Biliriz ki kimlik ve kişilik oluşumunda yaşanan coğrafyanın etkisi çok büyüktür. Ancak bazı coğrafyaların kaderi de çoğunlukla orada yaşayan toplumların ve orayı vatanlaştıran milletlerin kaderiyle özdeşleşir. Uygarlıklar ya da devletler bir şehri merkez olarak seçerken bu “tarihsel coğrafya” anlayışı belirleyici olur aslında. Çünkü her toprakta tohum yeşermediği gibi her coğrafyada da ta-

rih kök salmaz. Herhangi bir coğrafya parçası herhangi bir nüfusla vatanlaşmaz. Toprağı vatanlaştıran bir kültür ve vatan olmaya uygun bir coğrafya parçası gereklidir. Bunlar kimliğin de temelini oluşturur. İsmail Habip Sevük'ün ifadesiyle "Anadolu toprağı çok kesifmiş. Fakat Anadolu'nun tarihi belki toprağından daha kesiftir. İki kıtanın dağ akınları gibi iki kıtanın tarih saldırışları da orada birbiri üstüne istiflendi. Anadolu topraklarını tabaka tabaka elli asır kalınlığında bir tarih örtüyor. Bu tarihin Malazgirt'le başlayan en üstü nasıl bizimse Hititlerle başlayan en altı da bizimdir." Bu bizim Anadolu, bizi biz yapan maceranın coğrafyası olarak il il, ilçe ilçe, belde belde ve köy köy somutlaşmıştır.

İspir de tarihin en bereketli zeminlerinden biri olan Erzurum yaylası ile Karadeniz'in hırçın dalgalarıyla biçimlenmiş Karadeniz coğrafyasının kavşağında kurulmuş bir yerleşim alanıdır. Bir saklı cennettir adeta. Erzurum ovasının sabırlı, dingin genişliği ile Karadeniz dağlarının değişken, dik yamaçları arasında, sabırla çalışkanlığın yoğurduğu bir vatan parçası...

İspir'in "elli asır kalınlığındaki" Anadolu tarihinin hangi döneminde sahne aldığı tam olarak bilinmese de -belki tarihçiler bunu söyleyecekler, bilmiyorum; en azından ben bilmiyorum- ilk Türk topluluklarından biri olan Sakalara bağırı

açtığını biliyoruz. Zaman zaman yabancı egemenliklere gıda hazırlamış olsa da Selçuklu, Oğuz ve Kıpçak yurdu olarak Türk tarihine kucak açmıştır. Bir süre Safevi egemenliğinde kaldıktan sonra Çaldıran zaferinden dönen Yavuz Sultan Selim'e Kale'nin anahtarlarının teslim edilmesi ile de sonsuza kadar sürecek olan Türk egemenliği pekişmiştir.

Bu tarihsel zenginliğe rağmen bu toprağa tarihin penceresinden bakamayız sadece. Tam tersine bazen tarihe bu coğrafyanın penceresinden bakmak gerekir. Çünkü bu zorlu coğrafyayı bir saklı cennete dönüştüren toprak sevdası ve çalışma azmi başlı başına bir insanlık destanına dönüşür. İspir de Türk tarihine ağıtlar ve destanlar katar. İkisi de aynı şeydir aslında. Çünkü bizde ağıt sadece yas değildir. Bizde ağıt sonsuza dek var olacak başlangıcın ilk adımıdır. Orhon Yazıtları'nın bir yuğ töreni konuşması olduğunu dikkate alırsak, aslında bizim ağıt dediğimiz anlatıların sonsuza kadar var oluşun kapılarını açan bir destanın başlangıcı olduğunu söyleyebiliriz. Destana giden yoldur ağıt. Ağıtlarınız yoksa destanlarınız da olmayacaktır. Ağıt yakacak bir diliniz yoksa, destanlar yaratacak bir mücadele kültürünüz yoksa, bir bağımsızlık kültürünüz oluşamayacaktır.

Bizim tarihimiz, bizim kültürümüz de Mustafa Kemal Atatürk'te en somut örneğini gördüğümüz bağımsızlık kültürü-

Panel başkanı ve panelistler

nün somutlaşmış biçimidir. Ağıtla başlar, destan yazar. Şimdi destan yazmakta olan ordumuzun ve askerlerimizin, şehit olanların, onlara ağıt yakanların önünde saygıyla, şükranla, minnetle eğiliyorum; sözü panelistlerimize vermeden önce onları Arif Nihat Asya'nın ağıt-destanı ile selamlamak istiyorum.

AĞIT

Ağlayın, parmakları nur
Sularından kınalı kızlarım
Ağlasın Meraga göklerinden
Meraga'ya bakıp yıldızlarım

Yollara Kürşadlar uzanmış ölü
Ağlasın Akülke, ağlasın Sütgölü
Yiğitlerim uyur gurbet ellerde
Kimi Semerkant'ta bekler beni
Kimi Caber'de

Caber yok, Tiyaşan yok, Aral yok
Ben nasıl varım?
Ağla ey Tanrı Dağlarından
İndirilmiş Tanrım

Şu yakın suların
Kolu neden bükülmez
Fırat niçin, Dicle niçin, Aras niçin
Benden doğar, bana dökülmez?

Ben ki ateşle konuşurdum, selle
konuşurdum
İdil'le Tuna'yla Nil'le konuşurdum
"Sangaryos"u "Sakarya";
"İkonyom"u "Konya" yapan Dille
konuşurdum.

Ve tabii ki İspirli de İspir onu İspir yapan dille konuşmaya devam ediyor. Bu dilimiz oldukça bizim destanlarımız da devam edecek. O destanları okumak, anmak ve anlamak aslında kimlik içinde yaratılmış bir kişilik olarak sonsuz varoluşa ebedi varlığa bir kapı aralama, bir bilinç oluşturmaktır. İşte şimdi sizi o bilincin kapısından girmeye davet ediyorum. Ve ilk

sözü ilk konuşmacıya, Kurtuluş öncesi 16. ve 17. Yüzyılda İspir'in tarihini anlatacak olan Sayın İbrahim Ethem Çakır'a bırakıyorum. Buyurunuz. Süreniz 15 dakikadır.

Panelist:

Doç. Dr. İBRAHİM ETEM ÇAKIR

Kurtuluş Mücadelesi Öncesi 16. ve 17. Yüzyıl İspir Tarihi

Çok kıymetli dinleyiciler, hepinizi saygıyla selamlıyorum. İspir ve Pazaryolu'nun kurtuluşunun bu anlamlı gününde, 100. yılında bu organizasyonu düzenleyen çok kıymetli Fahri Hocamıza, Panel Başkanımıza, Panelistlere ve çok kıymetli protokol üyelerine ve siz kıymetli dinleyicilere ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Ben konuşmamda, 24 asırlık Türk ve 15 asırlık İslam beldesi olan İspir'in Osmanlı öncesi durumunu, Osmanlı hâkimiyetine dâhil olmasını ve 16. ve 17. asırda İspir kazası ile ilgili bilgilere yer vereceğim. Biraz önce sayın hocamız da bahsetti. İspir, adını Saka Türklerinin Sa-

per boyundan almıştır. Birçok medeniyete beşiklik yapmış olan İspir ve Pazaryolu, Urartulara ait çivi yazılı belgelerde Kulha diye anılmaktadır. M.Ö. 680-665 tarihleri arasında Sakalar bu bölgeyi ele geçirmiştir. Böylece burada Türk hâkimiyeti başlamıştır. Çoruh vadisine yerleşen Saka boyu, Saperlerdir ve bu boyun adı bazı eski kaynaklarda Pesperit ve İspir'itis olarak geçmektedir. Sonraki dönemlerde Medler ve Persler, İspir ve çevresine hâkim olmuşlardır. Daha sonra Romalılar ve M.S. 653 yılında Müslüman Arapların Erzurum'u fethi ile beraber, İspir ve çevresi İslam hâkimiyetine girmiştir. Doğu Roma (Bizans) hâkimiyetinin ardından İspir ve çevresi 1048'deki Pasinler Savaşından sonra yeniden Türk yurdu olmuştur. Bu arada Bizans ve Selçuklular arasındaki el değiştirmelerin ardından Sultan Alparslan döneminde Malazgirt Zaferi (1071) ile kesin olarak Türk yurdu haline gelmiştir. Saltuklu ve Anadolu Selçuklularının egemenliğinde kalan İspir ve çevresinde 1243 Köseadağ Savaşından sonraki süreçte İlhanlı, Eratnalı, Karakoyunlu ve Timur devletleri bölgede egemen güçtür.

Osmanlı İmparatorluğunda 16. yüzyılın başlarında II. Bayezid zamanında Trabzon Sancak Bey'i Şehzade Selim'in İspir taraflarına bazı akınlar yaptığını görüyoruz. Hatta bu akınlar sırasında İspir'in ele geçirildiği ama daha sonra İspir'in kaybedildiğini biliyoruz. Nihai olarak İspir 16. yüzyılın başlarında Yavuz Sultan Selim döneminde 1514'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. İspir, Osmanlı idaresine katıldıktan sonra kaza statüsünde Bayburt sancağına bağlanmıştır. Ardından 1535 yılında Erzurum Beylerbeyliği kurulunca İspir, Erzurum Beylerbeyliğine tabi bir sancak statüsü kazanmış ve bu durum uzun süre devam etmiştir.

16. ve 17. yüzyılla ait arşiv kaynaklarında İspir ile alakalı epeyce bir malumat bulunmaktadır. Onlardan bir tanesi de Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilen 387 numaralı tahrir defteridir. Bu defter 1520'ye kayıtlanmıştır ve 1520 yılında Kanuni döneminin başlarında düzenlendiği bilinmektedir. Bu deftere göre 1520 yılında İspir'in Osmanlı hâkimiyetine girmesinin hemen akabinde İspir bugünkü Pazaryolu'nun hemen batısından güney-kuzey hattı ile doğusunda Nihah Kalesi dışarıda, Fısırik Kalesi içeride kalmak üzere, Dumlu Dağları ve Şogayn Kazası dışında kalan sahayı kapsamakta olduğu görülmektedir. Bu dönemde İspir'in üç nahiyesi olduğunu görüyoruz: Çörmeli, Ovacık ve Kabahor. 1520 tarihli bu tahrir defterine göre İspir kazasında iki kale mevcuttur. Bunlardan birisi İspir Kalesi, diğeri ise Fısırik Kalesi'dir. Eski adlarıyla bazı hususları söyleyeceğim defterdeki isimlere göre. 1520 tarihinde İspir Kazâsı'nda 139 köy, 22 mezra mevcuttur. Bir adet cami, 12 adet zaviye ve bir tane de vank bulunmaktadır. Yine 1520 tarihli deftere göre, İspir kaza merkezinde 210 hane mevcuttur. Araştırmacılar genellikle haneyi 5 ile çarparak tahmini nüfusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu tarihlerde İspir merkezinde 1000 dolayında nüfusun yaşadığını tahmin ediyoruz. Bunların önemli bir kısmı İspir Kalesi'nde çalışan askerlerden oluşmaktadır. Yine 1520 tarihinde İspir kazasına bağlı köylerde 2105 hane deftere kaydedilmiştir. Bunların içerisinde askerî görevliler, vergiden muaf olanlar ve vergi ödeyen kesim yer almaktadır. Bu kayıtlar tahrir defterleri dediğimiz defterlerde yer alan kayıtlardır. Bunlar vergi kayıtlarıdır ve ona göre değerlendirilmelidir. 1520 tarihli defterde

İspir’de firuze madeninin işletildiğini görüyoruz. Madende 30’dan fazla kişi çalışmaktaydı. Bu maden daha sonraki dönemlerde Celali İsyanlarının yoğunlaştığı devrede Celaliler tarafından yağmalanmış ve kapatılmıştır. Daha sonraki akıbeti konusunda bilgi sahibi değiliz.

Osmanlı dönemi İspir tarihi ile ilgili olarak bilgi veren arşiv kaynaklarından bir diğeri de Bayburt Sancağı Kanunnamesidir. Orada da İspir’in önemli bir ticaret bölgesi olduğunu görüyoruz. İspir’de pazar yeri kurulduğunu, burada birtakım ürünlerin ve hayvanların alınıp satıldığını öğreniyoruz. İspir halkı tarımla uğraştığı için geçimini bitkisel üretim ve hayvancılıkla sağlamaktaydı. Bu alım satım, geçim açısından önemli bir iktisadi faaliyettir. Bu bölgede Tercan’da, Bayburt’ta ve İspir’de pazar yeri mevcuttur. Bu anlamda İspir’in ticarî yönü de ön plana çıkmaktadır. 16. yüzyıldaki genel durum bu şekildedir.

17. yüzyıla geldiğimizde 1642 tarihli İspir ile alakalı, daha doğrusu Erzurum eyaleti ile ilgili bir defter mevcuttur. Bu defterde İspir’in toplamda 136 köyü kayıtlıdır. İspir kaza merkezinde 180 hane, İspir’in köylerinde ise 980 hane mevcuttu. 16. yüzyılın verileri ile 17. yüzyılın verileri kıyaslandığında yani 1520’den 1642 tarihine kadar ki dönemde İspir’in nüfusunda önemli bir azalış görüyoruz. İspir merkezinin nüfusu 210 haneden 180 haneye, köylerin nüfusu ise 2105 haneden 980 hane şeklinde azalmıştır. Normalde artış olması gerekirken bir azalma söz konusudur. Tabii bu Osmanlı Devleti’nin genel durumu ile de alakalıdır. Sadece İspir’e has bir durum değildir. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun nüfusu artarken, 17. yüzyılın başla-

rında Celali İsyanları, savaş, bazı salgın hastalıklar ve diğer sebeplerden dolayı nüfusta azalma olmuştur. İspir de bundan nasibini almıştır. İspir’in 17. yüzyılda nüfusunun azalışı ile ilgili bazı bilgilere sahibiz. İspir’den bazı kimselerin göç ettiğini görüyoruz. 1642 tarihli bahsettiğimiz bu defterde bazı hanelerle ilgili İspir’den göç ettiğine dair kayıtlar mevcuttur. Erzurum’da bazı haneler ile ilgili “İspirlidir” gibi ibareler yer almaktadır. Celali İsyanlarının etkisiyle nüfusun bazı bölgeleri terk ettiğini görüyoruz. Bunun gibi göç, isyanlar ve salgın hastalıklar İspir’in nüfusunun azalmasında önemli etkenlerdir. Ama köy sayısında ciddi bir azalış söz konusu değildir. 1520’de köy sayısı 139 iken bu sayı 1642’de 136 olarak defterde kayıtlıdır. Yine İspir’in köyleriyle alakalı 1642 tarihli defterde şunu da görüyoruz. Müslümanların gayrimüslimlerle bir arada yaşadığı köyler yanında sadece Müslümanların ya da sadece gayrimüslimlerin yaşadığı köyler mevcuttur. Ancak 17. yüzyılda gayrimüslim sayısında ciddi bir azalış olduğunu görüyoruz. Bunun sebebi de göç veya ihtida hareketleriyle ilgili olabilir. Yani Müslüman olma yaygınlaşmış olabilir.

1642 tarihli defterde İspir’e bağlı köylerde 32 ilmiye sınıfı mensubu, din görevlisi bulunmaktadır. Kaza merkezinde ise din görevlilerinin İspir Kale Camisinde, Cami-i Kebir’de (bugünkü adıyla Tuğrul Şah Camisi) ve Melik Halil Mescidinde çalıştıklarını öğreniyoruz. Yine İspir’in bazı köylerinde zaviyelerin olduğunu (bu köylerin bazıları şimdi Pazaryolu’na, bir kısmı Bayburt’a bağlı), Karakoç, Ortoki, Pazakpun, Muşagans, Mohşin gibi köyler yol güzergâhında olması dolayısıyla buralarda zaviyelerin açıldığını, gelip geçenlere bu köylerin hizmet ettiğini, yolcuların bu zaviyelerde konakladıkla-

rını öğreniyoruz. İspir Kalesi'nde ve Fısırik Kalesi'nde askeri teşkilata sahip çok sayıda görevlinin çalıştığını öğreniyoruz. Yaklaşık 267 askeri personelin İspir ve Fısırik kalelerinde çalıştığı görülmektedir. Fısırik Kalesi'nin İspir ile Tortum arasındaki geçiş güzergâhında bulunması, oradaki güvenliğin temini anlamında da önemlidir. Ağbirik Köyü ahalisi (yeni adıyla Yeşilyurt Köyü) vergiden muaf tutulmuştur. Sebebi ise İspir'deki caminin bir takım işlerini yapmak üzere köy ahalisinin sorumlu kılınmasıdır. Hontus Köyü'nde Şeyh Derviş Mehmet isminde bir zatın metfun bulunduğunu, bu zatın önemli bir kişi ve meşayih olduğu ifade edilmiştir. Bu köyün ahalisi de bu köyde metfun bulunan zatın türbesi ve caminin işlerine bakması nedeniyle bazı vergilerden muaf tutulmuştur. Yine benzer hususlar İspir'in diğer köyleri için de söz konusudur. Karakoç Köyü defterde ayrıntılarıyla belirtilen köylerden biridir. Burada Karakoç Baba Zaviyesi yer almakta, Karakoç Baba Zaviyesinin vakfı bu köyde kaydedilmiş ve bu zaviye dolayısıyla gelip geçenlere hizmet edildiğinden köy ahalisi bazı vergilerden muaf tutulmuştur.

17. yüzyılda İspir hakkında bilgi kaynaklarımızdan birisi de Kâtip Çelebi'dir. Kâtip Çelebi'nin Cihannüma isimli meşhur bir coğrafya eseri vardır. Bu eserde İspir'e de yer vermektedir. İspir'le alakalı 17. yüzyılda bu eserde şu bilgilerle karşılaşırız: İspir'in dağlık bir arazi yapısına sahip olduğunu, bağ ve bahçenin fazla olduğunu ve İspir'in Çoruh'un kuzeyinde kalan kesiminde ormanların geniş yer tuttuğunu kaydetmiştir. Bir de İspir'in yemek kültürü ile alakalı bilgiler veriyor. İspir'in deli bal üretiminden söz etmektedir. Aynı zamanda süttan yapılan kaymağın bal ile karıştırılarak yen-

diğini ve bunun çok önemli bir yiyecek olduğundan bahseder. Bu yemek kültürü günümüzde de devam etmektedir. Misafir ağırlamada önemli bir yeri olduğunu biliyoruz.

16. ve 17. yüzyılda İspir'in nüfus yapısı ve köyleriyle ilgili bilgileri sizlere sunmuş olduk. Şayet mahkeme kayıtları günümüze ulaşmış olsaydı, İspir'in sosyal, kültürel ve iktisadî durumu hakkında detaylı bilgilere ulaşabilir ve bunları sizlerle paylaşabilirdik. Sadece vergi kayıtları üzerinden bu bilgileri sizlere aktarabiliyoruz. Burada sözlerime son verirken hepimizi saygıyla selamlıyorum ve katılımlınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

Panel Başkanı:

Prof. Dr. MUHSİNE BÖREKÇİ

Biz de size teşekkür ederiz. Konuşma zamanını çok iyi değerlendirdiğiniz ve verdiğiniz güzel bilgiler için. Aslında tarih bugündür. Bizim bugünümüz dünümüzün sonucudur. Bu demektir ki yarınımız da bu günümüzün sonucu olacaktır. Hocamın anlattıklarından çıkarımım çok da cihannümalara, arşivlere ve defterlere ihtiyacımız yok. Bugüne baktığımızda yüzyıl önceyi görebiliyoruz. Çünkü çok fazla bir şey değişmemiş. Ama İspir'de bir güzel şey devam ediyor. Bir güzel kültür devam ediyor. Aslında belki de tüm Türkiye'ye örnek olması gereken bir tutum, ürettiğini tüketen bir coğrafya. Yani Türkçede ekmeğini taştan çıkarmak diye bir deyim var. Bunu bir İspirliden dolayı söylemiş olsalar gerek diye düşünüyorum. Çünkü en güzel uygulayan onlar. Şimdi ikinci konuşmamız, Sayın Şaban Bayrak tarafından yapılacak. Konu, 18. ve 19. yüzyıl olayları doğrultusunda İspir. Buyurunuz.

Panelist:

Yrd. Doç. Dr. ŞABAN BAYRAK

Kurtuluş Mücadelesi Öncesi 18. ve 19. Yüzyıl Olaylarıyla İspir

Çok teşekkür ederim. Sayın başkanın o duygu yüklü konuşmasından sonra bizim konuşmamız biraz teknik ve kuru kalacak ama ona da ihtiyacımız var. Kıymetli katılımcılar, muhterem protokol, değerli hemşehrilerim. Dinleyiciler arasında dostlarım, sınıf arkadaşlarım, komşularımız var. Hepiniz hoş geldiniz. Hepinize katılımlarınızdan dolayı teşekkür ediyorum. Değerli hocam İspir'in özellikle Osmanlı hâkimiyeti sonrası nüfus yapısı, idari taksimi ile ilgili değerli bilgiler verdi. Ben bir bakıma onun devamı niteliğinde bilgiler aktaracağım. Fakat özellikle merak edilen, benim yıllarca meşgul olduğum, bilgi derlemeye çalıştığım bazı hipotezlerim var nüfusla ilgili. Tarihçi ihtiyatıyla kesin olmamakla beraber, kuvvetle muhtemel diyebileceğim bazı tespitleri size aktarmaya çalışacağım. Çünkü kesin konuşabilmek için elimizde daha çok arşiv belgeleri olması gerekir.

Hocam 16. yüzyıl sonlarına doğru özellikle Hıristiyan nüfusunda büyük bir

azalıştan bahsetti, doğrudur. Ben halk hareketleri çalışmış bir akademisyenim. 18. yüzyıl eşkıyalık olayları çalıştım ama özellikle 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın ilk yarısında Anadolu neredeyse bir savaş meydanına dönmüştü. Dönemin kronikleri *Celali* hatta *Celali fetret*i tabirini kullanırlar. Bu kargaşa esnasında Anadolu'nun genelinde ciddi nüfus hareketleri oldu. Şüphesiz İspir de bundan etkilendi. Fakat İspir'deki nüfusun azalmasında en etkili olan şey Doğu Anadolu'dan, Güneydoğu Anadolu'dan İran'a yaşanan göçtür. Bugün bölgede yaşadığımız etnik, iktisadi ve siyasi problemlerin temelinde de bu göç yatmaktadır. Yani özellikle Irak, Suriye ve Doğu Anadolu'dan giden Türkmenler Safevi Devleti'ni kurmuşlardır. Safevi Devleti bir Türk devletidir. Evet, İslam yorumu, mezhep yorumu sebebiyle Osmanlı devletiyle ciddi çatışmalar yaşamıştır ama Safevi Devleti, Osmanlı İmparatorluğundan sonra en uzun yaşayan Türk hanedanlarından biridir. Kurucuları Türkmenlerdir, önemli bir kısmı alevi Türkmenlerdir. Payitahtı sonra Tebriz olmakla birlikte kurulduğu yer bizim hemen komşu vilayetimiz Erzincan'dır. Şah İsmail'in tahta çıkıp, şahlık tacını giydiği yer Erzincan Ovası'dır. Ve buradaki Türkmenleri toplayıp giderek Tebriz'i, dedesi Uzun Hasan'ın tahtını ele geçirmiştir. Ve ona destek veren Türkmenlerin öyle zannedildiği gibi tamamı Alevi, Bektaşî değildir. Çok sayıda Avşar, Muslu bu bölgedeki Akkoyunlu, Karakoyunlu oymakları ve İspir oymağı önemli ölçüde Sünnilerden oluşmaktaydı. Şah İsmail ile ittifak yapıp İran'a gittiler. İspir'deki dramatik nüfus azalmasının en önemli sebeplerinden birisi budur.

İkincisi de bölgede benim asıl vurgulamak istediğim husus Hıristiyan nüfusu. Şimdi biz Hıristiyan nüfus deyince bugünün algısıyla hadiseye bakarız ve hemen

bizdeki çağrışım Ermeni, Rum veya eski Bizans tebaası Ermeni-Rum milleti olur. O zamanki tabirle millet, din referanslı bir kavram olduğu için Rum milleti diyoruz. Oysa İspir, Yusufeli, Oltu, Ahıska aşağı yukarı Tiflis'e kadar bu bölge Hıristiyan Türk nüfusunun yoğun yaşadığı bir sahadır. Buradaki kadim yerleşim, yani ta Hunlara kadar, Sakalara kadar çıkan çok yoğun olmasa da ciddi bir Türk yerleşim var. Onu bir tarafa bırakalım, 12. yüzyılın ilk yarısından itibaren Gürcü kaynaklarında, Ermeni, Arap, Bizans kaynaklarında teyit edilen önemli bir malumat var. Gürcü kralı II.David, Selçuklulara karşı ittifak için Kıpçak başbuğu Atrak ile dostluk kurarak kızıyla evlenmiştir. Bu evlilik sonrasında kral David, Atrak'tan yardım ister. Kıpçak başbuğu Atrak kırk bin asker ve onların aileleriyle birlikte Gürcistan'a gelir. Bunlar bugünkü Çoruh boylarına, Oltu Çayı, Borçalı Çayı yani Ahıska bölgesindeki Gürcistan ile Ermenistan arasındaki coğrafyaya yerleştiler. Kırk bin çadır, yine bugünün bazı verileriyle tarihe bakıyoruz orada da yanılıyoruz. Nüfus, tarihte çok azdı. Mesela Osmanlının tasfiye edilmeden önceki nüfusu 20-21 milyon civarındadır. Bütün imparatorluğun nüfusu, Arap yarımadası da buna dâhildir. Tarihten bahsederken 40 bin kişi, 50 bin kişi büyük bir rakamdır. İyi organize olduğunda devlet, hanedan kuracak bir nüfustur. Tarihi olayları değerlendirirken bu veriyi dikkate almak gerekir. 40 bin çadır, çadır Osmanlıda hane karşılığıdır, yani 5 ile çarparsanız ne yapar 200 bin nüfus. Bölge böyle bir nüfusa kavuşmuş. Yoksa Gürcü krallığı yok olup gidecek. Selçuklu akınları ve Arap akınları karşısında Gürcistan'da kimse kalmayacak. Bu Kıpçaklar geldiklerinde Hıristiyan da değiller, hala gök tanrı, kadim Türk inancını muhafaza ediyorlar. Gürcistan'a az önce sınırlarını

ifade ettiğim coğrafyaya yerleşiyorlar. Ve Gürcistan'ın o zamanki Gürcü Krallığının muharip kuvvetini oluşturuyorlar. Ücretli profesyonel asker olarak tabii sonraları oraları yurt tutuyorlar. Ve sonra Gürcü ordusunun birçok komutanı bu Kıpçak Türklerinden oluyor. Hanedanla akrabalıkları da var. Bölgenin özellikle kırsal kesiminin, yani Tiflis merkezi ve yakın çevresi değil de bizim İspir, Olur Çoruh Vadisinden Bayburt'a kadar bu bölgenin yönetimini de bu Kıpçak beyleri, komutanları ele geçiriyorlar. Buralarda küçük atabeylikler ve yönetimler oluşturuyorlar. Burayı yurt tutuyorlar ve bu süreç içerisinde Hıristiyan oluyorlar. Ortodoks mezhebini benimsiyorlar, bölgede artık yerli halk haline geliyorlar. Bölgeye gelen Alman botanikçi Karl Kock 1844 yılında özellikle Yusufeli ve o bölgede Artvin'i çalışmış, diyor ki: "Bölgenin halkı daha yakın zamana kadar Hıristiyan idi." Yani tamamı için bu söylenmez ama demek ki kayda değer bir Hıristiyan nüfus henüz bölgede yaşıyordu. Şimdi hemen aklımıza Gürcüler gelecek, Hıristiyan Gürcüler gelecek. Doğru, bunların bir kısmı sonradan Müslüman da olacak. Bugün özellikle Acaralılar hatta 93 Harbinden sonra Türkiye'ye göç etmiş Müslüman Gürcüler de var. Kaldı ki bence bunların da önemli bir kısmı Türk orijinlidir. Bölgeye gelen bu ciddi rakamdaki Türk nüfusunun önemli bir kısmı Türkçeyi muhafaza etmiştir. Özellikle Gürcü yoğunluğunun olmadığı bölgelerde yaşayan Kıpçak Türkleri dillerini muhafaza ettiler. İsimlerin çoğu Türkçedir. Hocam bahsetti İspir'i Yavuz Sultan Selim'e teslim eden Atabek Mirza Çabuk'tur. Hıristiyan'dır ama bir Kıpçak Beyidir, komutanıdır. Evet, İspir de zaten Türkçedir. Onun gibi başka birçok kaynaklarda Gürcü komutanlarının isimleri geçiyor, çoğu Türkçedir. Bulgarlar ve Slav-

laşan bazı Türk boyları gibi Gürcülerin yoğun yaşadığı yerlerde yaşayan Kıpçaklar hem Hıristiyan oldular hem de dillerini kaybettiler, Gürcüleştiler. Bugün Macaristan'da dilini unutmuş ama Türklüğünü haykıran önemli bir nüfus var. Şimdi, nasip oldu Macaristan'a gittim. Macarca da eski Türkçe kelimeler dikkat çekiyor. Kültür tarihçiliği açısından milliyet eşittir dildir. Yani destan, yerine göre ağıtlar, şiir, söz vardır. Milliyeti en somut temsil eden husus dildir. Türkçelerini muhafaza eden kırsaldaki bu Kıpçak Türkleri, bölge Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra hızla Müslüman olmaya başladılar. Zaten Türkçe biliyorlar, Türkçe konuşuyorlar bu anlamda hiçbir sıkıntıları olmadı. Hatta Müslüman olmalarının çok hızlı gerçekleşmesinin sebebi Türklük bilincine sahip olmaları ve Türkçeyi koruyor olmalarındandır. Kardeş Oğuz boylarıyla kaynaşmaya başladılar. Bizde bilirsiniz Balkar bölgesi denir, yani Çoruh'un Rize yakası. Bizim bölgede Gürcü rüzgârı esti denir, o bölgede de Balkar rüzgârı esti denir. Balkar bölgesinde renkli göz, sarışınlık ve kumrallık çok yaygındır ki bu tipik bir Kıpçak özelliğidir. Çoruh'un doğu yakası Erzurum'a doğru Çörmeli ve Ovacık tarafı Oğuz yerleşimi olduğu için ela göz ve siyah saç yaygındır.

Bu süreçte İspir'de Ermeni nüfus yok muydu? Evet, Ermeni nüfusu var idi ama çok sınırlı olduğunu söyleyebilirim. Hocam anlattı bizim açımızdan İspir için en büyük kayıp mahkeme kayıtlarının, Şeriyeye Sicillerinin elde olmamasıdır. Henüz doğrulanamadı ama Tarihçi Fahrettin Kırzioğlu hocanın iddiasına göre Ruslar götürmüşler. Petersburg'daki arşivde olduğuna dair bir bilgi vermektedir. Sosyal bilimciler mahkeme kayıtlarını önemserler çünkü din değiştirmek, tabiiyet değiştirmek gibi bir şeydir. Hukukun, vergin

değişiyor, devletle ilişkilerinde her şey değişiyor. Dolayısıyla din değiştirmenin mahkemede tescil ettirilmesi gerekiyordu. Öyle çok iddia edildiği gibi ihtida, din değiştirme hareketleri yaygın değildir. Çünkü Osmanlı herkese kendi dini değerlerini yaşama özgürlüğünü ve çok hukukluluğu tanıdı. Ama bireysel olarak sınırlı sayıda İslam'a geçişin olduğunu bütün tarihçiler kabul eder ve kayıtlarda da vardır.

19. yüzyılda benzeri ciddi bir nüfus hareketi daha var. Nüfus defterimiz değerli araştırmacılar tarafından yayınlandı. Artık İspir'deki Hıristiyan nüfus istikrarlı ve sınırlı sayıdadır. Aşağı yukarı 1500 civarında olduğu görülüyor. Özellikle, araştırdığım için bunu net olarak söyleyebiliyorum, Hodiçor ve Yusufeli sınırındaki Hıristiyan nüfusun bulunduğu bazı köyler, o zaman İspir'e bağlı değil, Yusufeli'ne bağlı. Çünkü bölgedeki Hıristiyanlar yoğun olarak Hodiçor ve çevresinde yaşamaktaydılar. Bundan dolayı İspir'de yoğun bir Hıristiyan nüfus olmadığı görülür. Aşağı yukarı 1850'lerde 20.000 civarında bir nüfus var ve o nüfusun %5'i Hıristiyan'dır. Erzurum'un o zamanki Hıristiyan nüfusu %12-13'dür. Özellikle 93 Harbinden sonra İspir'de nüfus artışı var. Çünkü İspir, Rusya'nın sınırı oluyor. Bir dönem Tortum'un da İspir'e bağlı olduğunu düşünürsek, İspir tamamen bir sınır yerleşimi oluyor. Tortum'un doğusu, Oltu, Oltu Çayı sınırındır. Oltu, Göle, Kars, Ardahan bütün o bölge Ruslar'da kalıyor. Ta ki Enver Paşa döneminde Oltu ve Bardız bölgelerinin kurtarılmasına kadar ki, o da çok kısa sürdü. Tekrar Rus işgali gerçekleşti. İspir'de 93 Harbinde Rus işgali yok ama İspir'i olumlu ve olumsuz etkilemiştir. İspir bir sınır sancağı olunca, devlet çok önem vermeye başlıyor. Mesela İspir'de bir Redif Taburu ihdas ediliyor, konuşlandırılıyor güvenlik gerekçesiyle.

Telgraf nezaretiyle yapılan yazışmalarda İspir’de posta teşkilatı kurulması ve telgraf hattının uzatılması gerekliliği belirtiliyor. Bir de hükümet konağı yapılması isteniyor. İspir’de Vanklı bir Ermeni’nin konağını kirayla hükümet konağı olarak kullanıyorlar. Hatta İspirililer biraz uyanıklık yapmışlar, konak sahibi şahsın okuryazarlığı yokmuş; benim devlete borçlarım var onun karşılığında bağışlıyorum diye bir yazı almışlar. Şahıs için hakikatini öğrenince şikâyette bulunmuş. Haklı çıkmış ve konak tekrar iade edilmiş. Sonra 1888’de yeni bir hükümet binası yapılmış ancak Cumhuriyet döneminde yanmış ve 1950’de tekrar inşa edilmiştir.

Önemine binaen son bir şeye daha değineceğim. O yazışma belgesinde deniliyor ki; İspir’in sınır, serhat şehri olması, halkının ekserinin tüccar olması ve il dışında bulunması telgraf hattı ve posta hizmetlerinin kazaya ulaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Hakikaten İspir’in hem yerel hem de hinterlandına hitap eden ciddi bir ticari potansiyeli var. O günün şartlarında çok iyi bir nüfus var. İspir’deki panayır, Türkçe adıyla “Deri” çok orijinal ve İspir’den başka hiçbir yerde bu niteleme kullanılmamıştır. Panayırı da kullan-sak Deri kelimesini mutlaka yaşatmamız gerekir. Bir şeyleri derlemek, toplamak ve bir araya getirmek anlamında çok güzel bir Türkçe kelimedir. 1910’da İspir’de bir kolera salgını yaşanıyor. Bu salgın nedeniyle Panayır (Deri) bir yıl tatil ediliyor. Panayır yılda bir defa 13 Eylül’de kurulmaktadır. Dâhiliye Nezaretinin telgrafında diyor ki civar bütün vilayetlerden tüccarlar gitmektedir. O vilayetlere telgrafla bildirilsin ki bu sene kolera sebebiyle tatil edildi, yani bir tür karantina tedbiri alınıyor. Tüccarlar boşuna yorulmasınlar diye bilgilendiriliyorlar. Eskiden beri kurulan bir pazardır ve 10.000’i geçen esnaf, tüc-

car katılmaktadır, o günün şartlarında çok önemli bir katılımdır. Burada çok değerli mülki yöneticilerimiz ve dernek başkanlarımız var. Panayırımızı “Derimizi” canlandırmanın tedbirlerini bu anlamda düşünelim. Çok teşekkür ederim.

Panel Başkanı:

Prof. Dr. MUHSİNE BÖREKÇİ

Şimdi Hatice Başkapan bize İspir’in kuruluşunda neler olmuştur, neler öne çıkmıştır bize anlatacaklar. 15 dakikayı geçmez isek güzel olur, buyurunuz.

Panelist: **HATİCE BAŞKAPAN**

Müftü Başkanın
üçüncü kuşak torunu

İspir ve Pazaryolu Kurtuluş Mücadelesi

Hoca’m kurtuluş mücadelesini 15 dakikaya nasıl sığdırayım. Teşekkür ediyorum.

Kıymetli misafirler tekrar hoş geldiniz. Hocamın belirttiği gibi konu başlığım, İspir ve Pazaryolu Kurtuluş Mücadelesi. Ancak konuşmamda İspir ve Pazaryolu diye ayrı ayrı ifadeleri kullanmayaca-

ğim. Nitekim bahsedeceğim dönemde Pazaryolu İspir'e bağlı, İspir'in bir parçası. Dolayısıyla İspir derken Pazaryolu ve İspir çevresini içerisinde barındıran bir bölgeyi kastetmiş olacağım. Bunu böyle anlarsanız çok sevinirim.

Bana göre ilçelerimizin kurtuluşunu anlamak, ülkemizin düşman işgalinden kurtuluşunu anlamakla aynı şey. Haddimi aşan bir benzetme yaptığımı düşünebilirsiniz lakin gerek İstiklal Harbi'mizde gerekse Birinci Dünya Savaşı yıllarında ilçelerimizin kurtuluş mücadelesine baktığımızda pek çok ortak noktanın var olduğunu görürüz. Nitekim 1919 sonrası Kuvayı Milliye güçleri nasıl bir ruhla hareket etmiş ise, ilçemizin savunmasında da milis güçleri aynı ruhla hareket etmiştir. Dahası ülkemizin kurtuluşunda birçok sorumluluğu üstlenen, adeta bir hükümet gibi çalışan milli ve yararlı cemiyetlerimiz ne işe yararmış ise İspir'imizin kurtuluşunda da İspir Kurtuluş Cemiyeti aynı işe yararmıştır. Yanlış duymadınız "İspir Kurtuluş Cemiyeti" dedim. Tarihler henüz 1919 değildir. Bu bağlamda baktığımızda ülkemiz sınırları içerisinde ilk yararlı cemiyetin Birinci Dünya Savaşı yıllarında ilçemiz sınırları içerisinde teşekkül ettiğini görürüz. Bu yararlı cemiyetin kuruluş kararlarını sizlerle maalesef paylaşamayacağım çünkü sürem yeterli olmayacak. Ancak merak edip baktığınızda kendinizi Erzurum veya Sivas Kongrelerinde hissedeceğinizden zerrece şüphem yoktur.

Birinci Dünya Savaşı yıllarına dönelim.

Bir ses... İspir semalarında dalga dalga büyüyen bir ses:

"Allah'ın inayetiyle ırzlarımızı, namusumuz ve serlerimizi düşmana teslim etmeyeceğiz. Ve bilmiş olunuz ki dövüşerek ölmek, teslim olmaktan daha şereflidir. Biz tarihimiz ve Allah'ın indinde makbul

olanı yapacağız." diye bir ses. Müftü Başkapan'a ait olan bu sesi şüphesiz ilk defa duymuyordu İspirililer. Ancak bu defa durum bambaşka idi. Müftü cennetten, cehennemden, abdestten, namazdan değil; ırzı, namusu korumaktan, dövüşerek ölmekten bahsediyordu. Ona bunları söyleten, İspir Kurtuluş Cemiyeti'ni var eden sebepler neydi peki? Şimdi birlikte bu konuşmanın evveline gidelim.

Bildiğiniz gibi tarihler 1914'ü gösterdiğinde Birinci Dünya Savaşı kapımızı çalar. Osmanlı Devleti'nin bu savaşa hangi şartlarda girdiği hepimizin malumudur. Savaştığımız cephelerden birisi Kafkas Cephesi'dir ve bölgemizi de yakından ilgilendirmektedir. Kafkas Cephesi denince aklımıza yüreğimizin kanayan yarası Sarıkamış gelmektedir. Evet, gerek Sarıkamış gerek 93 Harbi'nin ağır sonuçları gerekse bölgemize çok yakın yerlerde ikamet eden Ermeni nüfusunun varlığı, ilçelerimizi ciddi bir tehlikeye karşı karşıya getirir. İlçelerimiz bu tehlikelerle karşı karşıyayken Çoruh müfreze komutanımız Halit Paşa iki taburluk kuvvetiyle ilçeye girer. İspir'e girmesine girer Halit Paşa ama bir taraftan da Ruslar adım adım İspir'e yaklaşmaktadır. Dahası Sırakonaklar bölgesinde Rusların gelişini bekleyen Ermeniler hareketlenmektedir. Bu tehlikeler karşısında Halit Paşa; başta Kaymakam Şükrü Bey olmak üzere Müftü Başkapan'ı ve Cemiyet üyesi olduğunu bildiğimiz bölgenin ileri gelenlerini toplar. İlçenin içerisinde bulunduğu durumdan ancak halkın yardımıyla kurtuluşun sağlanabileceği kanaatine varılır. Bununla beraber Müftü Başkapan'ın halkı Halit Paşa kuvvetleriyle birlikte mücadeleye davet etmesi istenir.

Ertesi gün Cuma'dır. Müftü Başkapan yine İspirililerin karşısına çıkar. İspir'in

içinde bulunduğu durumu anlatır onlara. Vatanları için, bayrakları için, yarınlarında insanca yaşamak için onları Halit Paşa kuvvetleriyle mücadeleye davet eder. Halk bu konuşmadan öyle etkilenir ki dizinde birazcık derman, gözünde biraz fer bulan yediden yetmişe bütün İspirililer ellerine geçirdikleri kazmayla, kürekle, nacakla -aklınıza ne geliyorsa yanına alarak- Halit Paşa kuvvetlerinin yanında mücadeleye koşar. Bu inançlı mücadele sayesinde olumlu sonuçlar da alınır. Nitekim İspir sınırlarına girmiş olan Ruslar, Tortum'un Ödük Yaylası'na kadar sürülür. Ancak bu durumun mutluluğu uzun sürmez. Çünkü Halit Paşa'ya Erzurum'un düştüğü haberi gelir. Erzurum'un düşmesi demek İspir'in Tortum üzerinden gelen Ruslara, Sırakonaklar'da hareketlenmeyi bekleyen Ermenilere bir de Erzurum'dan gelen düşmanların eklenmesi demektir. Bu şartlarda İspir'de kalmak, ölmek demektir. Halit Paşa durumun ciddiyetinin farkında olduğu için, halkı ve askerleriyle beraber çekilme kararı alır. Nitekim bütün insanlara muhacir olmaları gerektiğini belirtir. Halk kısmen dirense de Halit Paşa kararından vazgeçmez. O, çekilme hazırlıkları yaparken Müftü Başkapanı'da hiç hareketlilik göremeyince ona döner:

“Siz de İspir’i terk edin. Bugün yarın düşman buraya girecek. Bunun için emrinize yeterince hayvan verilecektir.” der. Müftü Başkapanı hüzünlü ama kararlı bir sesle *“Ben gidersem sadece kendi hayatımı kurtaracağım. Burada kalan yüzlerde şehit anasına, binlerce asker karsısına, yüzlerce yetim yavruya babalığı kim edecektir?”* der. Bu ifade şüphesiz Mustafa Kemal Paşa'nın *“Vatan toprağı kutsaldır kaderine terk edilemez!”* ifadesinin farklı bir söylemidir. Başkapanı'nın dudaklarından dökülen cümleler, vatan

kutsiyetini bizlere bir kere daha haykırmaktadır. Bu kararlı duruş karşısında Halit Paşa ısrarından vaz geçer. Yavaş yavaş Kaymakam Şükrü Bey ve maiyetindekilerle beraber Pazaryolu'na doğru çekilir. O, Pazaryolu sınırlarımızdan çıkmamıştır ki Ruslar ilçemize girer.

Bazı kaynaklarda Rusların ilçeye giriş tarihi 1916, bazılarında 1915 olarak verilmiştir. Ben tarihteki kronoloji ile olaylara verilen tepkileri dikkate alarak bu tarihin 1916 olduğu kanaatine vardım. Ruslar İspir'e girdikten kısa bir süre sonra, tabii Pazaryolu'nu da ele geçirirler. Henüz Pazaryolu sınırlarından çıkmamış olan Halit Paşa, bir gece baskınıyla Ruslara ağır kayıplar verir, yalnız gün ağarmaya başlayınca durum tersine döner. Ruslar bölgeyi yeniden ele geçirir. Halit Paşa daha fazla direnemeyeceğini anlayıp Bayburt'a çekilir.

İspir artık Halit Paşa'sızdır. İspir artık kaymakamsızdır. İspir'de artık bir tane Türk askeri dahi bulunmamaktadır. İspir'in yokluklarla mücadele eden vatanperver halkı, bir de onlara babalığı vazife bilmiş Müftü Başkapanı vardır. Ruslar bölgeyi işgal ettikten sonra maalesef elleri kolları bağlı beklemezler. Verdikleri kayıpların intikamı için Pazaryolu'nda 65 insanımızı hunharca katlederler. Yetinirler mi? Hayır! Köylerden topladıkları erkekleri kurşuna dizdirirler. Bununla da yetinmezler. Halkın elindeki hayvanlara, değerli eşya, yiyecek giyecek ne varsa hepsine el koyarlar. Maalesef bununla da yetinmezler. Yaşları 15 ila 65 arasında olan erkeklerimize esir muamelesi ederek onları Rusya'nın içlerine kadar sürerler. Pek çoğundan bir daha haber alınamaz. Erkeklerimizin bir kısmı esir olmaktan kurtulmak için, kadınlarımızın bir kısmı namuslarını korumak için dağlara, mağaralara sığınır. O dönemde

dağların, mağaraların hâkimi soğuktur, açıklıktır. Pek çoğu soğuğa, açlığa dayanamayarak hayatını kaybeder.

İspirlinin yaşadığı acıların bir nebze de olsa dinmesi için, bölgenin ileri gelenleri, başta Mustafa Başkapan olmak üzere Rus komutanıyla görüşmeler yaparlar. Bu görüşmelerden olumlu sonuçları da elde edilir ancak İspir'deki sakin ortam uzun sürmez. Nitekim tarihler 7 Kasım 1917'yi gösterdiğinde Rusya'da Bolşevik İhtilali gerçekleşir. Bilindiği gibi bu ihtilal Rusya'nın Birinci Dünya savaşından çekiliş sebebidir. Ruslar çekilmeden önce Rus komutan, Müftü Başkapan'ı çağırarak çekileceklerini bizzat kendisine bildirir. O bu bilgiyi alır almaz Cemiyet üyeleriyle bir araya gelir. Bölge halkını Ermenilere karşı uyarma konusunda tedbir almak gerektiğini düşünür. Ulaklar görevlendirilir. Ulak dediğimiz kişiler çocuklarımız. O karda kışta İspirliileri Rusların çekilişiyle ilgili haberdar etmeye koyulurlar.

Ruslar çekilmeden iki gün önce *Akan Olayı* dediğimiz olay gerçekleşir. Bayburt Ermenileri Sırakonaklar'daki Ermenilere cephaneye ve vesika göndermektedir. Bunları taşıyan kafilenin İspir'de dikkat çekici davranışları sonucunda Müftü Başkapan'ın görevlendirdiği İnyetin Osman ve Mustafa Çavuş kafiledelikleri etkisiz hale getirerek cephaneye ve vesikayı Mustafa Başkapan'a teslim ederler. Mustafa Başkapan vesikada yazılı olanları gözyaşları içerisinde dinler. Nitekim vesikada *"Bayburt'taki katliamlarımız bitmek üzeredir. O şekilde hareket edin ki siz oradan biz buradan yediden yetmişe bütün İspirliileri öldürerek gelecek Pazar Kân köyünde buluşalım."* ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeler İspir çevresindeki Türk halkının lime lime doğrandığının en belirgin göstergesidir. Bu ifadeler İspirlinin ölümle burun buruna

kaldığının göstergesidir. Bu ifadeler Ermeni ihanetinin en önemli belgesidir.

Bildiğiniz gibi kara haber tez duyulur. Bu haber de halk arasında çabucak yayılır. İspirliileri bir korku sarar. Telaş içinde ve ne yapacaklarını bilmez bir halde halk oradan oraya koşar. Müftü Başkapan duruma el atma ihtiyacı hisseder. Tellallar vasıtasıyla bütün halkı hükümet konağının önüne çağırır. Halka şöyle seslenir: *"Ey Müslüman kardeşlerim! Bir zamanlar bu topraklarda Osmanlı bayrağı dalgalanırdı ve onun kanunları hâkimdi. Sonra Rusların işgalleriyle onların kanunları cari oldu. Şimdi ne o, ne de diğeri vardır. Elimizde yalnızca vicdanın hükümleri mevcuttur. Bütün dindışlarımın malı, canı, ırzı himayem altındadır. Her türlü suç işleyenler en ağır biçimde cezalandırılacaktır. Şimdi sessiz ve sedasız bir biçimde evlerinize dağılarak bundan sonraki vazifeleriniz için vereceğim emirleri bekleyin. Allah'ın inayetiyle ırzlarımızı, namusumuzu, serlerimizi küffara teslim etmeyeceğiz. Ve bilmiş olunuz ki dövüşerek ölmek teslim olmaktan daha şereflidir. Biz tarihimizin ve Allah'ın indinde makbul olanı yapacağız. Huda yardımcımız ola. Âmin!"*

Müftü Başkapan'ın bu hitabının ardından halk, görevlerini öğrenmek üzere evlerine dağılır. Müftü Başkapan, Cemiyet üyeleriyle bir araya gelerek İspir'in içinde bulunduğu durumu masaya yatırır. İspir tıpkı Kurtuluş Savaşı'nda ülkemizin içinde bulunduğu durum gibi üç taraftan sarılmış haldedir. Bayburt üzerinden gelen Ermeniler, Erzurum üzerinden gelen Ermeniler ve Sırakonaklar'da harekete geçmeyi bekleyen Ermeniler. Onlarla mücadele etmenin tek yolu, halkın eline ne geçerse onlarla cepheye koşmasıdır. Bunun için mücadele edecek komutanlar belirlenir. Onlara yardım edecek milis güçleri tespit edilir.

Eldeki cephaneler milis güçlerine dağıtılır. Halkımız öyle güzel bir direniş örneği gösterir ki İspir'e girmeyi düşünen Bayburt Ermenileri bir adım dahi atamazlar ilçemizin sınırlarına. Erzurum üzerinden gelen Ermenilere karşı sadece İspir'imiz değil, Erzurum'un ova köyleri de o kadar güzel muhafaza edilir ki Erzurum'da Miralay Rüştü Bey, Suluka Hasan'a teşekkür mektubu gönderir. Ve Sırakonaklar cephemizde Ermeniler sıkıştırılarak Karakale'ye hapsedilir. Halkımız bu dönemde sadece Ermenilere karşı mücadele etmemiştir. Kılıcın kesmediği, kurşunun işlemediği soğukla, yoklukla, yoksullukla, hastalıkla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla mücadele şartları son derece ağırdır. Bir yandan mücadele ederken diğer yandan Türk askerinin bir an evvel ilçemize gelmesini beklerler. Ve nihayet tarihler 25 Şubat 1918'i gösterdiğinde İspir ufuklarında, elinde Türk bayrağı, arkasında Türk askeriyile Ziya Bey belirir. O ne kutlu geliştire ki Müftü Başkan, Ziya Bey'in ayağına kapanmıştır. Ziya Bey ve Türk askerinin yaptığı mücadeleler sonucunda, 7 Mart'ta ilçemiz tamamen Ermeni mezaliminden kurtarılmış olur. *25 Şubat İspir'imizin, 27 Şubat Pazaryolu'muzun acılı bir aradan sonra yeniden ve ebediyen Türk idaresine kavuştuğu gündür.*

Bugünün 100. yıldönümünde huzurlarınızda bulunmaktan ve torunu olmaktan onur duyduğum dedemi anlatmaya çalışmaktan son derece mutluyum. Kusurlarım olduysa affınızı diliyorum. Başta kendisini İspirlinin manevi babası sayan Müftü Mustafa Başkan'ı, onunla birlikte mücadele edenleri, ismini andığım, anamadığım bütün kahraman İspirliileri huzurlarınızda bir kez daha rahmetle ve minnetle yad ediyorum. Sabırlarınız için hepimize teşekkür ediyorum.

Panel Başkanı:
Prof. Dr. MUHSİNE BÖREKÇİ

Biz de bu ilgili ve duydu dolu konuşmasından dolayı sevgili Hatice Başkan'ı kutluyoruz ve bütün duygularına katıldığımızı belirtiyoruz. Aslında Hatice'nin bize anlattığı da benim söylediğimle aynı. Başkan adında somutlaşmış olabilir ama bu Türk'ün bağımsızlık karakteridir. Başka bir şey değildir. Böyle birlikte esir yaşamaktansa mahvolsun evladır. Öyleyse ya istiklal ya ölüm zinciri bu halkaların sonucunda oluşmuştur. Birdenbire değil. Çünkü bağımsızlık dürtüsü kültürdür, vatanlaşmak kültürdür, devlet kültürdür. Bu ilgiyi, bu kültürü kaybedersek, her şeyi kaybederiz. Anmak evet bazen dert çekmektir ama çoğu zamanda anmak anlamaktır, yarına hazırlanmaktır. Şimdi son konuşmamız Sayın Muhsin Yazar, bize Kurtuluş Savaşı sonrası İspir'i anlatacak. Buyurun, size de 15 dakika süre veriyorum.

Panelist: **MUHSİN YAZAR**
Coğrafya Öğretmeni, İspir Anadolu Lisesi Müdür Yardımcısı

İspir ve Pazaryolu Kurtuluş Mücadelesi Sonrası İspir

Sayın başkan, değerli konuklar, ben de konuşmama başlarken üzerinde yaşadım

ğımız toprak parçasını kanlarıyla, canlarıyla vatan yapan bütün şehitlerimizi ve gazilerimizi rahmet ve şükranla anıyorum. Yine Zeytinalı harekâtında sınır ötesinde bulunan ve hayatını kaybeden şehitlerimize Allah'tan rahmet, gazilerimize de acil şifalar diliyorum.

Burada anlatacaklarımın çoğunu, şimdi salona bakıyorum, Fahri Hocam var, Kamil Hocam var, Yaşar Bey var, Korkmaz Hocam var, benden çok daha iyi biliyorlar. Ben de dilim döndüğünce bu panelle katkı sağlamak istiyorum. Sürçülisan olur ise şimdiden affola.

1918'de Müftü Başkapan önderliğinde Kurtuluş Mücadelesi kazanıldıktan sonra, İspir ve Pazaryolu'nu başka bir zorlu mücadele bekliyordu. Uzun yıllar boyunca savaşların etkisinde kalan ve bu savaşlar sonunda yorgun düşen İspir ve Pazaryolu halkını bu kez de ekonomik anlamda bir mücadele bekliyordu. Ben de panelde daha çok İspir ve Pazaryolu'nu yakından ilgilendiren, günümüzde de önemli bir problem olan göç olgusu üzerinden konuyu anlatmaya çalışacağım.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Hoover diyor ki "Savaşta ilk söz topların, son söz de ekmeğindir." Savaşlar sona erdikten sonra, 1918'den sonra İspir ve Pazaryolu halkı yavaş yavaş belini doğrultmaya başlarken hemen akabinde İkinci Dünya Savaşı ile yüz yüze geliyor. Bu dönemde kıtlıklar, acılar ve başka sıkıntılar ortaya çıkıyor. İnsanlar bir dilim ekmeğe muhtaç hale geliyorlar. Büyüklerimizden dinlerdik; külle çamaşırların yıkandığı, insanların süpürge tohumlarını yediklerini. Hatta rahmetli babam, bazen mevcut hâlimizden şikâyet edip yakındığımız zaman, "Oğlum siz dünyanın iyi zamanına yetiştiniz." derdi. O

zaman çocukluk ve gençlik duygularıyla bu sözün ne anlama geldiğini pek anlayamıyorduk. Ama babamın ne demek istediğini, biraz önce hocamın da anlattığı kurtuluş mücadelesinden insanların hangi şartlarda bu mücadeleyi verdiklerini çok daha iyi anlıyoruz. Bununla ilgili Yeşil İspir Dergisi'nde okuduğum bir fıkra var. Aslında o günleri, insanların çektiği sıkıntıları anlatan bir fıkra. Aksu köyünde bir vatandaşımız vefat ediyor. Yakınları yıkadıktan sonra sıra mevtayı kefenlemeye geliyor. Ama nafile, kefen yetişmiyor. Baş kısmına çekiyorlar ayak kısmı boş kalıyor, ayak kısmına çekiyorlar baş kısmı boş kalıyor. Bu sırada bir vatandaş "Ölim o dodiklerin, kefen kısa geldi ne olur dodiklerini biraz içeri çek." şeklinde bir yakarıшта bulunuyor.

Bu zor şartların bir sonucu olarak insanlarımız gurbete çıkıyorlar. Başlangıçta yapılan bu gurbetçilik, aslında göçün bir türü. Yani göç, gurbetçilik şeklinde gerçekleşiyor. İnsanlar özellikle kış mevsiminde bu göçe katılıyorlar, birkaç ay gurbette çalıştıktan sonra köyelerine geri dönüyorlardı. Bu şekildeki gurbetçilik gerek İspir gerekse Pazaryolu ekonomisine olumlu şekilde yansıyor. İlçelere gurbetten para geliyordu. Ancak 1950'li ve özellikle 1960'lı yıllardan sonra karayollarındaki gelişmelere paralel olarak, gurbetçilik yerini sürekli göçe bırakmıştır. Gidenler geriye dönmedikleri gibi kendi yakınlarını da yavaş yavaş beraberlerinde götürmüşlerdir. Bu göçlere baktığımızda yurt dışına olan göçler, Almanya başta olmak üzere Fransa, Belçika ve Hollanda gibi gelişmiş Avrupa ülkelerine, yurt içinde ise Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlere yapılıyor. Bu göçler özellikle 1980'lerden sonra ilçenin ekonomik anlamda geriye gitmesine neden olmuştur.

Burada aldığım notlara baktığımda 1935 yılında yapılan nüfus sayımında İspir'in Pazaryolu ile birlikte nüfusu 42.190, 1975 yılında 55.565, 2007 yılında iki ilçenin nüfusu 23.645, 2017 yılında da adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde TÜİK'in verilerine göre İspir ve Pazaryolu'nun toplam nüfusu 18.131'dir. Bu verilerden her iki ilçemizin de göç neticesinde nüfusunun ciddi bir şekilde eridiğini görüyoruz. Bazı köylerimizde ölen insanların cenazesini kaldıracak kadar dahi kimsenin kalmaması olayın vahametini ortaya koyması açısından son derece önemli bir durum. Kalanlar da daha çok yaşlılardan oluşuyor. Köylerdeki bu durumu bir şirinde okul müdürümüz Ahmet Aydın Bey şöyle anlatıyor:

KÖYÜN AHVALI

Anlatayım dedim dünden bugüne,
Perişan virane köyün ahvali,
Şükür etmedik o günkü güne,
Bugün haraptır köyün ahvali.

Eski bir değirmen kırılmış oluk,
Kalmamış takati kesilmiş soluk,
İti uyuz tutmuş tüyleri yoluk,
İşte budur beyler köyün ahvali.

Çeşme akıyor kızlar gelmiyor,
İhtiyar oturum yanım vermiyor,
Giden unutuyor geri gelmiyor,
Baykuş otağıdır köyün ahvali.

Bacada ot bitmiş orta kırılmış,
Direkler çaresiz yere devrilmiş,
Geçim sıkıntısı şehre varılmış,
Artık görülmüyor köyün ahvali.

Köy odası melül giden gelen yok,
Mezarlar sahipsiz dua eden yok,
Sılayı rahmandır deyip giden yok,
Uzaktan sorulur köyün ahvali.

Yani köylerimizin, ilçemizin durumu şu anda budur.

İlçelerimizin içerisinde bulunduğu bu durumdan kurtarmak, bir çıkış yolu bulmak için kalkınmaya yönelik ciddi projeler üretilmesi gerekiyor. Ovit Tünel'i'nin yapılması ki 132 yıllık bir rüya. Bu anlamda önemli bir projedir. İlk kez 1808 yıllarında proje gündeme geliyor. 2012 yılında bugünkü Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından temeli atılıyor. 2016 yılında da zamanın başbakanı Sayın Binali Yıldırım'ın katılımıyla tünelde ışık görüldü töreni düzenleniyor. Bunun yanında yapımları devam eden Kırık ve Dallıkavak tünelleri de Ovit'in Kuzey-Güney bağlantısını devam ettirecek çok güzel projeler. Ancak İspir'in ve Pazaryolu'nun hiç değilse mevcut nüfusunun ilçelerimizde kalmasını ve belki biraz da geri dönüşü sağlayacak başka projelere de ihtiyacı var. Bu yönde yapılan birkaç etkinliğe ben de katılmıştım. 2008 yılındaki İspir-Pazaryolu Tarih Kültür ve Ekonomi Sempozyumu çok önemliydi. Gerçekten İspir adına umut verici bir sempozyum idi. 2008 yılındaki bu etkinlikten sonra Ovit Tünel'i konusunda önemli adımlar atıldı. Gerek İSPA-KALDER gerek değerli büyüğümüz Sayın Tahsin Bayramoğlu'nun da verdiği katkılarla bu tüneller hayata geçirildi. Yaşımız itibarıyla hayatının neredeyse tamamını İspir'de geçirmiş biri olarak ilçelerimizin düştüğü bu durum beni ziyadesiyle üzüyor. İnşallah gerek bu panel gerekse bu yıl içinde yapılacak çalıştay yörenin kalkınmasına yönelik atılacak ciddi adımlara vesile olur.

Bir de eğitimci olmam hasebiyle eğitimle ilgili, İspir'in eğitim durumuyla ilgili birkaç şey paylaşmak istiyorum. Baktı-

ğımızda 2017-2018 eğitim öğretim yılı itibariyle 13 temel ve 5 orta öğretim okulunda 2171 öğrencimiz eğitim öğretim görüyor. Yaptığım yüksek lisans çalışmasına göre, 1980'li yıllarda 88 köyümüzde öğrenci bulunurken gelinen noktada sadece üç köyümüzde okul mevcut. Bunlar Duruköy, Aksu ve Bahçeli köyleri. Bu arada Duruköy'deki okulun da kapanma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu söyleniyor. Pazaryolu'nda ise 6 temel ve bir ortaöğretim okulunda sadece 440 tane öğrencimiz eğitim öğretime devam ediyor. Bir de İspir için çok önemli olan ve açıldığında bizi çok heyecanlandıran Hamza Polat Meslek Yüksekokulu ile ilgili bilgi vermek istiyorum. 16 Haziran 1995 tarihinde kurulan yüksekokul 1996-1997 öğretim yılında 35 öğrenci ile eğitim öğretime Arıcılık ve Su Ürünleri bölümleriyle başladı ve öğrenci sayısı 2010'da 600'lere kadar çıktı. Yüksekokula uğradım ve aldığım bilgilere göre enerji, finans ve ziraat ala-

nında 5 bölüm ve 17 program içinde sadece 6 program aktif olarak mevcuttur. Okulda 550 kayıtlı öğrenci var, ancak devam eden öğrenci sayısı sadece 247'dir. 2009 yılında fakülte açılması üniversite senatosundan geçmesine rağmen nüfus kriterinden dolayı YÖK'ten geçmedi. Konjonktürden ve nüfus azalmasından dolayı eğitimde de bir geriye gidişe neden oldu.

Kurtuluş mücadelesi sonrasını daha çok göç olgusuyla anlatmaya çalıştım ve bu olgunun ilçelerimizin geri kalmasındaki olumsuzluklarına vurgu yaptım. Ancak bu göçün olumlu bir yönü de vardır. Göç eden insanlarımız her alanda temayüz etmiş, önemli ve güçlü bir İspir diasporası oluşturmuştur. Bu gücün İspir ve Pazaryolu'nun yeniden kalkınmasında önemli rolü olacağını ümit ediyorum. Konuşmamı bitirirken bu panelin ve yıl içerisinde yapılacak çalıştayın hayırlara vesile olmasını diliyorum, hepimize beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Ovit Tüneli: Karadeniz'in İspir'e açılan kapısı

SORULAR, CEVAPLAR VE DEĞERLENDİRME

Panel Başkanı:

Prof. Dr. MUHSİNE BÖREKÇİ

Ben değerli sunumunuz ve verdiğiniz bilgilerden dolayı size teşekkür ediyorum. Katılımcılarımızdan katkı veya soru alacak mıyız? Buyurunuz.

YAŞAR YILMAZ

İSPAV Başkanı

Önce Ethem kardeşime bir soru yönetmek istiyorum. 1522 ile 1622 arasında Osmanlı'nın ilk hâkimiyet yüzyılında ilçelerimizin bulunduğu bölgede 7000 civarında olduğu belirtilen Kıpçak nüfusun sadece 700 civarı Müslüman iken Osmanlı'nın müşfik yaklaşımı ve Gürcü akınlarının oluşturduğu memnuniyetsizlik tamamının Müslüman olmasını sağlamıştır diye biliyorum. İkinci husus ise, firuze taşı ile ilgili Osmanlı'da kullanılan ve Türk rengi Turkuaz renkli taş İran'dan getirilirdi ve bir de sadece İspir'de çıkarılırdı. Firuze taşı İspir'de nerede üretilirdi? Bu maden acaba Masans bölgesinde midir? Şaban hocamıza ise şunları sorayım. Vank'ın değil de Masans'ın nüfusunun tamamının Ermeni olduğu şeklinde biliyorum, ne dersiniz? Bir diğer sorum da 1828-1829 yıllarında 100 civarında Ermeni işgücü Doğu ve Güneydoğu bölgesinden götürüldüğü ve 1835'de Ermeni nüfusun düştüğü ifade ediliyor. Size göre bu götürülen nüfus ne kadar idi? Muhsin kardeşimize de bir katkı vermek isterim. Göç aynı zamanda güç anlamı da içerir. Atalet yerine hareketliliği temsil eder. İspir'den göç olarak ayrılan nüfusun İspir'e güç olarak dö-

neceği kanaatindeyim. Göçe olumsuz bakmıyorum. Nüfus azaldı ama nüfus arttı. Hatice öğretmenime de şu katkıyı vermek isterim. Müftü Başkapan'ın liderliğinin ne kadar güçlü olduğuna dair bir hatıra yaşanır. Hişen'de (Numanpaşa) bir beyin gelinin kalçaları çıkıyor. Göç (Vartik) köyündeki Ermeni kırık çıkıkçı Hambar adındaki Ermeni'nin gelinini tedavi etmesini beye söylüyorlar. Bey, ben gelinimi bir Ermeni'ye elletmem diyor. Bu laf Hambar'ın kulağına gidiyor. Hambar diyor ki beyi bir tarafa bırakın. Ben geline acıyorum. Gidin söyleyin vereceğim tedaviyi uygulayınlar. Gelinini sabah galdavarda (açık alan hayvan yatağı) ata bindiriyorlar, önüne arpa koyuyorlar ve ikindiye kadar su vermiyorlar, gelinin topuklarını atın karnından bağlıyorlar. At ikindide su içmeye başlayınca işkembe yavaş yavaş büyüyor ve gelinin kalçaları yerine oturuyor. Bey memnun oluyor ve hediyelerle Hambar'ı ziyarete gidiyor. Bey, Hambar'a: "Sen ne iyi adammışsın, bir de Müslüman olsaymışsın çok daha iyi olacaktı." diyor. Hambar da beye diyor ki: "Mademki Müftü Başkapan gibi bir Müslüman olamadım, senin gibi bir Müslüman olacağıma hiç olmam daha iyi!" Teşekkür ederim.

İlk Panelist

Doç. Dr. İBRAHİM ETHEM ÇAKIR

Öncelikle Yaşar Bey'e hoş geldiniz diyorum. Ankara'dan buraya kadar gelip programa katıldığınız için de teşekkür ediyorum. Hocamızın birinci sorusu nüfus ile alakalı. İspir kazasında 1520 yılında merkezde 210 hane var dedik. Bu hanelerin 81'i gayrimüslim, geri kalan nü-

fus askerlerden oluşuyor. Asıl nüfusun %90'ı köylerde yaşıyor. Bu tarihteki köy nüfusu 2105 hane olarak kaydedilmiştir. Bu hanelerin sadece 210 civarı Müslüman, geri kalanı gayrimüslimdir. Yaklaşık 120 yıl sonraki 1642 kayıtlarına bakalım, İspir köylerindeki hane sayısı 981, bunların 524'ü Müslüman hane, 277'si gayrimüslim hane. Geriye kalan ise askeri yetkililer ve din görevlileri. Yani çok ciddi bir değişim var. Tabii burada Müslümanlığa geçiş olduğunu, Kıpçak Türklerinde de bunun yaşandığını ifade edebiliriz. Buraya dışardan Müslüman nüfus da gelmiş olabilir. Diğer soruya gelince Firuze madeni ile ilgili bilgiler 1520 tarihli tahrir defterinde geçiyor. Fahrettin Kırzioğlu'nun 27 Asırlık Türk Yurdu kitabında bu madenden bahsediliyor. Ancak yeri konusunda bir bilgiye ve kaynağa sahip değilim.

İkinci Panelist

Yrd. Doç. Dr. ŞABAN BAYRAK

İspir'deki Firuze madeni hakkında bizzat ilgili biri olarak cevap vereyim. Yaptığım çalışmalarda Firuze madenin yeri konusunda bir sonuca varamadım. Ancak bu konuda madenciler veya madenci firmalar tarafından yapılacak

saha çalışmasıyla madenin yeri tespit edilebilir diye düşünüyorum. Bana yöneltilen 19. yüzyılda İspir'de Ermeni nüfusunda azalma olmuş mudur sorusuna cevabımı şöyle ifade edebilirim. İspir bölgesindeki nüfus hareketleri, Osmanlı – Rus harpleri ve özellikle Kars'ın ve çevresinin Rus hâkimiyetine girmesinden çok etkileniyor. Tabii 93 Harbinde İspir'e Ruslar gelmiyor. Asıl buradaki nüfus hareketi bu dönemde Erzurum Salnamelerinden takip edilebilmektedir. Kafkaslardan İspir'e bir kısım Müslüman nüfusun geldiği söylenebilir. Doğu bölgesinden Ruslar istemese de Ermenistan'ın teşvikiyle Ermenistan'a doğru bir göç vardır. Ancak İspir yöresinden Ermeni nüfus göç etmemiş hatta 19. yüzyıla göre 20. yüzyılın başlarında Ermeni nüfusunun iki katına çıktığı görülüyor. Bu artışı Yusufeli sınırında Hodiçor ve Ermenilerin yoğun yaşadığı köylerin idari olarak İspir'e bağlanmasıyla açıklayabiliriz.

KAMİL KILIÇ

Madenköprü Eski Belediye Başkanı

Öncelikle çok değerli hocamıza, dernek başkanımıza müteşekkirim. Yıllardır bu kadirşinas gayretini devam ettiriyor. Her ne kadar biz üyeler katkıda fazla bulunmasak da bu hizmetleri bizzat kendisi yükledi, götürüyor. Sizler de bizleri bugün son derece mutmain ettiniz. Son derece istifade ettik. Hele hanım kızımızın ki benim evladımın, torunumun yaşında ve aynı zamanda meslektaşım, konuşmasından çok duygulandım. Son derece müstefit olduk. Allah hepinizden razı olsun, diyorum. Panelist arkadaşların hepsine teşekkür ediyorum. Bu arada ben âcizane bir eğitimci olarak kendimi ifade etmek istiyorum. Hocam

dedi ki göç güçtür. Ama kabrimize sahip çıkacak birileri lazım. Sınırlarımızı koruyacak birileri de lazım. Rize’de 20 bin İspirli nüfus ve 10 bine yakında seçmen var orada. Erzurum’da da bir hayli nüfusumuz var. Ancak her iki şehirde de güç olamadık. Rahmetli Erbakan’ın, şu an yüksekokul haline gelen açtığı fabrika gibi, İspir’de fabrika iş yeri açılması lazımdır. Bu sağlanmadığı müddetçe göçü engellemek mümkün değildir. Diğer bir husus, madenlerimiz. Şu an Gocuktur deresinde granit taşı üretilip Gürcistan’a ihraç ediyor bir hemşehrimiz. Göç etmiş gücü, bu tip yatırımlar yapmak üzere geri göç ettirirsek, yöremize güç katar

ve devam eden göçü de önlemiş oluruz. Eğitimi, yöremizin zeki çocuklarını daha iyi noktalara taşımak için iyileştirmemiz gerekiyor. Diğer bir husus, ölülerimizi getirip İspir’de defnedelim ki çocuklarının, torunlarının bağları kopmasın. Hepinize saygılar sunuyorum. Çok teşekkür ederim.

Panel Başkanı:
Prof. Dr. MUHSİNE BÖREKÇİ

Evet, vakit daraldığı için Panelimizi kapatmak durumundayız ve kapatıyoruz. Şehit ve gazilerimizi minnetle ve rahmetle anıyoruz. İyi akşamlar, sevgiler saygılar.

Sonbahardan kışa geçerken muhteşem bir İspir Kalesi görünüşü Fotoğraf: Osman Ceylan

PLAKET TAKDİMİ

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Sırada plaketlerin takdimi var. Panel sponsorumuz Bayramoğlu Grubu adına Sayın Yunus Bayramoğlu'nu ve kendilerine plaketlerini vermek üzere İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Fahri Yavuz'u davet ediyorum.

YUNUS BAYRAMOĞLU
Bayramoğlu Grup

Tabii biz de İspirli olarak, tarihimizle ilgili bilgiler edindik. Bu etkinliğin gerçekleşmesinde, çorbada bir tuz misali katkımız olduysa ne mutlu bize. Teşekkür ederim.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Sayın Prof. Dr. Muhsine Börekçi'yi ve kendilerine plaket vermek üzere bir önceki İspir Kaymakamımız Sayın Ömer Faruk Fidan Bey'i davet ediyorum.

ÖMER FARUK FİDAN
Önceki İspir Kaymakamı

Açıkçası ben biraz mahcubum. Muhsine Hocamla daha yeni tanıştım. İspir'den gittikten sonra tanışmış olduk. Tabii ki bu benim eksikliğim. Sizle alakası yok Hocam. Çok istifade ettik. Panele girişte çok güzel ve duygusal bir konuşma yaptınız. Ben çok etkilendim. İstifade ettim bu panelden. Verimli olduğu kanaatindeyim. Kayıt altına alındı, inşallah burada olmayanlara da bir şekilde ulaştırılacaktır. Bu tarz çalışmalara ihtiyaç var. 100. yıl bunun bir vesilesi oldu. İnşallah

bu yıl içerisinde yapılması düşünülen güzel etkinlikler de olacak. İspir'in bunlara ihtiyacı var ve daha iyilerine layıktır. İspir'de üç yıl kaldım. Güzel günler geçirdim. Burada olmamın sebebi de o aslında. O günleri tekrar hatırlamak. Teşekkür ediyorum.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Sayın Doç. Dr. İbrahim Ethem Çakır'ı ve kendilerine plaket vermek üzere İSPAV Başkanı Sayın Yaşar Yılmaz Bey'i davet ediyorum.

YAŞAR YILMAZ
İSPAV Başkanı

Evet, Ethem kardeşim Doçent olmuş. Buna ayrıca mutlu oldum. Daha güzel çalışmalar bekliyoruz. Allah sağlık ve afiyet versin. Efendim bu tip çalışmalar zahmete talip olmakla kaimdir. Zahmete talip olanlar da azdır. Başta değerli başkanım, yönetim kurulu üyeleri ve değerli vakitlerini ayırıp buraya gelen panelistlerimiz olan değerli akademisyenlerimiz ve siz dinleyiciler, zahmetin noktasını düşürmüş oldunuz. Bu nokta düşünce rahmet oluyor. Hep rahmet olsun diyorum, ben de teşekkür ediyorum.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Sayın Yrd. Doç. Dr. Şaban Bayrak'ı ve plaketini vermek üzere Geleneksel Türk Sporları Federasyonu Önceki Başkanı, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Alparslan Ceylan'ı davet ediyorum.

Prof. Dr. ALPARSLAN CEYLAN
Tarih Bölümü öğretim üyesi

Evet, ben bir tarihçi olarak, İspir bölgesiyle yoğun bir şekilde ilgileniyorum. Tabii bölgenin özellikle Kıpçak Türklerine ait yerleşimlerinin olduğunu biliyoruz. Ama bir gerçek daha var, daha eskisi, İskit ve Saka Türklerinin önemli yerleşim bölgelerinden birisi yine İspir yöresidir. Bu konuyla ilgili çalışmalar bir kitap olarak, *Erken Dönem Türk İzleri* kitabında geniş bir şekilde yer alacak. Arkadaşlarımızı dinlemekten, hele Şaban benim sınıf arkadaşım, onunla birlikte olmaktan da mutluyum. Başkan'a da böyle bir nezaket gösterdiği için teşekkür ediyorum. Sağ olun, var olun.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Sayın Muhsin Yazar'ı ve kendilerine plaket vermek üzere dernek üyemiz Madenköprü Eski Belediye Başkanı Sayın Kamil Kılıç'ı davet ediyorum.

KAMİL KILIÇ

Madenköprü Eski Belediye Başkanı

Hassaten çok çok teşekkür ediyorum. Çok değerli akademisyenlerimize buraya kadar teşrif ettikleri için çok teşekkür ediyorum. Bizim amacımız İspir'e yönelik bir şeyler yapabilmek. Çok çok sağolun. Allah razı olsun. Hayırlı günler diliyorum.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Sanırım konuşmanın en zor kısmı insanın kendi kendini anons etmesi. Bendenize plaketimi vermek üzere derneğimizin üyesi emekli öğretmenimiz Sayın Edip Kılıç'ı davet ediyorum.

Müftü Mustafa Başkapan'ın Oğlu Müftü Ali Başkapan

EDİP KILIÇ

Emekli Öğretmen

Ben aslında fizik öğretmeniyim. Konuşmaktan pek fazla anlamam ama bu hanım kızımızın konuşması bizi gerçekten çok duygulandırdı. Böyle bir hanım kızımıza plaket vermek bana nasip oldu. Çok çok teşekkür ediyorum. Herkese iyi günler diliyorum. Sağolun, varolun.

Prof. Dr. FAHRİ YAVUZ

İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Önceki Kaymakamımıza, sempozyum kitabını hediye ediyorum. Belki ayrılırken İspir'de unutmuştur. Vefakârlığı ve katılımı için kendisine teşekkür ediyorum. İSPAV başkanımız Yaşar kardeşimize de sempozyum kitabını hediye ediyorum. Yalınız kapağı ters basılmış, ama gerisinde problem yok. Kendisine zahmet ederek Ankara'dan geldiği ve panele katıldığı için teşekkür ediyorum.

Sunucu: **HATİCE BAŞKAPAN**

Panel programımız sona ermiştir, ancak salonun giriş bölümünde sizlere dut, ceviz ve çay ikramı yapılacaktır. Katılımlarınızdan dolayı hepimize çok teşekkür ederiz.

Fahri Yavuz - Yunus Bayramoğlu'na

Ömer Faruk Fidan - Muhsine Börekçi'ye

Yaşar Yılmaz - İbrahim Etem Çakır'a

Alparslan Ceylan - Şaban Bayrak'a

Kâmil Kılıç – Muhsin Yazar'a

Edip Kılıç – Hatice Başkan'a

İSPİR MÜDAFAASI TİPKIBASIM: 100. YIL ANISINA SÜREYYA HAMİ ŞEHİDOĞLU'NUN ESERİ

İspir ve Pazaryolu'nun kurtuluş mücadelesini en kapsamlı bir şekilde anlatan en eski basım bu eseri, derneğimizin 100. yıl etkinlikleri kapsamında tıpkı basım olarak basmaya karar verdiğimizde 2019 yılının son aylarında dikkatli bir şekilde okudum ve çok istifade ettim. Kurtuluş mücadelesi ile ilgili kulaktan dolma sadece "Akan" olayını kapsayan bilgimizi, daha kapsamlı ve çok yönlü hale dönüştüren bu eseri yöremizin ilgi duyan her insanının okuması gerektiği kanaatine iyice vardım. Bu eserde yoksulluk, Rus işgali, Ermeni mezalimi, Müftü Başkan'ın şahsında güçlü liderlik ve bu zorluk ve yoksulluk şartlarında verilen kahramanca mücadeleyi gördüm.

Hatta bu eserin tüm bunları ele alan ve günlük hayata da serpiştirilen bir senaryoya ve filme dönüştürülebileceğini de düşündüm. Bir arkadaşım aracılığıyla bir senarist ve film yapımcısıyla da irtibata geçtim. Senarist, eserden film senaryosu çıkabileceğine yönelik olumlu görüş de bildirdi. Ancak Covid-19 salgını nedeniyle oluşan imkânsızlıklar ve zaman darlığı nedeniyle film senaryosunu ve çekimini erteleyerek şimdilik bu tıpkı basımla işe başlayalım dedik.

Kitap, 1950'lerdeki İspir ilçesi hakkında genel bilgi verdikten sonra kültürel ve iktisadi durumu anlatmıştır. Sonrasında rakım seviyelerini dikkate alıp İspir'i üç bölgeye ayırarak her bir bölgenin sahip olduğu farklı iklimlere dayalı öneriler sunmuştur. Öneriler ayrıca bitkisel üretim, hayvancılık ve el işleri olarak

üç grupta verilmiştir. İspir müdafaası, Rusların İspir'e girmesi detaylarıyla verilerek anlatılmaya başlanmıştır. Peşinden İspir Kurtuluş Cemiyetinin Müftü Mustafa Başkan'ın başkanlığında kuruluşu ve Cemiyetin aldığı kararlar detaylandırılmıştır. Daha sonra Rusların çökilişi ve ortaya çıkan Ermeni tehlikesine karşı geçit noktaları olan bütün boğazların nasıl tutulduğu anlatılıyor. Karakoç, Yanık Köprü, Karakaya muhabereleleri ve Mohurgut cephesindeki mücadeleler anlatıldıktan sonra Türk ordusunun İspir'e girişi veriliyor. Kitapta son olarak Mohurgut muhaberesi anlatılıyor ve Erzurum'un Ermenilerden temizlenmesi için yapılması gerekenleri ifade eden Rüştü Paşa'nın İspir'e gönderdiği mektup veriliyor. Yazar, İspir'in yiğit evlatlarının bu yokluk ve imkânsızlıklar içinde ne kutlu bir mücadele verdiğini ve her yıl bu mücadeleyi büyük bir coşkuyla kutladığını vurgulayarak kitabı sonlandırıyor.

Bu tıpkı basımın orijinal kitabını Müftü Başkan'ın üçüncü kuşak torunu, derneğimizin 100. yıl faaliyetlerine aktif olarak katılan, İspir Anadolu Lisesi Türkçe Öğretmeni Hatice Başkan aracılığıyla babasından temin ettim. Bu vesile ile Müftü Başkan'ın oğlu Ali Başkan'ın oğlu Hamil Başkan'a ve Kızı Hatice Başkan'a teşekkür ederim. Bu tıpkı basımın, Kurtuluş Mücadelesinin 100. yılı Etkinlikleri Kitabının önemli bir bölümü olarak hemşehrilerimizden çok ilgi göreceğinden kuşumuz yoktur. Şimdiden hemşehrilerime ve tüm okuyucularına iyi okumalar diliyorum.

İlçemizin kadimliğinin mühürü İspir Kalesi

Fotoğraf: Osman Ceylan

Birinci Cihan Savaşında

İSPİR

MUDAFAASI

YAZAN:
SÖREYYA HÂMİ ŞEHİDOĞLU

BASILDIĞI YER
DOĞAN MATBAASI
ERZURUM

Birinci Cihan savaşında

İSPİR MÜDAFAASI

YAZAN :
SÜREYYA HÂMİ ŞEHİDOĞLU

Basıldığı yer
DOĞAN MATBAASI
ERZURUM

**Bu Kitabı Bu Mücadeleye Katılanlara Bu Mücadelede
Ölen ŞEHİTLER'in Ulvi Ruhlarına ithaf ediyorum.**

**Eski İspir Kaymakamı
Süreyya Hâmi Şehidoğlu**

BAŞLARKEN

Şanlı, şerefli ve ızdıraplı bir tarihi olan yurdumuzun , nice adsız kahramanları bağrında taşıdığı apaçık bir gerçektir; Bu ufacık eser de böyle adsız kahramanlardan bir kaçının hikâyesini anlatacaktır.

Mayası pek asil Büyük Türk Milletinin, bıçak kemiğe dayanınca aklın imkânsız gördüğü alayları bu ebedi akış içine nasıl armağan ettiğini, bu ufacık ilçenin bu hikâyesi de tanıklık eder.

Kaleme alırken evvela doğruluğuna kandığımız vesikalara sonra da o günü yaşamış kişilerin söylediklerine dayandık. İlgililerin uyanmaları ile ilerde daha noksansız bir duruma gelmesi isteğimizdir.

İsbir'in genç evlatları. Babalarının kendilerine armağan ettiği bu şerefle. haklı olarak görüne bilirler.

Tertip hatası biraz fazla olduğundan arkadaki yanlış doğru cedveline bakılarak tashih edildikten sonra okunması istenir.

İSPİR İLÇESİ

İspir hakkındaki bu kısa izahatımızda İlçenin tarihine temas etmiyeceğiz. Bu konuda kandırıcı ilmi kaynaklara raslayamadık. Maddi ve toplumsal yönünde derin ve ilmî bir izahına teşebbüs edecek değiliz, amacımız sadece onu biraz olsun tanıtmak ve bugünkü haliyle acil olarak halline şiddetle lüzum gördüğümüz bazı problemlerine bir nebze olsun temas etmek olacaktır.

Erzurumun kuzeyinde bambaşka şartlar gösteren bu şirin İlçemiz 142 köyü ve mezra denilen bir okadar da meskün yerleriyle 60.000 nüfusa sahiptir. Bazı köy adlarından halkının Oğuz Türklerinden olduğu anlaşılan İspir'in bütün sekenesi Türktür. Türkçeden başka hiç bir dil konuşulmaz.

Halkı gayet munis, dürüst ve çalışkandır. Bugünkü haliyle geniş hudutları içinde istihsale yarar arazisi pek kıt olduğundan halkı fakirdir. Millî gelirden fert başına düşen miktarın en asgarî nisbetinin İspire isabet edebileceğini söyleyebiliriz. Bu şartlar altında 60.000 nüfuslu bu İlçede katil ve hırsızlık suçlarının hiç yok denece kadar az olduğunu söylersek bu nevi suç sanıklarının iktisadî amillere dayandırmaya meyilli ceza hukuku ve sosyoloji araştırmacıları için İspiri tetkike değer bir konu olarak gösterebiliriz. Fakir fakat efendi. Muti ve temiz insanlardır bunlar.

Merkez kasaba 2030 nüfuslu olup iki dağın arasındaki ufak bir düzlüğe sıkışmış; 1200 m. rakımlı, Çoruh nehri kenarında yemveşil bir kasabadır. Suyu ve elektriği yoktur. 105 Km. lik toprak bir yolla Bayburta bağlıdır. Bu yol ise kışın 6 ay kapalı kalır. Ve İlçenin yalnız İlle değil bütün medeni alemle normal ilgisi kesilir. Öküz kızakları üzerinde bazı zaruri ihtiyaç maddeleri Bayburttan getirilerek yüksek fiatlarla satılır.

Yapılmakta olan yol İlçenin her türlü münasebetini Erzuruma kaydıracak ve işaret edeceğimiz hususla da dikkate alındığı takdirde kazanın her yönden durumuna önemli müsbet et-

kiler yapacaktır.

Kültürel durum:

142 köy bir o kadar da mezra denilen topluluğu içine alan İspirin 44 okulu vardır. Bunların bir kısmı öğretmenlerle yürütülür. Ve üç sınıflıdır. 9451 adet okuma çağında öğrencisi bulunmasına rağmen bunlardan ancak 2541 i okuyabilmektedir. (1955-1956) yılı. Devam nisbeti % 96 dır. Merkezde bir Ortaokul vardır.

İlçenin bu kültürel noksanını elden geldiği kadar hafifletmek için kurduğumuz "İspir maarif sevenler derneğinin çalışmaları,, müsbet sonuçlar doğurmuştur.

a) Dernek üç sınıflı köy okullarını bitiren öğrencilere diğer iki yılını da merkez ilk okulunda tamamlamak ve merkez orta okuluna devam imkânını verme.

b) Beş sınıflı köy okullarını bitirenlerin ortaokulda okuyabilmelerini sağlamak.

c) Zeki fakat fakir köylü çocuklarını, her türlü iâşe ve ibâtesini temin suretiyle aynı neticeye ulaştırma.

d) Ortaokulu bitirenlere daha ileri okuma kademelerini temin ve meslek okullarına yerleştirmek için, maddi ve manevi yardımlarla rehber olmak gayesiyle kurulmuştur. Bu gayeyi gerçekleştirmek hususunda dernek:

a) İki yatakhanesi, bir müdür odası, bir müze ve kütüphane ve diğer müstemilatı ile yeni bir Pansiyon binası kurmuştur.

b) Bunun yanında konferans salonu, mutfak, kiler, anbar, yemekhane olarak kullanılan ikinci bir büyük binayı ihtiyaca cevap verir hale getirmiştir.

c) Derneğin gelirleri cümlesinden olmak üzere Türk mimarisinin şık bir eseri halinde kubbeli, üç hücreli, on kurnalı, şadırvanlı ve içi tamamen mozaik 80.000 lira değerinde bir hamam inşa etmiştir.

d) Muntazam sulama tesisleriyle 15.000 kavağı havi bir fidanlık vücuda getirerek derneğin hizmetine sunmuştur.

e) Bu fidanlıkta fenni arıcılık tesisleri kurmak teşebbüsüne girmiştir.

f) Yunus köyünde bir derslane binası meydana getirmiştir.

g) Bütün bu binaların her türlü teftişini yapmış, bir kurtuluş müzesi açmış. ve bir kütüphanenin çekirdeğini kurmuştur. Yatak, ranza, yiyecek ve giyeceğine kadar her türlü ihtiyaç temin olunarak 1954-1955 ders yılında 18 i fakirolmak üzere 31, 1955-1956 yıllarında da 24 öğrenciyi pansiyona alarak faydalı mesaisine devam etmiştir ve etmektedir.

Erzurumun en fakir ilçesinde asil İspirililerin kurdukları bu gerçekte büyük tesisi devamı içi bütün kalbimizle ilgililerin dikkatini çekmek isteriz.

Pansiyonun açıldığı ilk yıl talep o kadar fazla oldu ki içimiz parçalanarak zeki ve pek hevesli evlatlarımızı kırgın bir halde geri gönderdik. Bu sebepten pansiyona bir kat daha ilavesi ve genel masraflar için her yıl bakanlıkça bir miktar yardımın yapılması şarttır.

Mevcut 44 Okuldan onaltı adeti tamire şiddetle muhtaç olup on u çatısızdır.

Köy müessesesinin kuruluş sitatüsü olan değil olması lazım gelen düşünülerek meydan getirildiği için diğer sahalarda olduğu gibi bu sahada da yeni okulların tamiri için köy bütçelerine bel bağlamak hususunda kanaatimizce abestir. Yeniden okul yapılması elzemse de hiç olmasa bu 16 okulun bir pilân dahilinde tamir edilmesi şarttır. Bu yapılmadığı takdirde bunların tamamen elden çıkmak tehlikesi mevcuttur.

İktisadi Durum

Bir kelime ile elem verici ve iç parçalayıcıdır.

Esasen pek arızalı ve ekilebilen arazisi, çok dar olan bu bölge sakinleri tamamen geleneklerin sonucu olanak kaderlerini bir kaç ağaç duta, birkaç hayvanın ürününe ve susuz arazideki verimsiz bir tahıl ziraatine bağlamışlardır. Bir yaz ailesi efradi ile gözleri yerde o dutları toplarlar. İki koyun bir ineğinden de bir miktar yağ elde eder. Ekmek değil cebine bir avuç dut kurusu doldurarak şafakla beraber 6-7 saatlik o sarp yollardan yaya olarak yağ ilçe merkezine getirir satar.

Öğle yemeğini cebindekilerle yani dut kurularını yiyerek yapar. Sattığı yağın parasının bir miktarı ile kuru "iç yağı," alır. Diğer kısmı ile de kızına, karısına bir yazma götürür. Eğer biraz çay, şeker de alacak parası artmışsa o gün evde bayram vardır. Nihayet ihtiyaç en asgari şekilde de tatmin hudutlarına yaklaşmadımı ormanlık bölgedekiler kereste kaçakçılığı diğerleri ise mevsimin muayyen ayında evini barkını bırakarak gurbete, amelelik etmek için yurdun dört bucağına dağılırlar. Bu halin meydana getirdiği toplumsal yaralar bir tarafa altı ay kazma sallar, kendi boğazını geçindirdikten sonra artan 625 lirayı ailesine getirir. Bu müddet zarfında ailesi de 430 lira borçlanmıştı. (Bu rakamlar 1954 yılı ortalamasıdır.) Yukarıda söylediklerimiz münferit bazı tesadüflerin ruhumuzda bıraktığı intibalar değildir. Ve bizde bu izlemlere dayanarak şairane bir tasvirde bulunmak istemiyoruz. Bu söylediklerimiz iki buçuk senelik o muzdarip köylü ile haşır neşir olarak yaptığımız tetkiklerin en somut ve bizce en müsbet sonuçlarıdır. Yukarıda çizdiğimiz yaşayış tarzı İspirin ekseriyetine, İspirin iktisadi durumunu temsil eden çoğunluk zümresine aittir. Esasen aynı mudalenin de cari olduğu girift ve mudil bir iktisadi hayatı vardır. İlçenin sadece kırık bölgesinde gurbetçi adedi diğer bölgelere nisbetle o/o 20 den o/o 30 a kadar azalma gösterir.

Biz bu derin, şumullü ve hayati davayı bütün yönleriyle kökünden halletmek için şöyle hareket ettik.

İlçe tabii şartları bakımından 3 bölümde mütalâa edilebilir:

1 — Çoruh nehri boyunca uzanan 1150 ile 1250 metre rakımlı ekseriya çoruh dökülen dereler ağzında ve yakınında kurulmuş köyler bölgesi: Bu bölgenin istihsal için faydalanılan toprağın o/o 60 ila o/o 70 i dut bahçeleri halindedir. Geri kalan kısmı ise susuzdur ve bu susuz arazide halk tahıl ziraatı yapar. Tahıl ziraatine ayrılan saha Nurkaleden Bayburta doğru bir miktar artarsa da genel durumu değiştirmez.

Aynı zamanda da az sayıda hayvan beslenir. Bu bölgede bu kısır hayvancılık zorlama suretiyle, sırf bir gelenek eseri olarak kaldığı için gayet faydasız, adeta insan gibi beslenen ve kışın biraz uzamasıyla tamamen telef olan bir durum gösterir. Halbuki bu bölgenin narenciye hariç her türlü meyvacılığa ve arıcılığa fevkalade elverişlidir. Tahıl ziraatı ise: Evvela arazi susuz olduğundan garantili bir ekim yapılamaz. İkinci olarak en fazla buğday bire beş vermektedir. Düşündüğümüz ürünlerle kıyas edilince iktisadi değeri sıfırdır. Duta gelince: Sarf edilen büyük ve uzun emeklere rağmen tamamen gayri iktisadi bir metadır. Bölgenin iktisadi durumunu karakterize eden dutun, ipekçilik de düşünüldüğü takdirde verimsizliği konusunda tafsilat vermeği bile zait görürüz.

Yaptığımız uzun tetkikler bizi şu sonuca götürdü: Bu mın-takada bir iktisadi ihtisaslaşmağa gitmek yani tahıl ziraatını ve dutu tamamen kaldırıp en iyi yetişen yol da yapıldığına göre az çok kolay nakledilebilen elma, armut, kayısı, üzümü bunların yerine ikame etmek. Aynı zamanda fenni arıcılığı da bununla paralel olarak yaymak. Yani bu bölge halkının sadece meyvacılık ve arıcılık yapması, bu ürünleri satıp ununu alması en verimli yoldur.

Bu neticeye ulaşmak için ne yapmak lâzım geldiğine de kısaca dokunalım.

a) Evvela arazileri kanallar açmak suretiyle sulamak. Bunun için köylüye mali külfet yüklenmemesi gerekiyor. Ne yapalımki onun psikolojisi budur. Zaten verecek şeyi de yokya. Bugün köylü öyle bir ruh haleti içindedir ki yarın milyon kazanacağını bilse bugün böyle bir iş için 100 lira veremez. Yüz saat nutuk da para etmez. Fakat bedenlen istediğiniz kadar çalışır bu sebepten dinamik ve lüzumlu çimentonun kanalı açılacak köye bedava verilmesi gerekir.

b) Yukarıda adlarını saydığımız meyva fidanlarını da bedava yahut çok ucuz fiatla halka dağıtmak. Bu dağıtımda bilhassa bir dut kesip yerine mesela elma dikecekleri ön plânda ve tercihli olarak gözetmek.

c) Bedava yahut pek ucuz tiatla fennî kovan temin etmek. Bunda da bilhassa ormanlık bölge sakinleri üzerinde fazlaca durmak, onlara daha rüçhanlı durumlar sağlamak suretiyle kısa zamanda kesif bir fennî arıcılığa alıştırap orman katliamının biran evvel önüne geçmek. Bunun dışında köylerin nakledilmesi müstesna ne tedbir alınırsa alınsın orman katliamının önüne geçilemeyeceği kanaatindeyiz. Arıcılık elle tutulur faydalı bir netice verdi mi ormanlık bölgelerden keçilerin bir tek rica ile kaldırılabilceğini tam bir emniyet içinde söyleyebiliriz.

d) Köylüye fenni kovanın faydalı sonuçlarını bizzat eser meydana getirerek öğretmek. Bunun için İlçenin bir bölgesinde beş on kişiye bir kurs açmak katiyen yetmiyor. Köy köy, ev ev doluşarak fenni kovanın faydalı neticelerini gösterecek idealist bir ziraat teknisyenine ihtiyaç vardır. Nitekim biz bu yolda "İspir arıcılar ve meyvacılar derneği," adıyla bir cemiyet kurarak merkez dahil beş köyün arazisini hiç bir yerden yardım görmeden suladık. Bedava ve ucuz fiatla fidan dağıttık, halkı çit ve duvar masrafından kurtarmak için gıladıçya tohumu tevzi ettik. Banka baremini ayarlayarak meyvecilik bölümünden lüzumlu ikrazı yaptık. Artık meyvecilik tutundu diğebileceğimiz büyük bir ilgiye mazhar oldu. Lakin arıcılık hamlemiz aynı sonucu doğur-

madı. Evvela köy köy dolaşarak, Ayancık işletme müdürünün kovanlarını köylüye satın aldırıldı. Yüzlerce kovan getirilerek dağıtıldı. Fakat bugün bunlar bir tarafa atılmış, el sürülmemiş bir durumdadır. "Köylünün aklı gözündedir," deyimini tam bir gerçeğin ifadesidir. Her teşebbüs müsbet sonuçları ile bir defa olsun gösterilmelidir.

E) Ziraat Bankasının meyvecilik baremi mahalli şartlara göre ayarlanmıştır; Arıcılık ve mevebilik bölümlerinden yukarıdaki şartları yerine getirmiş köyler halkına bolca kredi verilmeli. Ve bu krediyi almaları için gerekli uyarma yapılmalıdır. İspir köylüsü istisnasız borcunu vadesinde öder. Zaten altmış bin nüfuslu İlçeye senelik ikraz yekünü 720,833 lira gibi cüzi bir miktardır ki bu miktar başka yerlerimizde birtek şahsa dahi yapılmaktadır. (1955) Yılı köylüye yüzlerce fenni kovan teymin edildiği halde Arıcılık bareminden bugüne kadar (1955) yılı birtek kişinin dahi istifade etmemesi ne kadar hazin bir neticedir.

2- İkinci bölge Çoruh nehrinden 400-500 metre yükseklikteki dağlar üzerinde kurulmuş köyler bölgesidir. Buralarda yine susuz arazide gayet verimsiz bir tahıl zıraatı yapılır. Geri bir hayvancılık vardır. Bunlar ihtiyaca kâfi gelmediğinden birinci bölgede olduğu gibi her köyden çalışabilen nüfusun yüzde doksanına kadar gurbetçi çıkar.

Buralarda yapılacak ve teşebbüs ettiğimiz iktisadi hamle: hayvancılığın islâhı suretiyle tahıl zıraatını kaldırıp Arıcılık ve hayvancılığı ikâme etmek olacaktır. Yeni Arpa Buğday Çavdar ekimini terkedip yerine Yonca ve Korunga tohumu ekilerek bütün hızı Arıcılık ve hayvancılığa vermek. Zaten yonca ve gorunga gayet besleyici birer hayvan yemi olmakla beraber çiçekleri de arıcılık için elverişli bitkilerdir.

3- 2400-2500 rakamlı Çoruh nehrinin çıktığı gayet sulak ve düz bir Yayla olarak Kırık bölgesi üçüncü mıntıkayı teşkil eder. Bura halkı da kısmen sulu olan arazilerinde hayvancılık ile

tahıl zıraatı yapar. Diğer bölgelere nisbetle durumları iyidir. Gurbetçi sayısı yüzde yirmiden otuza kadar azalır. Gerek ikinci bölgede gerek burada tahıl zıraatını kaldırıp hayvancılık ve arıcılığı geliştirmek şarttır. Bunun için,

A- Halka ilkin bedava Yonca Korunga tohumu dağıtmak lazımdır. Bununla, zamanla tahıl zıraatına ayrılan toprak miktarı Yonca ve Korunga ekildiği için azalacak, hayvan ve çiçeğinden Bal alması dolayısıyla de kovan miktarı artacaktır. Bu şekilde bir mecraya girildimi ilkin bedava verilen bu tohumlar yavaş yavaş para ile bol miktarda alıcı bulacaktır.

B- Hayvan neslini islâh etmek. Monotofon sun'i aşısı ve merinoşçuluğun denemeleri yapılmak suretiyle yukarda zikredilen sonuca varmak.

Özet olarak İspirden gayet verimsiz olan ve boşuna emek sarfedilen tahıl zıraatını tamamen kaldırıp bölgelerine göre, meyvecilik-arıcılık ve hayvancılık arıcılığı ikame etmek en doğru yoldur. Eğer bu teşebbüs tutunursa (ki yüzde elli İspirde tutunmuştur) Aynı tabii şartları gösteren Yusufeli ve Gümüşhane İllerimize de müşahhas bir örnek olacaktır. Esasen bütün Erzurum ve Pasin Ovalarında ve tabii şartları aynı durumu gösteren İlimizin diğer bölgelerinden de tahıl zıraatını tamamen kaldırıp munhasıran ileri bir havvancılık ve arıcılığı ikâme etmenin doğru bir yol olacağı şahsi kanaatimizdir.

C- Uzun Kış gecelerinde iş gücünün heba olmaması için ufak dokuma makineleriyle köyleri techiz etmek. İktisat ilminde böyle bir ekonominin lehinde ve aleyhinde çok şeyler söylenmiştir. Biz bunun bölgemiz için müsbet sonuçlar doğuracağına inanıyoruz.

Ruslar İspire Giriyor

Osmanlı İmparatorluğunun ne türlü şartlar içinde birinci cihan savaşına katıldığı okuyucularla malûm olduğundan burada tekrarı lüzumsuz olacaktır. Bir satırla işaret etmek istediğimiz nokta 1914 cihan savaşına giren osmanlı devletinin hazırlığının, böyle bir harbi devam ettirecek her türlü maddi imkânlar bakımından tam ve mükemmel olmadığı gerçeğidir. Bilhassa konumuzla ilgili olan doğu cephesindeki muharebe safhalarını bütün teferrutatiyle göz önüne koyan arkerî eserler bu gerçeği pek müşahhas olarak belirtmektedir.

Böyle bir durumda harbe giren osmanlı devleti doğu cephesinde bazı gelişmeler kaydetmesine rağmen Sarıkamış taarruzunun malûm sonucu ordumuzun çekilmesini intaç etmişti. Devam eden bu çekiliş sonucu ve ricat havası içinde İspirimize gelelim.

Bilinmeyen Türkiyemizin bu ufacık parçası... Türkiyemiz gibi onun da üzerinden asırlar şanlı, şerefle, ızdırapla geçti gitti. Herbiri bir hatırayı dağında, taşında, suyunda, ırmağında destanlaştırdı. Maddeye ruh verdi. Mekâna damgasını vurdu. Bu ezeli akış içinde kaderin gâh acı gâh tatlı ürperişlerini bir daha tekerür etmeyecek efsaneler halinde tortulaştırdı. Ve nihayet 1914 yılının havasında yaşlılardan iman, gençlerinden kan, kadın ve çocuklarından göz yaşsı ... bıraktı.

Harp ilan edilip seferberlik yapıldıktan biraz sonra İspirin manzarası şu idi: Gençler silâh altına alınmış, zaten ihtiyaca yetmeyen istihsal tamamen azalmıştı. Kışın altı ay yolların kapanmasıyla mahsur kalan ilçe her hangi bir ihtiyacını dışardan temin etme imkânından da yoksundu (bugün dahi öyledir).

Maddi yönden bu buhranla bunalmış ruh haletine; kocalarından ayrılmış kadınların, babalarına hasret çocukların, boynu bükük yetimlerin içinde bulunduğu bu garip sessizliğe, harbin umumi atmosferini de ilave etmek gerekir. Herkes heran oğlunun veya kocasının yahut nişanlısının ölüm haberini beklerken

her secdeye varışta tanrıdan Türk ordusu için de zafer niyaz ediyordu. Lakin bir defa talihimiz dönmüştü. Hergün cephelerden, fena haberler geliyor, düşman hergün bir parça daha İspire yaklaşıyordu. Halk büyük bir korku, acı, açlık ve şaşkınlık içinde ne olacağını bekliyordu.

1331 (1915) senesi ocak ayında Halit bey (Paşa) takriben iki taburluk bir kuvvetle İspire geldi. Düşman kuvvetlerinin mütamadi ilerleyişi karşısında bir şeyler yapmak endişesi içinde çırpınıp duruyordu.

Bu arada memleketin imanlı, asil ve vatanperver insanları aynı gayenin heyecanı içindeydi. Soğuk bütün şiddetiyle hüküm sürüyor, her tarafta mutlak bir endişenin belirtilerinden başka hiçbir canlılık görülüyordu. Nihayet bu uğultulu gecelerin birinde düşmanın Fisirige kadar yaklaştığı haberi derin bir acı halinde yüreklere yayıldı. Halit bey ve kaymakam Şükrü bey(1) Müftü Mustafa Başkapan'ı çağırarak memleketin içinde bulunduğu hali sade burkuk ruhlarının aksettirdiği muzdarip bakışlarla izah ettiler.

— Bir şeyler yapmak lazım Müftü efendi.

— Elimizden geleni yapacağız paşam.

Bu toplantı 1331 senesi ocak ayının son perşembe akşamı fetva hanede cereyan ediyordu. Halit bey, Kaymakam Şükrü bey, Müftü Başkapan'dan başka Şeyh Hacı bey, Hayrullah Efendi, Kemal bey (2), Cerrah Zade Hasan Efendi, Hunutlu Mehmet Bey, Saadettin Efendilerle beraber kazanın daha bir kısım ilerigelenleri hazır bulunuyordu. Bir mukavemet hareketinin kurulmasına karar verilerek vazife bölümü yapıldı. Ertesi gün cuma namazını müteakip Müftü Başkapan yüklenilecek ödevin kutsiyetini belirten heyecanlı bir hitabeyle halkı vatani korumaya davet etti. Bu temiz kanlı Türk çocuklarının böyle bir

(1) Şimdiki Erzurum Vali Muavini Necdet Basat'ın babasıdır. Halen tedrisatın yapıldığı ilk okul onun eseridir. Necip, dürüst ve temiz bir insandı.

(2) Yukarı Kânlı Recep ve Hamdi beylerin babalarıdır. Bu harekette önemli yardımı olmuştur.

ödeve nasıl koştuklarını göz yaşartıcı sahneler içinde uzun uzun tasvir etmeyi lüzumsuz görürüz. Eli silâh tutan kim varsa Halit Paşa kuvvetlerinin arkasında süngü, Kılıç, balta, değneklerle yüzleri aşan bir atlı ve büyük bir yaya kafilesi halinde Fisirige doğru hareket etti.

Ertesi gün muntazam rus orduları ile kanlı bir boğuşma başladı.

(Fisirik mezra) (Fisirik kale) (Fe Danzut),
(Mumans), (Semehrek), (Zagos) ve bu bölgenin hemen hemen bütün kadınları erkeklerinin yanında bu korkunç boğuşmaya katılmış vuruyor, ölüyor, öldürüyor, son takatine kadar büyük cesaretle döğüşüyordu. Nihayet bu bölgedeki muntazam düşman kuvvetleri çekilmeye mecbur edildi. Ödük yaylasına ve Kisha hududuna kadar sürüldü. Adet ve teçhizat bakımından kuvvetler arasında kıyas kabul etmiyen bu mücadelede düşman ordusu ricate devam ederken Erzurum'un işgal edildiği haberi cephede Halit beye ulaştırıldı.

Bu kara haber Halit Beyde okadar şiddetli bir tepki göstermişti ki bütün soğuk kanlılığını kaybederek İspirli Rasim Beyin ve yanındakilerinin karşısında bir çocuk gibi hıçkırma hıçkırma ağlamıştır. Bu haberin ve düşmanın yardım istediğini öğrenen Halit Bey artık halkın daha çok perişan olacağını düşünerek çekilme emrini verip geride bulunan ahalinin muhacir olmalarını böylece hayatlarını olsun kurtarmalarını bildirdi.

Kendiside tam bir askeri tabiye dahilinde çekilmeye başladı. Artık bu sarp bölgenin dalgalı arazilerinden geriye doğru bir elem seli akıyordu. Çekilirken İspir önlerinde ihtiyar kadın ve erkeklerle dolu bir grup kumandanın karşısına çıkarak gözleri nemli nemli (nereye geliyorsunuz? eğer verdiğimiz kuvvet kafi gelmediyse bizler de hazırız) diyerek Halit Beye sitemde bulundular.

Ancak dar bir çerçeve içinde düşünen bu Kahraman insanlar henüz durumun fecaatine etrafiyle yetik değillerdi. Tabi'i ki Türk

kaçmaz

Bunu Halit Bey halka güzel bir şekilde izah etti. Hicret-
etmeleri lüzumunu belirterek gittikleri takdirde her türlü yardım
yapacağını vadetti ve Müftü başkapanına döndü.

— Sizde İspiri terkedin. Bugün yarın düşman buraya girecek.
Bunun için emrinize yeteri kadar hayvan verilecektir. Bu teklif
karşısında Başkapan, derin bir hüznün gölgelediği o nurani yüzünü
Halit Beyin gözlerine dikerek aynen şu cevabı verdi.

— Ben gidersem ancak kendi hayatımı kurtaracağım. Burada
kalan yüzlerce Şehit Anasına, binlerce asker karısına yüzlerce ye-
tim yavruya Babalığı kim edecektir? Bu cevap karşısında Halit Bey
artık ısrarında ileri gidemedi.

Müftü Başkapan bu sözleri söylerken tamamen kendinden e-
min. İleriyi düşünen bir ruhi yapı içinde tam bir gerçeğe temas
ediyordu. Onun muhitteki nüfuzu hakikaten muazzamdı. Faaliyeti
İspir gibi dar bir çevrede olmasına rağmen bu dürüst, bu açık fi-
kirli, bu Vatanperver Türk evladında hakiki bir şefin vasıflarından
pek çoğu vardı. Artık bu Allaha terkedilmiş 30-40 bin insanın ka-
kaderi bu adamın kaderiyle beraber seyredecektir. "Bertrand Rus-
sel buhranlı zamanlarda halkın her türlü mülahazaları bir tarafa
bırakarak devletin otoritesi etrafında sıkı ve yeknesek bir halde
toplandığını" söyler.

Bu hepimizin müşahe ettiği sosyal psikolojik bir vakiadır. Fa-
kat burada ilmi manasıyla devlet yok, Onun en önemli unsuru ha-
kimiyet yok. İşte Başkapanın kuvvetli şahsiyeti böyle bir ruhsal
eyilimin mahreki olacaktır.

O akşam Kaymakam Şükrü bey ve Halit bey maiyetiyle be-
raber İspiri terkettiler. Artık İspir mukadderatiyle başbaşa kalmış-
tır.

Dondurucu bir soğuk ve esarat acısı ... Yürekleri paramparça
ederken muhacir kafilesini koruyarak çekilen Halit, Bey daha
İlçenin Nur kale bucağına varmamıştı ki Ruslar İspire girdi. 3-
Şubat-1915.

Düşman Ordusu ileri yürüyüşüne devam ederek 4 Şubat'ta Nur Kaleyi aldı. Halit bey kuvvetlerinin bir kısmını Karakoç köyüne bir kısmını da gök dere mevki'inde mevzilenmişti. Karşılık görmeksizin Nurkaleye giren 600 kadar düşman suvarisi Kumandanı beldenin ileri gelen Nifoğlu Mehmet beyi çağırarak Türk Ordusunun nerede olduğunu sordu. Mehmet Bey Türk kuvvetlerinin Bayburda girmek üzere olduğunu etraflı ve tertipli delillerle izah ederek Kumandanı ikna etmeğe muaffak oldu.

Ve düşman o gece esaslı bir tedbir almadan askerlerini uykuya geçirirken diğer taraftan Mehmet Bey Halit Bey'e haber göndererek durumu bildirdi.

Gökderedeki kuvvetlerin hemen o akşam yaptığı ani birbaskın sonucunda sayısı bilinmeyen ölü verdilerek yetmiş At, yirmisekiz esir ve bir miktar cephane alınıp düşman alimler "kilens," köyüne kadar sürüldü. Ertesi gün takviye kuvvetleri ile yeniden taarruza geçen Düşman Nurkaleye tekrar girdi. Evvela Nifoğlu Mehmet beyi buldurarak yanlış bilgi verdiğinden ötürü kurşuna dizdiler. Sonra bu baskından Suçlu görülen yukarı Nurkaleden altmışbeş ve Varcensten, otuz beş olmak üzere ceman yüzkişiyi de görülmemiş işgencelerle feci şekilde öldürdüler. (1)

Ruslar ilerlemelerine devam ediyordu. Halit Beyin sayıca üstün ve Düşman kuvvetleri karşısındaki inatlı mukave meti Karakoç ve cehrek bölgelerinde Düşmana büyü kayıplar verdirdi. Takviye alınmamasının, yiyecek ve cephane kıtlığında tesiriyle İspirin en son bölümü de terkedilmiş oldu.

Artık İspir bir tek Türk Askerinin dahi bulunmadığı kimsesiz, sessiz, içinden içine ağılayan bir beldedir. Düşman, halkın elindeki

(1) Bu adedin orta Nurkale, "Şıhmoz," "Eşkenz" tünde olmak üzere yüz kırk üç kişi olduğu da iddia edilir: Bu Şehitler için bir abide yapmak hususunda bir dernek kurulmuş, plâni temin edilmiş, uygun kalitedeki taşları ismarlanmışken bucahta yaratılan bir ahensizlik sonunna bu hayırlı teşebbüs akim kalmıştır. Büyük ümitlerle kurduğumuz Nurkale Belediyesinden bu Abidenin biran evvel yapılmasını istirham ederiz.

bütün hayvanlarını, yiyecek, yatacaklarına kadar herşeyini aldı. Bulabildiği onbeş ile altmış yaşlarındaki bütün erkekleri esir olarak Rusyaya sürdü. Bunlar hüznü ve ümitsiz bir ruh haleti içinde ailelerinin yürekler parçalayıcı feryadlarıyla ne olacağı belirsiz bir akibete yollanmak üzere veda ettiler. Namus ve haysiyetini korumak için bütün köylerin kadınları dağlarda, mağaralarda saklandı. Doğu Kışının en şiddetli bir zamanında Ekmeksiz. Aşsız bu zavallılar karların altından çıkarabildikleri ot kökleri ve en der rastlanan havvan gübreleri içindeki arpaları kavurarak hayatlarını idame için çırpınıp durdular. Yüzlercesi, açlıktan, yüzlercesi soğuktan ve yüzlercesi hastalıktan ölüp gitti. Bu zulüm yetmiyormuş gibi evvelce tehciye tabi tutulmuş Ermeniler fırsattan faydalanarak tekrar İspire dönmüş ve bir kısım bu bölgede oturmakta olanlar ise bunların dönmelerini beklemeden en gaddar, en insanlık dışı işgencelerine başlamışlardı.

Bunlar yakaladıkları her yaştaki Türkü, uzuvlarını teker teker, ağır ağır keserek canı çıkıncaya kadar büyük bir haz içinde, bağırtı bağırtı öldürüyorlar. Kimisinin derisini yüzüp saman ve tuz doldurarak hayvandan daha aşağı bir tatminin bayağı ve küçük izlenimlerini alıyorlardı. Haberci olarak gönderilen on yaşındaki Ömeri ve böyle bir yığın çocuğu iç organlarını teker teker, çıkararak köprülerin başlarına asıyor, gah misafir, gah Türk süsüvererek açılan her kapıda girdiklerinde ev halkını koyun boğazlar gibi yatırıp vahşi kahkahalar altında kör kasap bıçaklarıyla birbirlerinin gözleri önünde kesiyorlardı. Bu acı sahnelere kurban giden bir yığın Türk evladı, Anası ve çocuğundan başka her bölgenin ileri gelenlerinden bir kaç tanesinin adlarını zikretmeden geçemeyeceyim. Bunlardan Çamlıcalı Hunutlu Dursun Ali bey (Mohurhutlu) Hurşit Salim, Alemdar Mehmet Ali, Mustafa çavuş. Yusufelinin nimnah köyünden Durmuş ve Yunus çavuşlar geregenç köyünden Mustafa efendi, Kuru Bahri, Bayram, Mığdat, Hacıabbas Ağalar ve Hüseyin çavuş. Keskinden Halit Bey ve oğlu Salih efendi. Pertek köyünden Salih Ağanın bütün aile efradı.

Memleketin bu bölgesinde yani Yusufeli yönünde; Müftü Başkapanın müfrezelerinin buradaki ermenileri muhasaraya alıncaya kadar eğerki Ersis Bucağı Müdürü kahraman Mustafa Bey ve Kurdeşenden Perteğe geçmiş olan Mehmet Bey olmasaydı bu kital içlerimizi daha çok parçalayacak rakamlara yükselirdi. Kurdeşenli Mehmet Bey Rus işgalinin başlamasıyla uyanan bu habis saldırılar karşısında hemen harekete geçmiş gizli yollardan., birbir meşakket içinde giderek Rus kumandanını bulmuş Ermenilerin cana, mala ika ettikleri feci sahneleri anlatarak bir miktar silâh ve cephane temin edip döndükten sonra bucak müdürü Mustafa beyle sıkı bir işbirliği yaparak bu hunharane durumun az çok önüne geçebilmişlerdi. Fakat bu tedbirler tam olmuyor yer yer en bayağı işkenceler asil Türk vatandaşlarına ika ediliyordu. Hele Ruslar tamamen çekildikten sonra bu hal dayanılmıyacak bir vaziyet gösterdi. Bundan sonra kudurmuş ruhların vahşi arzuları tatmin edilmez bir hal aldı. Artık ölümle hayat arasında pek az bir mesafe kalmıştı. İç alem serbestisini zincirleyen en âdi bağ korkudur. Bu korku muhtevasında öyle bir vahşetle sürükleniyor, öyle bir zulm içinde şekilleniyordu ki eğer dilleri olsaydı, hayvanlar şöyle haykıracaktı: Yeter yeter artık bakın biz sizler gibi yapıyor muyuz? Biz öldürdüklerimizin son nefesi çıkıncaya kadar işkence edip can çekişmesinden haz duyacak kadar küçülüyor muyuz? Siz ki insansınız — insan... Bir kıyamet kopsa yahut koparsanız yeryüzünde birtaneniz de kalmasa o mahvolmuş dünyada, o hercümerc olmuş boşlukta biz sağ kalsak ve bir mağara içinde gürleyen yıldırım gibi kulaklarımız bu ismi duysa. İnsan ismini. O zaman iliklerimize kadar ürperir, dehşet, haşyet içinde kalırız büyüklüğünüzden ve küçüklüğünüzden dolayı.

Bir zamanlar siz de bizler gibi yaşıyordunuz. Ormanlarda ve mağaralarda. Bizlerle, ellerinizle, dişlerinizle doğuşuyordunuz. Yahut kaldırıp bir taş atabiliyor idi seniz onu bizim ayı cinsimiz de yapıyordu. Ama biz aynı kaldık. Siz yürüdünüz. Tanrı çok şey vermişti size bizden. Nihayet bizleri esir edip gâh ça-

lıştırıp gâh yediniz. Her şeyimizden faydalandınız, yine yürüdünüz. Düşünceniz bizim anlıyamıyacağımız şeyler yarattı. Bunlara ilim, felsefe, sanat dediniz. Anadolu kıyılarında içinizden çıkan büyük insanlar insani tefekkürün mihrakı yapınca artık önünüzde durulmadı. Orada her şeyin temelini attınız. Ve bir alim gibi değil bir şair gibi baktınız dünyaya. Sanıyoruz ki bugüne nisbetle daha mesuttunuz.

O zamanlar size her yönden ne çeşitli dünya görüşleri sunuldu. Mutluluğa giden ne kadar yol gösterildi? Bunlara ya hiç aldırmadınız veya onları bambaşka şekle soktunuz. Bazan safsataların peşinden gittiniz. Bazan da bazılarınız sizi safsatalara götürdü.

İnsanlığınızı insan olarak yaşamak, asalet vermek için tanrı size peygamberler gönderdi. Bizler de her şey gibi bir tarafa atılıp tanrının gayesi sadece insan oldu. Ve insan kâinatın manevi, ahlaki merkezi olmak katına yükseldi "Moral center of the universe.. Ne yapalım ki peygamberleriniz de sizi "insanlığınızı insan olarak yaşama,, merasına kavuşturmakta istediklerine eremediler. Hatta bunun aksi de oldu. Onların sunduğu fikirler, hareket düsturları aranızda derin uçurumlar meydana getirdi. Sefer, sefer, yığın, yığın birbirlerinizi yediniz. Toplumsal hayatınız büyük değişiklikler göstererek, ilmi yavaş yavaş her şeyin üzerine çıkararak yürüdünüz. Nihayet makineyi icat ettiniz. Keşke etmeseydiniz, bununla insanın ruhsal varlığını, ki onunla insanlığını yaşıyacaktı öldürme yoluna girdiniz.

Bu icatla ilkin sosyal hayatınız değişti bunu gören bazıları evvelce söylenenlerden bir terkip yaparak her şeyi ve bütün kıymetleri madde üzerine kurmak cüretini gösterip bunu bir mezhep haline koyunça; artık aç veya isteyerek açlığa götürdüğünüz insanların gayretlerine hitap edip birbirlerinizi öldürmeniz bir mezhebin, güya ilim diye göklere çıkardığınız o şeyin emri oldu.

Dünyanın bir tarafındakileriniz dolayısıyla bir ölüm aracı olan bu mezhep içinde kendini itirirken diğer büyük bir tarafın-

dakileriniz de makine dediğiniz şeyin felsefesini yaptı (1) Böylece faydalılığı gerçeğin yerine koydunuz. "İnsanın gayelik vasfı kaybolup sizler yarattığınız bu nesnenin hakimi olacak yerde onun mahkûmu olup bir alet olmak derecesine düştünüz., (2) İnsan düşüncesine ait olan objektif hakikatı tamamen piratik bir problem olarak işleye işleye bütün manevi değerlerimesela dini bile bir kemâl uğrunda açlığı tatmin için üstün gayeleri aramak yolu olarak değil fakat bu dünyanın rahatlığı için bir Demir yolu, bir Elektrik enerjisi gibi yardımcı olarak arzu etme yoluna gittiniz. Bu şekilde hayata değer veren her şeyden onu soyup, bütün ihtişamı içinde düşünülen kâinattan tecrit etmekle insanı kendinden daha küçük yapma mecrasına girdiniz. Bir Mühendisler "felsefesinden., (3) Bir "Şoför medeniyeti., (4) doğabilirdi.

Artık az da olsa kendi ruhunuzu yaşamıyor toplumun basit ruhunun zebunu olmakta devam ediyorsunuz. Bu görüş içinde, bu robortlaşmış insan görüşü içinde aşk, ızdırap, sevgi, diğerkanlık olmayacaktır. (5) İnsanlığınızı tamamen kaybetmekte ruhunuzu icat ettiğiniz makinelerin dişleri arasında kaybolan yağlar gibi itirmektesiniz. Bu görüş bir gün makineyi Tanrı yerine koymak basitliğine kadar iner ve sizler "Ey kudretli ve merhametli makine: Biz hata ederek kaybolan vidalar gibi senin yolundan ayrıldık. Biz bu somunları sana koymamız lazım gelirken koyduk ve şunları koymamız icap ederken çıkardık affet bizi (6). Diyecek hale geldinizmi o zama sırf sırf bu aşağı ve basit halinizle istihza etmek için bize dil vermesi ve gülmeyi öğretmesi için tanrıya yalvaracağız.

1 - John Dewey

2 - A. Sparelli: İstanbul mecmuası S.23

3 - Bu tarif ve üst cümle Bertrant Rüssel indir: *The Impact of Science on society Sayfa: 81*

4 - Bu tabir de Alman filozotu Kaiserling indir

5- Dostoyevski

6- Bertrand Rüssel: *The impact of science on society:86*

Vakia makine "insana günlük ihtiyaçlarını tatmin hususunda çalışmak için daha az zaman harcatıp, herkesin şahsi kabiliyeti ednift nisbeikri ve bediî meleklerini geliştirmek için zaman kazandırmalıdır. "(7). Diyen büyükleriniz var olduğu gibi kazandıracaktır diyen iyimserlerimiz de bulunuyor. Bu gerçekleşse bile entellektüel varlığı geliştirme irade ve ceht bilhassa düşüncenin cehti ile olur. Bu ise elemlidir (8). Sizlere (derin bir insanlık duygusu içinde entellektüel varlığı geliştirme) yerine Sporu ikame edip zenci musikisiyle tepinmek mukadder olmuştur artık.

Size Ey Tanrılar alevi,
Ey elizyüm kızı
Biz mabedine gireriz,
Mestolmuş halde senin.

Âdetlerin, ananelerin birbiriyle,
Kesin otarak ayırdığı şeyler
Hep sihrinle birleşir
Kardeş olur gölgende senin.

Şehvet verildi kurda bile

Ey milyonlar kucaklaşın. (9)

Diye büyükleriniz nazımları ile hitap etti.

Ey göklerden inen tatlı şarkılar:
Bırakın duyulsun sesiniz,
İşte gözyaşlarım dökülüyor ve ben yine arzın

elindeyim (10)

Diyecek kabar kabına sığmayan dev adamlarınızın bu mısrlarını yine dev bestekarlarınız size ses halinde sundu.

7- Albert Einstein: *Outks of my later years*: 71

8- E. Mach: *Bilgi ve hata*; Z. F. Fındıklıoğlu: S. 16

9- Shiller: *Neşeye şarkı*: Selahattin Batu

Aşk gelicek bütün eksikler biter. (11)

Diyan nice büyükleriniz yandı tutuştı Ne yapalım ki bu sesler sizi ve makinenizi kendi dünya görüşleri içine zerre kadar olsun alamadı.

Hala bugün şöyle söyleyeniğiniz var: "İhtiraslarımız içinde en ulvi ve ebedi olan ve hayatımızı değerli kılan şeyin ne olduğuna iyice dikkat edip maziden aldıklarımızdan daha zengin ve daha temiz olarak çocuklarımızın ellerinden tutalım,, (12). Siz evvel yaşayanlarınızdan daha çok biliyor daha az duyuyorsunuz. (13). Duyuşun hiç etkisi olmadığı günlük bir yaşayış tarzının, bir davranış psikolojisinin sonucu betoneme kafalı dizel yürekli yaratıklar topluluğuna varır.

Toplumsal hayatınızın temel direkleri olan müesseselerinizi de çok şükür kendinize benzediyorsunuz. Mesela bizim kutuplarda yaşayan panguen cinsimiz Kışın o buz içinde yavrusuna yedirecek gıda bulamadımı gagasıyla göğsünü deler, kalbini çıkarır ona yedirirken sizin Bayanlarınız mecbur almaksızın çocuklarını oraya buraya bırakıp poker partilerinden ayrılmadığı gibi bizim köpek cinsimizi bir saniye yanından ayırmıyor ve insanlrınızdan daha kıyımlı bir bakıma nail ediyorsunuz. Bu yönden köpek cinsimiz namına teşekkürlerimizi arzetmeyi bir borç sayarız.

Velhasıl böylece bir yığın amiller zincirlene zincirlene harplerin. insanlık, dışı, hayvanlık, dışı, davranışların içinde ellerinizde kendi yarattığınız Atomlar, Hidrojenler olduğu halde yuvarlana yuvarlana gidiyorsunuz. Ama hızla gidiyorsunuz. Eğer de bu sur'at içinde gözleriniz kamaşır ellerinizdeki oyuncaklarla bir yere çarparsanız o zaman sayım suyum yok demek para etmeyecek ve içimizden birimiz dahi sağ kalsak bu dünyayı, ebediyetin muhtelif tesir derecelerinden en tesirlisi olan ruhu-

11- Yunus Emre

12- A. Einstein: *Aut of My later years*: 86

13- Bertrand Russell: *Authority and the individual*. S. 61

nu itirmiş insan mahlukunun bir oyuncak dıramının abideciğı olarak bırakmasını Tanrıdan niyaz edeceğız. Yalınç insanlar Allahın kan ićen yaratıkları.

İspir Kurtuluş Cemiyeti

Bu feci sahnelere bir son vermek, hiç olmazsa zulümün şiddetini azaltmak artık bir borç, borçtanda ileri bir ödev haline gelmişti. Müftü Başkapan bu maksatla İspirde oturan Rus kumandanına müracaata karar verdi. Bu temaslar müsbet sonuçlar doğurdu. Artık Ermeniler eskisi gibi vahşetlerine devam edemediler. Memlekette kısmen de olsa bir zabtürapt meydana geldi. Genel olarak halka işgence yapılmadı. Bu neticenin alınmasında şüphesiz ki Başkapanın şahsiyeti önemli rol oynadı. Kumandan Ermenilere karşı Türkleri koruyacağına söz vermiş ve bu sözünü fiiliyata aktarmıştı. Anlatırlar ki, bir gün Başkapan; kendisini ziyaret edeceğini Rus kumandanına bildirmiş ve tayin edilen saatte makamına gitmiş, kumandan kendisini kapıda karşılamadığı için içeri girmemiş hemen geri dönmüştü.

Başkapan birtaraftan Rus kumandanından böyle faydalı karar ve tutum sağlarken diğer taraftan aynı maksadın daha kuvvetle temini, esaret acısını en az haddine indirmek ve ağır da olsa bir İstiklâl ümidi peşinde alttan alta çalışıyordu. Bu cümleden olarak memleketin asil ve Vatanperver evlatlarından terekküp eden gizli bir teşkilat vücuda getirmişti. Bunların hepsi temiz kanlı, mert, cesur ve fedakar insanlardı. Teşkilatın ileri gelenleri Müftü Başkapanın başkanlığı altında şu mühterem kişilerdi, Şeyh Zade Hacı Mehmet Bey, Cerrah Zade Hasan Efendi, Hacı Hayrullah Efendi, Hunutlu Mehmet Bey, Saadettin Efendi, Hacı Hafız Zade, Müştak Efendi (1).

Derneğin Başkanı Müftü Mustafa Başkapan uzun boylu ak sakallı, o zaman yetmiş yaşında bulunmasına rağmen dinç bir insandı. Merhametli, mülayım ve natuk bir kişiydi. Memleket içinde ve dışındaki o zamanın dini müessese ve Alimlerinden ders almış, zamanını okumakla geçirmi temiz ve mühterem bir

1- Müştak Çağlayan bugün Bayburtta Tüccördür.

kişiydi. Muhitteki nüfuzu ise fevkaladeydi. (2)

Şeyh Zade Hacı Mehmet Bey zengin, misafir perver, atılgan, cesur ve tam manasiyle mert bir insandı. Maddi varlığını Başkapanın sağ kolu olarak hemen hemen bu mücadelenin emrine koymuştu. (3)

Cerrah Zade Hasan Efendi münis, nüktedan, Efendi ve nazik bir adamdı. Sonuna kadar memleketi için çalışmıştır. (4)

Hacı Hayrullah Efendi temiz, dürüst muhitin sevgisini kazanmış hayırhah bir insandı.

Hunutlu Mehmet Bey aynı şekilde temiz, dürüst ve vatanperver bir kişiydi. Rusca ve ermenice bildiği için cemiyetin aynizamanda tercümanlığını yapardı. (5) Sadetin Bey hakkında bilgimiz yoktur. Bu gün bu mühterem zevattan sadece Müştak efendi sağdır.

Bu teşkilatın kurulması çeşitli şekiller altında izah edilir.

1 — Denilirki : İspir Ruslar tarafından işgal edildikten sonra Ermenilerin çeşitli köylerde yaptığı mezalime ait şikayetlerden uşanan Rus kumandanı bizzat bu heyetin kurulmasına âmil olmuştur. Zira bir kısım niza ve ihtilafların hallini bu heyete bırakarak kendisi için diğer işlerle meşgul olacak zaman bulmuştur. Esasen kumandan da müslüman olduğu için Türkleri Ermenilere kırdırmak istemiyordu.

2 — Şimdiki Hunut Belediye Reisi Mehmet Günalın mevcut olduğunu söylediği fakat aslını göremediğim bir vesikaya göre bu cemiyet Rusların İspiri terk etmesinden evvel gizlice (İspir kurtuluş cemiyeti) adı altında bir nizamnameye dayanılarak teşekkül ettirilmiştir. Bu yönetmelik şöyledir.

Madde 1 - Memleketimizi, ırz ve namusumuzu, milli varlığımızı hedef tutan ve İspirin muhtelif köylerinde yerleşen ve ica-

2- Şimdiki İspir Nüftüsü Ali Başkapanın Babasıdır.

3- Şimdiki İspir Belediye Reisi Sebuhattin Öztürk'ün Babasıdır.

4- Terzi Necdet Eren'in Babasıdır.

5- Mütuahhit Mustafa Polat'ın Babasıdır.

bında başka taraf Ermenilerinden de yardım görmesi çok mümkün olan, herhangi bir Hükümet teşkilatı bulunmayan çevremizde Ermeni katliamına karşı bir İspir kurtuluş cemiyeti teşekkül ettir. İnıştir

Madde 2 - Cemiyetin gayesi : İspir kazası halkını Ermenilerden korumak ve Ermenilere karşı silahlı veya siyasi müdafaada bulunmak ve dahili asayişî korumak suretile islam ahaliden müteşekkildir.

Madde 3 - İslam ahaliden olup Ermenilere söz götüren, cep-hane satan ve yiyecek veren, bunları misafir eden, yol gösteren cemiyet kararı ile kurşuna dizilir.

Madde 4- Tutulan cephelerde ve gerekse herhangi bir yerde vazife verilen 15 yaşından 70 yaşına kadar erkekler vazifelerine gitmeye mecburdurlar. Nöbet yerlerini terk eden verilen emri tutmayan veya başka yerlere kaçmak isteyen memleket müdafaasına hiyanet etmiş addiyle yine cemiyet kararıyle kurşuna dizilir.

Madde 5 - Ermenilerden teslim olan veya esir edilenler orduyu osmaniye gelinceye kadar muhafaza edilir. Bu gibilerin işeleri alınan ganaimden veya halkın teberrü edeceği erzakla karşılanır.

Madde 6 - Cephelerde nöbet bekleyen, vazife gören kendi evinden işe olunur. Fakir olanlara hali vakti yerinde olanlar yardım eder. Cemiyet bunların ve ailelerinin işelerini teminle mükelleftir. Cemiyet azaları ve bu cemiyette çalışanlar herhangi bir hak isteyemezler, gaye vatan ve namus müdafaasıdır. Herkez bu vazifeyi yapmaya mecburdur.

Madde 7 - Cemiyet azaları her türlü hükmü vermeye ve bu nizamname hükümlerini yerine getirmekle mükelleffir.

Madde 8 - İş bu 7 maddeli nizamname Hükümeti Osmaniye geldiği anda münfesihtir. Bütün esir ve mahkûm, menkul emval, eslahâ vesaire hükûmete devrolunur.

III — Bu cemiyet Ruslar İspiri işgal etmeden evvel Kayma-

kam Şükrü Bey zamanında yazılı bir esasa dayanmadan zimmi bir bağlılık ve mefküre birliği halinde gizli bir teşekküldür. İlk faaliyetini Halit Paşayla birlikte Fisirik cephesinde Ruslarla çarpışmada göstermiştir denilir.

Şahsi kanaatimiz birinci şıkkın katiiyen doğru olmadığı merkezindedir.

Evvela derin bir mefküre birliği halinde tezahür eden bu kuvvetli dayanışmanın olayların daha mesuliyetli ve ağırdurumlar göstermesi sonucunda cemiyetin fiili hakimiyetinin böyle yazılı bir esasa dayandırılmasını mümkün görmekteyiz.

Dernek başkanı Mustafa Başkapanın elimize geçen yazılı emirlerinde üyelerinde imzası vardır. İkinci olarak genel çabalamaya göre pek nadir sayıda gözükten yazılı emirlerde daima (karar heyetce verilecektir) gibi ibareler kullanılmaktadır.

Ayrıca Başkapanın Osmanlıcayı iyi bilmesine rağmen öz Türkçeyi tercih ettiği gördüğümüz özel bazı yazılarından dolayılmaktadır ki; nizamnamenin kaleme alınmasında bu husus göze çarpmaktadır.

Çamlıcada Sıçan Mehmet adında birinin heyet karaile kurşuna dizilmesi de böyle bir yazılı esasın mevcut olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Esasen durum ne blursa olsun ortada başarılımış büyük ve şerefli bir netice vardır. Bütün bu gaye uğrunda çalışan insanlar ise tamamen tebcile layık kişilerdir.

Cemiyetin bugün yaşayan yegâne üyesi Müştak Çağlayanın ifadesine göre "o kadar sıkışık, o kadar müsait olmuyan şartlar, o kadar acele karar vermek lüzumu mevcutturki bir satır yazı yazmağa, karar almağa imkan yoktur. Her şey, her türlü hareket cemiyetimizin başkanı Mustafa Başkapanın ekseri şifahi emirleriyle görülürdü,, diyor.

Rus işkalı zamanında cemiyetin faaliyeti ancak içerdeki Ermeni katliamına karşı az çok koruyucu bir rol oynamıştır. Asıl vazifesi Ruslar çekildikten sonra komşu kaza ve illerimizde

yapılan topyekün bir Ermeni katliamını önlemesinde ve bu muazzam başarı sonunda 30-40 bin Türkün hayatını kurtarmasındadır. Öyleki komşu İl ve İlçelerimiz halkı akıllara durgunluk verecek bir kitale maruz kalırken ve yedien yetmişe öldürülmüşken birtek İspirlinin burnu kanamamıştır. İşte bu büyük başarı Başkapanın ve bu cemiyetin gayreti ile olmuştur.

İspir iki sene aralıksız olarak Rus işgalinde kaldı. Bu iki yıl ızdırapla yüklü olarak geçti. Simsiyah bir perdenin gölgelediği bir kubbe altında kati ve soğuk bir bıçağa daima dokunan bir vücudun hazin ürperişleri içinde asırlar kadar sürdü Ölüm bir bekleyişin sonsuzluğunu idrak olsa gerek.

Esirlik içinde iki yıl, iki Bahar: o karlar eriyip Çoruha dökülen yüzlerce dereler boyunca kabaran yeşillik ne güzeldir. Ama güzellik benim onu görebildiğim, duyabildiğim zaman vardır.

O Baharın toptak kokusuyla yerden yükselttiği buğuları: ciğerlerim hürriyetle dolduğu zaman kanımı kaynatır.

O kadife Dağları: Bayrağım başının yelleri ile dalgalandığı müddetce kadifedir.

O alabalıkların cıvıldaştığı dupduru suları: gözlerimde nur, nurunda vakkar'ı aksettirdiği demde durudur.

O tepelerdeki bulutlar: O bezekli gelinlerin alınlarına serpilmiş pullar gibi bulutlar: bir dilim ekmeğin düşmanın kursağına gittiği müddetce ak değildir.

RUSLARIN ÇEKİLİŞİ VE AKAN HADİSESİ

Şeyh Hacı Bey

İspir tam iki yıl bu karanlık hava içinde yaşadı. Nihayet Rusyada malum ihtilal patlak verince işgal kuvvetlerinin İlçeyi terketmesi tekerrür etti. Bu karar kumandan bizzat Müftü Efendiye bildirdi. Ve iki gün sonra İspir'in tamamen terkedileceğini sözlerine ilave etti. Bu durum karşısında İspir için daha karanlık, daha feci günlerin gelebileceğini söylemek gerçeğin tamamen kendisini belirtmek olur. Ruslar çekilince zaten fırsat kollayan içimizdeki hain

Ermeni gurubu vahşi isteklerini kandırmak için ellerinden gelen herşeyi yapmaktan çekinmiyeceklerdi. Bu durumu bütün sonuçlarıyla kavramış olan Başkapan ve dernek üyeleri derhal faaliyete geçtiler.

Bu arada şu olayı nakledeyim, 29-Ocak-1333 günü Rusların İspiri terkedeceği gündü. Bundan bir gün evvel..... Hodiçurdaki ermenilere götürmek üzere emrindeki üç adamla yedi Katır yükü silâh ve cephaneye bulunan Akan isminde bir Ermeni kadını İspire geldi. Erkek urbası giymiş, çizmeli, önüne gelen her Türkü kırbaçlayan, alay eden bu kadının üzerinde faydalı vesikalar buluncasını ve cephaneye şiddetle ihtiyaç göründüğü bu zamanda bunların Hodiçur Ermenilerine ulaşmaması için karar vermek üzere Başkapan cemiyet üyelerini Hadi Efendinin Kale arkasındaki konağına çağırırdı. Heyetle ya-

Hanuflu Mehmet, Bey

pılan tartışmalar sonunda alınan karar gereğince Başkapan o gece saat oniki raddelerinde Çamlıca (Curengiz) li Hasan Çavuş vasıtasıyla Keraplı İnyetin Osman'ı çağırtdı. Keskin bir soğuşun bütün şiddetiyle hüküm sürdüğü bu uğultulu gecede Osman, gizlice Başkapan'ın evine geldi. Ve Başkaptandan şu emri aldı. "Oğlum Osman sana itimadım tamdır. Bak bu ermeni karısı Hodiçurdaki Düşmanlarımıza silâh ve cephane götürüyor. Bu yolları senden iyi bilen yoktur. Kendine uygun bir arkadaş bul. Şafak vakti beraberce Kaban köprüsünde mevzi lenmiş bulunasız. Ve herhalde bunları Hodiçura kavuşturmiyasız. Hepisini öldürüp, cephaneleri emin bir yerde saklayıp ve üzerlerindeki vesikaları acele olarak bana getiresiz Allaha emanet ol yavrum.

Osman, Başkapanın elini öperek derhal ödevi başına koştı. Bu gece yarısı, bu bir metre Karla örtülü, kurtların acı, acı ulumalarıyla karışan tipinin uğultusu içinde yiğit Osman'ın tek başına, yaya olarak aldığı yol yazın gündüz ve atla 3-4 saat sürer.

Böylece Osman şafak sökmeden Kerap köyüne ulaşarak Mustafanın evinde donacak hale gelmiş vücudunu hafif bir tezek ateşi karşısında ısıtacak fırsatını buldu. Nişancılığına ve cesaretine inandığı arkadaşı Keraplı Muharrem oğlu Mustafa Çavuşa durumu anlatarak Müftü Efendinin emirlerini bildirdi. Hemen silahlarını alarak belirtilmiş kaban köprüsünde mevzi almak üzere yola çıktılar. Ortalık ağarmıştı ki bu pek sarp arazide çoruh nehri üzerine kurulmuş olan köprünün sol yamaçlarındaki kayalıklar arkasında yerlerini aldılar.

Bir müddet sonra Akan ve maiyeti köprü üzerinde göründüler. İlk ateşte bir adamlarının ölmesiyle Akan tarafıda mevziye yerleşti. Karşılıklı ateş bir müddet devam etti. Cephanelerinin tükenmekte olduğunu gören Mustafa bir kurnazlığa baş vurdu. Kalpağını çıkararak daha geniş bir hedef gösterecek şekilde bir kaya üzerine koydu. Ve kendi de mevzi değiştirdi. Ermenilerin

bu hedefe ilk ateşlerinde kalpağın yuvarlanmasıyla birden doğruldular. Buara Osman ve Mustafa birer kurşunla düşmanları avladılar ki biri ölmüş biri de ağır bir yara almıştı. Akan ise ata binerek kaçmağa başladı. Osman Mustafaya cepaneleri ormanda saklamasını söyleyerek Akanı takibe koyuldu. Ve biraz sonra yakaladı. Uzun uzun yalvarıp yakarmalarına kulak asmadı, orada yok edip üzerindeki vesikaları alıp, gecenin karanlığını bekleyerek gizlice Müftü Başkapana koştu. Müftü Efendi Akanın üzerinde çıkan vesikaları okutmak üzere Rusca ve Ermenice bilen Kasaba muhtarı ve cemiyet üyesi Çamlıcalı Mehmet Efendiyi gece yarısı evine çağırttı. Mehmet Efendi derhal yatağından kalkıp civar yollardan dolaşarak kimseye görünmeden Başkapanın yanına geldi.

Başkapanın verdiği kâğıtları içinden okuyor ve doluyordu. Adeta bir çocuk gibi. Nihayet simsiyah sakallarından dökülen göz yaşları bu kâğıtlarda bir şeyler bulunduğunu, ama acı şeyler bulunduğunu anlatıyordu.

Müftü Efendi sabırsızlanmış heyecan içinde ne olduğunu soruyordu. Lakin Mehmet Efendi o kadar dolmuş, o kadar dolmuştu ki bunları anlatmak için dudaklarını kıpırdatamıyordu. Nihayet hıçkırıklar içinde boşandı. Bayburttaki muntazam bir ermeni ordu birliğinin kumandanı Antiranik Paşanın imzasını taşıyan ve Mohurgurt bölgesindeki iki bini aşkın silahlı ermenilere gonderilen bu emrin özü şu idi: Bayburt katliamı halen devam etmekte ve tamamlanmak üzeredir. Gelecek pazar günü İspirin Kân köyünde birleşmek üzere bütün hazırlıklarınızı gizlice ikmal ederek evelki tamim üzere oradan yediden yetmişe kadar bütün Türkleri öldürerek hareket edin ve hareketinizi bildirin.

Bu durumu anlıyan Başkapan da kendini tutamıyarak Mehmet Efendinin boynuna sarılmış., ağlamağa başlamıştı. Bu sahneye bizzat şahit olan Başkapanın oğlu, şimdiki İspir Müftüsü Ali Başkapan da bunları seneler sonra anlatırken aynı günü ya-

şıyan bir teheyyüc ve iclilik içindeydi.

Diğer taraftan Erzurum yönünde bulunan Ermeni birliklerinden yine Hodiçura iki düşman habercisiyle bir buyruk gönderilmekteydi. Bu iki kişi de Tortumlu Mustafa adında yiğit bir Türk evladı tarafından tek başına öldürölüp üzerindeki vesika Yağcı Mustafa Ağaya götürölldü. Mustafa Ağa tercüme etmesi için Hunutun Kurdeşen köyünden Nafız İlhanı çağırdı. Nafız İlhanın yaptığı tercüme de "Rusyanın içi bozuldu ve Rus ordusu çekilmektedir. Hududun bizim birliklerimize teslim edilmesi ihtimali vardır. Siz orada en evvel elinden iş gelir, ileri gelen bey, ağa vesaireyi boş bırakmayıp icabına bakınız. Ve bura ile sık sık muhabere ediniz.

Batum Taşnakları Reisi

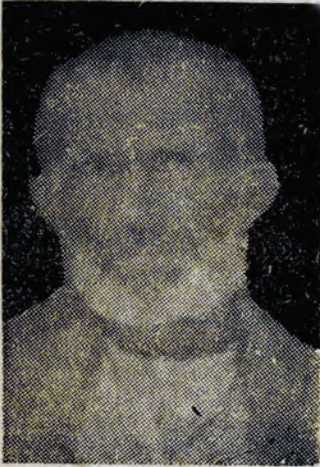
Zaven Zakaryan

İmza.,

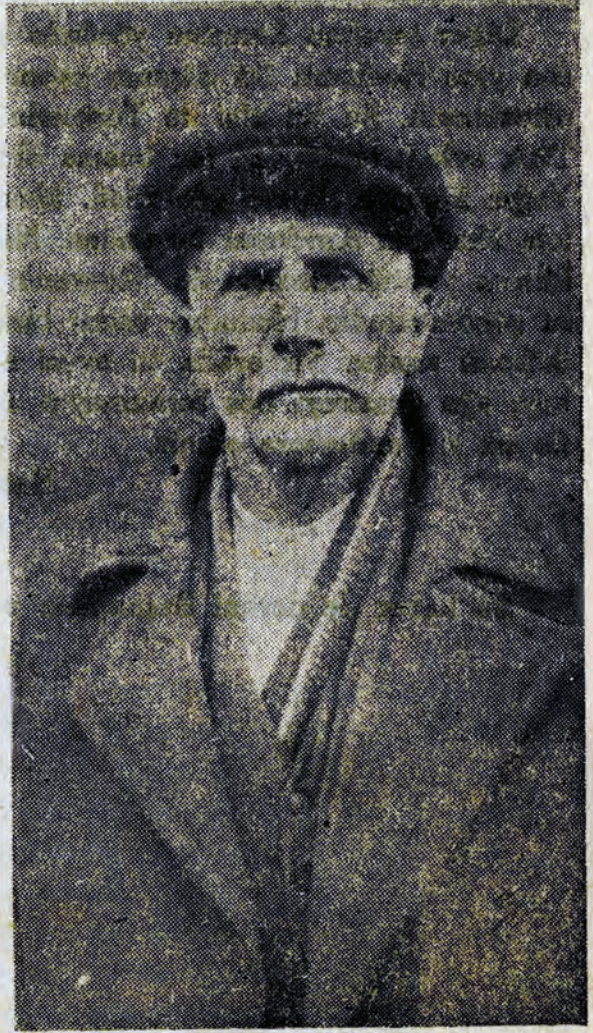
Bu haber de derhal Başkapana ulaştırıldı.

İspir Müdafaasında eski Başkumandan Halit Paşa ile feragatle çalışan Kurtuluş Cemiyeti Başkanı ve zamanın müftüsü M. BAŞKAPAN

Hasan Çavuş

İspir Kurtuluş Cemiyetinde Tercümanlık Yapan Kurdeşen köylü Nazif İlhan

Bütün boğazlar tutuluyor

Ertesi gün Ruslar İspiri terketti ve ikindiye doğru Bayburtta büyük bir katliamın yapıldığını ve sona ermek üzere olduğu vakası bir de kendi adamlarımız tarafından doğrulandı. Şigonos Köylü Şevket beyle Kasabadan Necip Ağanın oğlu bu elim katliam sahnesinin yaşayan birer tanığı olarak Kasabaya bu haberi getirdiler. Haber derin ve büyük bir tepki yarattı. Gelenlerden birisi yakılmak üzere doldurulmuş bir caminin üst katından kendisini atıp bir gün baygın kaldıktan sonra kaçıyor. Fakat yüzlerüe Bayburtlu vatandaşının cayır cayır yakıldığına şahit oluyor. Diğeri ölmüş gibi yaparak sıra satırından kafasını kurtarıyordu.

Rusların çekilmesinden hemen sonra yayılan bu dehşet verici haber büyük bir şaşkınlık ve panik yarattı. Herkes ne yapacağını bilmez bir ruhi davranış içinde geleceğin daha nelere gebe olduğunu anlamaya çalışıyordu. Bu şercümerc, bu şaşkınlık bu perikme Müftü Başkapanın bütün halkı tellâlar vasıtasıyla bugünkü Belediye kâhvesi önüne çağırdığı zamana kadar sürdü. Bu daveti işiten büyük küçük dalgalarda halinde belirtilen yere doğru yürüyordu. Bu ne yürüyüşü, Rabbim, kolu kanatı kırılmış, titrek bacakları üstünde dalga dalga ilerleyen bu gürüh hangi ümidin peşinde idi? Yoksa Mühti Efendi onlara: nasıl olsa birgün ölecektiniz kader bu imiş.

Başlarınızı uslu sulu Ermeni satırlarının altına koyun. Böylece rütbe'i Şahadeti ihraz edüp alemleri ukbada rahat edersiniz mi, diyecekti? Yoksa bir mucizemi gösterecekti? yok yok İslâmlığı gerçekten anlamış olan Başkapan, İslamda mucizeye inanılmasının menedildiğini bilirdi. Peki dögüşelim mi diyecekti? Bu nasıl olur? sayıca nisbet kabul etmez, muntazam silâhlı Düşman ordu birliklerine karşı beş on ihtiyar, çocuk ve kadınla mı karşı koyacaktık? ve bunu hangi silâhla yapacaktık? Bu soğugun en şiddetli zamanında aç, çıplak ve silâhsız nasıl dövüşülürdü? Kaçın mı diyecekti ama nereye? Yolun bir

ucu Bayburt, oraya gidilse bu; kurbanlık kuzu gibi düşmanın bir an evvel eline düşmek olur. Yolun öbür ucuna gidilse Hodiçur ermenilerine doğru aynı sonuç için yaklaşmak...

Velhasır böylece beyinler birer istifam makinesi halinde belirtilen yerde herkez yerini aldı. Biraz sonra dini urbasını giymiş olarak o benbeyaz sakalı ile bir saygı sembolü halinde Başkapan balkonda görüldü. Ve şu kısa hitabeyi yaptı.

Ey müslüman kardeşlerim : bir zamanlar bu topraklarda Osmanlı bayrağı dalgalanırdı. Ve onun kanunları hakimdi. Sonra Rus kanunları cari oldu. Bugün ne o ne diğeri vardır. Elimizde Sadece vicdanın hükümleri mevcut. Bütün dindaşlarımın canı, malı, ırzı benim himayem altındadır. Her türlü şekilde suç işleyenleri en şiddetli şekilde cezalandıracak, icabında kafalarını keseceğim. Şimdi sessiz sedasız evlerinize dağılarak bundan sonraki vazifelerimiz için vereceğimiz emirleri bekleyin. Allahın inayetiyle ırzımızı, namusumuzu ve kellelerimizi küffara teslim etmiyeceğiz. Ve bilmiş olun ki döğüşerek ölmek kadınlar gibi teslim olmaktan daha şereflidir. Biz tarimizin ve allahın indinde makbul olanı yapacağız. Hüda yardımcımız ola âmin.

Bu kısa hitabeden sonra Başkapan cemiyet üyelerini derhal toplantıya çağırdı. Şeyhin Hacı Bey, Cerrah Hasan Efendi, Hacı Hayrullah Efendi, Çamlıcalı Mehmet Bey, Sadettin ve Müştak Efendilerden başka Azarbeycandan İspire her türlü yiyecek ve giyecek getirmiş olan Azarbeycan mebuslarından Hasan ve Ali Beylerde (1) toplantıya katılarak acele olarak aşağıdaki kararlar alındı.

(1) Memleketin böyle en buhranlı bir anında her türlü tehlikeyi göze alarak İspirililerle ta kurtuluşa kadar bir er gibi omuz omuza, aynı davanın yolcusu olarak çulmuş bulunan bu pek muhterem kişilerin adlarını saygı ile anmağı yerine getirilmesi bir borç sayarız.

Müştak Çağlayan

1 — Şimdiye kadar gizliden gizliye toplanmış olan mevcut silah ve cekhanenin dağıtımı.

2 — İspir köylerinden eli silah tutan her Türkün mücadeleye katılması için lüzumlu tedbirler.

3 — Rizeden yardım için teşebbüse geçilmesi.

4 — Erzurumun durumunu tesbit ve Bayburt katliamını bildirerek teşkilatlanması için Erzuruma iki kişinin gönderilmesi.

5 — Tortum ve Yusufeli kazalarına aynı durumun bildirilmesi.

Şimdi askeri hareket yönünden İspirin tabii durumunu ve önemli geçit noktalarını izah ettikten sonra Başkapanın bir kurmay heyeti gibi verdiği kararların ne kadar doğru ve zamanında olduğunu en müşahhas delilleri içinde göreceğiz.

Hudutları içinde otuz - kırk bin insanı barındıran İspire iki aksi yöndeki düşman birlikleri zarar verirdi. Birincisi Baybrut istikametinden gelecek muntazam silahlı askeri birliklerdi. Pek dar ve sarp vadinin içinde kıvrılan çoruh nehri boyunca İspir bölgesine bu yönden girebilmek için en çok dört geçit vardır. Bunlar "Tıraht,,., karakoç, yanikköprü ve karakaya geçitleridir.

İnayet'in Osman

kadar mezraya emirler yazdı. Her boğaza bir kumandan tayin ediliyor ve o bölgenin bütün sakinlerine de silahlanıp derhal emirde belirtilen kumandanın buyruğuna girerek gösterilen yeri tutmaları bildiriliyordu. Yazılan ve heyetin imzasını taşıyan, bu emirler hemen o anda ekseriya 15-18 yaşlarında Rus sürgününden saklanabilmiş gençler vasıtasıyla köylere gönderiliyordu.

Diğer yönden gelecek düşman birlikleri ise daha çok çete durumunda idi. Bunlar evvelce Hodiçur - Mohurgurt bölgelerinde oturanlarla, diğer ermenilerle meskün köylerden gelip burada yığınak yapan kin ve gayızla dolu ermenilerdi. Harbin patlamasıyla evvelce tehciire tabi tutulmuş olanlar ve intikam hırısı ile gelenler bu müstahkem kaleleri olan bölgede iki bini aşkın tam silahlı kuvvet teşkil ediyordu.

Anlaşılaşacağı gibi iki suyun arasında, iki tehlikenin ortasında büyük bir Türk kitlesi bir ölüm kalım günü yaşıyordu. İşte bu şartlar altında toplanan heyet o gece sabaha kadar yüz kırk köye ve iki yüz

Bugün İspirde o gece verilmiş olan bu emirleri bir metre kare içinde tek başına mahalline ulaştırmış yiğitlerden birçoğu hala yaşamaktadır. Emri alan köylerin çocuğu, büyüğü, tüfek, kılıç, balta, eline ne geçirdi ise silahlanıp emrine verildiği kumandanın yanbaşında tutmakla görevli buldukları yere koşuyordu. Bütün bu emirler yazılırken Başkapanın karagrı bir karınca yuvası gibi çalışıyor bir taraftan da kararın birinci maddesindeki esasın tatbiki olmak üzere eldebiriktirilmiş silah ve cephane kasaba ve civarı halkına dağıtılıyordu. Silahını alan talimat gereğince ödevi başına seğirtiyordu.

Birgün, yani geceli gündüzlü yirmi dört saat içinde bütün kumandanlar tayin edilmiş, herkes silahlanıp belirtilen boğaz ve yerleri tutmuştu. Yirmi dört saat içinde başarılan bu hazırlık hakikaten hayret verici ve taktirane şayandır. Bunu İspirin arızalı ve geniş arazisini bilenler daha iyi anlar. Bir ucundaki köyden diğer ucuna yazın ikibuçuk-üçgünde gidilir. Bugün dahi pek az sayıda köyleri hariç diğer hiç bir motorlu vasıta ile gidilemeyeceği gibi at binilemeyecek köyleri pek çoktur. Elli santim genişliğinde kayalar üzerinde kıvrılan bir patika.. altı, sekizyüzbin metre derinde çoruh nehri üstü, başı bulutlara değen yalçın kayaları kucaklamış dağlar. Birçok noktalardan yaya değil ayakkabınızı çıkarmak lüzumu doğar içinizden. Fi tarihte buradan uçuruma düşen bir hakimin mezarına koymak üzere bir kemiği dahi bulunamamıştır.

O bin metre yükseklikteki petikada... üstünüzde sallanan korkunç kayalar, altınızda ufak bir şerit halinde kıvrılan Çoruh nehri ve onun kayalara çarpan aksi sedası öyle bir uğultu halinde kulaklarınıza dolarki ilâhi bir haşmet içinde büyük bir dıramın son perdesi oynuyormuş gibi gelir insana.

İşte bu şartlar altında o onbeş-onsekiz yaşındaki çocuklar bir metre kar altında yukardaki emirleri köylere ulaştırdı. Kadınlar elde avuçta ne varsa toplayıp dövüşecek kocalarına azığ olmak üzere heybelerine doldurdu.

Hele eldeki silâhların dağıtılması sahnesi nekadar gözya şartıcı idi.

Herkez bana da verin, diye yalvarıyor yalvarıyordu. Eğer vermesseniz biz de silâhsız gideriz diyen çoluk çocuğun hattı hesabı yoktu. Başkapan bunları teselli etmekteğin eler söylemedi ki.

Cephelere şu kumandanlar ve köyler halkı tayin edildi. Emir almaksızın kendi kuvvetleriyle katılanların adlarını ilerde sunacağız.

A- Bayburt Cephesine karşı:

a- (Traht boğazı, Firuz Bey kumandasında o bölge köyleri tarafından tutuldu,

b- Karakoç boğazı: Şeyhin Hacı Bey Kumandasında Norkale, merkez kasaba, köyleri ve Barkar köylerinden başka hantek.

Tarpın, Madur, Kerap köyleri ve Ahpirikli Hacı Necip Beyle Cenkerli Ekşioğlu Hafız Süleyman kumandasında ki kuvvetler gene Şeyhin Hacı beyin emrinde bulunuyordu. Azarbecan Mebusu Hasanbey de bu bölgede bir Türk neferi gibi çarpışmak azmiyle Hacibeyin yanında yer almıştı.

B- Erzurum Cephesi:

a- Kırık bölgesinde Yanık Köprü boğazı: Suluka Hasan Efendi kumandasında bu bölge köylerinden başka kompür, kobnat koşkisor, kenasor' abcirens ve bütün Şerdere köyleri.... Kompurlu Hacı Tosun, Kobnatlı Mustafa ve Danzutlu Mustafa hocanın emrinde toplanarak Başkapanı gelmişler, Başkapan da başlarına Danzutlu Mustafa Hocayı tayin ederek Yanık köprüde Suluka Hasan Efendinin emrine girmeleri talimatını vermiş: Ve bu buyruk hemen yerine getirilmişti. Başkapanın oğlu şimdiki İspir Müftüsü Ali Başkapanında bu cepeye gönderilmişti.

b- Karakaya boğazı: Aynalı Karali Hacı Ali Bey kumandasında kırık bucağının yanık köprüye gönderilmeyen köyleriyle birkısım ovacık köyleri bu bölgeyi tutuyordu.

C- Mohurgut- Hodiçur cephesi:

Bu cepheden maksad Bayburttan İspir yönünden ilerliyecek düşman birliklerine karşı dövüşülürken arkadan vurulmamasını temin hususunda.

Mohurgut-Hodiçur kalelerinin muhasara edilip düşmanın dışarı çıkmaması gayesi hakimdi. Bu bakımdan pek sarp ve çeşitli çıkış imkânları olan bu müstahkem kalenin de çeşitli bölgelerinden mühasara edilmesi, bu bölgenin kuvvetle tutulması gerekiyordu. Aksi halde mesela karakoç boğazında Ermeni birlikleriyle girişilecek bir çarpışma esnasında bu kuvvetler birliklerimizi tam arkadan vurabilirdi. Bu bakımdan Başkapan muhasarayı istediği zamana kadar devam ettire bilmek amacıyla önemli noktalara ayrı ayrı kumandanlar tayin etti.

1- inci. : Yavuza Şükrü ve Miras Ali Beyler kumandasında kendilerine ayrılmış alanların tutulmasıyla gerçekleştirildi. Bu bölge halkı da diyer bölgeler gibi emri alır almaz derhal silâhlanıp kumandanların buyruğu altına girmişti.

Hunut kariyesi bilumum ahalisine

Ey ahaliyi İslâm karındaşlarımız: Evvelâ akhâmı ilâhiyeye inkiyaden saniyen kavlü ve fiili Resulullâha imtisalen salisen canımızı ve Dinimizi ve ırzımızı muhafaza etmek için görülen tedbirat üzerine memur tayin olunan Miras Zade Ali Bey ile Yavuza Zade Şükrü Beyler Kariyyenize vusullerinde sizlere olan tekliflerine muhalefet ve mumanaat etmeyup hemen muvaffakat eylemeniz elzem ve matlubunuzdur.

1-Şubat - 1333

İspir kazası Müftüsü

Mustafa Vehbi

İmza

Aza

Aza

Aza

Aza

Hasan İsmail Binhakkı Hayrullah mehmet Hilmi Mehmet

İmza

İmza

İmza

İmza

2- İkinci bölgenin tutulması Kumbasar Süleyman Beye

verildi.

Süleyman Bey İstanbul Hukuk mektebinden mezun olup münevver ve ateşli bir gençtir. O zamanın siyasi olaylarına karışmış. heyecanlı, cesur ve zeki bir kişidir. Ruslar ilerlemeye başlar başlamaz derhal bir çete kurarak muntazam düşman kuvvetlerine karşı pek enteresan ve hayret verici mücadeleler yapmış, ve bugün de Başkapanın daveti üzerine. Mohurgut-Hodıçur bölgesinde uhtesine verilen bölümü tutuyordu.

KUMBASAR SÜLEYMAN BEY

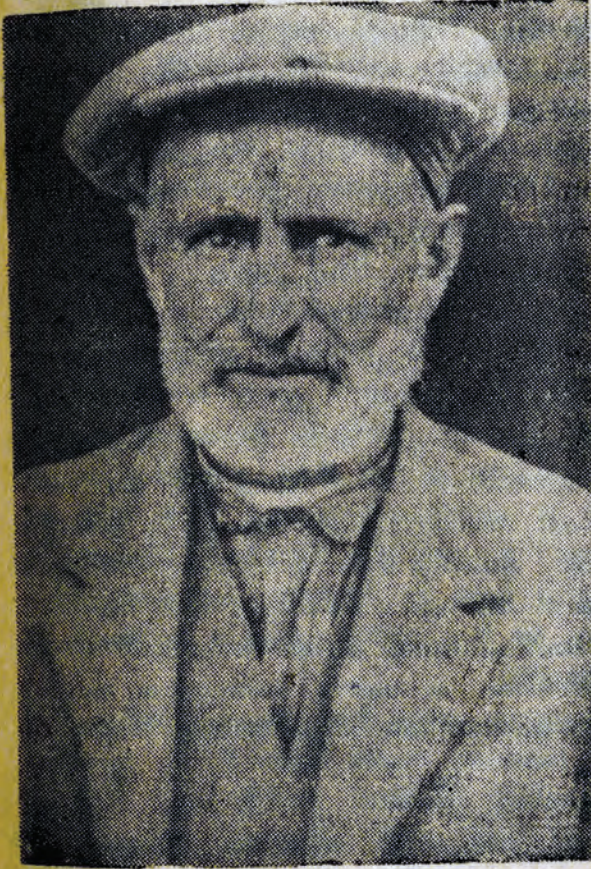
3 — Diğer bir cihet: Çalmaşur Bektaş Ağa

4 — 4üncü nokta: Yağcı Hafız Efendiye verildi.

5 — Fisirik ciheti muhafazasına Mail Bey ve Şamil Ağa (1) tayin edildil Birgün içinde başarılan bu muazzam teşkilatlanma karşısında bilhassa Muhurgut-Hodiçur Ermenileri büyük bir telâş göstermeye başladı. 3,4,5 Şubat günleri kısmı çıkış hareketlerine yeltendiler. Bunlar yukarda adlarını sunduğumuz kumandanlar tarafından kolayca tard edildi. Buradan yapılacak genel bir çıkış hareketi Bayburttan beklenen talimata göre olacağından buna teşebbüs edilmedi. Başkapa buradaki kuvvetlerin öneminden sonuna kadar endişe duymuştur. Ve buradaki düşman kuvvetlerine karşı emir almadan ummi bir taarruz yapılmamasını bütün kumandanlara sıkıdan sıkıya tenbih etmiştir. Bunların içinde Kumbasar Süleyman Bey biran evvel ummi taarruz emrini vermesi için Müftü efendiyi sıkıştırıp duruyordu. Fakat Başkapan bunu mütemadiyen geciktiriyordu.

(1) Hamza, Haydar, Osman, Ahmet, Mehmet, Ziya ve Remzi Polat kardeşlerin Babalarıdır.

Karakoç, Yanıkköprü, Karakaya Muharebeleri ve Mohurgut Cephesi

Samil Polat

Bu cephede görünüş bu iken diğer cephelere gelelim.

Bayburttan ilerliyen düşman birlikleri doğrudan doğruya Traht üzerine yürümeksizin Karakoç istikametinde yürüyüşüne devam etti. Durumu yakından tetkik eden Başkapan Derhal Traht boğazı kumandanı Firuz Beye bir emir göndererek bütün kuvvetleriyle Karakoç boğazına kayması ve Hacı Beyin emrine girmesini emretti. Bu emir derhal yerine getirilerek Firuz Bey kuvvetleri de Hacı Beye katılmış oldu. Düşman öncüleri yeğane geçit yeri olan bu boğazın

kuvvetle tutulduğunu gördü. Bunlarla yapılan kısmi çarpışmalar sonunda düşman bu boğazdan içeri girelmeyeceğini anlayarak çekildi. Bu ara bir noktayı hatırlatalım. 1/Şubat gecesi yapılan toplantıda alınan kararlar cümlesinden olmak üzere Tortum ve Yusufeli ilçeleri halkına gönderilen Bayburt katliamı ve Akan da bulunan haberin muhteviyatı yerlerine ulaşmış ve bu bölgelerde de aynı derecede derin bir infial ve heyecan u-

yandırmıştı. Bu kahraman Türk kazaları da içten içe bir hazırlığa koyulmuşlardır. Lakin belirtilen haberi Erzuruma ulaştırmakla görevli bulunan Kânlı İmamoğlu Hasan Çavuş ve arkadaşları Ermeniler tarafından pusuya düşürülmüş, büyük işkencelerle öldürülmüştü. Bu sebepten Müftü Başkapan Erzurumun büyük bir katliama sahne olduğunu işitince "eyvah gönderdiğim haber yerine ulaşmadı," diye uzun uzun ağlamıştır.

Düşmanın karakoç boğazından atılmasıyla Hodiçurdaki Ermenilere en yakın olan bu bölge dolayısıyla ırkdaşları ile irtibat imkânı daha az muhtemel bir dereceye inmiştir. Bu ricat karşısında Başkapan Kumandan Şeyh Hacı Beyi Hodiçur cephesine alarak bir kısım kuvveti derhal yanıköprü boğazındaki Suluka Hasan Efendinin emrine gönderdi. Ve yakında büyük bir taarruzun muhtemel bulunduğuna işaret ederek gayet tedbirli ve uyanık bulunmalarını Hasan Efendiye bildirdi. Bu arada merkezde ve köylerdeki münferit olarak kalmış olan ermeniler temizleniyordu. Elden kaçanlar ise hepsinin toplanma yeri olan yukarıda belirtilen kavi kaleye sığınıyorlardı. Burada ki birikmiş asıl düşman topluluğu ise Türklerin bu heyecan ve teşkilatlanmasından birşeyler seziyor. ve Bayburttan gelecek talimatı büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu.

Hakikatta bunlar küçümsenmeyecek bir durumda idiler. Hatta bu kuvvetler genel bir taarruza geçse idiler bütün muhasara kuvvetlerimizi yarıp karakoç önlerine gelmiş olan Bayburt kolu düşmanlarımızla irtibat tesis edip arkadan vurarak bizi mahvedebilirdi diyenler pek çoktu. Bu bakımdandırki Başkapan bunların her bölge ile ilgisini kesecek kuvvetli tedbirler aldı. Bütün hudut bölgelerine, yol kavşaklarına, nöbetçiler diktirmiş hiç bir yabancının geçirilmemesini sağlayacak emirler vermişti. Hatta on şubat günü düşmanın karakoçtan çekilmesinden iki gün sonra Müftü derhal bu bölgeye gelmiş, her tarafı karış karış gezerek halkın maneviyatını yükseltmiş, her cephenin kumandanı ile etraflıca konuşarak talimat vermişti.

Hemen umumi bir taaruzun yapılmasını arzu eden arkadaşlarını bu fikirlerinden caydırdı. Bu pek yerinde bir hareketti. Bizim aç, çıplak, cephanesiz bir avuç kuvvetimize karşı ikibini aşan tam silâhlı, her bakımdan teçhizat ve iaşesi mükemmel aynı zamanda tabbii savunma imkânları tamamen lehlerine olan böyle bir düşmana karşı girişilecek genel bir taarruz büyük kayıplara mal olacak bu da hiç olmazsa diğer bölgelerden buraya kuvvet kaydırmağı icap ettirecekti. Aynı zamanda halkın maneviyatını sarsa bilir di. Bu ise felaket olurdu. Çünkü Türkler bir dairenin merkezi içinde bulunuyor. Her cepheye ayrı ayrı kuvvet bulunduruyordu. Zaten maneviyatından da başka birşeyi yok gibi idi. Onun için Başkapan taarruz emrini daima geriye atıyordu. Bunu aşağıdaki vesikadan daha iyi anlıyoruz.

Fisirik ciheti muhafaza memuru mail Beye

İzzetli Bey Müftü Efendi maiyetiyle beraber köyümüze teşrif etti. Karmirik ve gerek kudreşen hakkındaki taarruz ve tescavuz fikirlerinizi icraya sakın teşebbüs etmiyesiniz. Buraca Müftü efendinin heyetce verecek olduğu kararı emrine muntazir olarak emir verilmemiş hiç bir tarafa hücum edilmemesi hususuna iltizam-ü dikkat edilmesi. İtaat etmeyenler olur ise haklarında muamele-i lazime icra edilerek büyük mesuliyet tahtında bulunacaklarını kendilerine tebliğ ve tefhim edilmesi maruzdur.

13-Şubat-1333

Muhafaza memuru

İmza

(Okunamadı)

Müftü Başkapan dört gön bu bölgede kaldıktan sonra Bayburt cephemizde bulunan düşman birliklerinin Yanıkköprü boğazı önlerinde olduğu haberi üzerine derhal merkeze hareket etti.

Lakin pek çetin bir boğaz olan bu geçiti yarmak üzere düşmanın büyük bir baskısı ve hareketi olmadı. Bütün çarpışma ancak öncü kuvvetlere olan tektük olaylara bünhasır

kaldı. Ve bunlarda bu boğaza girmeyip çekildiler. Durumu iyice ve yakından keşfeden Suluka Hasan Efendi vaziyeti bir raporla Müftü Başkapana bildirdi. Bu haber üzerine Başkapan Sulukaya verdiği emirle kuvvetlerinin bir kısmını Hodiçur cephesine sevkedilmek üzere Danzutlu Mustafa komutasında merkeze gönderilmesini, kendisinin de geri kalan kuvvetleriyle pek acele olarak Karakaya boğazı kumandanı aynalı karalı Ali Beyin emrine girmesini bildirdi. Bu emir derhal yerine getirilirken Başkapan diğer taraftan Ali Beye gönderdiği bir buyrukta bu yeri kanının son damlasına kadar korumasını bildiriyordu.

Hasan Bey kuvvetleri Aynalı Karalıya iltihak eder etmez, Ali bey Suluka ile beraber düşmanın durumunu iyice anlamak üzere Erzuruma doğru hareket ederek Norşen köyüne gittiler. Ertesi gün Hasan bey burada da kalmıyarak gene keşif maksadıyla Ermeni hatlarından geçerek üç kişilik maiyetiyle beraber Mülk köyüne kadar sokulmağa muvaffak oldu. Bu ara uzaktan gördükleri lüks bir kızağı pusuya düşürerek yüksek rütbeli düşman subayları olduğu tahmin edilen bu kızak içindekilerini maiyeleriyle beraber öldürerek Norşene döndü.

Aynı günlerde Ermeni zulmünden kaçan İğdasor, Ortuzu, Tosik ve bir kısım Ova köylüleri deç oluk çocuğu i'e Norşen'e sığınmışlardı. Yollar muhacir kabileleriyle doluydu. Her tarafta bir inilti bir muzdarip hava dalgalanıyordu.

Kimi kocasının kimi oğlunun ölümünü işitmiş veya görmüş kimi kalabalıkta 3-5 yaşındaki yavrusunu itirmiş kiminin elleri, ayakları donmuş.

Ertesi gün şafakla beraber düşmanın topçu ateşi Norşen üzerine yağmağa başladı. Ardından suvari ve piyade birlikleri hareket etti. Topumuz olmadığından tabii ki mukabele edemiyorduk. Aynalı karalının Norşene kadar gitmesinin sebebi oradaki halkı himaye ede ede, son damla kanına kadar koruyacağını azmettiği Karakaya Boğazının ötesinem asun İspir hududuna at-

mak ve bu çekiliş esnasında elden geldiği kadar da düşmana kayıp verdirmektir. Lakin düşmanın sayıca ve malzemece pek üstün kuvvetlerinin bu taarruzu seri olarak gelişmişti. Ne yazık ki bir metreye yakın kar üzerinde, bu dondurucu soğuk altında aç vatandaşlarımız, bu silâhsız, bu çocuk ve kadından mürekkep kalabalığının bir kısmı düşman suvarisi tarafından kılıçtan geçirildi. Kalan mühim bir kısmı ise düşmanı daima karakaya boğazı üzerine çekmeğe çalışan Aynalıkara Ali Beyin ve Hasan Efendinin himayelerinde, onlara ayak uydurarak çekiliyordu. Ali ve Suluka Hasan Efendi, Ruşen ve Hüseyin Ağaların bu büyük gayretleri sayesinde Ova köylerinin önemli bir kısmı ölümden kurtulmuştur. Bu gerçeği ilerde okuyacağımız Rüştü Paşanın mektubundaki "Erzurum Ovası [köylerinin nasıl halâskârı oldunuz ise,, ibaresinden daha belirli olarak anlıyoruz.

Karakaya boğazı yukarıda belirttiğimiz gibi Erzurum cephesinde, İspire giriş boğazlarından biridir. Müdafaaya gayet elverişli bir yerdir. Ali Beyle Suluka Hasan Efendi bütün kuvvetleriyle bugünü düşünerek zaten iyice bildikleri bu arazide evvelce savunma talimleri bile yapmışlardı.

Ayrıca düşmanın gayesi de bu boğazdan girip İspire dahil olmak hem Hodiçur Ermenilerini kurtarmak hemde malum ârzularını yani İspir halkını tamamen doğramaktı. Zaten hemen hemen çevresi tamamen doğranmış bir çıban başı gibi sadece İspir duruyordu bu bölgede. Nihayet Aynalıkara kuvvetleri çekile çekile boğazı evvelce kararlaştırıldığı şekilde tam bir plan dahilinde tuttu. Ortaveranlı Ruşen ve Karahanlı Hüseyin Ağalar da yukarıda dediğimiz gibi kuvvetleriyle boğazın tutulmasında vazifeliydiler. Bütün kırık köyleri kadını ile, çocuğu ile, o mert, o asil, o fedakâr davranışları içinde bugün karıncalar gibi çabaladı, Arılar gibi çalıştı. Bir kısmı Müftü Başkapanın bulup buluşturduğu cephaneyi cepheye ulaştırırken bir kısmı da su ve erzak taşıyordu.

Nihayet en şiddetli ve boğaz boğaza çarpışmayı burada

verdik. Bir gün sabahtan akşama kadar bu bölgede aralıksız ve kanlı savaşlar oldu. İlk tüfek ateşimizle düşmanın safları ölü yağnları ile doldu, suvariler hatlarımıza yanaşmadan ölüyor, yanaşanlarsa bir dipcik darbesiyle yere seriliyordu. Genç cesur ve çevik Suluka Hasan Efendinin oradan oraya atılışı şimdi Müzeye koyduğumuz kılıcı ile o piyade üzerinden bu suvari üzerine saldırışı içli hatıralar halinde hala yâd edilir.

Düşmanın saf saf ileri sürdükleri birlikleri birer birer yok ediliyordu. İkindiye doğru topyekûn bir hücumla geçtiler. Bu hücumları cidden evvelkilerine benzemiyordu. Düşman sanki artık bizi mahvedip boğazı geçmeğe azmetmiş görünüyordu. Hücumun şiddetinden daha çetin oldu savunmamız. Türkler bütün varlığını dışına almış ölürecesine dövüşüyordu. Asil bir iman, temiz bir duygudan kaynak alarak o ilâhi kayalara gönderdikleri Allah Allah nidaları bir aksi seda halinde düşmanın ta kalbine saplanıyordu. Vuruşuyor, vuruşuyor, vuruşuyoruk.. Nihayet düşmanın aldığı söylenen takviye kuvvetleriyle yaptığı böyle bir taarruzu da karanlığa doğru sonuçsuz kaldı. Ve çekildi. Yukarda bir nebze temas ettiğimiz sebeplerden ötürü ancak böyle bir arazide çarpışmağa mecbur olduğumuz için, ancak geceden istifade ederek düşmanın yanlarına birkaç baskın yapabildik. Bizim için umumi bir takip yapmağa imkan yoktu. düşmandan bir miktar cephane ve silâh almamıza rağmen önemli sayıda şehit ve yaralı vermiştik. Saniyen bir deri bir kemik kalmış o atlarımızla açık bir arazide muntazam ordu birliklerine karşı savaşmanın bizim için tam bir felaket olacağını hesaplayan Başkapan cephe kumandanına düşmanı takip etmemesini ve boğazı beklemesini bildirdi.

Bu başarımızın bizim için ne kadar önem taşıdığı yukarda sıraladığımız bazı hususların mütalaasından kolayca anlaşılır. Zira eğer yenilip bu boğazdan düşman girebilseydi Kırık'ın bütün köylerini bir günde öldürecek ertesi gün kese kese İspir

Merkezine akatacağı ki artık durdurulmasına da imkân olmayacaktı. Zira eli silah tutan bir kaç yiğitimiz Hodiçur muhasarasıyla görevli bulunduruluyordu. Bunlar arkadan yeni gelenler önden. Hodiçur ermenileri arasında sıkışıp feci bir akibete maruz kalacak. Nihayet otuz-kırkbın masum Türkün doğranması ap açık bir gerçek haline gelecekti. Bundan dirki bu çarpışmanın neticesi bütün halk tarafından büyük bir heyecan içinde bekleniyordu. Başkapan ve arkadaşları günlerce uyku uyumamıştı. Zafer müjdesi geldiği zaman Başkapan başta olmak üzere bütün merkez ahalişi sejdelere kapanmış tanrıya en içli şükranlarını sunuyordu.

Durumu bu hale getirdikten sonra artık sadece bir çıban başı halinde Hodiçurdaki çevrili Ermeni birlikleri kalıyordu.

Karakoç tehlikesi bertaraf edildikten sonra Hacıbey komutasındaki kuvvetleri de Başkapan çekerek buradaki düşmanın tecrit edilmesi ödevine vermekle bu bölgemiz biraz daha kuvvet kazanmıştı. Karakaya zaferimiz duyulur duyulmaz buradaki cephe kumandanları.. bilhassa Kumbasar Süleyman bey Müftü efendiyi gene umumi taarruz emrini vermesi için sıkıştırmaya başladı, Başkapan bir taraftan bu taleplere maruz kalırken diğer taraftan Bayburt dolaylarındaki Türk harekâtını öğrenmek üzere Hacı Bey, Hacı Hafızın Müştak Efendi.. Koları Hamdi Bey, ve Aslan Çavuşu Bayburta gönderdi. Başkapan Türk Ordusunun durumunu yakinen anlamadan taarruz emrini vermiye ceğini cephe kumandanlarına bildiriyor ve böyle bir genel hücumu daima geciktiriyordu. Burada geciktirme tabirinden haftalar aylar anlaşılmalıdır. Her şey gün meselesi bu zamanlarda. Bu kışta kıyamette maddi durumu zaten fena olan Çamlıca "Hunut,, ahalişi insanı, hayvanı ile bu kadar kuvveti beslemek te büyük güçlük çekiyordu. Cephe Kumandanları bu yönden haklı idiler. Lakin daima tetbirli ve planlı olarak hareket etmiş ve karar vermiş olan Başkapan en az kayıpla en verimli sonucu elde etmek istiyordu.

Nihayet Türk ordusunun Bayburta girmekte olduğu haberi-
ni alır almaz bütün cephe kumanlarına genel taarruz emrini
verdi. Mazlum Bayburtlu vatandaşlarının tekrar büyük Türk Or-
dusunun eliyle taşınan o mübarek Türk Bayrağına kavuşa-
cakları haberi derin bir sevinç dalgası halinde birden bire or-
talığa yayıldı. Herkez büyük bir sevince garkoldu. Artık yüzü-
müz gülmeye başlamıştı. Peş peşe iyi haberler alıyorduk.

Hodiçur kücumu şu şekilde gelişti: Çalmaşur Bektaş Ağa ve Yağcı Ali kuvvetleri Hantaçur üzerine,

Kumbasar Süleyman Bey, Gürcü oğlu Mahmut, Beşirin Mahmut ve Avcı Durak Cüce Bağ mevkiinden. Ayrıca Çalmaşur Bektaş Ağanın bir kısım kuvvetleride Kahmut-Sünüs mahalleri üzerine.

Yavuz Şükrü Bey, Miras Ali Bey ve arkadaşları Mohurgut üzerinden.

Fisirik Mezralı Şamil Ağa, Danzutlu İsmail, Kudreşenli Mehmet, Mail Bey kuvvetleri kudreşen üzerinden.

Oşnaklı Sabri Bey, Çörgensli Kurban Ağa ve kuvvetleriyle beraber Rus içlerinden kaçıp gelmiş olan Mevlü Ağa Karakarmış bölgelerinden. Hacı İbrahim Efendi Baş Mezaradan, Gürcüoğlu Abbas Logandan Hacı Salih oğlu Mehmet Talip Efendi (1) Eskivan bölgelerinden hep birden taarruza başladılar.

Taarruz bütün cephelerde aynı şiddetle başladı, her gün çetin muharebeler veriyorduk. Düşman inatla mukavemet ediyor bizde oldukça zayiata uğruyorduk. Çarpışmalar geceli gündüzlü devam ediyor. Çemberi gittikçe daraltıyorduk. Nihayet Kudreşen, Hodiçur ve aşağı Mohurguta girdik. Düşman dayana dayana ve muntazam bir şekilde yukarı Mokurgut köyü ve kalesine sığındı. Bunlara rağmen kayıplarımız gittikçe artıyordu. Evvela taarruz ediyorduk. Mevzilerimiz düşmanın ki gibi her yerde evvelden tahkim edilmiş ve muntazam değildi. Daima büyük hedef gösteriyorduk. Ayrıca belki yurdumuzun en sarp ve en engebeli arazisinde mücadele ediyorduk. Bundan başka düşmanın yiyecek, giyecek ve cephanesi boldu. Biz her kurşunumuzu hesaplayarak atıyor, bu karda, bu tipide arasına karımızın veya çocuk-

(1) Mehmet Günal: Bu arkadaşın bu harekâta vazi fe aldığı ifade veren kişiler arasında tartışma konusu olmaktadır. Biz kendisinin bize verdiği bir vesikaya dayanarak adını zikrediyoruz. Hakikati belirtebilmemiz bu konularda ilgililerin yardımıyla olmaktadır. Mehmet Günalın esasen 13 kişi ile krodosta nöbet bekllediği iddiası da kuvvetle ileri sürülmektedir.

larımızın getirdiği bir parça ekmek ve su ile günlerce idare ettiğimiz oluyordu.

İspir mücadelenin sonucunu merak içinde bekliyor lkin düşman bilhassa Mohurgut kalesinde büyük bir dayanma gösteriyordu. Çünkü bu kale hakikaten sağlamdı. Sadece bir yönünden girilir bir vaziyette, her türlü savunmağa elverişli bir durumda idi. Günler geçiyor kat'i bir netice alamıyorduk.

Türk Ordusu İspire Giriyor

Türk ordusunun ise yine Bayburta geldiği öğrenilmiş İspir-sabirsızlık ve heyecan içinde beklenilmesine rağmen halen görülmemişti. Günler geçiyor fakat ordudan bir eserle karşılaşmıyorduk. Telefon, telgraf gibi modern vasıtaların bulunmadığı bu zamanda Bayburt yönünden görülen her atlıyı müjdelere ulaştırıran bir melek gibi görüyor, halkın heyecanla dolan kalbi vuruyor vuruyordu.. Birinci müjde haberinden beri bir hafta geçtiği halde görülen her atlı bir hayal kırıklığı halinde içlere doluyordu. Hodiçur Mohurgut muharebesi aynı şidetle devam ediyor, Türk ordusunu İspirde görebilmek hasreti, ızdırabı gerçek derinliği içinde tatmış bu ruhlarda dolup taşıyordu, Her kes adaklar adıyor birtek ineğini, birtek koyununu o gün kurkurban etmek için saklıyordu. Nihayet 24/Şubat gecesini saat 8-9 anlarında Hacı ve Hasan beyler Türk ordusunun 25/Şubat kuşluğunda İspirde olacağı müjdesini Başkapana ulaştırdı. Müftü Başkapan haberi en ücra köy ye mahallere kadar derhal bildirdi. Bunun nasıl bir ruhi durum içinde, nasıl bir üstün haz halinde karşılandığını anlamağa kudretim yetmez. İç aleme, ruha benliğe taallük eden kavramlar o kadar nisbi, o kadar izafi ki her gün sevinç diye tanımladığımız hangi duygu bu ruh halini ifade eder? hangi keyfiyette insan bu teheyhüç derecesine erişir. Goethe de, Mevlâna da, Yunus da, Tolstoy da "Ölüm,, diye bir kelime söyler, betoanrme kafalı bir mühendis de aynı midir bunlar? işte buradaki "sevinç,, de öyle.

Bunun ifadesini cevheri asil büyük Türk milletini karakterize eden vasıfları içinde büyük stiklâl mücadelemizin destanının yazacak bir dahi şahirimizin mısralarına bırakalım.

Tam iki sene ruhunun mayhiyeti, cevherinin aslı ve varlığının yapıldığı şey olan hürriyet ve istiklâlinden uzak, binbir ızdırıp içinde yaşamış koca İsbir yarın Türk ordusuna kavuşacaktı. Bu ne mutluluktu rabbim? bune sürur, bu ne saadetti?

O gece sabaha kadar halk uyku uyumadı. Bu saf ve temiz ruhlar, benim kelimelerle belirtmeğe kudretim yetmediği büyük sevincinin şükranını secdelere kapanarak göz yaşları içinde Ulu Tanrıya ifade etmeğe çalışıyordu.

Şafakla beraber bütün köyler kadını ile, çoluğu ile, çocuğu ile İspir yollarına döküldü. artık soğuk üşütmüyordu, güneş parlaktı. Rüzgar mezar kokularıyla değil hürriyetin ılıklığı ile doluydu. İspir İspir olalı 25/Şubat sabahı gibi bir gün görme-mişti. Böyle bir kalabalığa tanık olmamıştı. Uzun boyu, uzun dini kisvesi altında benbeyaz sakallarının hürmet aşıl原因 gö-rünüşü ile Müftü Başkapan başta, dernek üyeleri, kurbanlar ve ayaklanmış bir İspir ellerinde bayraklar Türk ordusunu karşı-lamak için Hortik köprüsüne doğru yürüyordu. Bu bir aşk dal-gası, bu maddesiz bir dağdı

Bu bir dirilişin hayatta koşuşu,
Bu bir ölümün sonsuza akışıydı.
Bu bir ızdırabın nefesinin uçuşu,
Bu bür doğuşun şafağa sıçrayışıydı.
Bu benliğin mahiyetine yönelişi,
Bu rüyaların idraka dönüşüydü.

Sanki hürriyet ayaklanmış yürüyordu Hortiğe doğru. Eğer onu gördüğüm için varsa bu yollar yol olalı öyle bir ağırlık duymamıştı. Aşkım şerefimi bayrağıma taşıyordu.

Nihayet çoruhun kıvrımları ile bile seyreden tepe üzerindeki yolda önde yüzbaşı Ziya Bey ve arkada Mehmetçikler atlarının üzerinde Türk bayrağını getiriyordu. Bu manzarayı gören halk çılgın gibi birdenbire bağırmağa, ağlamağa başladı. Herkez yerleri öpüyor, ellerini kaldırmış tanrıya hamdüsena ediyordu. O kadınlarımız, o ihtiyarlar, o kızlarımız, o on binler nasıl ba-ğırıyordu? sancak gibi öpülüyordu toprak. Yaşa varol nidaları gökleri dolduruyor, atlar bile coşmuş koşuyor koşuyordu bize doğru.

Sevinç göz yaşının üstünü de varmış, İnsan ağlar... ama bu

ağlayış benzemiyordu hiç birine. Göz yaşlarında hasretlerin en ulvisi billurlaşıyor, hıçkırıklarda hürriyetin musikisi hakiki bestesini buluyordu. Çünkü Hürriyet zor ve ızdırapla kazanılan nendi. Hiç bir şeyin tekerrür etmediği bu âlemde hürriyetin beyaz kanatları üzerinde sonsuzluğa insani bir tablo daha akıyordu. Toprak vatan, insan insan oluyordu.

Artık iki kabile birbirini bulmuş sarmaş dolaş oluyor, kucaklaşıyor, öpüşüyor öpüşüyorlardı. Başkapan ilk gelecek Türk subayının ayaklarını öpeceğine yemin ettiği için Yüzbaşı Ziya Beyin çizmelerinin tozunu öpmek istiyor o bırakmıyordu. Başkapan yeminli olduğunu söyleyince Ziya Bey de binlerce insanın hayatını kurtaran bu gerçek kahramanın ayaklarını öptü.

Binlerce kişinin katıldığı tekbir sedalariyle kurbanlar kesildikten sonra kasabayadönüldü. Ziya Bey ve maiyeti o geceyi İspirde geçirdiler. Başkapan o gün Mohurkut cephesindeki kumandanlara Türk ordusunun İspire girdiğini ve bundan sonra emirlerin yüzbaşı Ziya Beyden alınmasını acele olarak bildirdi.

Mohurgut Muharebesi

Ertesi gün Ziya Bey ve maiyeti Hunut'a vardı. Aynı heyecanla karşılandı. 26/Şubat gecesini Çamlıca da geçiren Ziya Bey 27/Şubat sabahı Hodiçur bölgesini görmek için üç suvari ve bir de halktan Ziya Erdoğanı yanına alarak Likan tepesine hareket etti. O gün akşama kadar araziyi tanıyıp vaziyeti etraflıca mütalaa ettikten sonra kalenin tahribi için mutlaka topa ihtiyaç olduğu sonucuna vardı.

Ve alay kumandanı Atıf Beye durumu bildirerek iki adet topun acele gönderilmesini talep etti. Düşman çenberi yarmak için yeni yeni mecralardan harekete geçiyor oldukça kayıplara uğruyordu. Bu durumu 4/Mart/1334 tarihli aşağıdaki vesika bütün çıplaklığı ile göz önüne koymaktadır.

İspir kazası Müftülüğü Canibi Fadılanelerine

Faziletli efendi haziretleri, Mohurguttan aldığımız havadiste telefiyatımız pek külliyetlidir. Bunun için top gelinceye kadar Ermenileri bir tarafa savuşturmamak için köylerden imdat isteniyor. Çamlıca (Hunut) Aksu (Salaçur) Tabsor, Çirkini, Ahbirik, Kerap, Hotardan geri kalan eli silah tutan silahlı bölük kumandanı istiyor. Bu köylerin adamları bizim yazmamıza itaat etmezler. Hemen akşam acele olarak emir veresiz ki silahlariyle ve azıklariyle beraberce Mohurgutta bulunan müfrezeyle iltihak etsinler.

Bütün buranın askeri mevzide soğukta aç, susuz bekliyoruz. Baki irade efendilerimindir.

4/Mart/1334

İmza

Hunut Heyetinden

Hafız Halil Bin ... (Okunamadı)

7/Mart/1334 sabahı top atışı ile beraber umumi bir taarruza geçilmesini Ziya Bey cephe kumandanlarına emretti. Şafakla beraber ilk mermi namludan fırladı takat hedefe isabet etmedi. İkinci üçüncü ve müteakip mermiler tam isabetle beklenen so-

nucu meydana getirdi. İçerde çıkan yangınlar ve açılan gediklerden hücum eden yukarıda adlarını saydığımız kumandanların Allah Allah nidaları artık düşmanda maneviyat namına bir şey bırakmadı. Altı gün, bir rivayete göre on gün ancak dayandıktan sonra kale düştü. Ne yazık ki sayısını bilmediğimiz milis kuvvetlerimizin büyük sayıdaki şehitlerinden başka Ziya Bey ve beş erimizde bu muharebede şehit düştü. (1)

(1) Ziya Beyin yedek bir mülkiye kaymakamı olduğuna Müstak Çağlayan söylüyor, hakkında başka bilgimiz yoktu. Hayırlı işler başaracağına kani olarak kardığımız Hunut Belediyesinden Ziya Bey ve arkadaşları için münasip bir anıt dikmelerini rica ederiz.

Rüştü Paşanın Mektubu

İspirin mücadelesi burada bitmekle beraber Erzurumun Ermenilerden temizlenmesinde de kendisine ödev düştüğünü Erzurumlu Rüştü Paşanın 9/3/334 tarihli Alaca köyünden Suluka Hasan Efendi ve Hüseyin ağaya gönderdiği aşağıda ki mektubundan anlıyoruz.

Hüseyin Ağa ve Hasan Efendilere ve mumaileyh ile memleketleri için çarpışan fedakâr arkadaşlarına.

Alaca köyünden yazılmıştır

3/3/334

Ordu, istilaya uğrayan memleketlerini kurtarmak için ilerlerken bir taraftan ahalisini Ermenilerin zulmünden muhafaza için uğraşiyor, bir taraftan da dahilindeki kuvvetlerden eyleyerek bunların geçeceği yolları kestiriyordu. Ermeniler E (okunamadı) da bine yakın halkımızı binbir türlü zulümlerle öldürmüşler, sansar boğazına doğru kaçmışlar idi. Dersimlilerden teşkil kılınan çeteler sansarı kesebildilerse de eli silah tutanlar kaçmaya muvaffak oldu. Ordu sansara gelinceye kadar Ermeniler de Mamahatuna gelmişti.

(okunamadı) şüphesizki gözleri oyulmuş yavrularımızın, beyinleri patlamış ihtiyar baba ve validlerimizin intikamını alacaksınız. Biz Erzuruma doğru ilerlerken Hüseyin Ağa ve Hasan Efendi çetelerini haber almış bunların birçok müslümanları kurtardıklarını işiterek çok sevinmiştik. Ve istedikki ordu Erzurum ovasına gelir gelmez bu fedakâr memleketin büyük evlatları maiyetleriyle Gürcü boğazını tutsunlar. Ermeniler de ordunun tazyiki ile muharebeye mecbur olsunlar. Ve yaptıkları fenalıkların cezasını görsünler. Dün Hasan Efendinin bir raporunu gördük. Hemen şu mektubu yazdık, Ordu her taraftan Erzurumu kuşatmak üzeredir. Birkaç güne kadar bütün kuvvetiyle Erzuruma yürüyecektir. Ermenileri kaçırmamak için hep beraberce

taarruz tedbirleri ittihaz edelim. e hareketimizi hep birden yapalım. Erzurum ovası köylerinin nasıl halaskârı oldunuz ise melun, vahşi canavar Ermenileri bu memleketten büsbütün vücutlarının kalkması için son bir fedakârlıkta daha bulunmanız lazımdır. Taki bu vahşi canavarlar Alaca köyünde yaptıkları gibi bir Türkün ciğerini çıkararak duvara asmağı öğrensinler.

Ordu Ercik, Ilıca, Tuzcu Palandöken taraflarından taarruz ederken siz de Gürcü boğazını tutacaksınız. Bunun için maiyetinizdeki kuvvet kâfi değilse civar köylere bu mektubu okuyarak onları da ayaklandırıp halkımızı ezdirmeyiniz. Cephaneniz yoksa en yakın kıtaatten isteyiniz. Her kıtaat nezdinde telefon ve telgraf makinesi vardır. Onunla bana malumat veriniz. İsterseniz boğazlarda kullanmak üzere size bir de makineli tüfek, bunu kullanacak efrat göndereyim. Dağlarda sırtlar ile taşıyabilirsiniz. Hemen malumat verin ki bir an evvel yola çıkarayım Bu mektubu getiren suvari ile atideki suallerin cevabını gönderin ve suvariye hemen yola çıkarın.

Madde 1 — Hangi köyde duruyorsunuz?

Madde 2 — Maiyetiniz kaç kişidir?

Madde 3 — Kaç tüfeğiniz vardır?

Madde 4 — Cephanesi onâ göre verilmek üzere tüfekleriniz Rusmudur Osmanlıdır?

Madde 5 — Erzurumla muhabere edebiliyormusunuz? Erzurumda ahalinin hali nasıldır? bu hususta son malûmatınız nedir?

Madde 6 — Ahaliye ermeniler Erzurumda birşey yapabiliyormu? Yapabilirlermi?

Madde 7 — Çeteyi idare eden kaç zabittir? Yani zabite ihtiyacınız varmı? İsterseniz birkaç kişi göndereyim.

Bu suallere ayrı ayrı cevap veriniz. Harekât pek yakında başlayacağı için suretle fikrinizi ve icraatınızı bana yazınız. Ve zisinle daima muhabere edebilmek adamınızı üzere Erinkârda bulunan tabur kumandanın yanına gönderiniz. Ordunun hangi gün, hangi saatte hareket edeceğini bu adam size bildirir. Erzuruma sizin taraftan adam gönderme imkânı var ise siz de gönderin. Ve Erzurumlulara ve o

taraftaki civar köylülere söyleyin ki ordu Erzurum ovasındadır. Ermenilerin zulüm yapmalarına, binaları yakmalarına, cephanelikleri atmalarına meydan bırakmasınlar. Ermeniler geceden istifade ederek ahaliyi bir bir toplayıp kayıp ediyorlarmış. Ahalinin hep bir arada bulunmasına, geceleri kendilerinden nöbetçiler, bekçiler koymalarına çalışsınlar. Katiyyen bir fenalığın yapılmasına meyden vermesinler. İnşallah iki güne kadar ordu kendilerini kurtaracaktır. Silah ve kuvvetleri var ise hiç durmasınlar. Allah bizimle beraberdir.

Kardeşlerimizin intikamını alsınlar. Bir kadın gibi ellerini teslim ederek boğazlanmaktansa göğsünü gere gere elinde silahı olarak ölmek bir Türk için feda edilmeyecek bir şereftir. Göreyim sizi Millet'in memlekete fedakâr, necip evlatları olduğunuzu bir daha gösteriniz. Geçilmez dağların Türk çocuklarına yol verdiğini, bir avuç kahramanın binlerce Ermeninin beğnini patlattığını âleme bir daha ispat ediniz. Biz Erzurum önünde binlerce yavrucuklarımızın intikamını almağa uğraşırken sizinde Gürcü Boğazını tuttuğunuzu haber almak isterim. Cenabi Allah hepimize muvaffakiyetler versin. Cümledenize birden çok çok selamlar ve dualar ederim. Sizi allaha ısmarlarım fedakâr kardeşlerim.

Fırka Kumandanı

Miralay

Erzurumlu Rüştü

İmza

İspirin temiz yürekli ve yiğit evlatları bu vazifeyi de büyük bir başarıyla sonuçlandırmış ve kendilerinden sonra geleceklere yüzleri ak olarak gerçek şeref payeleri bırakmışlardır. Bu fedakârane ve Türk mayasına yakışan tarzda dövüşen bütün İspirin genci, ihtiyarı, kadını, çocuğudur. Bu adsız kahramanları burada tam bir iç huzuru içinde mutlularken gerek kendilerine tabi adlıların başında bizzat cephe komutanlarına katılıp çarpışan gerekse büyük yardım ve destekleriyle mücadelenin kazanılma-

sında küçümsenmiyecek faydaları dokunan ve yukarda adları geçmemiş bulunan bir kısım vatanperverin isimlerini de burada tazimle zikretmeği yerine getirilmesi şart olan bir ödev sayarız. Bunlar İspir Tortum Yusufelinden olan şu muhterem kişilerdir.

Koğunustan Hasan Çavuş

Göçden Bektaş Ağa

Zağostan Ali Ağa

Danzuttan Ferhat Ağa ve İsmail Efendiler ve kardeşi

Mehmet ve Pusul Mustafa

Andonlu Süleyman

Kubal Hakkı Efendi

Kadıoğlu Hasan Efendi

Hunuttan Mustafa Efendi

(Salaçur) Aksudan Cemil ve Celâl Beyler

Oşnaklı İbrahim ve Sabri Beyler

Yüzbaşı Mevlüt Bey

Mustafa Nail Bey

Geregenç imamı İbrahim Efendi

Memleketin böyle bir gününde ödevlerini hakkiyle yapmış olan, adı geçen ve geçmiyen bütün bu vatanperver kişileri eğer sağsalar hürmetle selamlar, şehit iseler zaten şad olmuş ruhlarına kalbimizin en içli ve derin tazimlerini sunarız.

Bugün her yılın 25/Şubatında ilçenin kurtuluşu İspirin cüsesine göre pek muhteşem olarak tanımlıyabileceğimiz bir şekilde kutlanır. En uzak köyler bile o günü yaşatacak şekil ve de kor içinde haftalarca hazırlanıp İspire gelir. İspir o günü genç evlatlarına geçmişin sembolik tablosu halinde sunar. Ve onlar kurtuluş müzesinde kahraman babalarının isim, resim ve silahlarını görür. İşte bu resimlerin ortasına astığımız şu yazı onlar içindir.

! Bu gün istiklâl ve hürriyet içinde huzur dolu bir hayat yaşıyorsan.... Bunu atalarının kanları ve büyük ızdırapları paha-

sına elde ettiğini unutmayacaksın. Onlar İstiklâl ve hürriyetlerine ezelden beri toz kondurmamış asil bir milletin, En büyük şeref vasfının bu aşk Olduğunu idrak ettikleri için öldüler. Ve sana başka Milletlerin mazilerinden ahfadına intikal etmemiş kıymetler getirdiler. Bunlar aslında senin Cevherinin ruhu, Mayanın esası ve milli karakterinin ta kendisidir.

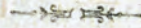
İşte... Sende bir gün bu kıymetleri korumak uğrunda öldüğün zaman Maddi tesirlerle tayin edilmiş tecrübî bir fert olarak değil, fakat Prensip ve gaye sahibi muhtar bir varlık olarak hareket etmiş olursun Yavrum.

Eski adı		Yeni adı
Ahpirik	—	Yeşilyurt
Cenker	—	Düzköy
Çapans	—	Çayırılı
Dizans	—	Subaşı
Hortik	—	Köprüköy
Hantek	—	Pınarbaşı
Kompur	—	Bulanık
Kırans	—	Ortaköy
Koblat	—	Armutlu
Kerap	—	Yedigöze
Koğuns	—	Çakmaklı
Koçkisor	=	İrmak
Kenasor	—	Koçköy
Modur	—	Yayla
Tıraht	—	Kozlu
Varzens	—	Gökçimen
Vakşen Çaydere	=	Çaydere
	—	Üzümbağı
Fısırik Danzut	—	Ahlatlı
Fısırik Mezra	—	Şenol
Hoter	—	Yıldıztepe
Hodiçur	—	Şerefli
Mohurgut	—	Karakale
Karakamış	=	Susuzlu
Kudreşen	—	Çamlıbel
Lokubar	=	Taşlıca
Mumans	—	Muradiye
F. Semehrek	=	Şenköy
Salaçur	—	Aksu
Zagös	—	Ardıçlı

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
3	1	katılanlara	katılanlarla
5	6	alayları	olayları
5	11	uyanmaları	uyarmaları
5	13	İsbir	İspir
5	14	görünebilirler	öğünebilirler
7	3	yönünde	yönünün de
7	19	sanıklarını	saiklerini
7	13	hususla	hususlar
9	4	tetfişini	tetrisini
9	11	tesisi	tesisin
9	11	içi	için
9	20	olan	olanı
9	23	hususuda	hususu da
10	23	izlemlere	izlenimlere
10	30	bölgesinda	bölgesinde
11	15	bölgenin	bölge
11	15	meyvecılığa	meyveciliğe
11	29	meyvacılık	meyvecilik
13	8	mevebilik	meyvecilik
13	14	teymin	temin
14	14	İsprden	İspirden
15	2	okuyucularla	okuyucularca
17	21	ve	, olacak
17	25	kendiside	kendisi de
18	5	sizde	siz de
18	26	Mahreki	Mihreki
19	3	gökder	Gökdere
19	3	mevzilenmişti	mevzilendirmişti
19	23	Cehrek	Cedehrek
19	24	kıtlığında	kıtlığının da
20	30	geregenç	Geregene

20	30	inimuah	Nimnah
20	32	keskinden	keskimden
22	17	merasına	mecrasına
22	29	gayretlerine	garetlerine
24	3	ednite nisbeikri	nisbetinde fikri
25	15	kışın	Kışın
25	17	Bayanlarınız	bayanlarınız
30	12	üyelerinde	Üyelerinde
30	27	mevcutturki	mevcutturki
30	28	yoktur	yoktu
31	4	yedien	yediden
32	4	tekenür	takarrur
32	13	gurubu	gürühu
33	21	ısıtacak	ısıtmak
34	26	evelki	evvelki
36		resimlerin altındaki	yazılar yanlıştır
37	7	birisi	birisi
37	22	mühti	Müftü
37	26	müvizemi	müvize mi
38	12	şekilde kelimesi	yok
41	1	kare	kar
41	17	diğer	diğerlerine
42	4	hatti	haddi
49	5	tabbii	tabii
49	33	kuvvetlere	kuvvetlerle
49	33	bünhasır	münhasır
50	7	aynalı karalı	Aynalıkaralı
55	12	mevlü	mevlüt
57	1	İspir	İspirdé
57	18	anlamağa	anlatmağa
58	15	hayatta	hayata
58	18	bür	bir

**SÜREYYA HÂMİ ŞEHİDOĞLU-
NUN DOĞAN MATBAASINDA
BASILACAK YENİ ESERLERİ :**

- 1 — Şair Salt Oğlu Rifat
- 2 — Erzurum Folkloru (Bütün Yönleriyle)
- 3 — Determinizm : Mahiyeti ve Kıymeti
- 4 — Hürriyet Problemi
- 5 — Otorite ve Fert (Bertrand Russel'den Tercüme)
- 6 — Oltu, Tortum, Narman Müdafaaları

FIATI KURUŞ

SOSYAL FAALİYETLER: 100. YIL BİRLİKTELİĞİ, MEVLİDİ, HERFENESİ, TÖRENLERİ VE İFTAR YEMEĞİ

TARİHİ MÜCELDİLİ KONAĞINDA PANEL SONRASI AKŞAM BİRLİKTELİĞİ

İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği olarak zaman zaman yaptığımız bu akşam birlikteliğini, bu sefer 100. Yılında İspir-Pazar-

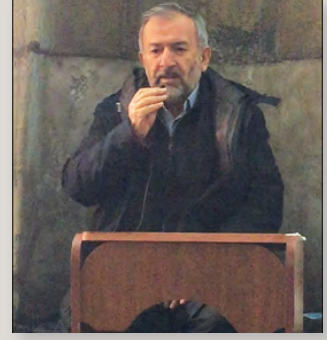
yolu Kurtuluş Mücadelesi Öncesi ve Sonrası Paneli vesilesiyle, panelistler ve katılımcılar ile üyelerimizi bir araya getirmek için 23 Şubat 2018 akşamında tarihi Müceldili konağında Erzurum Büyükşehir Belediyesinin katkılarıyla düzenledik. Bu birliktelikte telaşeden olacak arşivimize fotoğraf koymayı ihmal etmişiz. Sadece aşağıdaki fotoğraf temin edilebildi.

ÇORTAN CAMİSİNDE ŞEHİT VE GAZİLER İÇİN KUR'AN TİLAVETİ VE MEVLİT

Hemşehrilerimiz ve üyelerimiz Mustafa Yılmaz Çağlayan, İbrahim Çavdar ve Samih Aydın tarafından her yıl 25 Şubat'ta Pelit Meydanındaki Çortan

Camisinde kurtuluş mücadelesi şehit ve gazileri için organize edilen Kur'an-ı Kerim Tilaveti ve Mevlid-i Şerifi, bu yıl da 100. yıl etkinlikleri kapsamında 24 Şubat 2018 tarihinde öğlen namazını müteakiben düzenledik. Etkinliğe katkı veren üyemiz Samih Aydın'a, İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi hemşehrimiz Prof. Dr. Necdet Çağıl'a ve mescit imama teşekkür ederiz.

DERNEKTE KAHRAMANLIK TÜRKÜLERİ EŞLİĞİNDE GOBDİN HERFENESİ

Yılda birkaç kere İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğinin-

de düzenlediğimiz gobdin ve tel helvası herfenelerinin birini, 25 Şubat Kurtuluş Mücadelesi vesilesiyle kahramanlık türküleri eşliğinde 24 Şubat 2018 akşamında dernekte düzenledik. Herfeneye üyelerimiz, hemşehrilerimiz ve misafirlerimiz katıldı.

25 ŞUBAT TÖRENLERİNE İŞTİRAK YOLUNDA, PAZARYOLU'NDA KAHVALTI

İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği olarak her yıl katılmaya çalıştığımız kurtuluş mücadelesi kutlamalarına 100. yıl olması mü-

nasebetiyle daha bir ehemmiyetle ve kalabalık bir grupla katıldık. Sabah çok erken çıktığımız yolculukta ilk durağımız Pazaryolu oldu. Pazaryolu Belediye Başkanımız Recep Kaplan'ın davet ettiği sabah kahvaltısına icabet ettik. Sabahın erken saatlerinde ve Halime Nuhoğlu'nun yöresel yemekler mekânında yaptık kahvaltımızı. Başkan'ın "Aç karnına İspir'i kurtaramazsınız, kahvaltınızı yapın öyle gidin" esprisi neşe kattı kahvaltımıza. Teşekkürler Başkan.

Başkan Recep Kaplan'ın davetiyle Halime Nuhoğlu'nun Yöresel Yemekler mekânında kahvaltı

Kahvaltı sonrası Pazaryolu Belediyesi önünde hatıra fotoğrafı, 25 Şubat 2018

100. YIL KURTULUŞ MÜCADELESİ KUTLAMA TÖRENLERİNE KATILIM

Çocukluğumdan beri fırsat oldukça izlediğim, ortaokulda öğrenciyken bizzat katıldığım ve her yıl büyük bir coşkuyla kutlanan 25 Şubat kurtuluş mücadelesi kutlamaları 100. yıl olması münasebe-

tiyle bir kat daha coşkuluymdu. Teşekkürler İspir Belediye Başkanımız Osman Çakır ve İspir Kaymakamımız Faruk Erdem. Önceki sağlık bakanımız, Erzurum Milletvekili, Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ ve Erzurum Valisi Seyfettin Azizoğlu da törenlere katılmıştı. Biz de dernek olarak Erzurum'dan üyelerimiz, hemşehrilerimiz ve misafirlerimizden oluşan 12 kişilik bir grupla törenlere katıldık.

100. Yıl Kurtuluş Mücadelesi Kutlamalarını izleyen protokol üyeleri

100. Yıl Kurtuluş Mücadelesi Kutlamaları, 25 Şubat 2018

İspir'de 25 Şubat Kurtuluş Mücadelesi Kutlamalarında protokol konuşmaları ve Kaleyi gören özçekim

Temsili Kurtuluş Mücadelesi sırasında Müftü Başkan'ın silah arkadaşlarıyla istişare edişinin temsili

100. Yıl Kurtuluş Mücadelesi Kutlamalarında atlı geçit töreni

Kurtuluş Mücadelesinin 100. Yıl kutlamalarından bir kare

İspir'e gidilir de baba ocağını ziyaret etmeden, kışın sobada patates yemeden dönülür mü?

100. YILDA GELENEKSEL İFTAR YEMEĞİ BİRLİKTELİĞİ

İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğimizin geleneksel iftar yemeği, 2005'te kuruluşundan beri yaz aylarına denk geldiği birkaç yıl ve Covid-19 salgınına denk gelen yıllar hariç devam etmiştir. Bu iftar yemeklerimiz, üyelerimizin çoğunun, yerel yöneticilerimizin, misafir hemşehrilerimizin ve üniversiteden öğrencilerimizin katılımlarıyla gerçekleşmiştir. İftar yemeklerinin tamamına Erzurum, İstanbul, Ankara ve İzmir'den işadamlarımız sponsor olmuşlardır. 100. yıl iftar yemeğimiz İzmirli işadamımız Nacati Polat tarafından ikram edilmiştir. En son 2019 iftar yemeğimiz İstanbul'dan işadamımız Bekir Kılıç tarafından ikram edilmiştir. Daha önceki yemeklerimiz İstanbul'dan Mürsel Meral, Selvet Üneş, Erzurum'dan Ziya Amil, Kâzım Bayramoğlu ve diğer işadamlarımız ve üye esnaflarımız tarafından ikram edilmiştir.

Kurtuluş mücadelesinin 100. yılındaki yani 2018'deki iftar yemeğimiz, herhal-

de 100. yılın da verdiği coşkuyla olacak, derneğimizin en kalabalık iftar yemeği olmuştur. Yemeğe 150 civarında davetli katılmış, iftar öncesi ve iftardan sonra dua edilmiş ve kurtuluş mücadelesi şehit ve gazilerimiz rahmetle anılmıştır. Diğer iftar yemeklerini de temsilen, ilk iftar yemeği ve 100. yıldaki iftar yemeğimize ait hatıra fotoğrafları aşağıdaki gibidir.

İftar yemeklerimiz,
üyelerimizin
çoğunun, yerel
yöneticilerimizin,
misafir
hemşehrilerimizin
ve üniversiteden
öğrencilerimizin
katılımlarıyla
gerçekleşmiştir.

İspir Pazaryolu kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğimizin 23 Ekim 2005'deki ilk iftar yemeği

100. yıl iftar yemeğimizde derneğimize katkılarından dolayı Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Sekmen'e plaket takdimi

Kurtuluş Mücadelesinin 100. yılı iftar yemeğimizi ikram eden hemşehrimiz Necati Polat'a plaket takdimi

YARIŞMA: HAYALİMDEKİ İSPİR PAZARYOLU RESİM, ŞİİR VE KOMPOZİSYON YARIŞMASI

Kurtuluş mücadelesinin 100. yılı etkinliklerine yarının sahipleri gençlerimizi de katmak istedik. Çok değerli hemşehrimiz işadamı Mürsel Meral'ın fikir babası ve sponsoru olduğu liseliler resim, şiir ve kompozisyon yarışmasını dernek olarak düzenledik. İspir ve Pazaryolu'ndan gençlerimizin yaşadıkları ilçelerine yönelik hayallerini şiir, resim ve kompozisyon yoluyla bu yarışmada ifade etmelerini istedik. Gençlerimiz eserlerine hayallerini ve duygularını nasıl yansıttılar? Bu bölümde okuyacağız, göreceğiz.

YARIŞMANIN PLANLANMASI

Yarışmanın fikir babası ve sponsoru hemşehrimiz işadamı Mürsel Meral ile iştişare ederek gençlerin yöremize yöne-

lik hayallerini tespit amacıyla yarışmayı planladık. Hem hayalimdeki İspir hem de hayalimdeki Pazaryolu posterleriyle yarışmaya son müracaat tarihini (4 Mayıs 2018), ödülleri (birinciye tam, ikinciye yarım, üçüncüye çeyrek ve mansiyonlara gram altın) ve ödül törenleri tarihini İspir ve Pazaryolu'nda ilan ettik. İspir ve Pazaryolu kaymakamlıkları kanalıyla İspir İlçe Milli Eğitim Müdürü Ahmet Aydın ve Pazaryolu İlçe Milli Eğitim Müdürü Selahattin Toraman ile işbirliği içinde resim dalında ortaokul ve lise, şiir ve kompozisyon dalında lise öğrencilerimizi harekete geçirerek yarışmaya katılmalarını sağladık. Eserlerin teslim tarihi olan 4 Mayıs 2018'de yarışmaya beklediğimiz sayının üzerinde katılan eserleri Milli Eğitim Müdürlerinden teslim alarak jürinin değerlendirmesi için sakladık.

Yarışma posterleri

JÜRİ DEĞERLENDİRMESİ

Jüri üyeleri olarak derneğimizin üyeleri şair ve Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Osman Aktaş şiir dalı için, Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hüseyin Baydemir kompozisyon dalı için ve Eğitim Fakültesi öğretim görevlisi Ebru Amil Tüllüce resim dalı için başvurulan eserleri değerlendirdiler. Eserlerin seçimi için 13 Mayıs 2018'de Pazaryolu'n-

da Hanımeli Ev Yemekleri'nde Belediye Başkanımız Recep Kaplan'ın ikramı olan kahvaltıyı yaptıktan sonra İspir'e jüri üyelerimizle gittik. İspir'de öğretmen evinde üç jüri üyesi birlikte ve ortaklaşa değerlendirmeleri yaparak eserleri seçtiler. Seçimde hem İspir ve hem de Pazaryolu'ndan eserler birlikte değerlendirilerek ilk üçe giren ve mansiyon alan eserler belirlendi.

Pazaryolu Belediye Başkanı Recep Kaplan'ın ikramı olan sabah kahvaltısında Kaymakam Hamit Genç ile birlikte

Pazaryolu'nda kahvaltı sonrası, Pazaryolu Kaymakamımıza ve İlçe Milli Eğitim Müdürümüze teşekkürler

İspir Öğretmenevinde eserlerin değerlendirilmesi sonrası Jüri üyelerimiz ve ilçe müdürlerimizle

RESİM YARIŞMASI

Hayalimdeki İspir ve hayalimdeki Pazaryolu'nu anlatan birinci, ikinci, üçüncü ve mansiyon seçilen resim eserleri sırasıyla orijinal halleriyle aşağıdaki gibidir. Bu

gençlerimizin hayallerini hiçbir yorum katmadan siz okurlarımızın hayal gücüne bırakarak yorumlamanızı ve değerlendirmenizi arzu ediyoruz.

Resim yarışmasında birinci seçilen eser İspir Anadolu Lisesinde Sümeyra DEMİRTAŞ'a aittir.

Resim yarışmasında ikinci seçilen eser Pazaryolu Hasan Basri Demirbağ Çok Amaçlı Anadolu Lisesinden Derya ŞEN'e aittir.

Resim yarışmasında üçüncü seçilen eser İspir Ziya Paşa Ortaokulundan Ayşegül ALTAŞ'a aittir.

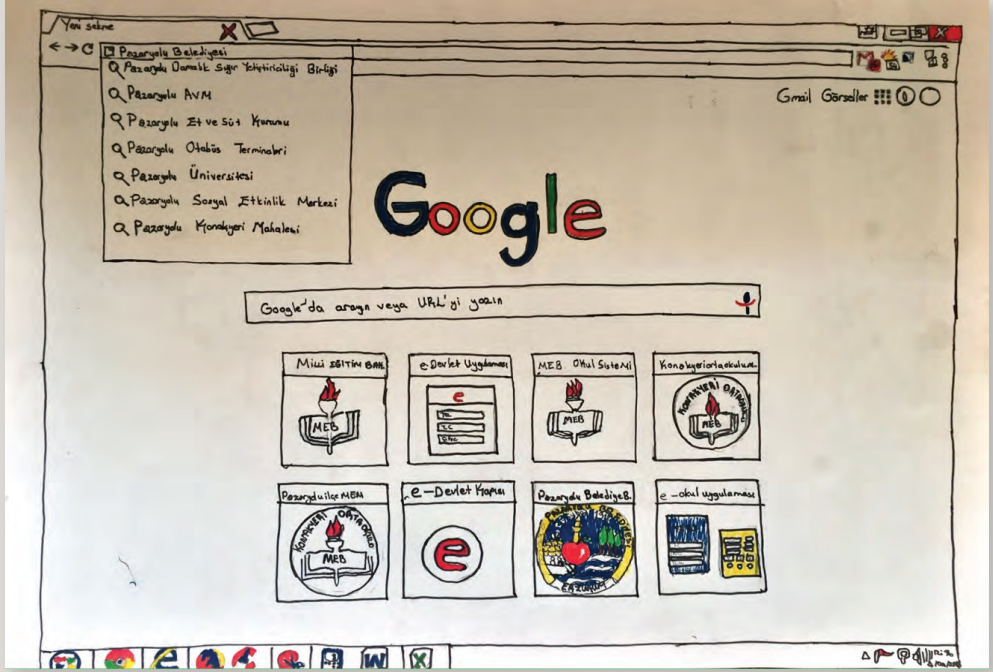
Resim yarışmasında ilk mansiyon seçilen eser İspir Ziya Paşa Ortaokulundan Ayşegül EROĞLU'na aittir.

Resim yarışmasında ikinci mansiyon seçilen eser Pazaryolu 75. Yıl Yatılı Bölge Ortaokulundan Yaşar CANDEMİŞ'e aittir.

Resim yarışmasında üçüncü mansiyon seçilen eser Pazaryolu Konakyeri Ortaokulundan Rümeyza YILMAZ'a aittir.

ŞİİR YARIŞMASI

Hayalimdeki İspir ve hayalimdeki Pazaryolu'nu anlatan birinci, ikinci, üçüncü seçilen ve mansiyona layık görülen şiirler sırasıyla orijinal halleriyle aşağıda-

ki gibidir. Bu gençlerimizin hayallerini sizlerin de hayal gücünüzü katarak yorumlamanız ve değerlendirmeniz güzel olacaktır.

Karlar arasından süzülen Çoruh

Fotoğraf: Osman Ceylan

Şiir yarışmasında birinci seçilen eser İspir Anadolu Lisesinden Abdulmecit AKBAŞ'a aittir.

MUHAYYİZE -İ İSPİR

İspir'i hayal ediyorum, gözlerim kapalı.
Mavi gök, karlı tepeler üzerinde.
Yer yer ılık, bulutlarla sarılı.
Kuşlar gibi göçüp, döndüğümüzde.

Etrafı aqy bahçeleri ile sarılmış,
Ortasında kale, tüm ihtişamıyla.
Her taşını bir şehidi ile örmüş.
Karşısında ki aivi gibi dağlarla.

Yine akar. Görsün tüm heyecanına,
Kenarında kamelyalar, yol boyunca.
Aramaz gençler eskieşip yaşlanınca.
Gülen gözler eksilmez ardı ordınca.

Her durakta raflar, birkaç kitap.
Herkes samimi, herkeste farklı hitap.
O ağlayanlar yok artık harap kitap.
Bu mantoro varken daha güzel mehtap

Bütün sokaklar, qarşı kol kol her ev.
Eskisi gibi olmamış hepsi birer dev.
Sanki diyorlar "Kibir yok sadece sev".
Satın bozulma güzellik, önceki halini sav

Her şey farklı, hatta değişmiş her yer
Baharda İspir durma toprak yeşer.
Eski İspir değil bunun farkına er.
Böyle bir İspir hayal dışında er

Şiir yarışmasında ikinci seçilen eser İspir Anadolu Lisesinden Ömer Said ZOR'a aittir.

BİR İSPİR DÜŞLÜYORUM

Bir İspir düşünüyorum;
Çocuklar umutlu, büyükler mutlu olmalı.
Fasulye yeşil, arpa sarı, gelincik al olmalı.
Ne kasvet, ne de hasret olmalı.
Gidenler geri dönmeli, sıla özlemi son bulmalı.

Bir İspir düşünüyorum;
Sızısız yürekler, ağrısız dişler olmalı.
Ocaklar tütmeli, aşlar pişmeli.
Sevinçten gözler ışımalı.
Bunun için de İspirim çalışmalı, çalışmalı...

Bir İspir düşünüyorum;
Çoruh nehri tertemiz akar,
Gençler geleceğe umutla bakar,
Varlı varını İspir için harcar,
Fakiri de İspir'de umut arar.

Bir İspir düşünüyorum;
Yedi Göller masmavi, Gorga Dağı haşmetli,
İspir Kalesi kartallar gibi heybetli,
Geçmiş hatıralar İspirli için çok değerli,
Pestille gobdin, kömeyle pekmez lezzetli,
İspirim taşıyla toprağıyla kıymetli.

Bir İspir düşünüyorum;
Barajlar nur vermiş, meyve bar vermiş,
Rabbim çalışana çokça kâr vermiş,
Her genç için bir namuslu yâr vermiş,
Şükür Allah'a ki ispirliye böyle güzel yer vermiş.

Şiir yarışmasında üçüncü seçilen eser Hasan Basri Demirbağ Çok Programlı Anadolu Lisesinden Ceren BEKİROĞLU'na aittir.

UMUT DOLU PAZARYOLU

Mutluluk olsun sokaklarında.
Huzur dolsun kederli yollarına.
Güvende oynasın çocuklar parklarında.
Sen geliş yeter bize bu diyarda.

Turistler gelsin mesela,
Bir sahil kasabası olmasın bile,
Her yol her adres sana çıksa.
Sorsalar seni Pazaryolu desem gururla.

Birsürü bina yapsınlar mesela -
Tabi ağaçların da unutulmasa.
Tarımla gelişen güzel ilcem.
Kalkınan sanayile yurda umut olsun.

Sen bizim çocukluğumuz,
Sen bizim en deli çağlarımız,
Şimdi sen geliş ki Pazaryolu,
Yeni nesil seninle güneşli günlere oynasın.

Şiir yarışmasında birinci mansiyon seçilen eser Hasan Basri Demirbağ Çok Programlı Anadolu Lisesinden Derya ŞEN'e aittir.

UMUDA DOĞRU

Umutların bir yola düzümste gitmiş
Varmış silama ah edip durur
Güneş doğmamış baykuş konmuş kimsesiz hana
Bülbüller kahrından perişan olmuş

Bin ahım içinde bir huzurum var
Destesi elinde gül ki harım var
Hayalime nakışlı şirin bir diyar
Ortasında su oksa can bulur yayılır

Tarih sahnesinde hep sözün oldu
Er meydanında yığıldın öncü oldu
Bir hayalin ki beni sardı savurdu
Kubben de mahya bir başka olurdu

Ay yıldız altında Dadaş'ın son sözü
Kar, bar tutunca dağında söylenir türküsü
Caruh'un manzarasında luna parkı
Hayallerimin meskeni con Pazaryolu

Reyhani'nin sözi inletsaydı meydanı
Tabyan olsaydı zehitlere yapardık duamızı
15 Temmuz Anıtı eşsiz yapardı seni
Bülbül bağında öter güzelim Pazaryolu

Dumanı başında efkarlı dağın
Kar oman vermez ki vilayete varolım
Gali deresinden tıneli Persera bağlasaydın
Mutluluğuma denk his birşey bulamazdın

Sus pus diyemem sularım çağlar
Gönül telinde aşıklar, aşan br, sozlar
Erzurum çarşı pazarında ismin nam salardı.
Kurulsaydı meydanına kapalı pazar

Ağalar yurdudur kölelik asla
Sadere boyun bükterler ypradana
Hayalim yıkularımı bozamaz bir data
Dadaşlara mandıra fabrikası kurulsa

Baş tacısın benim con yurdum
Kuru düzenim doğduğum özüm
Senden ayrılatı hep var umudum
Eczanen olsaydı kalmazdı sitemim

Kelamlar kâğıda ter düşü omma
Düşlerin yolunu bulmak istiyor
Ne zaman ki Pazaryoluna girsem
Gönlümün sahnesi sinema anyor

Bin pınardan bir su içtiğim hasret
Hayallerimin doruğunda güzelsin basketi
Naciya kalemlimle umutlar bağladım
Adı Pazaryolu yürekte has kent

Şiir yarışmasında ikinci mansiyon seçilen eser İspir Anadolu Lisesinden Ebru TİRYAKİ'ye aittir.

BENDEKİ İSPİR

Yeşillenen tarlalar yine suranıp solma,
Boşa vakit öldürenler tarlalarda bulunsa,
Çalışanın teriyle bu tarlalar sulansa,
Bu kadar çağırırsa İspir halkı uyansa.

Şu bir yığın harabeler birer birer yok olsa,
Çirkin olan her şey ortadan kaldırılrsa,
İnsanların sabasıyla her şey kusursuz olsa,
İspir halkının sesi tüm dünyada duyulsa.

Otoparklar yapılsa, avmler acılsa,
Güneşin doğuşuyla güzel güne batılansa,
Karsılaştığın kişiye birde tebassüm yollansa,
Her bireyin yüzünde mutluluk parılansa.

İspir'in mücevheri kalesi onarılsa,
Etrafı toparlanıp masa sandalye kurulsa,
Bir de turizme açılıp reklamlarla duyulsa,
Sonrasında esnafımız bol bol para kuzansa.

Şiir yarışmasında üçüncü mansiyon seçilen eser Hasan Basri Demirbağ Çok Programlı Anadolu Lisesinden Nizamettin İLHAN'a aittir.

PAZARYOLU

Pazaryolu bir tarih gelen bir tarih geçen Pazar yolu
Adım adım toprak, adım adım Pazar yolu
Hayalleri süsleyecek Pazar yolu
Sensin hayalimin merkezi Pazar yolu

İstihdamların merkezi olanakların odağı Pazar yolu
Hayallerin hayat kaynağı Pazar yolu
Günler gelir günler geçer Pazar yolu
Sen alırsın başını gidersin Pazar yolu

Pazar yolu bir turizm merkezi olsa
Pazar yolu bir de ticaret merkezi olsa
Pazar yolu bir de yön veren olsa
Pazar yolu sende bir de üniversite olsa

Pazar yolu sen her şey olursun
Bize memleket oldun
Sen her şey olursun
Pazar yolu sen hayalim olursun.

Günler geldi hayat
Günler geldi ekmeğe
Günler geldi yuva
Günler geldi başta oldu Pazar yolu.

KOMPOZİSYON YARIŞMASI

Hayalimdeki İspir ve hayalimdeki Pazar-yolu'nu anlatan birinci, ikinci, üçüncü seçilen ve mansiyona layık görülen kompozisyon eserleri sırasıyla orijinal halleriyle

şağıdaki gibidir. Bu gençlerimizin hayallerine hiç yorum yapmadan siz okuyucuların da hayallerinizi katarak yorumlamanız ve değerlendirmenizi istiyoruz.

Kompozisyon yarışmasında birinci seçilen eser İspir Anadolu Lisesinden Efsanur TEKİN'e aittir.

DÜŞLEYİP DURDUĞUM İSPİR'İM

Hayal etmek; okyanusun tam ortasında yol, yön, iz bilmeyen bir kayıkçının azimle kürek çekmesi gibidir. Sonunda bir karaya varacağını arzu eder ve kocaman dalgalara aldırmandan her kürekte hedefe yaklaşmanın mutluluğunu hisseder. Ben de Doğu Anadolu'yu Karadeniz'e bağlayan, bu iki bölge arasında adeta bir köprü vazifesi gören bu vesileyle kültürlerin kaynaştığı, bir düğünde hem davul ve zurnanın hem de tulum ve kemençenin peş peşe çalındığı, insanların ne tam bir Doğulu ne de bir Karadenizli olabildiği, mümkün olsa araç plakalarında 25.5 yazacak olan bir ilçenin kürekçisiyim.

Sürekli batıya göç veren, merkeze bir hayli uzak, küçük ve maalesef bir süreden sonra herkes için sıkıcı hale gelebilen bir kasabanın insanların mutlu ve huzurlu olduğu, kültürü ve tabiatı korunmuş güzide bir ilçeye nasıl dönüşebileceğini düşler dururum.

Büyük şehirlerdeki hem insanların hem de şehrin ruhunu karartan beton yapıların uğramadığı; bahçeli müstakil evlere, büyük harman yerlerine, yemyeşil vadilerden aşağı akan şırl şırl derelere, bu derelerde yan yana giden alabalıklara, pazı ekilen bostanlara, çimen bağlayan yaylalara, yaylalarda ötüşen keklıklere, meleşen kuzulara ev sahipliği yapan bir ilçe düşlerim mesela. Cami çıkışı birbirlerinin halini hatırlı soran, komşuluk ilişkilerini devam ettiren, sokakta karşılaştığı kardeşinin derdi ile hemhal olan, geleceğe sahip çıkacak nesilleri yetiştiren annelere ve anne adaylarına saygılı insanları barındıran bir ilçe... Sokak hayvanları için bile vakıf kuran, kuşlara saray inşa eden ecdadın, kış günü soba yanında kedi altına minder atan, yaz günü kapısının önünde suluklar bulunduran torunlarına ev sahipliği yapan bir ilçe...

Sosyal ve kültürel açıdan gelişmiş, düzenli olarak açık hava tiyatrolarının düzenlendiği, orta oyunu gibi geleneksel gösterilerin yanı sıra modern tiyatronun da sergilendiği, sinemalarda Yeşilçam filmlerinin yanında güncel filmlerin de oynatıldığı, düğünlerde gençlerin yöresel oyunlarla eğlendiği, atna türkülerle de kültür aktarımını devam ettirdiği bir medeniyet yuvası... Tablet ve telefonların esiri haline gelen, tüm dünyası internet mecrası olan günümüz çocuklarının teknolojiyi araştırma ve bilim faaliyetleri gibi faydalı işler için kullandığı bunun dışında sosyal ve fiziksel gelişimini eski sokak oyunları ile (çelik çomak, misket, dokuz kaya, kız taklası, birdir bir vb.) sağlayan; bu oyunlara ait turnuvalarının düzenlendiği cıvıl cıvıl bir ilçe... Güzel bir at çiftliğine sahip, binicilik faaliyetlerinin geliştiği, milli sporumuz olan ciritin oynatıldığı aynı zamanda okçuluk, atlı okçuluk gibi geleneksel sporların da unutulmayıp o dallarda Türkiye'mizi uluslararası arenada temsil eden başarılı milli sporcular çıkaran bir İspir ne güzel olurdu.

Marketlere dayalı alışverişten çok insanların kendi ürettiklerini tükettiği, organik pazarların olduğu, hazır gıdadan mümkün oldukça uzak durulan, yerli ve organik ürünlerin dünyaya pazarlandığı bir üretim merkezi... Şu an mevcut bulunan dut ve dut ürünlerinin, hayvansal ürünlerin ve kuru fasulyenin haricinde ipek böcekçiliği faaliyetinin de geliştirilerek üretimin desteklendiği, üretilen ürünlerin pazarlanma sürecinde fabrikasyon ve lojistik hizmetlerinin de ana merkezi haline gelen ve böylece işsizlik sorununun ortadan kalktığı, şehirlere kaçan hemşerilerimizin gönül rahatlığıyla dönüp gelebileceği refah bir yaşam alanı arzularım.

Tüm bunların yanı sıra eğitim ve sağlık hizmetlerinden de yoksun kalınmaması şüphesiz herkesin ortak arzusudur. Şu anki uzman doktor yönünden eksiklikleri bulunan hastanemizin geliştirilmiş, tam donanımlı, insanlara en iyi hizmeti sunan bir hastane olmasını kim istemez ki. Hastaların tedavi olmak amacıyla sürekli uzun ve yorucu yollar kat etmemesi için, basit bir sağlık problemi yaşayan bir insanın bile Erzurum'a sevk edilmeden tedavisinin yapılacağı bir sağlık kuruluşu kısa vadede en çok ihtiyaç duyulandır. Eğitim konusunda ise yukarıda belirttiğim üretim faaliyetlerine katılımı sağlamak amacıyla meslek liselerinde bu alanlarda pratiğe dayalı eğitim verilmesi ilçe çapında bilinçlenmeyi sağlayarak verimli üretimin tetikleyicisi olacaktır. Diğer liselerde ise örneğin benim de öğrencisi olduğum İspir Anadolu Lisesi'nde taban puanlarının yükseltilerek öğrenciler arası rekabet kültürünün yaşatılması başarı için çok önemlidir. Başarının yükseldiği bu liselerde Türkiye'nin köklü üniversitelerine vatansever, kültürlü, şuurlu birçok öğrenci gönderebilecek seviyede eğitim verilmesi gerekmektedir. Ancak bu öğrencileri üniversitelere göndermekle kalmayıp okul bazında kurulan derneklerle öğrencilerin eğitiminin denetlenip desteklenmesi gerekmektedir. Böylece dernekler vasıtasıyla da ailelerimizin eğitim sürecine katılması sağlanarak bu vatan için en değerli sermaye olan biz gençleri piyasaya sürerek vatan borcumuzu ifa etmiş olmanın gururunu hep birlikte tadabiliriz.

Bizler çabalarsak ve gerçekten istersek hayallerimizi yüksek tutarsak başaramayacağımız hiçbir şey yoktur. El ele vererek karşımızdaki engeller yıkılır gider. Çünkü biz birlik olunca güçlüyüz. Bunlar hayal olmakla kalmasin, hepsini tek tek gerçekleştirelim. İspir'i güzelleştirme ve kalkındırma yolunda adımlarımızı büyük atmaktan korkmayalım. Hep birlikte yarınlara kürek çekelim inşallah. Vakit düşleyip durma değil, harekete geçme vaktidir.

Yarışmanın ödül töreni gidiş yolunda: Çoruh'un doğduğu sarı ve yeşillere bürünmüş güzel Çörmeli

Kompozisyon yarışmasında ikinci seçilen eser Pazaryolu Hasan Basri Demirbağ Çok Programlı Anadolu Lisesinden Derya ŞEN'e aittir.

HAYALLERİMİN MESKENU CAN PAZARYOLU

Küçük bir yerdi, sıcak insanı okudüğüm yerdi, doğduğum yerdi. Adı Pazaryolu Pazaryolu Ermeni ve Rus işgalinden kurtulmuş küçük ve şirin bir yerleşim yeri Pazaryoluna 24 Şubat 1916 günü Ruslar girmişler ve Pazaryolundaki ve çevre köylerdeki bütün insanları katletmişlerdir. 7 Kasım 1917 Rus cephelerine yerleşen Ermeniler bölgede çatışma yaşanmasına sebep olmuştur. Pazaryolu 25 Şubat 1918'de Milli Kurtuluş gerçekleştirmiş ve Türk idaresine Kavuşmuştur. Pazaryolunda okudüğüm günler hâlâ eski bir tarihi andırıyordu. Evler, sokaklar, esnaf, camisi her şeyi ayrı güzel. Her şehrin veya kentin onu özel kılan diğerlerinden ayıran ve öne çıkaran bir yönü vardır. Bazı yerler coğrafi konumlarıyla, iklimleriyle, doğal güzellikleriyle, mutfaqlarıyla bazıları ise mimarisıyla öne çıkar. Doğduğum gündün beri yaşadığım yer olan Pazaryolu'nda öne çıkan ne oldu? Eczanesi mi? Sineması mı? veya tarihi pezilecek yerleri mi? Öne çıktı. Pazaryolu 11 ay 29 gün kız olan Erzurum'un bir ilçesidir. Eczanesi yoktu, çocukların ve gençlerin vakit geçireceği güzel bir mekânda yoktu. hep hayalim olmuştur sinemaya gitmek oda yoktu. Buntar sorun değil, bir eksiklikti. Ramazanda ezan okunduğu zaman her şehirde camilerin başında mahyalar olur. İftar, vaktine az bir vakit kala yanarlar keşke Pazaryolunda olsa ezan vaktini beklerken o güzel ısıt ısıt olan mahyalar yansa. Milletimiz yakın tarihte yaşadığı 15 Temmuz olayı bizlerde büyük bir iz bıraktı, biz o günü unutmamak için şehitlerimizi anmak için anıtımız olsa. Günümüz internet çağı herkesin elinde birer telefon, tablet, bilgisayar var ve Pazaryolunda sokakta yürüdüğüm zaman herkesin elinde telefon var neden? Çünkü Pazaryolu'nda eğlenilecek yer yok çocuklar olsun, gençler olsun hatta yetişkin insan olsun hep evlerinde telefon başında bilgisayar başındalar. Dışarı çıktıklarında odamları onları kahveya başka yerlere götürüyor. Keşke bir kafe olsa sohbetlerin kayulaşacağı, sayların yudulanacağı bir yer olsun. Neden insanlar İspir'den, Erzurum'dan veya Bayburt'tan Alk veriş yapar ki; neden insanlar ilaçlarını İspir'den veya Erzurum'dan alınsın ki neden gençler, çocuklar hafta sonları gezmek eğlenmek için İspir'e Erzuruma gitsinler ki işte buntar Pazaryolunda olsun. Pazaryolu eğlenilecek bir yer olsun, Pazaryolu ilacını satan, hastasına derman olan bir yer olsun. Pazaryolu'nun Eski adı "Norgah" dir ve Pazaryolu "Yenişehir" anlamına gelmektedir.

İşte Pazaryolu antamı gibi olsa. Ben Pazaryolu'nun geleceğini biliyorum umudum var çünkü ben umutla doğdum. Bu topraklarda büyüdüm. Vatan sıradan bir varlık değildir din gibi kutsal gibi değerli. İşte Pazaryolu da benim için öyle değerlidir. Bu topraklarda bir eğitmen yetiştirmek için, bir mimar bir doktor yetiştirmek için imkanların biraz iyi olup değerlendirmek gerekiyor. Pazaryolu peşistikçe o umudunu güneşi doğacaktır. Ve Naciiz Kalemimle umutlarımı yazdım. Eğer bir gün yüksek bir yere çıkıp Pazaryolu'nu seyre datarsam işte umut, işte bin pınardan bir su istiyim hasret, işte hayallerimin doruğunda güzel bir bahçen işte burası. Adı Pazaryolu yürekte has kent...

Kompozisyon yarışmasında üçüncü seçilen eser İspir Anadolu Lisesinden Nuri AYDIN'a aittir.

HAYALİMDEKİ İSPİR

Öncelikle biz bir şehir inşa edeceksek buna toplumun en küçük kesiminden yani toplumu oluşturan fertlerden başlamalıyız.

Hayalimdeki İspir'de küfür atmayan, centilmen, güler yüzlü etrafına neşe ve huzur saçan ispir beyefendileri olmalı her adımında bir amaç taşıyan İspir beyefendileri...

Hayalimdeki İspir'de çalışkan insanlar olmalı üreten ekip ,biçen emektar insanlar olmalı alın teri nedir bilen bilinçli insanlar olmalı...

Hayalimdeki İspir'de tarihe şahitlik etmiş alçak gönüllü, güler yüzlü dedeler olmalı dedeler olmalı ki geleceğe umut taşıyan tertemiz çocuklara tarihimizi anlatmalı...

Hayalimdeki İspir'de baharın leylaklar çiçek açmalı mis gibi kokan bembeyaz çiçeklerinde arılar vızıldamalı bir de her sabah güneşle güne başlayan cıvı cıvı ötüşen memleketimin güzel kuşları olmalı ve her biri ayrı bir melodi tutturmalı...

Hayalimdeki İspir'de her türlü sosyal faaliyette bulunan cezbedici güzel okullar olmalı nitelikli ve donanımlı bireyler yetiştiren güzel okullar...

Hayalimdeki İspir'de dere çarşının içinden yapay şelaleleri ve nostaljik yel değirmenlerini aşarak akmalı bir de etrafında asma söğüt ağaçları ve kamelyalar da olmalı ve güler yüzlü iyi insanlar buralarda oturup birbirinden hoş sohbetlere dalmalı...

Hayalimdeki İspir'de Korgadan aşağıya insanlar yamaç paraşütü yapmalı kendilerini o rüzgarın mucizevi gücüne bırakmalı. Çocuklar uçurtma uçurtmalı misket oynamalı...

Hayalimdeki İspir'de yol boyunca selviler olmalı dallarında bir de özgürlüğün ve barışın sembolü olan beyaz güvercinler olmalı...

Hayalimdeki İspir'de Çoruh havzası boyunca piknik yerleri, yürüyüş yolları olmalı yine etrafında vazgeçilmez ağaçlar, ağaçların dallarında da salıncaklar olmalı bir de salıncaklarda sallanırken sevinç çığlıkları atan, gülüşen Anadolu'nun masum çocukları olmalı...

Hayalimdeki İspir’de semaverler bacası tüten fabrika misali tütmeli sıcacık çaylar güzel dostlarla içilmeli...

Hayalimdeki İspir’de adeta gök kubbeye bitişen muazzam güzelliğiyle bakanları hayrete düşüren sıradağlara tırmanma etkinlikleri düzenlenmeli ve dağ safarisi yapıp yaban hayatı tanıtılmalı ve bu sayede İspirimizin reklamı yapılarak İspirimize maksimum yerli ve yabancı turist çekilmeli...

Hayalimdeki İspir’de yerli milli değerlerimiz olan tarihi eserlere ve Tuğrulşah Cami, Kadioğlu Medresesi, İspir Kalesi, Ayazma Cimilli Konağı gibi tarihi yapılara da değer verilmeli gerekiyorsa restorasyon çalışmaları yapıp zarar görmeleri engellenmeli...

Hayalimdeki İspir’de çarpık kentleşmeye izin verilmeyerek en fazla ikişer katlı çevre düzenlenmesi iyi yapılmış yöresel ve taş evlerden oluşan caddeler kurulmalı...

Hayalimdeki İspirde mahalleler modernize edilmiş Arnavut kaldırımlarından ve estetik sokak lambalarından oluşmalı bir de akşam olunca loş bir ışık etrafı kaplamalı...

Hayalimdeki İspir şiirane bir ispir olmalı her köşesi şiir kokmalı kaldırımlarda ağaçların gölgesinde banklar olmalı ve her birinde farklı bir şairin şiiri yazmalı...

Hayalimdeki İspir’de çarşı trafiğe kapatılmalı trafik yer altından akacak şekilde dizayn edilmeli ve insanlar rahatça çarşıda gezebilmeli...

Hayalimdeki İspir’de ayriyeten milli servetimiz olan İspir fasulyesine sahip çıkılıp üreticiye her türlü destek sonuna kadar verilmeli, çiftçi modern üretime teşvik edilmeli...

Hayalimdeki İspir’de cumhuriyetin hayalbaz çocukları olmalı bol bol hayal kurmalı ve hayallerini gerçekleştirecek projeler yapmalı...

Hayalimdeki Pazaryolu ödül törenine katılımcılardan bir görünüş

Kompozisyon yarışmasında birinci mansiyon seçilen eser İspir Anadolu Lisesinden Büşra AKKUŞ'a aittir.

MEMLEKET HAYALLERİM

Hayal kurmayı sever insan gerçekleşmesini umut ederek elbet benim de hayallerim var. Kimileriyle ortak kimileriyle bambaşka bu hayaller. “Kâhin değilim ama geleceği görüyorum: zenginleşmiş insanlar ama insanlıklarını bilemem: iktisadi güçleri artmış milletler ama adil ve insanca bir dünya mı bilemem” der Nevzat Kösoğlu bir eserinde bende bunları düşünerek bir hayal kurdum ve bu hayallerimin kimi zaman tek güç kaynağı umutlarım oldu. Bende size bir umutla hayalimi anlatacağım,

Hayalimdeki İspir de öncelikle İspir halkının açıkgozlü olması nedeniyle çevre iller ve ilçeler tarafından şeytana benzetilmesine sebep olan bu hastalıklı düşünce yerine “yardım severliği, vatanseverliği” gibi davranışlarının ön planda tutularak bu düşüncenin yok olması başta gelen hayallerimden biridir. İlçemizde bulunan yeşil alanların yok edilerek yerine bina dikilmesinin son bulup yeşil alanları ve ağaçlandırmayı arttırmak adına fidan dikme gibi her sene olan bir uygulamanın başlatılıp ihmal edilmediği bir İspir var hayalimde/ Kütüphane sayısının artırılıp kimi kütüphaneleri binalara bağlı kılınmayarak yeşil alanlara taşındığı, insanların açık havada kitaplarını dört duvar arasında değil de binlerce çimenlerin arasında doğamında verdiği huzurla okuduğu, halkımızın doğa ve ormandan hiçbir zaman bağlantısını koparmadığı, halkın sağlığını olumlu yönden etkileyen yürüyüş, bisiklet binme gibi aktivitelerin yıl içerisinde çokça yapıldığı, spor salonlarının bulunup halkımızdan her çeşit insanın rahatça gidebilmesi için ücretsiz olduğu, eğitim merkezlerinin yetersizliği nedeniyle çok kez başka illere gitmek gibi günümüzde boy gösteren bu sorunların kalkıp hatta ve hatta diğer illerden eğitim için buraya gelen öğrencilerin olduğu, üniversite sayısı artırılıp her dalda eğitim veren üniversitelerin yer aldığı bir İspir var hayalimde./ Halkımızın sağlığı ile ilgili oluşan ani bir sorunda Erzurum ve diğer illere sevk edilmeye neden olan yetersiz sağlık merkezlerimizin tam donanımlı olup eksiklerinin giderildiği doktor kıtlığının son bulup her alana ait uzman doktorların bulunduğu, Halkın sıkılmayıp gidebildiği sinema, Avm gibi eğlence merkezlerinin yer aldığı, öğrencilerin öğrenim şekillerine göre farklı dizayn edilen bölgelerde veya alanlarda eğitim aldığı, öğretmen ve öğrencinin iki yabancı değil de arkadaş gibi yakın ve samimi olduğu, tıpkı günümüzde olduğu gibi İspir halkının birbirine olan güvenini hiç kaybetmediği, çocukların dört duvar arasında teknoloji esiri olmayıp sokaklar da ve camilerde sesinin eksik olmadığı, Çoruh'ta her yıl yaşamını yitiren insanların son bulup bunun önüne geçmek adına tüm önlemler alındığı, İspir Kalesinin ve Çoruh'unun her yıl turistler tarafından ziyaret

edildiği bunların önemini sadece halkımızın bilmeyip ülkemizdeki vatandaşlarında bilip sıkça ziyarete geldiği bir İspir var hayalimde.

Ve son olarak büyük olmalı hayalimdeki İspir. Herkesin umutlarının hayallerinin sığabileceği kadar büyük, kötülük ve ona dair hiçbir şeyi barındıramayacak kadar da küçük olmalı, iklimin bütün soğukluğuna karşı insanın içini ısıtacak bir şeyler hep olmalı. Evsiz kimseler olmamalı mesela, birileri tok yatarken başka bir yerde aç insanlar olmamalı. Betonların arasında kaybolmamalı çocuklar. Özgürce koşabildikleri çimenler, taze meyveleri dalından koparıp yiyebilecekleri ağaçlar olmalı. Yeşilin elli tonu hep var olmalı. Bu doğal güzellikler bütün halk tarafından bilinmeli ve korunmalı. Sokaktaki başıboş hayvanlar için barınaklar düzenlenmeli. Herkes eşit olmalı kimsenin kimseye üstünlüğü olmamalı, şenlikler olmalı bütün halkın hep beraber doyuya eğlendiği, kimsenin kimseye art niyetle bakmadığı güzel insanlar olmalı hayalimdeki İspirde. Ramazanda uçsuz bucaksız iftar sofralarının kurulduğu hep beraber yenilip içildiği, aç kimselerin kalmadığı ve günün sonunda hep beraber şükredildiği bir yer olmalı, kısacası halk sanattan, doğadan, eğlenceden ve birbirinden uzak olmamalı...

Hayalimdeki İspir törenine katılımcılardan bir görünüş

Kompozisyon yarışmasında ikinci mansiyon seçilen eser Pazaryolu Hasan Basri Demirbağ Çok Programlı Anadolu Lisesinden Ali GÜZELTEPE'ye aittir.

GÜZELLİKLER İLÇESİ

Siz daha ilçenin merkezine ulaşmadan çeşit çeşit meyve ağaçları, çamlar, kavaklar, ekinleri boy boy serpilmiş tarlalar, tür tür sebze ve meyve ile süslenmiş bostanlar sizi tüm hoşgörüsü ve sıcakkanlılığıyla karşılar. Pazaryolu bütün güzellikleriyle size gülümser. İlçe merkezine ulaştığımızda gözlerinize inanamazsınız. Diğer tüm ilçelerin kıskacından kurtulamadığı şehirleşmişlikten ve kozmopolitik yapıdan hiçbir eser bulamayacaksınız. Kargaşadan uzak bir yer arıyorsanız burası aradığınız yer diyebilirim çünkü; burada hala horoz sesiyle uyanabilir ciğerlerinize bol bol temiz hava çekebilirsiniz. İlçe halkı misafirperverliğiyle hoşgörüsü ve sıcakkanlılığıyla sizi hemencecik bir dost gibi kabul edecektir.

Pazaryolu: tüm doğal hayata karşın ilçe içerisinde sosyal yaşantınızı süsleyebileceğiniz mekân sayısı ne yazık ki bir hayli kısıtlı. Bana soracak olursanız Pazaryolu bu alanda daha çok adımlar atarak kendini sosyal yaşam tesisleri alanında biraz daha geliştirmelidir. Bunun için ilçeye eklenecek daha geniş bir yelpazeye sahip spor salonu, kütüphane eklenmelidir. Sadece bunlarla da kalmayıp ilçe nüfusuna hitap edebilecek bir AVM, gençlerin vakit geçirebileceği kafe ve masatenisi, satranç, bilardo gibi vakit geçirebilecekleri aynı zamanda el becerilerini geliştirebilecekleri alanların olması lazım. İlçeye bu tür komplekslerin eklenmesi Pazaryolu'na bir ilçeden çok il görünümü verecektir. Bu ve benzeri alanda yapılacak yenilikler Pazaryolu halkını hem sosyallik açısından hem de el becerileri ve zeka açısından çok daha ileri bir düzeye getireceğine ve yaşamları boyunca kendilerine büyük bir katkı sağlayacağına inanıyorum. Pazaryolu halkı tüm bunları gönlüyle hoşgörüsüyle ve eşsiz güzellikleriyle hak eden bir halka sahiptir.

Hiç şüpheniz olmasın ki tüm güzelliklerin bir araya geldiği bu nadide ilçeye bu ve benzeri yapılar ve faaliyet alanlarının eklenmesi Pazaryolu'nun yapısını ve duruşunu bozmaktan çok ilçemize ihtişamla birlikte itibar da katacaktır. Öyle düşünüyorum ki Pazaryolu'nun geleceği adına daha fazla bir şey istenemez zira burası aradığınız bütün güzel ve iyi unsurlara sahip bir ilçede olduğunuzu her anında hissedebileceğiniz bir yapıya sahip. Pazaryolu'nda bulunduğunuz sürece iyiliği, hoşgörüyü, sevgiyi, saygıyı ve muhabbetini ciğerlerinize bolca çekeceğinizi umuyorum.

Kompozisyon yarışmasında üçüncü mansiyon seçilen eser Pazaryolu Hasan Basri Demirbağ Çok Programlı Anadolu Lisesinden Elanur KAYA'ya aittir.

UMUT DOLU PAZARYOLU

Her birey hayalleriyle yaşar insan hayal kurmadan yaşayamaz. Olmayacağını bilse de zihninde tasarlar kendi dünyasını. Çünkü hayal kiziyi motive etmeye yarayan bir araçtır. Şimdi ben de Pazaryolu için düzlediğim hayalimi anlatıyorum.

Benim hayalimde düzlediğim Pazaryolu biraz daha gençlere yönelik çalışmaların faaliyetleri bulunduğu bir ilçe olsun isterdim. Mesela con sükunetimizi atabileceğimiz arkadaşlarımızı toplayabileceğimiz bir kafe, belki bir çay bahçesi. Biraz daha renkli sokaklar. İnsanın hayal gücünü açığa çıkaran bir yer olmasını isterdim. Her kizi kendi bulunduğu yerin memleketinin güzel olmasını ister. Pazaryolunu anlatırken her taşını, toprağını, sokaklarını, evlerini, bahçelerini kısacası herşeyini kısa cümlelerde değil daha uzun süsü anlatmaya dayandığım bir yer olmasını isterdim. Fakat buradaki imkanlarımız çok kısıtlı ve yapılması gereken birçok faaliyet var. Bular içinde kurmuş olduğum küçük hayaller. En önemlisi çevre düzenlemelerinde engelli bireylere yönelik çalışmalar yapılabilecek kadar az bunların önemlerinin alınmasını isterdim. İnsanlarımızın bu konuda daha duyarlı olmasını isterdim.

Yazmış olduklarımızın gerçekleşmesi güç hayaller değil. Belki zihnimde zihnimde tasarlamış olduğum daha farklı ama olabilecekler bunlara sınırlı. Hayallerime ulaşamadıkları bir basamak görevinde bu yazdığım satırlar. Ve inanın ki Pazaryolu bundan sonraki yıllarında hayalimin ötesinde bir yer olacak.

HAYALİMDEKİ İSPİR VE PAZARYOLU YARIŞMASI ÖDÜL TÖRENLERİ

PAZARYOLU'NDAKİ TÖREN

Mürsel MERAL, fikir babası işadamı, açış konuşması

Selahattin TORAMAN, Pazaryolu MEB ilçe Müdürü

Derneğimizin sponsorumuza plaket takdimi

Derneğimizin MEB İlçe Müdürüne plaket takdimi

Derya ŞEN ödülünü alırken

Ceren BEKAROĞLU ödülünü alırken

Nizamettin İLHAN ödülünü alırken

Elanur KAYA ödülünü alırken

Ali GÜZELTEPE ödülünü alırken

Yaşar CANDEMİŞ ödülünü alırken

Üç alanda da ödül alan Derya ŞEN ile hatıra fotoğrafı

Hayalimdeki Pazaryolu yarışmasındaki ödül töreninden sonra hatıra fotoğrafı

Üç ödül alan Derya ŞEN'e Mürsel MERAL'in söz verdiği bilgisayarın Kaymakam Selçuk KÖKSAL tarafından takdimi

İSPİR'DEKİ TÖREN

İSPA-KALDER Başkanı Prof. Dr. Fahri YAVUZ

İspir MYO Müdürü Prof. Dr. Mutlu KUNDAKÇI

İşadamı hemşehrimiz Mürsel MERAL

İspir Belediye Başkanı Osman ÇAKIR

Kurtuluş Mücadelesinin 100. Yılında Hayalimdeki İspir Yarışması ödül töreni katılımcılarından diğer bir görünüş

Kaymakam, Abdulmecit AKBAŞ'a ödül verirken

İSPA-KALDER başkanı, Ömer Said ZOR'a ödül verirken

Efsanur TEKİN ödülünü Belediye Başkanından alırken

Sümevra DEMİRTAŞ ödülünü İşadamımızdan alırken

Mehmet Nuri AYDIN babasından ödülünü alırken

Ayşegül ALTAŞ, İspir MYO müdüründen ödülünü alırken

Ebru TIRYAKI ödülünü Prof. Dr. Hüseyin Baydemir'den alırken

Büşra AKKUŞ ödülü müdürü Ahmet Aydın'dan alırken

Başarı belgelerini ve ödülleri alan yarışmacı öğrencilerimizle hatıra fotoğrafı

Ödül töreninde ödül alan arkadaşlarını ilgiyle ve gururla izleyen öğrenciler

İspir Yatılı Bölge Okulu öğrencilerimizden ödül töreninde harika bir müzik şöleni. Teşekkürler...

Hayalimdeki İspir Şiir, Resim ve Kompozisyon yarışmacısı öğrencilerimizle hatıra fotoğrafı

Hayalimdeki İspir ve Pazaryolu yarışma programını tamamlamış olmanın mutluluğuyla son bir hatıra fotoğrafı

ÇALIŞTAY: İSPİR-PAZARYOLU 100. YIL YÖRESEL KALKINMA ÇALIŞTAYI

İspir-Pazaryolu Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğimizin (İSPA-KALDER) Haziran 2008’de düzenlediği İspir-Pazaryolu Tarih Kültür ve Ekonomi Sempozyumundan tam 10 yıl sonra, 28-30 Haziran 2018’de düzenlenmesi planlanan İspir-Pazaryolu 100. Yıl Yöresel Kalkınma Çalıştayı, o tarihe denk gelen seçimlerden dolayı 22-23 Eylül 2018 tarihine ertelenmiş ve bu tarihte yapılmıştır. Çalıştay öncesinde yerel yöneticilerle, yönetim kurulu üyeleriyle ve diğer sivil toplum örgütlerimizin yöneticileriyle içerik ve format anlamında istişareler yapılmıştır. İspir Hamza Polat Meslek Yüksekokuluyla işbirliği içinde, Erzurum Büyükşehir Belediyesinin çok önemli destekleriyle, Cimilli AVM’nin sponsorluğunda ve İspir ve Pazaryolu Kaymakamlıkları ve Belediyelerinin yerel desteği ile çalıştay gerçekleştirilmiştir. İSPADER’in, İSPAV’ın yöresel kalkınmaya yönelik çalışmalar yapan öğretim üyesi uzmanların, yöremizin kanaat önderlerinin, derneğimiz üyelerinin ve hemşehrilerimizin katılım ve katkılarıyla da çalıştayın yapılması başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Çalıştaya toplamda 116 kişi katılmış ve katkı vermiştir. Çalıştay, açış konuşmaları, yöresel kalkınmaya yönelik çalışmalar yapan farklı alanlarda uzman panelistlerin panel sunumları, çalıştay oturumları ve değerlendirme toplantıları yanında sosyal faaliyetlerle iki günlük sürede gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay posterini

AÇIŞ KONUŞMALARI

HATİCE BAŞKAPAN

Sunucu, Türkçe Öğretmeni

Sayın Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanım, Sayın İspir ve Pazaryolu Belediye Başkanlarım, Sayın İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanım, Sayın Yüksekokul Müdürüm, sayın protokolün değerli üyeleri ve sayın misafirler; İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği tarafından İspir Hamza Polat Meslek Yüksekokuluyla işbirliği içinde düzenlenen İspir Pazaryolu

lu 100. Yıl Yöresel kalkınma Çalıştayına hepimiz hoş geldiniz. Şimdi sizleri başta cumhuriyetimizin kurucusu olan Ulu Önder Atatürk ve onun silah arkadaşlarının, ebediyete intikal etmiş tüm şehitlerimizin ve gazilerimizin manevi huzurlarında bir dakikalık saygı duruşuna ve ardından İstiklal Marşımızı okumaya davet ediyorum.

Saygı duruşu ve İstiklal Marşı...

Açış konuşmasını yapmak üzere İspir Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği (İSPA-KALDER) Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. Fahri Yavuz Beyefendiye kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. FAHRİ YAVUZ
İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanım, Sayın Kaymakamlarım, Sayın Belediye Başkanlarım, çok değerli hazırun, hemşehrilerim, derneğimizin değerli üyeleri, katılımcılar çalıştayımıza hoş geldiniz. Sizi derneğimiz yönetim kurulu adına saygıyla selamlıyorum.

Derneğimiz 2005 yılında kuruldu. Adından da anlaşılacağı gibi İspir-Pazaryolu yöresine, hemşehrilerimize ve üyelerimize yönelik kültürel, yardımlaşma ve kalkınma faaliyetleri, derneğin kurulduğu yıldan beri 13 yıldır sürdürül-

mektedir. Derneğimizin an itibarıyla 120 civarında üyesi var. Faaliyetlerimizi, üyelerimizle, hemşehrilerimizle, iş adamlarımızla, Erzurum Büyükşehir Belediyemizle, ilçelerimizin kaymakamlıkları ve belediyeleriyle, İSPA-DER ve İSPAV gibi yöremizin diğer dernekleriyle işbirliği içerisinde sürdürüyoruz. Bu faaliyetlerimizin en önemlisini, yöremizin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasıyla alakalı 2008 yılında, yani bundan tam 10 sene önce yine burada İspir Meslek Yüksekokuluyla birlikte "İspir-Pazaryolu Tarih, Kültür ve Ekonomi Sempozyumu" adı altında düzenledik. O sempozyumda aslında İspir-Pazaryolu'nun potansiyelini hem tarih, hem kültür, hem de ekonomi yönüyle ortaya koyduk. O tarihten iki yıl sonra da sempozyum kitabını yayımladık ve çoğunuz o kitaptan haberdarsınız. Dışarıda da bu sempozyum kitaplarımızdan var, isteyenler temin edebilirler. Burada kitapla ilgili çok kısa bir anekdot anlatayım. Erzurum'da esnaftan birisi elimizde kalın sempozyum kitabını görünce dedi ki "Yahu İspir'de bu kadar yazacak şey var mı?" Hakikatten İspir'i her yönüyle ele alan belki de tek kitap olarak kullanılmaya hazır. Şimdi o tarihten bu yana yaklaşık 10 yıl geçti. Bu 10 yıl içerisinde ilçelerimizde çok önemli iki alanda yatırımlar oldu. Birisi ulaşım, yani Rize-Erzurum yolu üzerindeki iki büyük ve çok sayıda küçük tüneller. Tabi bu yatırımların ilçelerimizin ulaşım imkânlarına ve ekonomisine büyük etkileri olacak. Öbür taraftan, yine bölgemizde çok sayıda enerji yatırımları oldu. Bunların da yöremize etkileri olacak. Bütün bu gelişmelere paralel olarak dedik ki, işte bu 10 yıllık süre içerisinde yapılan ulaşım ve enerji yatırımlarını ve gelişmeleri, on yıl önce yapılan sempozyumda ortaya

konulan iki ilçenin potansiyelini de temel alarak bir çalıştay yapalım. İspir ve Pazaryolu'nun kurtuluşunun 100. yılına da denk gelen bu çalıştayda, geçen 10 yıllık süredeki gelişmeler doğrultusunda İspir ve Pazaryolu ilçelerimizin kalkınmasına yönelik proje fikirlerini nasıl üretebiliriz temel sorusuna cevap arayacağız. Bu çaba içerisinde olacağız. Yöresel kalkınma ülkelerin kalkınması için çok önemlidir. Toplumsal kalkınma nasıl ki ailelerden başlar, sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınma da köylerden ilçelerden ve şehirlerden başlar. Eğer yerel kalkınırsa, ülkemiz de kalkınır. Bu bakış açısıyla bu çalıştay gibi kalkındırmaya yönelik faaliyetlerimizi yürütüyoruz. Şimdi bu çalıştayda yapacağımız şey, yöremizin kalkınmasına yönelik proje ve eylem fikirleri üretmek ve bunların nasıl gerçekleştirileceğine yönelik sorulara cevaplar aramak olacaktır. Çalıştayın devam edeceği iki günlük süre içerisinde özellikle ekonomik kalkınmaya yönelik üretilecek bu proje fikirlerinin şekillenmesine ve netleşmesine çalışılacak. Ayrıca, biliyorsunuz bizim bölgede Avrupa Birliği (AB) fonları kapsamında LEADER yaklaşımıyla küçük projeler üretilecek ve İspir de bu anlamda Türkiye'deki çok az sayıdaki ilçelerden biri olarak seçildi. Belki de burada üretilecek proje fikirleri, AB fonlarıyla desteklenecek küçük projelerin şekillenmesine katkısı olacak. Şimdi kısaca çalıştay yöntemi nasıl olacak hususunu açıklamak istiyorum.

Çalıştay, iki gün devam edecek ve üç bölümden oluşacak. Ayrıca bir de çalıştay sonrası kısmı var. Bugün öğleden sonra bir panel olacak. Bu panelde buradaki katılımcıların tümüne ve öğleden sonra katılacaklara sekiz panelist arkadaşımız sunum yapacaklar. İki ilçemizin önem-

li kalkınma kaynaklarıyla ilgili güncel bilgiler, bunların etkileri, gelecekte ne olması gerektiği konusunda bilgi verecekler. Panelde katılımcılardan ilave bilgi vermek isteyenler olursa, söz alıp ilave katkılar verecekler. Ayrıca panelde soru cevaplarla karşılıklı etkileşim olacak. Yani panelde yöremizin kalkınma kaynaklarıyla ilgili karşılıklı bir iletişim içerisinde bilgilerimizi güncelleyeceğiz veya yeni bilgiler edineceğiz. Tabi ki yöremizin kalkınmasıyla ilgili katılımcı olarak hepimizin fikirleri var ama bu güncel bilgilerle bunları birleştirecek daha sağlıklı sonuçlara gideriz diye çalıştayın öğleden sonraki kısmını buna ayırdık. Çalıştayın ikinci kısmında, yarın sabahki çalıştay oturumları, yani asıl proje fikri üreteceğimiz esas çalıştay oturumları başlayacak. Burada bir moderatörün başkanlığında fikirler alınacak. Böylece katılımcıların hepsi burada belli başlı konular altında fikirlerini sunabilecekler. Yarın öğleden sonra çalıştayın üçüncü aşaması olan değerlendirme toplantısında ise, çalıştayda tutulan raporlar okunacak ve katılımcılar raporlardaki yanlışları düzeltecek ve eksiklikleri tamamlayacak. Çalıştay sonrasında ise çalıştaydaki tüm çalışmalar ve üretilen proje fikirleri raporlanacak ve kitap haline getirilerek okurlarına sunulacaktır.

Siz katılımcılara çalıştaya katılımınız ve vereceğiniz katkılar için şimdiden çok teşekkür ediyorum. Çalıştayımızın organizasyonuna katkı veren Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanımıza, ilçe kaymakamlarımıza, ilçe belediye başkanlarımıza, İspir Hamza Polat MYO yönetimi ve personeline ve çalıştayın sponsoru Cimilli AVM'ye teşekkür ederim. Çalıştayımızın, başarılı geçmesini ve ilçelerimizin kalkınmasına katkı vermesini diliyorum, hepinize saygılarımı sunuyorum.

MEHMET SEKMEN

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı

Çok kıymetli kaymakamlarımız, çok kıymetli belediye başkanlarımız, çok kıymetli İspir-Pazaryolu Kültür ve Yardımlaşma Derneğimizin başkanı ve yönetim kurulu üyeleri, çok kıymetli akademisyenler, Yüksek Okulumuzun değerli müdürü ve yöneticileri, yine vakıf, dernek başkanlarımız, meclis üyelerimiz, muhtarlarımız, İstanbul'dan Ankara'dan İzmir'den ve diğer vilayetlerden şehrimize teşrif eden çok kıymetli misafirler ben de böyle bir programda sizleri selamların en güzeliyle selamlıyorum.

Yapılacak bu toplantının bu çalıştayın İspir'imize, Pazaryolu'muza, yöremize hayırlı ve uğurlu olmasını cenabı Allah'tan niyaz ediyorum. Özür dileyerek farklı programlarının varlığından dolayı bu programa katılıp ayrılacağım ama büyükşehrimizi temsilen genel sekreter yardımcımız ve yine bir başkan yardımcımız ve yine büyükşehir meclis üyelerimiz diğer arkadaşlarımız bu programı takip edecekler ve inşallah güzel neticeler alınmasına hep beraber vesile olu-

nacak. Ben bu organizasyonda emeği geçen herkese şimdiden teşekkür ediyorum.

Tabii bir bölgenin kalkınması gelişmesi kolay olmuyor. Bu belli bir zamana belli bir süreye bağlıdır. Önce bir bölgenin değerlendirilmesi için, gelişebilmesi için, arzu edilen seviyeye çıkabilmesi için o bölgede yapılması gereken altyapı ve üst yapı yatırımları var. Bu olmadıkça sürece yöre insanı ne kadar çalışırsa çalışsın, didinirse didinsin bu bölgenin kalkınması mümkün değildir. Ama bu toplantılar yapılmayacak mı? Aynen bu toplantılar bir yağmur misali, nasıl ki bir yağmur damlası birike birike meyve verdiği gibi bu sözlerde söylene söylene ve ilgili yerlere ulaştırılarak ulaştırılarak bir bakacaksınız ki o yıllardır hayal edilen konuşulan program bir bir gerçekleşmeye başlamış. Bunlar tabii alt yapı üst yapı yatırımları dediğimiz zaman en başta ulaşım. Ulaşım olmayan hiçbir yerde hiçbir beldede kalkınma mümkün olmaz. İşte biz bir kapalı havzaydık, tali yollarla da Erzurum'a, Trabzon'a, Rize'ye bağlantı şartlarımız iyi değildi. Hep yıllarca duyardık Erzurum'dan Erzurum'a giderken otobüsler yuvarlanmış oradaki göle düşmüşler. Hep kaza olurdu kışın, buradan Ovit yolunu geçmek mümkün olmazdı. Ama hamdolsun acaba Ovit Tünel'i yapılır mı diye biz hayal ederken, o konuşmalar, o çalışmalar sayesinde hayal gerçekleşti. Hatta Ovit tüneli konuşulduğu zaman Ankara'da milletvekiliydim, Rize'li bir işadamına gittim. Dedi ki böyle bir yatırımın ben yarısını finanse ederim devlette diğer yarısını üstlenirse bu tüneli yapalım. Yine Sayın Pazaryolu Belediye Başkanımız Recep Kaplan beyin "Bizim şu Çoruh üzerinde barajlar var yıllar önce planlanmış bir bakar mı-

sın ne durumda” diye demesi üzerine gittim. 1935 yılında Çoruh’ta gelinip sondajların yapıldığını Devlet Su İşlerinde tespit ettim. Yıl 1935’den 2007 yılına 72 yıl geçmiş ama hamdolsun şimdi görüyoruz ki bunların birçoğu gerçekleşmiş.

Aramızda birçok zevat var ben isminin anılmasında bir sakınca görmüyorum. Tahsin Bayramoğlu hala benim yanıma gelir Erzurum’la ilgili mücadele verir. Hâlbuki ki onun yaşına, olgunluğuna baktığımız zaman ya şu yaşta bana ne yol lazım ne tünel lazım diyebilir ama Tahsin abi bize şu evrakı Sayın Cumhurbaşkanımıza takdim eder misin ya da ilgili şu yere ulaştırabilir misin dediğini görüyoruz. Allah razı olsun ve onun gibi burada ismini anamadığım birçok büyüklerimiz bu mücadeleyi vererek bugün Erzurum’a deniz getirdiler. Tabi İspir’in daha da yakınına geldi deniz, kışın ulaşımın olmadığı benim de 1960’lı yıllarda buradan Pazaryolu’ndan bir kamyonun üzerinde İstanbul’a Rize üzerinden gittiğimi hatırlarım. Sonbahar rüzgâr esiyor bu mevsimde bir kamyonun üzerinde gittim. Rahmetli dedem deniz yollarında çalışıyor

ve annem babam İstanbul’da oturuyor çocuğuz işte Erzurum’a gezmeye gelmişim nasıl geldiğimi hatırlamıyorum. Onun için bu altyapı yatırımları konuşulmaya devam ederek devletimizin sayesinde bir noktaya geldi. İspir’de yüksekokul olacak olur mu? Bir hayaldi, hamdolsun bugün yüksekokulumuz var. İspir’de fabrika olur mu? O zaman biz çocuktuk İspir’de ayakkabı fabrikası kuruldu. Ama bu işi anlamayan devlet idaresinde bulunanlar o gün bu işlere karşı çıktılar bu işlere el atmadılar. Erzurum’da telekomünikasyon iletişim fabrikaları planlandı kuruldu biz bunları gördük, duyduk. Hasankale’de elektronik fabrikaları olur mu? Efendim bu da neymiş işte biz 1970 yıllarda o sanayileşmeyi gerçekleştirebilseydik bugün Türkiye çok farklı yerde olurdu. Allah nasip ederse yarın İstanbul’da Teknofest festivaline gideceğim. Oradaki insansız hava araçlarını görmek istiyorum. Bu insanlar bunu nasıl gerçekleştirdiler. Şu anda insansız araba konuşuluyor biz de yapıyoruz devlet olarak şu anda özel sektörümüzün bazı kurumlarıyla birlikte bunları gerçekleştirmeye çalışıyor.

İspir Pazaryolu 100. Yıl Yöresel Kalkınma Çalıştayı Açılış konuşmalarından genel bir görünüş

Eğitim, sağlık bunlar da önemli. Enerji, ulaşım, eğitim ve sağlık. Hamdolsun ki bu konularda Erzurum vilayetimiz ve ilçelerimiz küçümsenmeyecek mesafe kaydetti. Bu dediklerim olmazsa o yörenin yöresel ürünlerini de değerlendirmeniz mümkün olmaz. Bundan sonra ne yapacağız, ne yapmalıyız. Şimdi tabii şehrimizin doğal imkânlarını değerlendirmemiz gerekiyor. Bu değerlendirmeler neler olabilir, elbette ki bizim çok geniş tarım arazilerimiz yok. Arazilerimiz sınırlı ama bizim soğuk iklimin getirdiği bu yöre ikliminin getirdiği bir lezzet var. İşte bugün bir kilo fasulyenin değeri neredeyse bir kilo kırmızı ete bedeldir. Biz bunu nasıl daha güzel bir hale getirebiliriz, nasıl çoğaltabiliriz. Biz mevcut arazilerimizi organik tarım bakımından değerlendirebiliriz. Burada nohut, mercimek, fasulye, meyve olabilir. Bunların üretimlerini organik hale dönüştürerek ve belgelendirerek bu ürünleri daha iyi bir fiyattan nasıl satabiliriz. Normalde fasulyenin fiyatı 8-10 TL, ama İspir fasulyesinin kilosu 25-30 TL. Ben buradan getirttiriyorum, hediye gönderiyorum 30 TL'ye kadar aldığımız oluyor. Demek ki bazı yöreler bazı ürünlere değer verebiliyor. Yine turizm, elbette ki bizim insanların gelip eğlenecekleri turizm alanlarımız, yerlerimiz yok. Denizde yüzeceği güneşten faydalanabileceği ama bizim de doğal güzelliklerimiz var. İşte Yedigöller'imiz var, Çoruh nehrimiz rafting sporumuz var. Bu tip turizm alanları oluşturmak suretiyle buraları cazip hale getirebiliriz. Yayla turizmini geliştirebiliriz. İşte zaman zaman konuşuyoruz. Bugün Erzurum'un keşfedilmeyen iki ayrı özelliği vardır. Birincisi yaylacılığı, şu yaz günü üç ay bilmiyorum Antalya'da dinlenecek olgun bir insan var mı? Biz bazen iş için gidiyoruz oturacak duracak

hal yok ama Erzurum'un ve ilçelerinin havası yaşantısını oralarla kıyaslamak bile mümkün değil. Sıcak olur ama terletmez böyle güzel bir şehri nasıl oldu da tanıtamadık. Hakikaten bugün şimdi Araplar Trabzon'a denize geliyorlar. Eğer o Araplara biz Erzurum'un iklimini tanıtabilsen inaniyorum ki Erzurum'dan dışarıya çıkmazlar. Onlar zaten sıcaktan nemden terden bıkmışlar, gidelim de bir sayfiye yerinde dinlenelim onlara ne Karadeniz ne Akdeniz ne de Ege bölgesi onlara olabilecek en güzel yer Doğu Anadolu Bölgesidir. Böyle kışı ayrıca güzel kar yağışını seyredilebileceği, karda kayak ya da gezinti yapılabileceği imkân aranan şeylerdir. İşte biz bunları mutlaka öne çıkarıp yeniden tanıtmamızda fayda var. Ayrıca işte bizim Erzurum'da yaptığımız gibi yüksek irtifalı kamp merkezi imkânını yakaladık. Hamdolsun bu sene 150 takım gelip kamp yaptı, sadece futbol takımları. Ama spor deyince sadece futbol değil. Bunun atletizmi var, bunun bowlingi var, karatesi judosu vs. var. Bizim bu tip imkânları da hayata geçirerek gelişmemizi sağlamamız lazım. Bunun için benim bir önerim var, bir bilim kurulu oluşturalım. Bu projelerimizin uygulanabilir olup olmadığını da anlayıp ona göre hayata geçirelim.

Yine bu bölgenin en önemli zenginliklerinden birisi de madenciliktir. Türkiye'nin bakır bakımından en zengin bölgesi İspir, biz bunu değerlendirmemiz lazım. Biz bunları gündeme getiriyoruz gerek mermer, granit gerekse bakır yataklarını işletilmesi bu alanda bu yöreye istihdam da sağlayacaktır. Elbette bu tip teşebbüsler iş adamlarımızı teşvik ile gerçekleştirecektir.

Ben burada sözlerimi toparlarken bu programı tertip eden başta İSPA-KALDER

Yönetimine, İspir ve Pazaryolu kaymakamlarımıza ve belediye başkanlarımıza teşekkürü bir borç biliyorum. Tabii buranın sıkıntısını çeken halkımıza, muhtarlarımıza, meclis üyelerimize teşekkür ediyorum. Hakikaten burada yaşamak hem güzel hem de çetin arazi, yol şartları nedeniyle kolay değil. Ama el birliği gönül birliğiyle inşallah önümüzdeki yıl İspir'imize de Pazaryolu'muza da doğalgazı da getireceğiz. Bayburt'tan 80 km'lik hattın projesi yapıldı. İnşallah hastane ve diğer konularda olduğu gibi bu konuda da daha iyi imkânlara sahip olacağız.

Eskiler hep gün gelip insanların köylerden kopup şehirlere akın edeceğini daha sonra da şehirlerden bunalıp tekrar köye döneceklerini söylerlerdi, zannedersem o günler geliyor. Biz bu imkânları geliştirmeliyiz ki dönen insanlar da bu işleri yapıp geçinebilsinler. Son olarak Fahri Yavuz hocama teşekkür ediyor çalıştayın başarılı geçmesini temenni ediyorum. Bütün heyeti sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Sağ olun var olun.

Prof. Dr. MUTLU KUNDAKÇI
İspir Meslek Yüksekokulu Müdürü

Sayın İspir, Pazaryolu kaymakamlarım, değerli protokol, çok kıymetli hocalarımız, katılımcılar hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz. Atatürk Üniversitesi olarak toplumla bütünleşmek için yoğun bir çaba içerisindeyiz. İspir'de yürütülen bütün faaliyetlerde yer almaya, destek vermeye çalışıyoruz. Üniversite ve yüksek okul olarak İspir'in kalkınması adına böyle bir çalışmaya katkı vermekten de büyük bir mutluluk duyuyoruz. Çalıştayımızın başarılı olmasını bütün katılımcıların buna destek vermesini canı gönülden diliyorum. Ev sahibi olarak sözü fazla uzatmadan hepinize hoş geldiniz diyor, sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

RECEP KAPLAN
Pazaryolu Belediye Başkanı

Saygıdeğer kaymakamlarım, belediye başkanım, başkan vekilim, meclis üyesi arkadaşlarım İSPA-KALDER başkanı ve yönetim kurulu üyeleri, çok değerli akademisyen arkadaşlar hepinize sevgi ve saygılarımı sunuyorum, hoş geldiniz sefalar getirdiniz.

Biraz önce söylendiği gibi 10 yıl önce yine burada değerli bir çalışma oldu ve

akabinde bir kitap çıktı. Bu kitabın değerini belki bizler bilmiyoruz ama inanın batıda bulunan İspir ve Pazaryolu sevdalıları tek tek, sayfa sayfa çevirip okuyorlar ve değerlendiriyorlar. O çalışma gibi bu çalıştayın da İspir ve Pazaryolu'na çok fayda sağlayacağına inanıyor, emeği geçenlere sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Sağ olun var olun, Allaha emanet olun.

OSMAN ÇAKIR

İspir Belediye Başkanı

Sayın kaymakamım, Sayın Pazaryolu kaymakamım, büyükşehrimizin genel sekreter yardımcısı, çok değerli siyasi partilerin ilçe başkanları, belediye başkanı arkadaşım, İSPA-KALDER başkanı ve yönetim kurulu üyeleri, yüksekokul müdürümüz, dernek ve vakıf başkanları, çok değerli akademisyenler, uzaktan yakından katılan çok kıymetli beyefendiler ve hanımefendiler hepinizi en kalbi duygularla selamlıyorum. İSPA-KALDER başkanımız Sayın Fahri Yavuz beyin hazırlamış olduğu Yöresel Kalkınma Çalıştayına hepiniz hoş geldiniz.

Başkanımızın da belirttiği gibi on yıl önce yine böyle bir çalışma yapmıştık. O zaman öne çıkan konular yollar ve

barajlardı. Hamdolsun Allah'a bunların büyük kısmı tamamlandı. Diğer konularda da Türkiye'nin gelişimine uyacak şekilde hatta ortalamanın da üzerinde bir gelişme ve kalkınma gerçekleştirdik. İlçemiz halkı zor şartlar altında âdete göçe zorlanmış, elbette kimse memleketinden isteyerek ve severek gitmez. O gün bunun sebepleri vardı. Okul, ulaşım, hastane yoktu, geçen zaman zarfında hamdolsun tüneller yapıldı, çift şeritli yollar yapıldı ulaşım sorunu çözüldü. Sayın bakanımız Prof. Dr. Recep AKDAĞ çok yerlerde bize arka çıktığı gibi ilçemize de modern bir hastane yapılmasını sağlamıştır. Okullarımızdaki eğitim kadrosu tam ve kalitelidir, eğitim Erzurum'da da olduğu gibi en yüksek seviyede devam etmektedir. Yükseköğümüze gelince, 1996 yılında yapımına başlandı o zamandan bu yana içinde olduğum ve 100 dönüm arsasının alınmasından bilgisayar laboratuvarlarının kurulmasına kadar her şeye destek sağladığımız herkesin malumudur. Lakin 2008 yılında 800'ün üzerinde öğrencisi varken bugün sorduğumuzda 150 civarında öğrenci var, burada kimseyi suçlamak istemem. Şöyle ki önceden üniversite sayısı azdı bugün her ilimizde üniversite var. Yine de her şey bitmiş değil, gayret edip yeni ve popüler bölümler açarsak burayı canlandırma şansımız var. Çünkü İspir'in kalkınma ve gelişmesi için buna ihtiyacı olduğunu da görüyorum.

Spor, park, konferans salonu, düğün salonu, pazaryeri, müze ve en önemlisi Aşağı Özbağ'da sanayi olarak planladığımız bir alanı fasulye yetiştiriciliği için yeniden düzenledik. İlçemizin bu en önemli ürününü belediye olarak korumak için tohumunu değiştirmeden 20

dönümlük bu alanda denememesini gerçekleştireceğiz. Bahçeli mahallemizin alt kısmında da 60 dönümlük bir arazinin tahsisini gerçekleştirerek dut bahçesi yapacağız. Bu arada sanayi sitemizi yaptık lakin takdir edersiniz ki ilçemizde büyük bir sanayi sitesi düşünmek mümkün değil, dolayısıyla küçük sanayi sitemizi yaptık bitirmek üzereyiz.

Tarım konusuna gelince belirtildiği gibi büyük çaplı tarım imkânımız yok fakat var olan topraklarımız oldukça verimli. Günümüzde organik tarım çok önemli, ilçemizin de hem havası hem suyu buna çok uygun üstelik halkımızın da zaten tecrübeli olduğu bir alan. Hayvancılık geçmişte bu yörenin geçim kaynağı iken bugün önemi gittikçe azalmıştır.

Turizm denilince tabi dış turizme fazla girmek istemem. Lakin iç turizm yani buradan gitmiş insanları yazın burada ağırlayabilecek imkânları geliştirebilirsek bunun ilçe ekonomisine çok büyük katkı sağlayacağına inanıyorum. Denilebilir ki başkan bizlere yaptıklarını anlatıyor. Hayır. Bunlar yaptıklarımızın çok küçük bir kısmı. Biliyorsunuz 2004'de çıkarılan Büyükşehir yasasıyla köyler mahalle olarak ilçeye bağlandı. 100 muhtarlık, 176 mahalle, 2100 kilometrekarelik alanda 700 km yol ağı o zamandan beri sorumluluğumuzdadır. 37 mahallemizde köy konağı yaptık, 26 mahallemizde çocuk parkı yaptık, muhtelif mahallelerimize 150.000 metrekaire kilit taşı yaptık 100.000 metrekaire kilit taşının ihalesini de yaptık uygulaması devam ediyor. Bunları şunun için anlatıyorum her şeyden önce lazım olan şey altyapıdır. Ve yine bu perspektifte 50 dönüm araziye Büyükşehirimizin de des-

teğiyle 2 yıllık bir çalışmayla düzelttik, parselledik ve ahır yeri olarak vatandaşlarımıza satışını gerçekleştirdik ve inşaatlarına başlandı.

1960'larda bu ilçede 60000 nüfus yaşamış ve kapalı ekonomi varmış. Bu nüfus kendini baktığı gibi artırdıklarıyla gidip batıda arsa almış, ev almış. Bu nüfus bugün düşe düşe 15.000'e düşmüş ama kendine yetmiyor. Demek ki esasen İspir'de potansiyel var ve bu potansiyeli harekete geçirecek bir mekanizmaya ihtiyaç var. Biz kaymakam bey ve ilçe başkanımızla birkaç aydır bu konuda biraz kafa yorduk, ayrıntısına kaymakam bey değinecekler. Tabi biz burada idareciyiz, geçiciyiz, sizlerden gerekli destek gelirse bu ilçeyi ayağa kaldıracak reçete hazır. Hiç kimsenin sihirli değneği yok ve hiç kimse dışarıdan gelip bizim için bir şey yapmayacak.

Devlet yatırımı olarak yapılması gerekenler özellikle ulaşım yollarımız. Allah devletimize zeval vermesin Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip ERDOĞAN sayesinde yollarımız ve birçok hizmetlerimiz yapıldı. Şimdi her konuda devletin ilgili kurumları vatandaşa kredi desteği de sağlıyor. Bize düşen İspirliyi ayağa kaldırıp hep birlikte hareket ederek yöreyi kalkındırmaktır. Ben burada akademisyenlerimize, hassaten işadamlarımıza teşekkür ediyorum. Hep birlikte olursak başaramayacağımız bir şey yok. Geçmişte bunu yaşadık, gördük. İspir'de yapılan bütün hizmetlerde İspir halkının emeği vardır. Bir arada olursak yine başarırız.

Ben tekrardan dernek başkanımıza, uzaktan yakından katılan tüm katılımcılara teşekkür ediyorum. Bu toplantının hayırlara vesile olmasını diliyorum, hepimizi saygıyla selamlıyorum.

HAMİT GENÇ

Pazaryolu Kaymakamı

Değerli meslek büyüğüm, kıymetli belediye başkanlarımız, protokolün değerli üyeleri, değerli katılımcılar hepinizi sevgi saygı ve muhabbetle selamlıyorum. Bu çalıştayın hayırlara vesile olmasını öncelikle temenni ediyorum.

Geçmişten günümüze tarihinden ve kültüründen aldığı güçle bölgemizin tüm potansiyellerini ki önceki konuşmacılarında bolca değindiği gibi ben de şunu ifade etmek istiyorum, sadece tarım potansiyeli olarak kıt kaynaklarına rağmen bölgemiz gerçekten Türkiye’de eşine az rastlanır öneme sahip. Ayrıca üç alternatif ürünü değerlendirebilecek altyapıya sahiptir. İlk alternatif ürün

kuru fasulye, bahsedildiği gibi piyasada fasulye 8-10 TL iken, İspir fasulyesi 25 TL’nin altına düşmüyor. İkinci alternatif ürün arıcılık, Karaçoban da aynı muameleyi gören bal 25 TL’den satılırken bizim yöremizde en az 80 TL’den satılıyor. Üçüncü alternatif kaynağımız bu noktada hayvancılık, yöremizde hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvancılık için Pazaryolu’nda ve İspir’in dağ köylerinde büyük bir potansiyel var. Nereden bakarsanız bakın Türkiye’de bu üç alternatif sektörün bulunduğu bölgeyi bulmak çok zor. Yani bakıyorsunuz Rize’ye çaydan başka alternatif bir ürünü yok, Trabzon, Giresun tarafına gidiyorsunuz fındık varsa var yoksa alternatifini yok. Oysa bölgemizde birbirine alternatif olacak ve birbirlerini ikame edebilecek üç önemli sektörümüz var. Tabi bu sektörleri ön plana çıkarabilecek dinamikleri de harekete geçirmeliyiz. Demek ki eksikimiz bu noktada.

İnşallah bu çalıştay bu amacı gerçekleştirir diyorum, bu çalıştayın gerçekleşmesinde emeği geçen kurumlarımıza, yöneticilerimize ve katılımcılarımıza teşekkür ediyor hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

İspir Pazaryolu 100. Yılı Yöresel Kalkınma Çalıştayı Açış konuşmalarından diğer bir genel görünüş

FARUK ERDEM

İspir Kaymakamı

Çok kıymetli katılımcılar, müsaadelerinizle ben de burada bulunan herkese saygı, sevgi ve muhabbetlerimi sunuyorum. Çalıştayın ilçemize, yöremize hayırlı uğurlu olmasını diliyorum. Malum İspir'i, bundan 50 yıl önce bir İspirliye sorduğumuz zaman "vadide sıkışmış, dağların çevrelediği köylerden oluşan müstakil bir ilçe" derdi. Ulaşım olanaklarının zor olduğu, arabayla bağlı olduğu il olan Erzurum'a iki saat, Bayburt'a bir buçuk saat, sahile inmek tüneller yokken yine 2 saati aşkın bir süreyi alıyordu. Ulaşım açısından biraz uzakta kaldığı için kendi kendine yeterli olmaya çalışan, kendi potansiyeli ile büyümesi, gelişmesi zorunlu olmuş yani büyük ölçüde kapalı ekonomiye sahip bir ilçe olarak karşımıza çıkıyor. Bundan belki de on sene önce Ovit Tünel'inin yapılması hayal idi ve Ovit'le ilgili burada düzenlenen çalıştayın gündeminde, hayalinde Ovit Tünel'i var idi. Ovit ile ilgili söylenecekler söylenmiş, tezler ortaya konmuştu. 10 yıl önce yapılan sempozyumun kitabı elimde mevcut.

Her kaymakam gittiği ilçede bilgi sahibi olması açısından çeşitli dokümanları, özellikle bilimsel çalışma varsa bunları araştırır. Gittiği yerin ekonomisi nedir, kültürü nedir öğrenmeye çalışır ki bu bilgilerle kendine yön çizsin. İşte 10 yıl önce 2008 yılında yapılan sempozyumda konuşulan ve hakkında yazılan Ovit tüneli bugün tamamı ile faaliyette. Cumhurbaşkanımız da zaman zaman bunu ifade ediyor ki Türkiye'nin Kuzey ve Güney aksı bağlamında çok ciddi bir ticaret yolu olacak Ovit geçidi. Biliyorsunuz İpekyolu, Anadolu'nun çok çeşitli yerlerinde var. Ama ana akslardan bir tanesi de kabaca düşünecek olursak aslında bu Rize, Erzurum ve devamında Bingöl, Diyarbakır ve Mardin hattı. Yani burada Türkiye aslında çok ciddi bir ulaşım aksına kavuşuyor. Ovit'ten İyidere'ye inilen yer, İyidere ile Of arasında sahilde çok büyük bir serbest ticaret bölgesi ve liman kurulacak yerdir. Yani uluslararası ticaretin bir merkezi olacak. İşte bu aksın geçtiği yerlerden bir tanesi tam olarak İspir. Yol bağlandığı zaman tam olarak İspir üzerinden geçiyor. Diğer taraftan Çoruh havzasındaki Oltu, Olur, Uzundere, Tortum gibi ilçeleri düşünelim. Bu ilçelerin tamamının Karadeniz'e açılım noktasında mevcut durumda kullandığı yol Hopa'ya, Artvin'e inen yol. Şimdi bu Ovit'i destekleyen bir diğer güzergâh daha var Tortum-İspir yolu. Şu anda Fısırik'ten dağdan geçiliyor bir şekilde ama çok da kullanılan bir yol değil. Bu yol için planlama yapıldı proje ihalesi devam ediyor. Kısımense İspir-Tortum yolu açıldığı zaman az önceki saymış olduğum ilçelerin tamamı ve bunlarla bağlantılı olan il ve ilçelerin tamamı İspir üzerinden Karadeniz'e ulaşımı sağlayacaklardır. Böyle baktığımız zaman 50 yıl önce-

ki vadide yalnız olan İspir, şu anda tüm yolların keşiştiği merkezi bir konuma gelmiş oluyor. Bu belki hayali bile zor olan bir şeydi, ama bugünlerde hakikaten bu hayale ulaşmış olacağız. Asıl iş yeni başlıyor. Şöyle ki bu çalıştaylar ve paneller düzenleniyor. Nitekim 2008 yılındakinden sempozyumdan bahsettik. Bir takım çalışmalar ortaya kondu, konuyor. Bu tarz çalışmaların en önemli kısmı takibidir. İspir'le ilgili neler yapacağız bugün bunu ortaya koymamız lazım. Bunu ortaya koyarken katılımcılar çeşitli fikirler söyleyecekler, dinleyeceğiz. Burada çalıştay yapıyoruz, bu kadar kişi buraya toplandı. Bilim adamları var, üniversiteden akademisyenlerimiz var, siyasi partilerden, muhtarlardan, vatandaşlardan, iş adamlarından katılımlar var, İspir'in her alanından insanlar buradalar. Biz bu çalıştayın sonunda yapılacak olanlarla ilgili olarak bir takip kurulu oluşturmamız, kendimize bir yol haritası çizmemiz lazım. Neyi ne kadar

başarıyoruz? Sadece çalıştay raporunu oluşturup ortaya koyarsak ve bunun takibi olmazsa bu akamete uğrar. Bu takip işini önemsememiz lazım. Şu da var ki her şeyi yapmaya kalkarsak çok şeyleri de yapamayız, bu da bir gerçek. Seçici olmamız da gerekiyor. Bitkisel ürün olarak İspir fasulyesi var malumunuz. Hayvancılık potansiyelimiz var. Bunun yanında bir de turizm var. Yani çok fazla açılmadan İspir'in en önemli potansiyelini ön plana çıkarmamız lazım konu olarak. Öne çıkanları ele aldığımız zaman, üçlü saç ayağına oturtuyorum İspir'in potansiyelini ve kalkınmasını. Bitkisel üretim, hayvancılık ve turizmdir. Zaman zaman konuşuluyor. Sanayi de olsun, fabrika yapalım vs. Bunlar bana göre çok gerçekçi şeyler değil. Yani bunlar ekonomik olarak bir avantaj sağlıyorsa ancak yapılabilir. Nitekim bugün çok ciddi maden çalışmaları var. Türkiye'deki çok ciddi özel firmalar İspir'de şu anda fizibilite çalışması

100. Yılında İspir-Pazaryolu Yöresel Kalkınma Çalışmayı katılımcılarından bir görüntü

yapıyorlar. Uzun zamandan beri MTA devlet olarak zaten burada bir çalışma yapıyordu. Madencilik önemli bir potansiyelimiz ve gündemde olması gerekir. Yerelde başlatacağımız kalkınmada belediyemiz var, kaymakamlık olarak biz varız ve burada salonda gördüğümüz paydaşlarımız var. Yani biz kendi enerjimizi bir araya getirip bazı şeyleri öne çekmemiz lazım. Potansiyelimize odaklanmalı ve harekete geçirmeliyiz. Bitkisel üretim ve hayvancılık yanında sacayağının üçüncü ayağı dediğim gibi turizmdir. Potansiyel olarak İspir zaten doğal bir turizm cennetidir. Velhasıl, Kaçkarların diğer tarafı yani kuzey tarafı Hemşin'in yaylaları güney tarafı da İspir'dir. Bu doğa Allah'ın verdiği bir nimettir. E biz bu nimeti kullanmıyorsak eksiklik bizde. Siz daha iyi biliyorsunuz Çoruh'ta uluslararası rafting şampiyonası yapılmış zamanında. Uluslararası kano yarışları düzenlenmiş burada. Yani demek ki bu potansiyel İspir'de var. Biz sadece bu doğal güzellikleri eğer korursak ve bu doğal güzellikleri değerlendirebilirsek hedeflenen noktalara gelebiliriz. Ha bunlar benim fikirlerim. Namık Kemal'in çıkardığı Tasvir-i Efkâr gazetesinde bir sloganı var: "Barika-i hakikat müsademe-i efkârdan doğar". Yani farklı fikirlerden hakikat güneşine ulaşacağız, diyor. İşte burada katılımcıların yapacağı da bu olacak. Bir kısmı katılacak, bir kısmı muhalefet edecek, herkes kendi fikirlerini söyleyecek ki bir noktada İspir için olumlu bir yere varalım. Konuşmalar çok uzadı, aslında kafamda bazı ilave şeyler var ama çok anlatıp da sıkılmak istemiyorum ki enerjimiz bitmesin. Daha sonra, Fahri hoca gülüyor, çalıştayda kimse kalmaz. Ben gerçekten böyle bir organizasyonda sizlerle beraber ol-

duğumuz için teşekkür ediyorum. Her ilçenin böyle imkânı olmaz. İspir gurbette diasporası kuvvetli olan bir ilçe. Okumuş, bürokrat anlamında çok ciddi potansiyeli var ki bugün bu çalıştayın olma sebebi de budur. İspirli akademisyenlerin bu işe el atması Fahri hocanın başkanlığında önemlidir ve işte bunu değerlendirmemiz lazım. Bu anlamda dediğim gibi her ilçeye nasip olmayacak bir organizasyonun içindeyiz. İnşallah bunu bir ileriki aşamaya taşıyoruz. Kıymetli İspir eski kaymakamımıza, belediye başkanlarımıza, siyasi partilerimize, muhtarlarımıza, büyükşehir temsilcilerimize, netice itibari ile yerel kalkınmanın önemli bir parçası da büyükşehir, teşekkür ediyorum. Organizasyonu düzenleyen İSPA-KALDER'e, katkı veren üniversitemizin buradaki değerleri hocalarına ve bu organizasyonun içerisinde emeği geçen herkese ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür edip, saygılar sunuyorum.

HATİCE BAŞKAPAN

Sayın Büyükşehir Belediye Başkanımıza, Yüksekokul Müdürümüze, Kaymakamlarımıza ve Belediye Başkanlarımıza çok teşekkür ediyoruz. Sırada değerli katkılarından dolayı sponsorumuz Hamza Cimilli adına düzenlenmiş bir plaketimiz var. Yalnız iş yoğunluğu nedeniyle bugün katılamadılar. Fahri hocam bu konu ile ilgili bizi bilgilendirecek.

Hamza Cimilli'ye ve hemşehrımız işadamlarına ithaf

Hamza abi bu çalıştayın sponsorudur. Kendisine hepinizin huzurunda teşekkür ediyorum. Yarınki oturuma katı-

lacaklar, bilgilendirmek isterim. İSPA-KALDER yaklaşık 13 yıllık bir dernektir. İş adamlarımız gerek Erzurum'dan,

gerek İstanbul'dan, gerek İzmir'den gerekse başka illerimizden bize katkı veriyorlar, destek oluyorlar. Sizin huzurunuzda hepsine teşekkür ediyorum. Şimdi burada aslında dernek temsilcileri, siyasi parti temsilcileri, muhtarlarımız ve diğer kurumlarımız adına konuşmalar olabilirdi. Ama zamanımız dar, bugün panel konuşmalarından sonra bu arkadaşlarımız veya bu temsilcilerimiz kendilerini tanıtarak fikirlerini ifade edebilirler. Yarınki oturumda da fikir üretme oturumunda bugün burada protokol konuşmalarından aldığımız düşüncelerden hareketle herkes burada kendini tanıtarak bir şekilde bu çalışmaya katkı vermesini arzu ediyoruz. Şimdi ilçe merkezine gidip hep beraber hiç dağılmadan yemek yiyeceğiz. Saat 14.00'te de bu salonda panel oturumuna devam edeceğiz. Tekrar hepinize katılımlarınızdan dolayı teşekkür ediyor saygılar sunuyorum.

100. Yılında İspir-Pazaryolu Yöresel Kalkınma Çalışmayı katılımcılarından diğer bir görünüş

Çalıştay katılımcılarından genel bir görünüş

İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği (İSPA-KALDER) standında hatıra fotoğrafı

Çalıştay sırasında İspir Hamza Polat MYO çıkışında hareketli bir görünüş

PANEL SUNUMLARI

Prof. Dr. YAŞAR NURİ ŞAHİN
Panel Başkanı

Kısaca kendimi tanıtayım. Çamlıkaya'nın Başyurt Mahallesinde doğmuşum. Son olarak 30 yıldan sonra Atatürk Üniversitesi Tıp fakültesinden emekli oldum. Bu yükseköğretimdeki öğretim üyelerinin yaşları ile ilgili bir düzenlemeye göre, yeni kanuna göre 2016'dan sonra kurulan üniversitelerde 75 yaşa kadar çalışma izni vardı. Bundan dolayı Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme Diyetetik Bölümü Başkanı olarak çalışmaktayım. Aynı zamanda bu üniversitenin Sivil Havacılık Yüksekokulu Müdürü olarak da idari görevim bulunmaktadır. Bu paneli yönetmekten çok kıvançlıyım ve İSPA-KALDER derneğinin kurucu başkanı olarak Derneği çok iyi ellere bırak-

tığım için de çok sevinçliyim, mutluyum. Hepinizi tekrar saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz diyorum. Panelistlerimiz;

Ulaşım: Dr. Öğr. Üyesi Emine Çoruh, Gümüşhane Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

Enerji: Dr. Öğr. Üyesi Aytaç Levent, Hamza Polat MYO

Sebzecilik: Prof. Dr. Ertan Yıldırım Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Hayvancılık: Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen Kutluca Korkmaz, Hamza Polat MYO

Balıkçılık: Prof. Dr. Murat Arslan, Atatürk Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dekanı

Kırsal Turizm: Prof. Dr. Faris Karahan, Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Kalkınma Sosyolojisi: Prof. Dr. Mevlüt Özben, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Başkanı

İş hayatı: Mürsel Meral, Erzurumlu Sanayici ve İşadamları Derneği Başkanı

Saygıdeğer dinleyiciler, programın biraz yüklü olması nedeniyle her konuşmacının 10 dakikalık konuşma süresi olduğunu belirtirim. Umarım bu süreye her panelist dikkat edecektir. Panelistlerin konuşmasından sonra bitiminde soru-cevap kısmı olacaktır ve siz değerli katılımcıların katkılarıyla ve sorularıyla bu süre tamamlanacaktır. Tekrar hepinizi selamlıyorum.

Ulaşım:

Dr. Öğr. Üyesi EMİNE ÇORUH

Ben Dr. Öğr. Üyesi Emine ÇORUH ve İnşaat Mühendisliği Bölümü Ulaştırma Anabilim Dalında çalışmaktayım. Babamın Zeyrek köyünde öğretmenlik yapması sebebi ile İspir Zeyrek doğumluyum. Bu çalıştayda anlatacağım konu, ulaştırma yapılarının İspir ve Pazaryolu ilçelerinin gelişmesi ve kalkınması üzerine olan etkileridir.

Ulaşımı en genel haliyle; insanların, eşyaların ve hizmetlerin, bir yerden başka bir yere taşınmasında yer ve zaman faydası sağlayan önemli bir unsur olarak tanımlayabiliriz. Karayolu yatırımlarının; kamu hizmetleri arasında sosyal, kültürel, ticari ve ekonomik anlamda önemli bir etkisi vardır. Bu yatırımların etkinliği, diğer sektördeki yatırımların da önünü açmaktadır.

Aynı zamanda ekonomide önemli parametrelerden biri olan ulaşım sektörü; kalkınma için de önemli bir lokomotif

görevi üstlenmiştir. Geçmişte Türkiye’de özellikle doğu ile batı bölgeleri arasında, gelişim ve ulaştırma yapıları konularında büyük bir uçurum vardı. Ancak son 20 yılda özellikle de ulaşım alanında yapılan yatırımlarla; ülkenin doğu-batı aksı kadar kuzey- güney aksı da çağın gerektirdiği standartları yakalamış ve ülkenin her köşesine eşit imkânlar götürülmeye başlanmıştır. Burada özellikle üzerinde durulması gereken konu, bireylere eşit hizmet götürebilmenin en temel koşulunun ulaşım ve iletişim altyapısının aynı kalite ve standartlarda ülke geneline yaygınlaştırılmasına bağlı olduğudur. Karayollarındaki yatırımların sosyal ve ekonomik alanlardaki temel faydalarını genel olarak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- Üretim ve istihdamın artırılması,
- Üretim maliyetlerinin düşürülmesi,
- Tüm sektörde verimliliğin artırılması,
- Ticari olarak talebe en kısa sürede cevap verilmesi,
- Eğitim, sağlık ve ulaşım talebinin karşılanmasıdır.

Kalkınma; ekonomik ve sosyal olmak üzere iki önemli ayağa sahiptir. Ekonomik planlama ekonomik büyümeyi amaçlarken sosyal planlama da özellikle eşit dağılımı sağlayarak sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelerle sosyal kalkınmayı amaçlamaktadır. Ayrıca kalkınmanın; turizm, istihdam ve kırsal gelişme gibi birçok boyutu daha bulunmaktadır. Bir ülkenin tam bir ekonomik gelişmişlik gösterebilmesi için o ülkenin sosyal kalkınmayla desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal gelişmeyi sağlayan en önemli faktör ise sosyal hareketliliğe engel olmayan ve sosyal birlikteliği sağlayan ulaşım yatırımlarının ülke genelinde

yaygınlaştırılmasıdır. Ulaştırma sektörü, aynı zamanda ülkenin ekonomik, sosyolojik ve politik yapısına yön verebilme yeteneğine sahiptir. Bu yüzden ulaştırma yatırımlarına sadece kâr ya da zarar kıstaslarına göre karar verilmemeli, bu yatırımların özellikle sosyal faydaları ön planda tutulmalıdır.

Ulaşımı ilgilendiren diğer bir konu da barajlardır ve barajlar bölgemiz için oldukça önemlidir. Çoruh nehri üzerinde birçok HES barajı yapılmıştır ve gelecek yıllarda da yapılması planlanmaktadır. Bu durumda mevcut kullanımdaki riskli yol kodlarının, baraj gölü kodlarının üstüne çıkartılarak güzergâhta gerekli önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu önlemler, özellikle Bayburt-İspir-Yusufeli-Artvin güzergâhı boyunca alınmalıdır. Rize İyidere'den başlayarak Ovit Tünel'i'nden İspir ilçemize, Erzurum'a, Bingöl'e ve Diyarbakır'a uğrayıp son olarak Mardin'e ulaşan güzergâh Rize-Mardin Kuzey-Güney aksı olarak isimlendirilmektedir. Bu güzergâh; tünel çalışmaları bittiğinde kuzeyi güneye bağlayan en kestirme yol olarak kullanılabilir. Aynı zamanda harika bir doğanın içinden geçen bu yollar; bu yüzden de hem yöre hem de Türkiye için büyük öneme sahiptir.

İspir ve Pazaryolu ilçeleri; Erzurum'a 143 km, Rize'ye 117 km, Artvin'e 149 km ve Bayburt'a 83 km uzaklıkta bir mesafededir. İspir ve Pazaryolu'nun mevcut yolları ele alındığında bahsedilen bu merkezlerle gidilmesi; hem bölgenin topoğrafik şartlarının zor olması, hem de bölgede kış şartlarının çetin geçmesinden dolayı 2-2,5 saatlik seyahatlerle mümkün olabilmektedir. Ülkenin son dönemlerde yaşadığı ekonomik krizlerin etkisiyle inşaatların da sekteye uğradığı bilinmektedir. Ancak Karayolları Genel Müdürlü-

ğünden aldığımız bilgilere göre inşaatlar, planlanan iş programına uygun olarak yapılmaya devam edecektir. Bu kapsamda tünel çalışmalarına baktığımızda; Erzurum-İspir-İyidere güzergâhında bulunan 7,1 km'lik Kırık Tünel'i inşaatı devam etmektedir. Ayrıca Ovit tünelinin aydınlatılması ve iyileştirme inşaatları da devam etmektedir. Bu tünel ve bağlantı yolları sayesinde Erzurum- İspir yolu 33 km kısaltacaktır. Yüksek rakımlardaki Gölyurt, Ağzıaçık ve Dallıkavak geçitlerinin zorlu güzergâhı, ulaşımın istenildiği gibi olmasını engellemektedir. Dallıkavak geçidinde 1830 metre uzunluğundaki Dallıkavak Tünel'i inşaatı devam etmektedir. Bu tünel, yolu sadece 5 km kısaltacak olmasına rağmen, zorlu topoğrafik ve kış şartlarına sahip yolda herkes için büyük bir fayda sağlanmış olacaktır. Bu tüneller tamamlandığında; toplanti için Erzurum'dan İspir'e gelirken kullandığımız kıvrımlı ve standartları düşük olan karayolu artık kullanılmayacak, tünelli geçişler ve bağlantı yolları sayesinde yol 33 km kısalmış olacaktır. Yine İkizdere-İspir güzergâhındaki 14,7 km uzunluğunda çift tüp tünel olan Ovit tüneli sayesinde bu yol 4,4 km kısaltacak ve bu tünel 12 ay boyunca hizmet vererek İspir-Erzurum ve güney-kuzey bölgelerinin kesintisiz ulaşımı için yarar sağlayacaktır. Kıvrımlı yolların dar ve eğimlerinin yüksek olmasından dolayı araç kullanırken sık sık frene basılması sonucu hem zaman kaybı hem de taşıt işletme bakım giderleri artmaktadır. Ulaşım yatırımları sayesinde Erzurum'dan İspir'e kolayca gelebileceğimiz gibi Karadeniz'e de kolaylıkla ulaşabilmek mümkün olacak, zorlu topoğrafik özelliğe sahip olan bölgede yaz kış kesintisiz ulaşım, zaman ve taşıt işletme bakım giderlerinde büyük avantajlar sağlanacaktır.

Bölgemiz, tüm bu çalışmalar ile bulunduğu konumdan dolayı dünyada ve Türkiye’de ilkler arasında yer almaktadır. Ovit Tünel’i, Yeni Zigana Tünel’i yapılarına kadar Türkiye’nin en büyük birinci çift tüplü tünel uzunluğuna sahiptir. Yeni Zigana tüneli yapıldığında ise bu tünel çok az bir farkla birinci, Ovit Tünel’i ikinci, Kırık Tünel’i üçüncü ve Kop Tünel’i dördüncü olacaktır.

Ulaşım yatırımlarının ticarete olan etkisine de değinmekte yarar vardır. Sizler de buraya gelirken İspir ve Pazaryolu ilçelerini görmüşsünüzdür. Eko turizmin sahip olması gereken en önemli özelliklerden bazıları; doğal güzellikler, yerel kültür ve ulaşılabilirliktir. İspir-Rize yolunun doğal manzarası eko turizm için oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Erzurumlular zaten piknik vb. dinlenceler açısından İspir güzergâhını fazlasıyla kullanmaktadır. Eğer bu kapsamda projeler gerçekleştirilirse, iç turizm faaliyetleri daha da artmış olacaktır. Turizm faaliyetlerinin artmasının da bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacağı açıktır. Yapılan bu yatırımların sonucunda; ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayalı olan Kars gibi doğu illeri de limanlara ulaşma imkânı bularak daha çabuk ve kolay bir şekilde pazara ulaşmış olacaktır.

Gastronomi turizmi açısından da; İspir ve Pazaryolu ilçelerimiz balıyla ve fasulyesiyle meşhurdur. Gastronomi turizmi açısından bu ürünlerin, İspir’e ve Pazaryolu’na gelen turistlere ilk elden ikram edilmesi ve satışının yapılması gerekmektedir. Bu da yöre halkı için her alanda büyük bir potansiyel oluşturacaktır. Tüm bu yapılan yatırımlar sonucu umarım İspir de hak ettiğini alacaktır. Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Enerji:
Dr. Öğr. Üyesi AYTAÇ LEVENT

Herkese merhaba, İspir Hamza Polat Meslek Yüksekokulunda Öğretim üyesiyim. Bugün yöremizdeki enerji potansiyeli ve yatırımları ile ilgili sizlere bilgi vereceğim. İspir’in genel enerji potansiyelini ve neler yapılabileceği konularını ele alacağım.

Dünya üzerinde teknolojinin gelişmesi ve nüfusun artması ile birlikte enerjiye olan talep de artmaktadır. Bu durum Türkiye’yi de etkilemektedir. Türkiye enerji ihtiyacının yaklaşık %73’ünü dışardan karşılanmaktadır. Ülke olarak enerji konusunda maalesef dışa bağımlı bir ülkeyiz. 2017 yılı verilerine göre ürettiğimiz enerjinin %37 sini doğal gazdan, %33 ünü kömürden, %20 sini hidroelektrikten, %6’sını rüzgâr enerjisinden, %2’sini jeotermal enerjiden ve %2 sini de diğer kaynaklardan elde edilmektedir. 2018 verilerinde doğal gazdan ve

kömürden üretilen enerji yüzdesi düşerken, hidroelektrik ve güneş enerjisi oranları artmaktadır.

Dünyamızda halen sanayileşmiş ülkeler başta olmak üzere enerji ihtiyacı büyük oranda fosil kökenli yakıtlardan sağlanmaktadır. Bu durumun olumsuzlukları şöyle sıralanabilir:

- Bu yakıtlar dünyada belli bölgelerde toplanmıştır ve bu ülkeleri kontrolü altında tutan egemen güçler enerjinin kontrolünü sağlamaktadır.
- Fosil yakıt rezervleri sınırlıdır.
- Fosil yakıtlar yanma sonucu yoğun karbondioksit ve karbon monoksit salmaktadır. Bu maddeler atmosferi kirlettiği gibi sera etkisi sebebiyle küresel ısınmalara yol açmaktadır.

Durum böyleyken ve Türkiye'deki fosil yakıtlar sınırlı olması sebebiyle enerji çeşitliliği artırılmalı ve daha temiz olan alternatif enerji kaynaklarına yönelme- miz gerekmektedir.

İspir'in enerji alanındaki varlığı, bilindiği gibi Çoruh nehri üzerinde bulunan enerji santrallerinin enerji üretimi ile ilgilidir ve İspir için önemli bir değerdir. Çoruh üzerinde 16 tane HES (Hidroelektrik santral) ve regülatör bulunmaktadır. İspir sınırları içerisinde ise 8 tane HES ve regülatör bulunmaktadır. Kurulu gücü en yüksek Arkun barajı ve aşağıya doğru gidildikçe diğer barajların MW cinsinden enerji üretimleri tabloda görülmektedir. Yapılması planlanan Aksu barajının 130 MW kurulu güce sahip olması planlanıyor. Bu enerji santralleri hem ülke ekonomisine hem de İspir ekonomisine çok büyük katkı sağlamaktadırlar. HES'lerin yanı sıra İspir bölgesinde yapılmış olan ve 5.4 MW kurulu güce sahip Abak güneş santralinde de enerji üretimi devam etmektedir.

Bölgeye katkısından bahsedecek olursak;

- İspir bölgesinde bulunan bu HES'lerin yıllık ortalama enerji üretimi yaklaşık 863 milyon kWh tir. Bunu paraya çevirecek olursak, şuan ki elektrik kWh başına yaklaşık 25 kuruş olduğunu varsayarsak, yaklaşık 200 milyon TL'lik bir getirisi söz konusudur.
- Yaklaşık 100 kişiye istihdam alanı sağlamaktadır.
- Bölge ekonomisine ciddi katkıda bulunmaktadır.
- İklimin yumuşamasını sağlamakta, yazın sıcaklığını azaltırken kışların yumuşak geçmesini sağlamaktadır.

Bu yapılan yatırımlar yeterli midir? Ben- ce değildir. Bunlardan ziyade diğer alternatif enerji kaynaklarına yönelmek gerekiyor. Bunlardan birisi güneş enerjisi- dir.

Ülkemizce güneş enerjisinden yeterince faydalanamıyoruz. Enerji bakanlığından yapılan teşviklerle güneş enerjisinin payı giderek artmaktadır. İspir'de de güneş enerjisinden faydalanabilir. Buna önderlik yapmak için zaten kurulu bir santral bulunmaktadır. Sadece ticari amaçlı değil kurumların çatı katlarına paneller yerleştirerek kurumun enerji ihtiyacı karşılanabilir. Yurt dışında buna örnek olacak birçok iyi uygulama mevcuttur. Okul olsun ev olsun güneş enerjisinden mümkün mertebe faydalanmaktadır.

Erzurum'un güneş potansiyeline bakacak olursak İspir mavi olan 1450-1500 civarında bir potansiyeye sahiptir. Ama yine bu bölgelerde yükseklik dikkate alındığı zaman radyasyonun daha fazla olduğu noktalarda güneş enerji santralleri kurulabilir.

Rüzgâr enerjisine değinecek olursak belki İspir’de belirli noktalarda yapılabilir. Erzurum gibi bir bölgede rüzgâr enerji potansiyeli olmasa da haritada bulunan noktalarda rüzgârgülleri tarlaları kurulabilir.

Diğer bir Enerji olarak geri dönüşüm tesislerini dikkate almak gerekir. Belki İspir’in bu geri dönüşüm tesisleri yeterli olmayabilir. Fakat bir farkındalık yaratarak geri dönüşüm kutuları, -başkanımız da burada-, belki konteynırlar kurularak cam, plastik ya da kâğıt konteynırları kurularak çevreyi daha az kirletmiş oluruz. Böylece bir farkındalık projesi kapsamında geri dönüşüm noktaları oluşturulabilir. İspir’de bu tesisin kurulumu atık az olacağından zor olabilir. Ancak başka yerlere götürülerek enerjiye dönüştürülebilir.

Diğer değinmek istediğim nokta ise, İspir maden rezervleridir. İspir gerçek anlamda maden konusunda çok zengin bir yerdir. 2014 yılında başlayan ÇED sürecinin tamamlanması ile günümüze kadar 35 bin m karotlu sondajın tamamlandığı ruhsat sahası içerisinde, iki farklı tipte cevherleşme belirlenmiştir.

Faz-1 olarak isimlendirilen Skarn tip bakır (Cu) - çinko (Zn) cevherleşmesine yönelik gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, ortalama %1,3 Cu, %4,77 Zn ve 33 gr/ton Ag (Gümüş) içerikli 3 milyon ton kaynak tespit edilmiş olup potansiyeli arttırmaya yönelik sondaj çalışmalarına devam edilmektedir. Ulutaş bölgesinde, 2016 yılında sahada inşaat çalışmalarına Demir Export şirketi tarafından başlanmış ve 100 ton/saat kapasiteli flotasyon tesisinin yakın bir zamanda devreye alınması planlanmaktadır

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Sebzecilik – Marka İspir Fasulyesi: Prof. Dr. ERTAN YILDIRIM

Sayın kaymakamım, sayın belediye başkanım çok değerli İspirli hemşehrilerim öncelikle 12 yıl ekmeğini yediğim, suyunu içtiğim çok güzel anılarımın olduğu ve birçok dost edindiğim İspir’de bulunmaktan keyif ve mutluluk duyuyorum. Bunu yâd etmek istiyorum. Ben bugün genelde İspir-Pazaryolu sebze yetiştiriciliği, özelde ise İspir fasulyesi yetiştiriciliğinin mevcut durumu, sorunları ve çözümleri hakkında kısaca konuşmak istiyorum.

İspir’in başta gelen en önemli 3 tane tarımsal ürünü vardır. Bunların başında kuru fasulye gelir. Sonra bal ve peşinden dut ve dut ürünleri diye sayabiliriz. Malumunuz İspir, Kuzey Karadeniz ve Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi arasında bir geçitte yer almakta ve iklimi özelliğine sahiptir. Ne Karadeniz’in iklimini nede doğu Anadolu iklimini gösterir. İkisinin arasında bir geçiş iklimi ki bu iklim bazı sebzelerin iyi yetişmesine olanak sağlıyor. Bu durum İspir, Oltu ve Pazaryolu’nda yani Çoruh havzasında bulunan ilçelerde görülmektedir.

Türkiye’de sebze yetiştiriciliğinin oldukça düşük olduğu Erzurum bölgesinde top-

lam sebze üretiminin % 17'sini İspir ve Pazaryolu ilçeleri karşılamaktadır. Erzurum'u 4 bölgeye böldüğümüzde İspir ve Pazaryolu 1. Alt bölgede yer alıyor. İklim değerlerini inceleyecek olursak neden sebze üretimine yatkın olduğunu görebiliriz. Erzurum merkez ile karşılaştırıldığında ortalama sıcaklığın, en düşük ve en yüksek sıcaklıkların uygun olması ve yörede ilkbahar geç donları ile sonbahar erken donları arasında 5-6 aylık bir zaman olması da hemen hemen bütün sebzelerin ticari olarak yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. İspir ve Pazaryolu ilçelerinde üretilen sebzelerin biraz önce arkadaşlar bahsetti ulaşımdan ötürü sorunlar giderildiği takdirde %17 pay %50'lere çıkarılabilecektir. Çünkü en büyük sorun nakliyedir. Ben İspir'de yediğim domatesi dünyanın hiçbir yerinde bu güzel tatta yiyemiyorum desem yalan söylememiş olurum herhalde.

Şimdi geldik kuru fasulyeye ve kuru fasulyenin faydalarına. İspir fasulyesinin reklamını Türkiye'de yapmaya gerek yok. Dünyanın 35 ülkesine gittim. Buradan giden arkadaşlar da olmuştur. Her yerde İspir fasulyesi biliniyor tanınıyor. Reklama gerek yok. Reklamdan başka sorunlar var ve bunların giderilmesi lazım gelir. Neden İspir fasulyesi çok seviliyor? Lezzetli bir kere, öğlen yemeğinde yedik çok lezzetliydi. Erken pişiyor, pişince kabuk atıyor, sindirimi kolay ve kendine has bir lezzeti vardır. Kaymakamlık verilerinde 300-350 ton üretilmektedir. Ancak üreticiler 100-150 ton olduğunu ifade etmektedir. Bu da demek ki dışarıdan geliyor ve İspir fasulyesi olarak satılıyor. Buna bir çözüm bulmak için tartışmak lazım geliyor. İspir fasulyesinin reklamını kullanarak başka yörelerde üretilen fasulye satılıyor. Bu önemli probleme çözüm bulmak ve bu tip faaliyetlere izin verilmemesi gerekir.

Üretim ve Pazarlama:

İspir'de gözlemlediğim kadarıyla ekim karışık serpmeye olarak yapılıyor, sıra ekim yapılmıyor. Bu durum tohumluk sarfiyatını artırır ve kültürel işlemleri zorlaştırır. Sıraya ekim olursa bakım daha kolay olur ve tohum kullanımı daha az olur. Kaliteli ürün elde etmek için tohumun da kaliteli olması gerekir. Daha sonra sulama, gübreleme ve çapalama gibi bakım işlerinin zamanında ve yeterli yapılması birim alan başına ürün miktarı ve kaliteyi artıracaktır. Diğer bir önerimiz şirketler üretici birlikleridir. Son yıllarda bu tip oluşumlar gerek dut ve ürünlerinde gerekse kuru fasulye de çok önemli mesafeler kat etti.

Gübreleme, mekanizasyon ve sulama:

Bildiğim kadarıyla yörede fasulye üretiminde ticari gübre kullanılmıyor. Daha çok hayvan gübresi kullanılıyor. Eğer durum böyle ise yani ticari gübre ve ilaç kullanılmıyorsa, organik sertifikasyon kuruluşuna müracaat edelim, eğer ürünümüz organikse fiyatı 1,5 kat artacaktır. Eğer organik satmayacaksak ticari gübre olarak dekara 5 kg azot 4 kg fosfor kullanalım verimi 1,5-2,0 kat artacaktır.

İspir'de en büyük problem arazinin dağınık ve parçalı olmasıdır. Onun için pek bir mekanizasyon yapılamıyor maalesef. Bu yüzden çapalama elle yapılıyor çiçek açana kadar. Bu da hem işgücü maliyetini artırmakta, hem de yeterli yabancı ot mücadelesi sağlamamaktadır.

İspir kuru fasulyesi başlangıçta çok mecbur kalınmadıkça sulanmaz. Su verdiği zaman kök gelişimi zayıflar ve ürüne negatif etki eder. Çıkış ile çiçeklenme dönemleri arasında iklim ve toprak yapısına bağlı olarak bir-iki sulama yapılır. Çiçeklenme, bakla bağlama ve tane doldur-

ma dönemleri bitkinin su eksikliğine en hassas olduğu devrelerdir. Çiçeklenme döneminde sulamalarda kök bölgesini ıslatacak kadar su verilmelidir. Sıcak havalarda ve kumlu topraklarda 5-10 gün, serin havalarda ve ağır bünyeli topraklarda 10-15 gün arayla sulama yapılmalıdır.

Hasat ve harman zamanı

Hasadın tam zamanında yapılması, hasat kayıplarını en aza indirerek kaliteli ve yüksek verim alınmasını sağlar. Erken hasat yaptığımızda ürünler buruşuk olabilir, geç yapıldığı zaman meyveler çatlayıp toprağa karışabilirler.

Biraz önce bahsettiğim gibi, eğer sadece organik gübre kullanmıyorsak İspir'de yetiştirdiğimiz kuru fasulye ve diğer sebzeler organik olarak pazarlama imkânı bulabiliriz. Bu da ürüne katma değer katar ki elde edeceğimiz değeri böylece artırabiliriz.

Sonuç olarak Kuzey Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yani İspir'de birçok sebze türü için olan mikroklima etkisi olan bir yöremizdir. İklimin böyle olması birçok sebze ve meyvenin türünün yetişmesine olanak sağlamaktadır. Coğrafi yapının dağlık olması ve toprakların bölünmüş olması nedeniyle arazinin az olması yapılacak çalışmanın seçiminde birim alanının elde edilen geliri yüksek olan ürünlerin tercihi durumunu gündeme getiriyor. Bunlardan bir tanesi ise örtü altı tarımdır. Son yıllarda bu faaliyet biraz gerilemeye gitti herhalde. On sene önce bayağı yaygındı. İnanıyorum ki bu ulaşım yatırımları tamamlandığında örtü altı tarım da gelişecektir.

Diğer öneriler:

- Üretim faaliyetleri teknik bilgiye değil, kişisel bilgilere dayanıyor. Eğitim gerekiyor.

- Fide ve tohum üretimi bu bilgilerle dayanıyor. Üretimin daha teknik olması gerekiyor.
- İspir'e yeni sebze ve meyve türleri tanıtılabilir ve pazarlanma olanakları araştırılabilir.
- Birim alandan oldukça yüksek verim için sırıkta fasulye üretilebilir.
- Kiraz üretimi yaygınlaştırılabilir.
- Arazi parçalanmasının önüne geçilmeli ki yeni miras yasası buna hizmet ediyor.
- Teknolojik kullanımının artırılması gerekir.
- Gübre ve zirai ilaç kullanımı uygunluğuna dikkat edilmesi gerekir.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür eder saygılar sunarım.

Hayvancılık:

Dr. Öğr. Üyesi MÜZEYEN KUTLUCA KORKMAZ

Sayın kaymakamım, sayın belediye başkanım, kıymetli misafirler bugün ben size İspir'de hayvancılıktan bahsetmek istiyorum. Hayvancılık faaliyetlerinde

ilçemizde neler yapabiliriz sorusuna cevap arayacağız. Tüm ülkelerin ekonomisinde önemli yeri olan hayvancılık, tarımın en önemli alt koludur ve günümüzde dünyasında bir sanayi kolu haline gelmiştir. Hayvancılığı en önemli kılan neden, temel gıda maddeleri olan et, süt ve yumurta gibi ürünleri sağlamasıdır.

Et, süt ve yumurta bizim için neden önemlidir. Çünkü etin içerdiği protein insan vücudunda canlı ağırlık olarak ergen insanlarda 1 gr çocuklarda ise 3,0-3,5 gr proteine ihtiyaç vardır ve bunun 1/3 ünü hayvanlardan olması gerekiyor. İnsan protein ihtiyacını hayvanlardan karşılamaktadır. Hayvanlardan elde edilen ikinci ürün süttür. Süt her kesimin bolca tükettiği süt gıda maddesidir. Altı yaşından küçüklerde protein ihtiyacının %100'ünü karşılamakta, 14 yaşından küçüklerde %60'ını ve 14-20 yaşında ise %50 sini karşıladığı belirtilmiştir. Bir yumurta 60 gr et ve 90 gr süte denk gelmektedir. İnsan vücudunun ihtiyaçlarının hemen hemen tamamı yumurtada bulunabilmektedir. Et süt ve yumurta hayvan mekanizmasının insan için ürettiği ikamesi olmayan gıda maddeleridir.

Şöyle bir Doğu Anadolu, Erzurum ve İspir hayvancılık üzerine bir tablo yapmaya çalıştım. Türkiye'de 2011-2017 yıllarında büyükbaş hayvan sayımız, koyun ve keçi dâhil olmak üzere artış göstermiştir. Kırmızı et ve süt üretimi de artış göstermiştir. Nüfusumuz ise 74 milyondan 80 milyona çıkmıştır. İspir ilçemizde ise 2011 yılında 18 bin civarında olan büyük baş sayısı 20 bine, koyun sayısı 4 binden 7 bine ve keçi sayısı ise 4 binden 3 bine çıkmıştır. İspir ilçe tarım ve orman müdürlüğünün 2016 yılı verilerine göre 2 milyon 354 bin 968 TL

kadar bir destek sağlanmıştır. Erzurum ve İspir'de nüfus azalmış, İspir'de 16 bin olan nüfus ise 14 bine düşmüştür. Ülkemizde 15 milyon baş sığır, 33 milyon baş koyun ve 10 milyon baş keçi varlığına rağmen istenen üretim hacmine ulaşamamıştır. Hayvancılığı hem ekonomide hem de kırsal kesim kalkınmada önemli fonksiyonları vardır. Hayvan sayısından çok hayvansal ürün sayısını artırmamız gerekmektedir.

Ne yapmamız gerektiği sorusunun cevabı, öncelikle hayvanın verim kapasitesinin yükseltmektir. Bunun için çevrenin ve pazar şartlarının uygun olması gerekir. İspir ve Pazaryolu ilçelerinde acaba sığır mı yoksa koyun mu yetiştirmem gerekiyor noktasında karar vermede ilçelerimizin coğrafi özelliklerine bakmamız gerekir. İlçe merkezinden Rize'ye Artvin'e uzaklıklarımız malum 100 km'nin üzerinde ve ilçe sınırlarımız içerisinde 2400 m ile 3900 m farklı değişikliklerde irili ufaklı dağ bulunmaktadır. Çayır meralarımız 124 bin hektardır. Tarıma elverişli kullanılmayan arazi, tarıma elverişli arazi, kullanılmayan nadas alanları ve kullanılmayan araziler toplam 5445 hektarlık bir alanı kapsıyor. Süt sığırcılığı daha çok şehir merkezlerine yakın bölgelerde planlanması gerekiyor. Ayrıca bol yağış alan mera kalitesinin iyi olduğu alanlarda sığırcılık yetiştiriciliği yapmak gerektiği biliniyor.

Eğer İspir gibi coğrafi bir bölge, yani dağlık alanlarla kaplıysa, yetiştiricilerimize kârlı hayvancılık yapmak için lütfen koyunculuk işine başlayın önerisinde bulunuyoruz. Şuan ilçemizde mevcut olan koyun ırkları yerli ırklardan oluşmaktadır. Yerli ırklarımızın yetiştiriciliğinde sorunlarımız bulunmaktadır. Bu sorunlardan bir tanesi üreme sorudur.

Yerli ırklar iki yaşında doğum yapabilmektedir. Bir doğumda genellikle bir yavru verebilmektedir. Yerli ırklarda kasaplık et anlamında da problem yaşanmaktadır. Yaklaşık 8-10 ayda 40-45 kiloya ulaşmaktadırlar. Karkas randımanları %40-42 arasındadır. Koç katımı Eylül ve Ekim aylarında, buna bağlı olarak kuzu doğumları Nisan-Mayıs aylarında gerçekleşir. Buna bağlı olarak kuzu satış süresi belli bir mevsim aralığında gerçekleşir. Bu sorunların giderilmesi için seleksiyonla sürünün iyileştirilmesi, iyi bakım besleme, iyi bir sürü idaresi ve koç katımı sırasında uygun beslemelerle ikizlik oranının artırılması tedbirler almak gerekir. Teşekkür ederim.

Balıkçılık:

Prof. Dr. MURAT ARSLAN

Herkese Merhabalar,

Bugün belki de birçoğunuzun İspir için pek te önemli olduğunu düşünmediğiniz bir konu hakkında konuşacağım. Global bir yaklaşımla başlayıp konuyu kademeli olarak İspir özeline taşıyacağım. Bilindiği gibi Dünya nüfusunun

2050 yılında 10 milyar olacağı ve bu kadar insanı beslemek için mevcut gıda varlığının %60 oranında artırılması gerektiği güçlü bir şekilde öngörülmektedir. Dünya Gıda ve Tarım Örgütü bu artışı sağlamada su ürünleri üretiminin en ümit verici sektörlerin başında geldiğini rapor etmektedir.

Sizlere su ürünleri/balıkçılık konusunu 3 kategori altında değerlendireceğim:

Önce insan sağlığı açısından su ürünlerinin önemine bakalım. Yaşları 40 ile 59 arasında değişen 852 erkek birey üzerinde yapılan 20 yıllık bir çalışmada insanların bu süre boyunca yedikleri gıdalar takip edilmiştir. Çalışma süresi içerisinde koroner kalp hastalığından 78 ölüm kaydedilmiştir. Araştırma sonucunda tüketilen gıdalar ve koroner kalp hastalığı riski analiz edildiğinde, günde 30 gram başka bir deyişle haftada 1 porsiyon balık tüketen kişilerin koroner kalp hastalığı riskinin hiç balık tüketmeyenlere göre %60 daha az olduğu görülmüştür. Yine benzer şekilde, yaşları 65-94 arasında değişen 815 kişi üzerinde yaklaşık 4 yıllık takibe dayalı bir çalışma yapılmıştır. Bu süre içerisinde 131 kişide Alzheimer hastalığı gelişmiştir. Tüketilen gıdalar ve Alzheimer riskinin birlikte analiz edildiği çalışma sonucuna göre haftada bir balık tüketimi veya ayda 4 kez balık tüketiminin Alzheimer riskini %60 oranında azalttığı ortaya çıkmıştır. Başka bir çalışmanın sonucuna göre, hamileliğinde su ürünleri tüketen annelerin çocuklarında düşük sözel IQ görülme oranı önemli derecede azalmaktadır.

Su ürünleri tüketiminin insan sağlığı için önemi konusunda bilgi vermeye devam etmek istiyorum çünkü bu konunun gerçekten olması gerektiği kadar bilinmediğini düşünüyorum. Hiperaktif çocuklar

üzerinde yapılan bir çalışmada çocukların bir grubuna balık yağı takviyesi uygulanmış ve 3 ay sonra bu gruptaki hiperaktivite problemine sahip çocuk sayısının kontrol grubuna göre önemli derecede azaldığı görülmüştür. Çalışma, her 2 gruptaki çocuklara da balık yağı verilerek 3 ay daha devam ettirilmiş ve bu süre sonunda grafikte de gördüğünüz gibi her iki gruptaki hiperaktif çocuk sayısında önemli düşüşler kaydedilmiştir. Günümüzde sağlık problemlerinin en başında gelen depresyona bir bakalım. Karşınızdaki grafikte ülkelere ait depresyon vaka sayıları ve buna karşı yıllık su ürünleri tüketimleri görülmektedir. Su ürünleri tüketimi arttıkça depresyon vaka oranının azaldığı, ortalama yıllık kişi başı balık tüketimi 65 kg olan Japonya'da hemen hemen depresyon vakasına rastlanmadığı görülmektedir. Bu arada Türkiye'de ortalama yıllık kişi başı balık tüketiminin sadece 6 kg olduğunu hatırlatmak isterim.

Simdi su ürünlerine ekonomik açıdan bakalım. Dünya geneline bakarsak bugün (FAO'nun 2016 verilerine göre) 170 milyon ton balık üretilmektedir. Bunun 80 milyon tonu yetiştiricilikten, 90 milyon tonu ise avcılıktan elde edilmektedir. Global su ürünlerinin değeri 362 milyar dolar olup bunun 230 milyar dolarlık kısmını yetiştiricilikten elde edilen su ürünleri oluşturmaktadır. Dünyada gerçekleşen su ürünleri ihracat miktarı ise 152 milyar dolardır. Şuan itibarıyla (TÜİK'in 2017 verilerine göre) Türkiye'de toplam 630 bin ton balık üretilmiş, bunun 276 bin tonu yetiştiricilik yoluyla elde edilmiştir. Diğer yandan, avcılıkla elde ettiğimiz ürünün değeri 1,5 milyar TL iken yetiştiricilikle elde ettiğimiz su ürünlerinin değeri 4 milyar TL olmuştur. Çiftliklerde ürettiğimiz balığın %38'ini

alabalık, %36'sini levrek, %32'sini ise çipura oluşturmaktadır. 2017 yılındaki toplam balık yetiştiriciliğine İspir'in katkısı ise 30 ton olarak gerçekleşmiştir.

Su ürünleri ihraç eden ülkelere bakacak olursak 2016 yılında Çin'in 20 milyar dolar, Norveç'in ise 10 milyar dolarlık su ürünleri ihraç ettiği görülmektedir. 2016 yılında Türkiye ise 0,86 milyar dolarlık ihracat yapmıştır. Türkiye'nin o yıl içindeki toplam ihracatı ise 150 milyar dolardır. Bu arada AB ülkelerine satabildiğimiz hayvansal gıda ürünlerinin de sadece su ürünleri olduğunu hatırlatmak isterim. Norveç ile kendimizi kıyasladığımız zaman, potansiyel olarak birçok benzer özelliğimiz bulunmaktadır ve dolayısıyla önümüzdeki dönemlerde Norveç kadar su ürünleri ihracatı yapabilmemiz hayal değildir. Su ürünleri ithal eden ülkelere bakıldığında 20 milyar dolarlık ithalatla ABD'nin ilk sırada, 14 milyar dolarlık ithalatla Japonya'nın ikinci sırada olduğunu görülmektedir. Bir balıkçılık ülkesi olan Japonya'nın yılda 14 milyar dolarlık balık satın alması gerçekten üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Halen Japonya'ya 50 milyon dolarlık su ürünleri ihracatımız olup, bu konuda hala büyük fırsatlar bizi beklemektedir.

Su ürünleri konusunu insan sağlığı ve ekonomik açıdan değerlendirdikten sonra bir de kitlesel üretime uygunluğu ve yetiştiricilikteki bazı avantajlarına kısaca bakalım. Su ürünleri birim alandan elde edilen gelir bakımından diğer tarımsal ürünlerden kat kat avantajlıdır. Şöyle ki; bir baraj üzerinde 10 m çapında bir kafeste 1 yıldan az bir sürede rahatlıkla 15 ton alabalık üretebilecekken, aynı büyüklükteki bir karasal alanda ne kadar bitkisel veya hayvansal üretim yapabileceğinizi kendinizin hesaplamasını istiyorum. Kı-

yaslanamayacak kadar daha az olacağı elbette çok açıktır. Diğer yandan balıklarda 1 – 1,5 kg yem ile 1 kg'lık canlı ağırlık artışı sağlanabilirken, et sığırlarında 1 kg canlı ağırlık artışı ancak 7 – 10 kg yemle elde edilebilmektedir. Sizce 1 kg sığır eti elde etmek için ne kadar su tüketilir? Cevap 10 ton su, evet bu kadar fazla. Oysa balık eti elde etmek için hiç su tüketilmemektedir. Yani barajlarda kafeslerdeki balıklar suyu tüketmezler sadece içerisinde yaşarlar ve su yine sulamada veya enerji üretiminde kullanılabilir.

İnsan sağlığı ve ekonomik açısından bu kadar değerli ve kitlesel üretime çok uygun olan su ürünleri İspir için neler vaat ediyor birlikte göz atalım. Son yıllarda ilçemiz sınırları içerisinde enerji üretimi ve sulama amaçlı olarak inşa edilen baraj ve göletler bulunmaktadır. İlk bakışta Arkun barajı ve Pazaryolu göletinin alabalık yetiştiriciliğinde kullanılabileceği kolayca anlaşılmaktadır. Nitekim bu amaçla Devlet Su İşlerinin ilgili sulardaki limnolojik çalışmaları başlatılmış ve halen devam etmektedir. Bu çalışmalar sonlandırıldığında, muhtemelen 2019 yılı içerisinde Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü adı gecen baraj ve göletlerde yetiştirilebilecek balık miktarını açıklayacak ve buraları üretim alanı olarak ilan edecektir. Öyle zannediyorum ki açıklanacak toplam kapasite en az 3 bin ton olacaktır. Üç bin ton alabalığın yaklaşık değerinin 60 milyon TL olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan 3 bin ton sofralık alabalık yetiştirmek için 12 milyon yavruya ihtiyaç duyulacaktır ki bunun değeri de yaklaşık 2 milyon TL'dir. Bu yavrular da kolayca ilçemizde yetiştirilebilir. Küçük bir karşılaştırma yapacak olursak Pazaryolu göletinde yılda 150 – 200 ton alabalık yetiştirdiğimizde aslında tüm İspir'in yıllık kuru fasulye üreti-

mine eş değer bir gelir elde etmiş olacağımızı söyleyebilirim. İspir ve Pazaryolu için öngördüğüm diğer bir fırsat ise olta balıkçılığına dayalı eko-turizmdir. Bu iki ilçede bol miktarda alabalık deresi bulunmakta ve bu derelerde kırmızı benekli alabalık doğal olarak yaşamaktadır. Yapılacak ballandırma çalışmaları ile doğal kırmızı benekli alabalığın derelerimizde kitlesel artışı sağlanabilir ve bu alanlar olta balıkçılığına dayalı turizme açılabilir. Birçok gelişmiş ülkede rastladığımız bu uygulama, yöremize önemli bir ekonomik katkı sağlayabilir. Büyükdere, Yağlıdere, Cenker çayı, Aksu çayı, Kan çayı bu anlamda hemen aklımıza gelebilecek potansiyel örneklerdir.

Özetleyecek olursak:

- Su ürünleri yetiştiriciliği dünyada ve Türkiye'de son 20 -30 yılda en hızlı büyüyen gıda üretim sektörüdür.
- Gelecekteki besin ihtiyacını karşılayacak olan en önemli sektörün su ürünleri yetiştiricilik sektörü olacağı öngörülmektedir.
- Halen AB ülkelerine satabildiğimiz tek hayvansal ürün balıktır. Çünkü bu ülkeler balığın nasıl fonksiyonel bir gıda olduğunun farkındalar. İnanıyorum ki su ürünleri ihracatımız hızla artmaya devam edecektir ki bu alanda önümüzde büyük fırsatlar bulunmaktadır. Ancak ülkemizde de su ürünleri tüketimin artmasını sağlamalıyız.
- İspir'de henüz ciddi alanda su ürünleri yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Ancak az önce de bahsettiğim gibi yeni inşa edilen baraj ve göletler sayesinde çok yakında milyonlarca liralık balık üretimi yapılabilecektir. Yani, İspir hiç ummadığı bir yerden ekonomik anlamda ayağa kalkabilir.

- Kırmızı benekli alabalıkla yeniden stoklanacak derelerimiz olta balıkçılığına dayalı eko-turizm için çok şey vaat etmektedir. ABD’de rekreasyonel olta balıkçılarının yıllık harcamalarının 35 milyar doları bulunduğunu unutmayalım!
- Bir de su kirliliği konusuna dikkat çekmek istiyorum. Su kaynaklarımızın etkin yönetimi ve değerlendirilebilmesi için korunması, kirlenmemesi gerekmektedir. Bu konudaki bireysel ve toplumsal duyarlılık bölgemiz için ve ülkemiz için büyük önem arz etmektedir.

Sabrınız için hepinize teşekkür eder, saygılar sunarım.

Kırsal Turizm:
Prof. Dr. FARİS KARAHAN

Çalıştay katılımcılarını saygılarımla selamlıyorum. Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğretim üyesiyim. Peyzaj Mimarlığı alanında akademik çalışmalar yürütüyor olmanın yanı sıra, 2005 yılından beri Avrupa Birliği ve diğer farklı fonlardan turizm konuları başta olmak üzere çeşitli

projelerde yer almaya çalışıyorum. Bunlarla ilgili bazı tecrübeler de söz konusu olmakta ve bunları da burada sizlerle paylaşmak isterim. Tabii burada çoğunlukla İspir doğumlu hocalarımız konuşular. Ben İspirli değilim ancak benim de İspir ile bağım 2000 yılının başında İspir ile ilgili tez çalışması yürüterek kurulmuş oldu. Doktora tez konusunu belirlerken görüştüğüm İspirli Kayak Federasyonu Başkanlarından Özer Ayık o yıllarda daha önce hiç görmediğim Ovit-İspir üzerinden Erzurum-Rize yolunu çalışmamı önermiş ve hocam Hasan YILMAZ ile beraber bu koridoru araştırmamızın materyali olarak belirlemiş olduk. Öncesinde doktora danışmanımla Erzurum-Artvin yolunu çalışmayı da düşünmüştük. Ancak o koridor boyunca baraj projeleri yürütüldüğünden karayolunun bazı bölümlerde geçici güzergâh değişimleri bizleri Ovit dağı geçidi bağlantılı Erzurum-Rize koridorunun daha bakir olmasından dolayı seçmemizde etkili faktörlerden biri oldu. Dolayısıyla 15 sene önce tamamlanmış bir çalışma için sorulabilir ki turizm çalışmaları neden etkili bir biçimde yürütülüyor. O zamandan beri belediyelere, yerel yönetimlere ve kamu yönetimlerine kırsal turizm, sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm adlarıyla tartışılan doğa ve toplum temelli turizm yaklaşımları anlatılmaya benimsettirilmeye çalışılıyor. Bu bölgede kırsal kalkınma ile ilgili Prof. Dr. Fahri YAVUZ’un, İspir MYO’nun yürüttüğü projeler bulunuyor. Çok çaba sarf edildiğini düşünüyorum. Şüphesiz ekolojik planlama-turizm ilişkisini meydana getiren bileşenlerle Erzurum-Rize yolu üzerinde ana yol güzergâh ile tali koridorlarda zengin kültürel ve doğal mirasın kamu-yerel yönetim ve üniversite işbirlikleri ile doğa ve toplum temelli kırsal kalkınmaya tahvil edilebileceği ve

tarım-turizm eksenli bir kalkınmanın olabileceğini belirtmek gerekir.

Bölge için şunu söyleyebilirim. Planlamada bütün diğer sektörleri kendi başına ayrı ayrı planlayabilirsiniz. Ancak turizm sektörünü ve yürütülmesini diğer planlamalardan ayrı düşünüp bağımsız bir planlama yapamazsınız. Bu gerçeği neden hatırlatıyorum. Çünkü biz bir yerden bir yere ulaşım sağlayabiliriz. Erzurum'dan Rize'yi birbirine bağlayabiliriz. Oradan hızlı güvenli aktif ulaşım sağlayabiliriz. Ancak orada tarım sektörüyle ilgili gelişmeleri değişimleri düşünmeden, sağlık ve enerjiyle ilgili tasarruf ve gelişmeleri dikkate almadan bir planlama yaparsak turizmde başarılı olamayız. Avrupa ülkeleri sanayi sektörünün ve kentleşmenin yarattığı çevre sorunları ile bunun farkında 1950'lerde vardılar. Hem kentleşmede hem kırsal kalkınmada hem de turizm sektöründe çevreyle ilgili sorunlar varlığı ve bunları nasıl yönetileceği çok önemlidir. Bölgeler, kentler, kırsal alanlar, artık stratejik planlarla yürütülüyor. Şimdi bizde ülke olarak onuncu kalkınma planıyla kentlerle ilgi kentsel dönüşüm kırsal kalkınma stratejisine kadar bölge planlarımıza turizm stratejilerine varıncaya kadar hepsine madde madde ince ayrıntılar içinde yazıyoruz. Ancak bunlar uygulamaya geçerken ne yazık ki beklenen sonuçları vermiyor. Bir de fotoğraf turizmciliği yapıyoruz. Bir bölgenin çekici doğal ve kültürel değerlere sahip olması ve bunların görsel olarak toplantılarda, basın-yayın organlarında gösterilmesi önemli olabilir ancak bu sektörel bir planlama olmadan turizmin gelişimi için yeterli değildir. Yani, bunu sistematik biçimde bölgesel düzeyde yapmak lazımdır. Önce ülke Turizm Stratejisi 2023 var bunu dikkate alıp Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz Bölgeleri veya Kuzeydoğu

Anadolu Ekolojik Bölgesi gibi kategorilerle Erzurum'un, Çoruh Vadisi'nin ve daha özelde İspir-Pazaryolu ilçelerinin bu genel strateji ile nasıl ilişkilendirileceği üzerinde durulmalıdır. Sonrasında ise bunun yerelde sahiplenilmesi ve merkezi, bölgesel ve il düzeyindeki otoritelerle birlikte içinde yürütülmesi lazımdır.

Çoruh vadisinden özellikle ülkemizin 473 km uzunluğunda Mescit Dağlarından doğan Çörmeli'den geçen Bayburt'a ulaşan, tekrar Pazaryolu-İspir üzerinden gelip Yusufeli ve Artvin üzerinden küçük bir kısmı Gürcistan topraklarına Karadeniz'e ulaşan Çoruh nehri ekosisteminden bahsediyoruz. İspir ve Pazaryolu ilçelerimizdeki ulaşım ve özellikle enerji projeleri ülkemizin özellikle enerji açığının giderilmesi yönündeki olmazsa olmaz projeleri olarak planlanmıştır ve top yekûn karşı çıkılması rasyonel bir yaklaşım olarak değerlendirilemez. Ancak bunların sürdürülebilirliği konusunda mutlaka farklı düşünceleri ortaya koymak ve bir bölgenin aynı anda hem enerji hem de turizm sektörü ile kalkınıp kalkınamayacağını veya her ikisinin aynı anda mümkün olup olmayacağını değerlendirmek durumundayız. Eğer turizmin gelişmesini istiyorsak, buradaki enerji projeleriyle ilgili yaklaşımları ve olumsuz etkileri de değerlendirmek durumundayız. Şimdi Çoruh vadisinin neredeyse tamamı ve dolayısıyla İspir'de Çoruh nehri tarafından aşındırılmış derin bir vadi sistemi olarak görülmektedir. Bununla beraber vadilerin taban alanlarında ve yatağında göremiyoruz ama üst kısımlarda çok zengin bitki ve orman örtüsünü yer alıyor. Ovit Geçidiyle Gölyurt Geçidi arasında çok önemli bir ekosistem var. Özellikle şunu belirtebiliriz ki evet manzara fotoğrafçılığı yapmayalım dedik, ama Kaçkar dağları muhteşem bir panorama sunu-

yor bu nasıl değerlendirilebilir. Belki Karadeniz'deki turizm hareketleriyle nasıl ilişkilendirilebilir, planlanabilir bunun üzerine strateji geliştirmek gerekmektedir. Özellikle karayolu koridorunun turizm ve rekreasyonel bakımdan potansiyel değerinin ortaya konulmasında iklimsel faktörlerle peyzajın etkileşimi doğal yapıya olan müdahalelerle göz önüne alınır, bizim çalışmalarımızda en yüksek görsel kalite koridorun tali bileşenlerinden olan Anzer Vadisi için çıkmıştır. Sebebi ise şudur: Doğaya az müdahale. Canlılık bakımından da baktığımızda İspir-Pazaryolu arasındaki vadi en yüksek değer olarak çıkmıştı ve bunun nedeni de bu bölümde sonbahar renklenmesi ve renk değişiminin etkileyici olmasıdır. Çünkü bu bölge gerçekten de jeolojisi, su ekosistemi, bitki florası, bahçe kültürleri ve kendine özgü bir takım geleneksel tarım kültürleri açısından zengindir ve bunlar doğa-kültür etkileşimli ve yerel toplulukların benimseyeceği toplum temelli sürdürülebilir turizm stratejisi için elverişlidir. Turizm de çevreyi korumadan, kentsel kırsal gelişme sağlanmadan, kültürel mirası korumadan ve katılımcılığı sağlamadan bir sonuç ve katma değer elde etmek ne yazık ki mümkün değildir. Turizm de ilgili neler var? Neler bizimle ilişkili? Neler ekolojik faktörlerle ilişkili? Bir de sosyal sosyo-kültürel özellikler var tabii ki. Yani bunlar ne kadar birbirini tamamlarsa o kadar etkili ve yönetilebilir olacaktır. Dünyadaki gelişmeler, bize bölgede de bu ilişkiler listesini artırma şansı veriyor. Evet bu sembolik olarak bölge de kırsal turizm adına neler yapılabileceğini gösteriyor. İspir Pazaryolu ile birlikte kırsal turizm için önemli bir bölgedir ancak sektörel olarak turizmi tek başına İspir odaklı geliştirmek, yönetmek ve sürdürmek mümkün olmayacaktır. Yani biz

eğer Çoruh'u bir destinasyon olarak düşünürsek, destinasyonun merkezi Artvin, Bayburt, Erzurum ve Rize illerinden biri olabilir. Bu işin Çoruh vadisi destinasyonu biçiminde planlanıp ülkesel düzeyde sahiplenilip uygulanan stratejik vizyon projelerinden birisi olarak hayata geçirilmesi gerekir. O zaman beklenen amaç hâsıl olur. TURSAB ile bir ilişki kurulur, acentelerle ilişkilendirilirse bu süreç ülke kalkınma planları ve bölge planlarında hedeflendiği gibi birbirlerine eklenebilir.

Örneğin bisiklet turları, alabalık avlama, yaban hayatı gözlemleri yanında su sporları farklı şekillerde kullanma şansımız var. Çünkü şu anda baraj projeleri evet hocamız dile getirdi turizm için de bir araçtır. İspir bunu değerlendirebiliyor ama tek başına kamu destekli bir doğa festivali ile bu iş yürütülemiyor. Bunun bir bölgesel destinasyon yaklaşımıyla ele alınması gerekmektedir. Kültürle ve mutlaka yerel el sanatlarıyla ilişki kurmak, yöresel gastronomi ile Çoruh Vadisi ve İspir'in geçmişine bir yolculuk yapılabilir. Bisiklet konusu özellikle Çoruh için önemlidir. Bunu mutlaka dikkate almak lazım gelir. Doğada insanları buluşturmak ve gençlerin katılımı başta olmak üzere yerel halkın ve gençlerin katılımını sağlamak önem arz etmektedir. Dünyadaki en büyük sorun; turistler geliyorlar, gençler geliyorlar doğamızı kullanıyorlar ama bunlardan yerel halk kazanmıyor. Bizim görevimiz de yerelde yaşayan insanları tarımsal üretime yönlendirerek buradan para kazanmalarını sağlamak. Turizmi yöresel ürünlere dayandırarak ve dolayısıyla yöre halkının tarımsal üretimden ortaya çıkardığı ürünlerle kazandırarak yapabiliriz. Bir defa her şeyi planlıyoruz, kâğıt üstünde yazıyoruz, çok güzel stratejilerle görsellerle güzel kitaplar haline

getiriyoruz ancak yerel katılımçılık yerel sahiplenme yerel yönetimlerin kamu- nun sahiplenmesini yani sürdürülebilir- liği başaramıyoruz. Hiçbir planlama tek başına başarılı değildir ve hele turizmde yararlı da değildir, artıları vardır eksileri vardır. Buna göre hareket etmek ve çok- ta keskin olmamak gerekir. Burada des- tinasyon yönetiminde belli başlı temel İlkeleri ve stratejisi vardır. İspir eko-tur- izme uygun bir bölgedir. Ama tek ba- şına İspir turizm stratejisi gerçekleştirip yapamayız. Bunu DAP, DOKAP, KUDAKA, Erzurum Büyükşehir Belediyesi, Rize, Artvin ve hatta Gürcistan ile yapmak gerekir. Mesela, hemşehri turizm için önemlidir. Başkanımız dedi ki dışarıda 60.000 nüfusumuz var. Şu an İspir'deki nüfusumuz 15.000'e düştü. Biz bu nüfu- su geri nerden kazanacağız. Hemen mi gelecek, hayır önce kendi hemşehrile- rimizi kazanmamız lazım. Strateji önce bunun üzerine kurulacak. Önce yabancı- ya odaklanamayacağız. Hemşehrilerimi- zi getirirsek daha sonra diğer kesimler de gelecektir. Bir de turizmi sektörüyle ilgili altyapı, tanıtım, pazarlama, insan kaynakları, ürün geliştirme vb. bileşen- leri planlamayı başarmamız gerekiyor.

Kentlerimizi geliştirip, kırsal yaşamı des- tekleyip, çevremizi ve kültürel mirası ko- ruyunca turizm kendiliğinden olacaktır. İsviçre ve Avusturya bu işi böyle yapıyor. Sadece ismini dönüştürerek değil veya sadece ulaşım için tüneli yaparak olmu- yor. Bunu ne ile yapıyor bütün bir hafızayı sanki bir ressamın fırçasıyla boyanmış gibi işliyor, doğayı koruyor canlıları yaşatıyor ve orman su kaynaklarından da yararlanıyor. Barajlarımızdan nasıl yararlanırsınız? Onu da mutlaka biraz düşünelim derim. Yerel halkı mutlaka tanımamız gerekiyor. Turizm farkındalığı birdenbire gelişmiyor ve turizmci olunmuyor. Nasıl birden bire

tarımsal üretici olunmuyorsa, turizm de zaman isteyen kültür isteyen bir süreçtir. Hukuksal olarak yerelin (köylünün) kendi öz varlığı olan doğanın başkasına sömür- tülmemesi lazımdır. Bu çok önemli yerel düşünceyi nasıl destekleyeceğiz? Burada en önemli unsur turizmi geliştirmek isti- yorsanız tarımı güçlendirin. Başka hiçbir şey yapmayın. Sonra diğerleri mutlaka gelecektir. Tarımsal üretim olmadan gast- ronomi olmadan kırsal turizmi geliştire- meyiz. Kültürel miraslarımızı, gelenek- sel evlerimizi, örneğin Sırakonaklar gibi, bunları korumalıyız. Diğer bir husus da çevresel konulardır. Bunun içerisine bir- çok konu yer alıyor. Gürültü, atık su, katı atık ki bunlar turizmin sürdürülebilirliği için önemlidir. Sayılanlar gibi Birleşmiş Milletler tarafından sürdürülebilir tur- izm için belirlenen gibi oluşturulmuş 70 kadar kriter var ve hepsinin sağlanması da beklenmemelidir. Bölgemize yapılan turistik girişler aslında birer hobi faaliye- tinden ibarettir. Mesela bu sene ilçeden kaç tane bisikletli turist geçti? Bu konu- da elde edilen bilgi var mı? Bunların da hesabının yapılması gerekir. Doğal ve kül- türel kaynakların envanteri kadar yöreye yapılan turistik amaçlı seyahatlerin kayıt altında olması da son derece önemlidir.

İspir'i zaten biliyoruz. Burada nüfusun azaldığı söyleniyor. Kentleşme başka yer- lerde artarken tarım desteklenirse kırsal turizm ve hemşehri turizmi bu bölgenin için bir çıkış noktası olabilir. Lobiniz çok güçlüdür ve büyükşehir belediyesi her zaman yanınızda olacaktır. Bu güçlü yan- ları kullanmak ve projelerde yer vermek, birlikte yapmak başarılı olmak şarttır. Er- zurum'daki kentleşme ve çevre sorunla- rının varlığı insanları Çoruh vadisine doğ- ru sürüklüyor. Bu da bir fırsat olarak gö- rülebilir. Onuncu kalkınma planı 2019'da on birinci kalkınma planına dönüşecektir.

Bölgesel stratejilerin öngördüğü turizm stratejisi bu bölge için de pek çok turistik nişe ve uygulamaya işaret ediyor. Bu plan ve stratejilerde her şey yazılı, ancak biraz icraat gerekiyor. Tarımsal üretim giderek azalıyor bu çok zayıf yönü güçlendirmek gerekir. Kırsal nüfusun daha çok azaldığını söyleyebiliriz. Yöre halkı aslında sağlık ve eğitim başta olmak üzere kırsaldan kentlere doğru daha konforlu bir yaşam için hareket ediyor. Turizmdeki en büyük sıkıntılar sıkıntılardan birisi mevsimsel olmasıdır. Bölge insanından belki de hem çiftçilik yapması ve hem de evini pansiyona dönüştürerek turizm alanına geçiş yapması ve ikisini bir arada yürütmesi beklenmelidir. Yani çok büyük fikirlerden uygulanabilecek örnek projelere ihtiyaç bulunuyor Programın gerçekleşmesinde emeği geçen tüm paydaşlara teşekkür ederim.

Kalkınma Sosyolojisi:
Prof. Dr. MEVLÜT ÖZBEN

Herkese merhaba. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesiyim.

Kalkınma meselesi; sanayi devriminden bu yana pek çok ülkeyi, toplumu ilgilendiren bir konu aslında. Kalkınma denildiğinde bu ülkenin vatandaşı ve sosyolog olarak çok olumlu şeyler hatırlamıyorum, çok iyimserde değişim doğrusu. Çünkü özellikle bizim gibi toplumlar açısından düşündüğümüzde, kalkınma meselesi sonu hep hüsrarla biten bir hikâyedir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan bu yana, kalkınma ile Batı'nın yönlendirdiği ve çizdiği istikamet üzere yürütülmüş projeler var. Bugün gelinen nokta bu projelerden beklentilerimizle doğru orantılı değildir. Evet, Afrika ülkesi değiliz, tüm göstergeleriyle gelişmiş bir ülke değiliz. Milli gelir açısından düşünüldüğünde, olumsuzluğu yaratan şeylerden bir tanesi de şu; batılı görüş açıları, dayatmalar, projeler, hatta modellenmeler bakımından düşündüğümüzde kalkınma, bize dışardan, nasıl güçlü olacağımızı, nasıl karnımızı doyuracağımızı vb.lerini bir bakıma göstermektedir. Sonu kalkınmayla değil de, her seferinde yeni bir bağımlılıkla bittiğinden, bir sosyolog olarak, zihnimde kalkınma meselesine olumlu yanıt yok.

Ama bu tabii ki bir bakış açısı ve bir taraftan da dünya değişiyor. Kalkınmak için nelere ihtiyacımız var; mikro ölçekte yerel ölçekte nelere ihtiyaç duyuyoruz? Bir kere, merkezi bir devlete ihtiyacımız var; güçlü bir devlete ihtiyacımız var. Bu konu, bizim coğrafyamızda, tarihimizde hiç sorun yaşamadığımız konulardan bir tanesi. Şurası açık ki, merkezi, güçlü bir devlet olmaksızın ister mikro ister makro düzeyde gelişmek, büyümek, kısacası ayağa kalkmak çok kolay olmuyor. Bu yüzden kalkınma ya da daha doğru bir deyimle, gelişmek, büyümek için niye devlet diyorum; çünkü devlet

olmaksızın hiçbir şey yapamazsınız. Gelişmiş dünyanın bunu nasıl başardığının iyi analiz edilmesi gerekiyor.

Bir kere, yeniliklerden korkmamak ve açık olmak gerekiyor. Almanya'da 1705'de meraklı bir matematik profesörü, buhar gücüne dayalı bir buhar kazanı inşa ediyor. Çok erken bir tarihten bahsediyoruz. Daha sonra bunu yerleştirdiği vapur tarzı deniz taşıtını Almanya'da iki nehir arasında yerleştiriliyor. Tabii, hayal ettiği şey, bunu nehirler arası taşımacılıkta kullanmak ve yetkili yerlere yazıyor. Tabii olumsuz cevap alıyor, yani o bölgede eski ve ilkel yollarla devam eden bir taşımacılık süreci işliyor. Fakat profesör o kadar çok kafasına koymuş ki, gerçekleştirmek istiyor. Sonuç olarak parçalıyorlar gemisini. Şimdi hep Batı'yı örnek veriyoruz ya, Batı'da böylesi durumları da yaşadı! Aslında bu türden deneyimleri bütün dünya yaşadı. Ancak burada stratejik nokta şu; yaratıcı yıkımlara hazır olmak gerekir. Bu kalkınma, gelişme, büyüme için de geçerlidir. Bu noktada genç nüfus oldukça önemli; endüstri 4.0 çağında teknolojiye, dijital dönüşüme ayak uyduracak nitelikli insan gücüne çokça ihtiyaç var. Teknolojik yatırımlarla, bir bakıma, geleceğe yatırım yapıyorsunuz. Tabii, bunu başarabilmek için, bu dönüşüme ayak uyduracak, hatta dönüşümü bizzat yönlendirecek güçlü bir eğitim sistemine büyük ihtiyaç olacak.

Biraz kafa yordüğümüzde neler yapabiliriz diye; elektrik üretimi yanında, su konusundan bahsedildi burada. Su ürünleri üzerinden yürüdüğümüzde, üretimi ilgili pazarla nasıl ve nerede oluşturacağız. Bu çok önemli! O kadar da kolay değil. Biraz gerçekçi olmak gerekir. Üzerinde durduğumuz bir diğer

konu da sözünü ettiğimiz, yaşam tarzını nasıl satabilirsin meselesi. Nedir bu yaşam tarzı? Kentleşme süreçleriyle birlikte, uzun süredir yürüyen, ancak artık tıkanma noktasına gelen, katıksız şehirli yaşam tarzı, deyim yerindeyse, ölmek üzeredir. İleri düzeyde dolan kent, bir takım olumsuzlukların da barındığı bir yer haline geldi. Ve bu nedenle, bugünün insanı olarak bizler daha iyi bir yaşam istiyoruz. Daha sağlıklı, huzurlu, stresten uzak ve en önemlisi de doğayla barışık bir yaşam kurmak istiyoruz. Tam da bu noktada, söz konusu arzularımızı kırsal bölgelerde bulabiliyoruz. Buralarda daha sağlıklı, daha organik, az stresli bir yaşam ve tüm bunların daha iyi hissettirdiği bir doğal yaşam öne çıkıyor.

Şimdi aslında şöyle bir şey gelişmeye başladı. Bu bir anlamda geri dönüş. Onlarca yıl önce kentlere göç etmiş, oralarda yaşam kurmuş, tutunmuş kitleler, bir alternatif olarak "dönmeyi" de düşünüyorlar. Ve yakın gelecekte, bunların bir kısmı gelecekler, merak etmeyiniz. Yani biz şimdi onların gelmesi için çok olumlu düşünüyoruz, çok teşvik veriyoruz. Ancak, benim okumama göre sonuçları sosyo-kültürel uyumsuzluklar bakımından iyi olmayacaktır. Evet, kırsala dönüş denilen bir olgu var. Amerika Birleşik Devletleri'nde 90'larda başlamış bir süreç bu... Biz de yeni yeni ete kemiğe bürünüyor. Hemşehrilerimiz geldiğinde ne olacaktır. Her şey daha iyi olacak aslında...

Bir sosyolog olarak baktığımda, modern deneyim, işgücü ve enerji gelenekle birleştiğinde, bu yeni fırsatlar doğuracak. İyimser olmaya devam edelim; olumsuz şeyler yaşayabiliriz ama muhakkak iyi şeyler de olacak. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Yaşar Nuri Şahin Sayın Mevlüt Özbey'e biz de teşekkür ediyoruz. Çok teşekkürler sağolun varolun. Efendim vaktimiz kıymetli. Soru ve cevaplar öncesi için son konuşmacımız Sayın Mürsel MERAL Panelin son konuşmacısı olacak. Bir de 20 dakika kadar soru cevap şeklinde bir kısım olacak. Buyurun Mürsel Bey.

İş Hayatı: MÜRSEL MERAL
İşadamı, ERSİAD Başkanı

Sevgili Gençler,

Değerli Hazirun,

Bilindiği gibi Türkiye'nin hemen hemen her ilinde Sanayici İş Adamları Dernekleri bulunmaktadır.

Bu sivil toplum örgütlerinin amacı bulunduğu ilin sanayi ve ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamaktır. Bu dernekler hem kendi aralarında hem de ilgili kurum ve kuruluşlar ile hükümet ve siyaset ile sıkı ilişkiler kurmak zorundadır.

Bu dernekler aynı zamanda kendi bölgesindeki mahalli ve mülki idariler ile diğer sivil toplum örgütleri ile sıkı bir iş birliği içinde olmaları gerekmektedir.

Türkiye'deki SİAD'ların (Sanayici İş Adamları Derneği) yılın belli aylarında üyelerinin sorunlarını konuşabileceği, tartışabileceği çözüm üretebileceği belli illerde toplantı yaparlar.

Bu bağlamda; biz de ESİAD (Erzurumlu İş Adamları Derneği) olarak Haziran 2003'te 57 SİAD'ı Erzurum'a davet ederek sürdürülebilir kalkınma ile gelişmiş il ve bölgelerin kalkınmasında ihtiyaç duyulabilecek enerji, arsa temini ve hükümetin verebileceği diğer teşvikler üzerinde çalışmalar yaptık.

Biz dernek olarak Erzurum'da ki yapılması gereken işleri 4 ana başlıkta topladık;

- Yenilenebilir Enerji Santralleri HES, GES, RES,
- Ekolojik Tarım
- Kış Turizmi
- Hayvancılık

Burada alınan kararları ilgili sivil toplum kuruluşlarına, hükümete, siyasi erklerle bildirdik.

Mevcut hükümet, duyarlılık gösterip Erzurum Kongresinin tarihi olan 23 Temmuz'da bakanlar kurulunu Erzurum'da toplayarak milli geliri 1500 doların altında olan bölgelere teşvik uygulamasıyla ilgili yasanın çıkması konusunda kararlar aldı. Bu sayede Türkiye'de ihmal edilmiş enerji yatırımlarının önü açılmış oldu. Biz de şirket olarak; bölgede iki adet Hidroelektrik Santrali (HES) 2 adet Güneş Enerji Santrali (GES) yaparak devreye aldık. Bu yatırımları başarı ile tamamladık. Ancak art arda gelen kuraklıklar, dövizin TL karşısındaki aşırı yükselmesi ekonomide yaşanan ciddi sıkıntılar yüksek faizler bizleri çok meşgul etti ve yordu. 10 yıldan fazla bu sorunlar ile mücadele etmek zorunda kaldık ama yılmadık, usanmadık sonunda başardık.

Sizlere, özellikle geleceğimiz olan gençlere hitap etmek isterim;

Birinci Dünya Savaşında cephede ve savaş sonrasında hastalık gibi sebeplerden dolayı ölen insan sayımız 700 bin ile 1 milyon arasındadır. Kurtuluş Savaşında kayıpları tam olarak bilmiyoruz. İlk sayımlardaki şehadete eren insan sayımız 13 milyondur. Atalarımız bu mücadeleyi verirken ekonomimiz çok güçlü olsaydı, ülkemiz çok güçlü olsaydı düşmanlar asla böyle bir şeye kalkışamazdı.

Hepinizi Çanakkale Savaşının yaşandığı yeri ziyaret etmenizi ve o ruhu orada o anda yaşamınızı, umut ve inancın neler yapabileceğini görmeyi çok arzu ederim.

Şunu demek istiyorum; eğer çok isterseniz ve çok çalışırsanız başarılı olmamanız mümkün değil.

Dünya üzerinde bununla ilgili sizlerin de tanıdığı bildiği gibi çok önemli insanlar var. Onların hayatlarını okuyup inceleyiniz. Bir büyüğünüz olarak bir işe başlarken o işle ilgili çok iyi araştırmanız gereken ve mutlaka fizibilite yapmanız gereken iki konu var;

Birincisi ne yapmalı? İkincisi nasıl yapmalı?

Hayal kurun, hayallerinizi gerçekleştirmek için gayret sarf edin göreceksiniz başarı kaçınılmaz olacaktır.

Yüce Atatürk'ün gençliğe hitabesinde siz gençlerimize dediği gibi;

“MUHTAÇ OLDUDUĞUN KUDRET DAMARLARINDAKİ ASİL KANDA MEVCUTTUR”.

İspir'in insanı zekidir, dürüsttür, çalışkandır ve vatanseverdir. Bu bir hamaset değildir.

Kısaca; size önerilerim çok okuyun, çok çalışın, spor yapın her hangi bir sanat dalıyla ilgilenin ve çokça seyahat edin. Tecrübeli büyükleri dinleyin çünkü onlardan öğrenecek çok şeyinizin olduğunu göreceksiniz.

Bu arada mahalli ve mülki idareciler hatta siyasetçiler gençleri dinlemeli onları anlamalı ve onlara yatırım yapmalıdır.

Buralı olduğum ve siz değerli hemşerilerime hitap ettiğim için çok mutlu olduğumu belirtmek isterim.

İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği standında çalıştay katılımcılarıyla

Çalıştaya çok değerli katkılar veren İspir Hamza Polat MYO personeli ile hatıra fotoğrafı

Çalıştaydan toplu resimler

ÇALIŞTAY OTURUMLARI

Prof. Dr. Fahri YAVUZ
Moderatör

Bu oturumda şöyle bir yol izleyeceğiz. Ele alacağımız konu başlıklarımız var. Onları tek tek ele alarak fikirler üretmeye çalışacağız. Raportör arkadaşlar da bu fikirleri rapor edecekler.

Bu sabahki bilgilendirme panelinin yapılaş amacı, yörenin kalkınmasına yönelik güncel bilgileri uzmanlarından öğrenmek idi.

Yöremizin kalkınması için bu bilgilerden de yararlanarak hangi fikirlerin ve eylemlerin ortaya konması gerektiğinin belirlenmesi gerekiyor. Bugünkü çalıştay oturumunda konu odaklı çalışmayı esas alacağız.

Yöremizde ne çok büyük tarımsal kaynaklara dayalı ticari tarım, ne de sanayi söz konusudur. Bu nedenle hayal peşinde koşmak değil, potansiyeli bilip ayakları yere basan çözümler üretmek gerekir.

Toplum ve fertleri olarak hep büyük işlerin peşinde oluruz. Hâlbuki büyük başarılar küçük işlerin yapılması ile ortaya çıkar. Yani büyük başarılar küçük başarıların birikmesiyle oluşur. Bu nedenle çalıştaya da bu çerçeveden bakıp düşünmemiz ve fikirler üretmemiz gerekiyor.

İşletme büyüklüğünüzü potansiyelinizin büyüklüğü belirler. İspir ve Pazaryolu'nda işletmelerin tarımsal kaynak potansiyellerinin az olması uygun işletme büyüklüğünde olmalarını engellemez. Var olan kaynaklarını en etkin bir şekilde kullanarak ekonomik büyüklükte işletme olabilirler.

Bu çerçeveden hareketle çalıştay oturumunda aklımızın bir kenarında tutmamızın yararlı olacağı bir öngörümüz var. Bu öngörü, yöresel kalkınmanın sağlanabilmesi için küçük arazilerimizin, doğal güzelliklerimizin, kültürel varlıklarımızın ve yöresel ürünlerimizin birlikte sinerji oluşturacağı yöresel ürünlere dayalı kırsal turizm modelinin bu yörenin kalkınma reçetesi olacaktır. Bu bağlamda sahip olunan potansiyeller tek tek ele alınarak hangi proje fikirlerinin üretilebileceği tartışılacaktır.

ULAŞIM

Fahri Yavuz: Son yıllarda ulaşım ve enerji alanında yöremizde önemli yatırımlar olmuştur. Bunların bu yöreye ve yörenin kalkınmasına etkileri ne şekilde olacaktır? Bu etkiler olumlu yönde nasıl geliştirilebilir? Varsa olumsuz etkileri nasıl bertaraf edilebilir? Bunların da tartışılması ve konuşulması gerekmektedir.

Panelde Emine Hanım ulaşım ile ilgili gerekli bilgileri ve gelişmeleri verdi. Yöremizde hala Ovit, Kırık ve Dallıkavak tünelleri gibi ulaşım yatırımları tamamlanması için devam etmektedir. Bu tünellerin bitirilmesi ulaşım açısından büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Ancak ulaşım ve enerji yatırımlarının yöre halkı tarafından dile getirilen olumsuzluklarının olduğu da iddia edilmektedir. Örneğin; HES yatırımlarından dolayı Aşağı ve Yukarı Özbağ mahallelerinin sulama suları kirlenmekte ve çiftçilerin bundan zarar gördüğü iddia edilmektedir.

Bu ve benzeri olumlu ve olumsuz etkilere yönelik fikirlerin siz katılımcılar tarafından dile getirilmesini istiyorum. Ulaşım ile ilgili neler yapılması gerekmektedir?

Katılımcı: Sırakonaklarda bir düğüne gittik. Çoruh'un hem sağında hem solunda bir yol vardır. Acaba bu yollar tek bir yola dönüştürülüp tek bir köprü ile bağlantı kurulamaz mı? Her ikisine de yatırım yapmaktansa bir yoldan daha iyi istifade ederek tek bir köprüyle bağlantı olabilir mi?

Osman Çakır: Orada iki yerleşim yeri var. Hem Karakale hem de Sırakonaklar. İkisinin de özel yolu var.

Fahri Yavuz: Bu yatırımlar hâlihazırda yapılmışken öneri doğrultusunda bir şey yapılabilir mi?

Osman Çakır: Çok zor. Ancak bağlantı kurulabilirse ki oda 5 km ciddi bir çalışma gerektirir ve 15 milyar gibi bir maliyete dayanır. Mahallelerin birbiri ile bağlantıları için çalışıyoruz. Şirket söz vermesine rağmen yapmadı. Büyükşehirimizin bütçesi de buna çok müsait değildir.

Muhammet Yıldırım: İspir'in çevre il ve ilçelerle olan bağlantı yollarında önemli bir gelişme sağlandı. Ancak İspir'in turizmle alakalı olarak düşündüğümüz kanyon isminde alanları var mıdır? Önce o alanların belirlenip o alanların turizme açılması için yollar nasıl yapılabilir?

Prof. Dr. Muhammet Yıldırım

O tür kanyonların yol bağlantıları nedir? Yol durumunun da tespitinin yapılması gerekir. Mesela köye kadar yol yapılmıştır. Ama yukarı kanyon diyebileceğimiz turizme açık olabilecek yerlerimiz var. Bu yol durumlarının belirlenip yerel yönetimler mi yoksa merkezi hükümet desteği ile mi yapılabilir? Örneğin; bazı illerde turizm rehberleri eşliğinde kanyonlar geziliyor. Burada ki bu tür yerlere yöresel ürünlerin pazarlandığı dükkânlar ve alışveriş noktaları yapılabilir. Eğer bu tür alanlar varsa oralandaki yolların durumu öğrenilebilir. Bu konu da gündeme alınabilir. Örneğin Kastamonu'da bu tür yerler var. Hatta bu bahsedilen yollar araba yollarının ötesinde ahşap malzeme destekli patika yürüme yolları şeklinde olabilir. İspir'de de bu tür kanyonlar var. Ulaşım anlamında ne yapılabilir?

Mutlu Kundakçı: Örneğin, Yedigöller'e yollar yeterince kullanışlı olmadığından ve dolayısıyla gidış çok zor olduğundan ötürü ziyaretçiler gitmekten vazgeçebiliyor.

Emine Çoruh: Ulaşım açısından yörenin güzelliklerini düşünüyorsak bize bir ha-

rita lazım. Harita üzerinde birincil yol, stabilize yol, köy yolu gibi belirtilebilir. Gelecek kişi o yoldan nasıl gidebileceğini bilebilecek şekilde İspir'le ilgili detaylı bir turizm yol haritası çalışması yapılabilirse iyi olur.

Katılımcı: Erzurum'da böyle bir çalışma var mı? Kültür bakanlığında var ama bu şekilde detaylı yok.

Katılımcı: Her turistik değer taşıyan objenin, mekânın, alanın yanına yol götürmeli miyiz? Bu önemli bir tartışma konusudur. Belki bir ulaşım haritası olabilir. Ancak il düzeyinde sadece kalkınma ajansı destekli turizm il müdürlüğü tarafından yapılmış turizm rehberleri var. Buralarda da çok detaylı yani bütün turistik değerlere nasıl ulaşılacağına dair bilgiler bulunmuyor. Ana destinasyonlara ulaşım var, ilçe uzaklıkları var, turistik değerlerin isimleri var. İstenen düzeyde detaylı harita çalışmasını İspir ve Pazar-yolu için belediyeler üstlenebilir. Turizm il müdürlüğünün burada bir bürosu yok sanırım. Bunun dışında yürüyüş yayan, atla ve bisikletle de olabilir. Bizlerin her yere motorlu taşıtla gitme sevdasını sonlandırmamız lazım. Alternatif ulaşma yöntemlerini de alternatifler içinde bulundurmamız lazım.

Ayrıca yılda kaç kişinin bu tür yerleri ziyaret ettiği belirlenmelidir. Genelde örneğin Hınıs Kanyonu gibi bu tür yerle-

re orada yaşayanlar gitmektedir. Bu nedenle de uzun vadede düşünüldüğünde bunların bir optimizasyonunun yapılması gerekir. Düşünüldüğü gibi her yere yol götürmemiz sağlıklı değildir.

Fahri Yavuz: Bir örnek vereyim. Arhavi'de Mançura Şelalesi var. Şelaleye araba yolu yok. Yarım saat yürüyorsunuz. Ama yürüdüğünüze değişiyor. Dolayısıyla meseleye böyle de bakmamız lazım.

Emine Çoruh: Her yere yol gitmesine denmesine katılıyorum. Çevrenin doğasını korumamız lazım. Ama inşaat-yapı gelişmenin temel taşıdır. Karadeniz'de yeşil yol projesi gündemdedir. Bunun İsveçre ve İsveç'te çok güzel örnekleri var. Türkiye'de amaç doğru ancak araç yanlış. Yolumuzu doğaya en az zarar verecek şekilde nasıl geçirebiliriz anlayışında yaparsak hem oraya yol gitmiş olur hem de doğaya zarar vermemiş oluruz. Ama biz bir yol yaparken yaklaşık 50 metre kamulaştırma yapıyoruz. Ortaya çıkan sonuç da çok büyük oluyor.

Metin Yazar: Bizim köylerimiz dere grupları içerisinde yer alıyor. Ana akslardan bir dereye yukarıya doğru gidiyoruz diğer dereye gitmek için tekrar ana yola geri dönüyoruz. Köy grupları arasında bağlantı yolları yapılması düşünülüyor mu?

Emre Harorlu: Stabilize veya asfalt yol olması bu yollardan gidecek araçların

yerel halka hiçbir bir şekilde katkısı olmayacaktır. Örneğin; herhangi bir yayla ya gidilecekse belirli bir ana destinasyon belirlenir. Yol üzerinde at veya bisiklet sağlayacak, ihtiyaç giderecek ve oradaki yerel halkın kalkınmasına katkı sağlayacak tarzda yerel küçük işletmeler kurarak hem insanların cazibesi bu yönde arttırılmış olur hem de doğaya çok zarar verilmemiş olur.

Ertem Usta: Hocam bunun bir örneği var. Hodiçor'a/Sırakonaklar'a turistler geliyor. Bir harita da yapılmış. Orada at kiralanıyorlar ve geziyorlar. Oradaki küçük motellerde de kalıyorlar. Ancak bu yapılanmanın daha çok geliştirilmesi gerekiyor.

Katılımcı: Yedigöller çift ulaşımli bir turistik yer. Ama Karadeniz'den Ovit üzerinden gelinip Mor Yayla tarafından Yedigöller'e gitmekten ziyade İspir ilçe merkezi görülüp buradan Akpirik ve Cenker üzerinden gidilmesi daha uygun olur. Ayrıyeten ziyaretçilerin kendi araçlarıyla gitmesine gerek yok. Bu köylerde işletme kurdurulup köy halkı tarafından işletilmesi sağlanmalıdır. Köy halkı uygun safari araçlarıyla ücret karşılığında tur hizmeti vermelidir.

Fahri Yavuz: Mesela Rize'de yaylalara kendi aracınız ile çıkmıyorsunuz. Yayla yolları için o yöredeki işletmeler tarafından sağlanan uygun araçlarla çıkıyorsunuz. Yayla yolları çok büyütülmüyor. Hatta zaman zaman araçlar birbirine ileri geri gidebiliyor. Zaten kendi aracınızla çıkmayı göze alamazsınız. Evet, çok değerli katılımcılar çok detaya girmeden ana fikirleri belirlememiz lazım. Detaylar, yapılacak projeler içerisinde bir şekilde yer alır.

Rıza Avcı, Çamlıkaya Dernek Başkanı: Biz öteden beri yayla şenliği olarak Plakas Yaylası önünde bir şenlik düzenle-

mekteyiz. Bu şenliği iki senedir tekrar ele aldığımız, kaymakam ve belediye başkanımızın bilgisi dâhilindedir. Şimdi Başyurt Mahallesinden 8 km'lik bir stabilize yolu büyükşehirimiz iyileştirdi. Bölgeden 4x4 araçlar çıkamıyordu. Şimdi her tür araç oraya çıkabiliyor. Bu sene yayla şenliğimizi yapamadık. Çamlıkayalı bir hemşehrimizin vefatı nedeniyle müzik grubumuzu iptal ettik. Biz 250 araç beklerden 35 araç gelip çıktı. Araba sayısı az olsa da her türlü araba gelebiliyor. Şimdi yayladan itibaren 8 km yol daha gidersek Çamlıhemşin'e ulaşmış olacağız. Kuzey tarafından yaylalara da yol gelmiş vaziyettedir. Oradan bir bağlantı kurulursa vadiye büyük fayda sağlayacağına inanıyorum. Zaten Erzurum Büyükşehir Belediyesi, Başyurt'a kadar asfalt yaptı. Ondan sonraki yollar stabilize olup 2500 metreye kadar çıkmıştır. Eğer kalan 8 km daha yapılırsa zirveye çıkmış oluyoruz. Kaçkarlara ulaşan üç tane önemli vadi vardır. Sırakonaklar, Çamlıkaya ve Aksu vadilerinde üç çayımız vardır. Bu suların üçü de birbirine benzerler ve Çamlıhemşin'in komşusudurlar. Bu üç vadinin bulunduğu yerlerden Çamlıhemşin'e yeşil bir yol açılırsa faydalı olacağına ben inanıyorum. Örneğin orada dernek olarak 5 kabinli bir tuvalet yaptık. Konaklama olarak da bir şeyler yapılabilir.

Fahrettin Bey: Buna ben de bir ilave yapacağım. Bu yeşil yolun şöyle bir artışı da vardır. Tepeden aşmanın, Çamlıkaya'dan Çamlıhemşin'e gittiğiniz zaman ayrı bir iklim, geri geldiğiniz zaman ayrı bir iklim yaşanır. Dolayısıyla ikisini birden insanın tecrübe edebilmesi için bu çok büyük bir fırsattır.

Necati Çoruh: Yeni bir yol yapıldığı zaman, bunun artıları kadar eksileri de

vardır. Yeni yollar gibi barajlar da İspir’de yapılmaya başlayınca yaban hayvanlarını da kızdırmış oluyoruz. Yuvalarını bozmuş oluyoruz. İki vatandaşımız bu yaban hayvanları tarafından öldürülmüştür. Biri Ömer Hoca, birisi de Pazaryolu’nun imamıdır. Onun için güzel bir haritalama yapmak neticesinde doğayı bozmadan canlıları ne şekilde korumamız gerektiğini de düşünmek mecburiyetindeyiz. Çünkü bu yol bittiği zaman arkasından turistler gelecektir. İnsanlar doğayı seyretmeye, canlıları görmeye ve doğayı fotoğraflamaya gelecektirler. O nedenle güzel bir entegre proje yapılarak doğaya zarar vermeyen yolların yapılması bence daha uygun olacaktır.

Katılımcı: Burada talepler şu yönde ortaya çıkmıştır. Birincisi, vatandaşın turizmle ilgilenmeden kendi ulaşımı kırsal alan içerisinde nasıl çözülecek? İkincisi, turizmle ilgili planlanacaklar. Ulaşım ile ilgili konular değerlendirilirken bu iki nazardan bakmak gerekecektir.

Osman Çakır: Bu bahsedilen yollar 6063 sayılı yasayla Büyükşehir Belediyesinin uhdesindedir. Ama turizm yolları konuşulduğu zaman Yedigöller’e zaten yolumuz var. Bir kısmı stabilize, bir kısmı asfalt. Ardıçlı Köyüne ve Gorga’ya yolumuz vardır. Burada sadece Elmalı Mağarası için 2 km kadar bir yolumuzun yapılması gerekmektedir. Onun da çalışması ve müracaatı yapılmıştır. Yayla yollarından bahsedildi. Takdir edersiniz ki 90 yılda yapılmayan 5 günde yapılamaz. Bunların hepsinin birden yapılması mümkün değildir. Ara yolların bağlanması İspir’de 700 km yol anlamına gelmektedir. Bir de asfalttan bahsedeyim. Büyükşehir yasası yürürlüğe girdikten sonra % 60’ün üzerinde İspir köy yolları asfalt oldu. Geri

kalan bir kısmının ihalesi de yapıldı. Çalışmalar devam etmektedir.

Emine Çoruh: Belediye Başkanımızın dediği yol; bir kısmı asfalt bir kısmı stabilize yol güvenli ulaşım açısından tehlikelidir. Yollarda bütünlük sağlanması gerekir.

Murat Arslan: Turistik destinasyonları ele aldığımızda o yerlerden ne beklediğimiz çok önemlidir. Mesela, Yedigöller’de paraya dönüşecek bir cazibe merkezi düşünüyorsak kesinlikle oraya bir yolun gitmesi lazımdır. Mesela, Niagara Şelalesine giderken yol şelaleye kadar gidiyor. Sonra da şelaleye giden tahta yollar, patikalar var. Böylece devamını getiriyorsunuz. Dolayısıyla gelecek vaat eden bir destinasyon var ise ana merkeze kadar bu yolu götürmekten başka çare yoktur.

Hanifi Aksu, Aksu Vadisi Dernek Başkanı: Yedigöller’e tam yol gitmesi sakıncalıdır. Neden mi? Şu anda gidin araştırın, ziyaret edenlerin sobası, odunu, çadırı, çöpü bütünü o göllerde. Yol dibine kadar gittiği zaman orası bir çöplük olacaktır.

Katılımcı: Hocam şimdi tünellerin büyük bir kısmı yapıldı ve yapılıyor. Fakat bunlar yapılırken İspir şartlarının ve diğer yaşam alanlarının gözetilmediği fikrindeyim. Düşünün ki; yol transit geçtiği zaman burada Kirazlı, Bademli, Maden Köprü, Pazaryolu, Kırık’ın yaşam alanı tamamen olumsuz yönde etkileyecektir. Buna bir alternatif geliştirilmesi lazım. Çünkü tarım üretiminin büyük bir kısmı bu saydığım yörelerde gerçekleşmektedir.

Fahri Yavuz: Konuyu toparlıyorum. Muhammet Bey’in açtığı konu şekillendi. Başkanımızın söylediği yerler dışında,

mesela Muhammet Bey kanyonlar diyor. Dolayısıyla yapılacak proje fikri, mevcut olanlar ve bilinip yaygın olarak kullanılmayan alanların tespit edilmesi, buraya giden yollar ile ilgili bir projelerin yapılmasıdır.

Muhammet Yıldırım: O yerlerle ilgili pilot uygulama da yapılabilir.

Fahri Yavuz: Bu proje fikrimizin karşılığı turizm destinasyonu yollarıdır. Bu proje fikrinin muhatabı kim olabilir? Turizm il müdürlüğü olabilir. Karayolları genel müdürlüğü olabilir. Büyükşehir belediyesi olabilir. Yerel belediyeler olabilir. Süreye 2 yıl diyelim. Projelendirme ve pilot uygulama dâhil.

Kaymakam Faruk Erdem: Projelendirme mi 2 yıl?

Fahri Yavuz: Projelendirme ve pilot uygulama 2 yıl sürecek.

Faruk Erdem: Bunun takibini kim yapacak? Ne aşamada diye kim takip edecek? Bunu yazıp da basacağımız çalıştay raporunun sayfalarında kalırsa bir anlamı yok. İki yılda olmayacaksa ilgili kurum söylesin ki bari ona göre yeni bir yol haritası çizilsin.

Ali Yazar, İspir Kalkındırma Derneği Başkanı: Bu projelerin takibi bugüne kadar bu ilçede seçilmişlerle atanmışların ikisinin yan yana gelmesi, sivil toplum örgütlerinin diğer yandan desteği ile yapıldı. İki gündür çalıştayı takip ediyorum. Eğer biz burada bu toplantının sonucunda ortaya çıkacak proje fikirleri buradaki atanmışlar, seçilmişler, dernekler, yüksekokul yan yana gelirse daha rahat yürür. Fahri hocam bu birlikteliğin amacı da zaten budur. Burada bir de süreden bahsedildi. Buradaki sürenin proje aşaması kısa olabilir ancak pilot uygulama iki yıl da sürebilir. Bū-

yükşehir Belediye Başkanı seçilen pilot bölge için diyecek ki; şuraya şu yapılsın. Aksine uzun bir süreç olarak karşımıza çıkar.

Fahri Yavuz: Burada şöyle bir durum var. Burada konuştuğumuz proje fikirlerini yazacağız, hemen hayata geçireceğiz veya şunlar yapılacak, takip edelim, bitirelim. Çalıştayın amacı bu değil arkadaşlar. Tabi ki bunlarla ilgili netlikler olması lazım. Burada konuşulan proje fikrini kâğıda dökeceğiz. Bunun muhatabları kim? Süresi şu olabilir, bu olabilir. İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği olarak benim elimde bu doküman mevcut olur. Yarın öbür gün fırsat olduğunda bunu bir milletvekiline, siyasiye veya yöresel yöneticiye “Bakın biz böyle bir çalıştay yaptık. Böyle bir proje fikri oluştu. Bununla ilgili ne yapılabilir?” Ortada çalışılmış bir proje fikri olacak. Çünkü bu proje fikri konsensüsle oluştu. Bunun raporu hepimizin elinde var olacak. Herkes bu fikirlerin takibini yapabilir.

Osman Çakır: Siz öncelikleri belirleyin, yol haritasını çıkarın. Önümüzde yerel seçimler var. Bu çok güzel şekilde dillendirilir.

Fahri Yavuz: Şimdi gündemimizde yerel ulaşım ile ilgili İspir-Erzurum yolunda tüneller var. Yollar yapılıyor. Bunun hızlandırılması anlamında bir şey yapılabilir mi? Ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar ile ilgili ne yapılabilir?

Bülent Salduz, Katılımcı: Hocam, bizim Rize’den İspir vadisine ve Erzurum’a kadar uzanacak bir ana hattımız tünellerle daha kaliteli bir şekilde kurulacak inşallah. Bu ana hat tamamlandığında bizim çiftçilerimizin, üreticilerimizin faydalanabilecekleri standlar yapılabilir. Bu

tip satış yerlerinin kurulabileceği alanların hazineden alınıp şimdiden hazır edilmesi gerekebilir.

Fahri Yavuz: Yol güzergâhında yöresel ürünlerini pazarlama anlamında stantların olması doğru mudur? Yoksa bunun bir takım destinasyon merkezlerine, yöresel ürünlerin üretildiği ve ürünlerin sunumunun yapıldığı yerlere yönlendirilmesi daha mı doğru olur? Bu konuyu da konuşalım.

Emine Çoruh: Sürücünün önceden görüp güvenle durabileceği yerlerin belirlenmesi lazım gelir.

Fahri Yavuz: Hem proje olarak hem eylem olarak fikir şudur. Bu yollar tamamlandığında güzergâhta trafik artacaktır. Dolayısıyla bu artan trafikte yöresel ürünlerimizin pazarlanmasını geliştirme anlamında nasıl bir yol takip edilmelidir? Konumuz budur. Bunu tartışalım.

Osman Çakır: Kavşaktan bahsedildi. Üç yıl öncesinde bu yol transit geçecek şekilde planlanmıştı. Biz itirazımızı kesin bir şekilde Ankara'da yaptık. Fazilet Dağcı Çiğlık Hanımla Kân Köprüsünde bir kavşak kurulmasını istişare ettik. Yol transit geçerse ispir bu yoldan çok yararlanamayacak.

İkinci önemli konu buradaki Kırık Tünel'i-dir. Zahmetini çektik, nimetinden yararlanmamız lazım. Bunun için şu ana kadar dört tane petrol istasyonu ruhsatı verdik.

İki tane müracaat daha var. Burada en çok dinlenme, yeme içme sektörü olarak yararlanmamız lazım. Bunun eksileri değil de bir sürü artışı vardır. Diğer taraftan Ovit Tünel'inin gelişmesi için ufak tefek ilave çalışmalara ihtiyaç vardır.

Stantlarla ilgili konuyu uzun zaman düşündük. İlçede zaten bir avuç esnaf var. Neticede biz önce bir üretimi artıralım da pazarlama sorununu sonra düşünelim. Üretilen zaten fazlasıyla satılıyor.

Fahri Yavuz: Yol üzerinde stantlar ilkel olur. Bunun daha modernini, otobanlarda mesela İstanbul'a falan giderken bir dinlenme merkezine giriyorsunuz, orada tüm yöresel ürünler satılıyor. Belki bunu doğrudan bir çiftçi yapamaz ama böyle yöntemler de var. Mesela diyelim ki Rize'den gelip Köprübaşı'na inerken orada bir dinlenme yeri olabilir. İnsanlar oraya girdiklerinde yöresel ürünlerden satın alabilirler. Böyle bir alternatif de olabilir.

Katılımcı: Burada hem başkanı hem de sizi destekler nitelikte bir hususu belirtmek isterim. Transit yollarda her istenen yerde bu tip yapılara izin verilmez, verilmemesi de gerekir. Ruhsat verilmiş petrol istasyonu, dinlenme tesisleri, İDOS gibi kırsal turizm merkezleri ya da şehir merkezine yönlendirilmiş etkinlikler vardır. Üretimi artırdığınızda bu tür yerler yöresel ürünlere de yer verecektir. Gerisini de zaten girişimciler var, onlar hallederler. Yoksa yol üzerinde gelişigü-

Çalıştay raportörleri

zel, güvenlik sorunu yaratacak durumlar yaratılmamalıdır. Diğer taraftan ben ulaşım ile alakalı konuşan arkadaşımıza katılıyorum. Trafik kuralları var. İnsanlar o kurallara zaten uymak zorundadır.

Fahri Yavuz: Burada Emine Hanım'ın dediğini destekler mahiyette bir konuyu sormak isterim. Ankara-Yozgat arasında seyahat ettiğinizde görmüşsünüzdür. Adım başı kavun, diğer meyveler ve bahçe süsleri satarlar. İnsanlar hızlı trafikten çıkarak bu satış yerlerinde duruyorlar. Bu çıkışlar bazen ani çıkışlar nedeniyle problem olabiliyor. Bunlara, satış yerlerine nasıl izin verilebiliyor.

Aynı Katılımcı: Bunlar zaten ruhsatlı işletmeler değiller. Karayollarının belli bir mesafesinde genelde bu faaliyetlere göz yumuluyor. Bu faaliyetler ruhsatlı olarak yapılmıyor. Hatta oralarda kalıcı yatırım da yok. Bazen belediyeler geçici olarak izin veriyorlar. Karayollarından da bu izinler alınıyor.

Ali Atasever: Şu anda zaten yol üzerinde satış yerleri kuruluyor. Ticaret ile iştigal edenler buralarda varsa zaten kendileri kuruyor. Birinin ona öneri sunmasına gerek yoktur. Şu anda benim bildiğim kadarıyla büyük çapta turizm otelleri yapılıyor. Çok geniş alanlarda hazine arazileri kiralanıp oteller yapılmaya başlandı. Zamanı geldiğinde bunlar kendiliğinden oluşacaktır.

Fahri Yavuz: Evet, bu konuyu kapatalım. Bir proje fikri olarak kalsın.

Katılımcı: Ovit'te var mı yok mu bilmiyorum? Ovit Geçidi gibi bu tip yerlerde yüksek irtifa merkezleri yapılıyor. Mesela futbol takımları gelip kamp yapıyorlar. Bir tane stadyum ve etrafında tamamlayıcı spor tesisleri yapılıyor. As-

lında bunlar Palandöken'e çıkarken kayak yolunun sağında çok sayıda yüksek irtifa sahaları yapıldı. Palandöken'e çok ciddi katkısı oldu. Ovit güzergâhında da düşünülebilir.

Fahri Yavuz: Erzurum'dakiler çok fazla kullanılmıyor. Dolayısıyla onlar düşük talepte varken biraz riskli olur. Dolayısıyla Ovit güzergâhında yüksek irtifa sahaları proje fikri olarak konuşmaya- lım. Öne çıkan yöresel ürünlerin bu yol güzergâhı üzerinde veyahut ta buraya yakın destinasyon merkezlerinde pazarlanmak üzere bulundurulması proje fikri olarak ortaya çıktı.

Emre Harorlu: Erzurum-Rize yolunun kuzey-güney aksında transit yol olduğunu söylüyoruz. Bu yolu kullanacakların sadece Erzurumluların olacağını düşünmemek gerekir. Bu güzergâhı Van'dan, Bingöl'den ve diğer illerden kullanacaklar da olacak. Bu noktada yola belirli aralıklarla özellikle İspir'e yaklaştıkça İspir yöresini tanıtıcı büyük büyük tabelalar ve reklamların panolarını yaptırmak gerekir. Bingöl'den gelen biri İspir'i duymuş olabilir, sadece fasulyesini duymuş olabilir. Ancak örneğin dut pestilini, pekmezini duymamış olabilir. Belediye ve kaymakamlık yardımıyla veya bir sponsor yardımıyla yapılacak çok büyük tabelalar ile bunların görselini yapmak gerekir.

Fahri Yavuz: Bunu proje fikrine ilave edelim. Bu konuyu burada kapatıyorum. Burada konu şu biçimde şekillendi. Daha çok modern dinlenme alanları üzerinden yöresel ürünlerin -işin içine üreticileri, üretici birliklerini veya kooperatifleri dâhil ederek- pazarlanmasıdır. Ancak bu proje fikrini detaylandırmamız ve şekillendirmemiz lazımdır. Yol ve ulaşım ile ilgili iki konuda proje

fikri geliştirilmiş oldu. Üçüncüsü ise bu yollarla ilgili devam eden problemleri nasıl projelendirebiliriz? Önceki gün Erzurum'dan bir kanaat önderi ile konuşurken şöyle bir şey dedi. Rize Ovit Tüneli yapıldı. Kışın yolun açılması anlamında bize katkısı var. Ama Rize-Erzurum güzergâhını çok kısaltmıyor. Erzurumlu olarak diyor ki Rize'ye yönelik bir yatırım. Cumhurbaşkanımız orda olduğu için gerek bürokratlar gerek kurumlar oraya ağırlık veriyor ama Kırık Tüneli biraz ihmal ediliyor. Hâlbuki asıl yolu kısaltacak olan Kırık Tünelidir. Dolayısıyla bu konuyla ilgili ne yapılabilir? Tabi ki Ovit Tüneli önemlidir. Türkiye'de ses getirdi. Dünyanın üçüncü, Türkiye'nin birinci en uzun tüneldir. Bu tünel bizim için de çok önemli. Ancak Kırık Tüneli biraz yavaş ilerliyor. Hatta Dallıkavak küçük bir tünel olmasına rağmen zor bir geçidi kaldırıyor. Dün gelirken baktım inşaatta ışıklar bile yanmıyor. Dolayısıyla bu anlamda ne yapabiliriz? Bunlar bizim projelendirebileceğimiz şeyler değil. Ama belki bir eylem fikri oluşturabiliriz.

Osman Çakır: Kırık Tüneli konusunda bir yanlış anlama mevcut. Kırık Tüneli anahtar teslimi bitimi için ihale edildi. Ancak Kırık tarafından çıkan yumuşak zeminden dolayı çalışmalar orada çok zor ilerliyor. İş yarıya gelmeden ödenek bitti. Yapılması gereken siyasilere beraber lobi yapmaktır.

Fahri Yavuz: Eylem planı olarak bir rapor hazırlamak gerekiyor. Bu tüneller başlamadan dernek olarak Rize-Erzurum yolu için bir rapor hazırladık ve en alttan en yukarı belediye başkanlığından Cumhurbaşkanlığına tüm ilgililere ulaştırdık. Yol güzergâhındaki bugünkü gelişmelerin olmasına bir nebze katkısı olduğuna

inanıyoruz. Öyle bir potansiyelimiz var. Konu ile ilgili öğretim üyesi arkadaşlarımız var. Kırık ve Dallıkavak tünellerinin bir an önce tamamlanması ile ilgili bir rapor hazırlanabilir. Dernek olarak 2009'da sempozyumdan hemen sonra Rize-Erzurum yolu için hazırlanan bir raporu, o zamanki Karadenizli Erzurum Valisine bizzat ilettiğimizde "Ya uşaklar, hayal kurmayın" demişti. Sonra da valimiz temel atma töreninde en önde oturuyordu. Ulaşamadım ki "Bak hayaller gerçek oluyor sayın valim" diyeyim. Dolayısıyla biz bu işte biraz deneyimliyiz. Bir de konumuz itibarıyla uygun görülürse İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği olarak bu konuyla ilgili bir rapor hazırlayalım. Yani bir eylem planı yapalım ve bunu ilgili yerlere sunalım.

Osman Çakır: Bu tünellerin acilen bitmesinin gerekliliğini ilgililere en hızlı ve iyi bir şekilde arz etmek gerekir. Kırık Tüneli olmayınca Ovit Tüneli'nin yapılmış olmasının çok büyük bir anlamının olmadığı ve bu büyük yatırımın iyi değerlendirilmediği söylenebilir.

Mutlu Kundakçı: Tünellerin hızlandırılmasıyla alakalı, acaba İspir sivil toplum kuruluşları ses getirme anlamında bir eylem yapamazlar mı? Bu fikirleri desteklemek adına söylüyorum.

Fahri Yavuz: İspir, Erzurum ve hatta Rize sivil toplum örgütleri bu konuya yönelik bir platform oluşturabilirler. Bu da derneklerin daha güçlü ses çıkarmasına yardımcı olur.

Osman Çakır: Sivil toplum temsilcilerinin de olduğu bir heyetle ve sizin hazırladığınız raporla beraber eylem öncesi Ankara'ya gitsek daha iyi olur kanaatindeyim.

Mürsel Meral: Bu fikirlerin burada kalması gerekir. Bir kurul oluşturulması gerekir. Mesela bir hazırlık ve denetleme kurulu (HDK) olabilir. Buradaki sivil toplum örgütleri temsilcilerinden, esnaftan, belediye başkanımızdan, kaymakamlıktan oluşabilir. Bu da yapılacak icraatların eyleme geçmesini ve eylemlere devam edilmesini denetleyecektir.

Fahri Yavuz: Şöyle bir öneride bulunuyorum. Biz bir çalıştay raporu hazırlayalım. Proje fikirleri, sahipleri ve ne yapılacağı az çok şekilleniyor zaten. Burada belirlenenler de raporda yer alacaktır.

Mürsel Meral: Böyle olursa İspir'in sesi olursunuz. Çok fazla kalabalık olmamak kaydıyla 7-8 veya 10 kişilik bir hazırlık ve denetleme kurulu kurulur. Randevu alındığı zaman daha ciddiye alınırız.

Fahri hoca: sizi tamamlamak açısından şunu söyleyeyim. Biz bu raporları hazırlayalım. Sonra orada oluşan proje fikirlerini ilgili kurumları ziyaret ederek "Bakın biz böyle bir çalıştay yaptık. Çalıştaydan şu fikirler çıktı. Dolayısıyla bunu size arz ediyoruz" diyen bir heyet oluşturalım. Zaten burada o heyetin temsilcileri az çok var. Eksik olanları da tamamlarız.

Faruk Erdem: Size şöyle katılmıyorum. Şu ortam aslında bir sivil toplum kuruluşudur. Bu konuştuklarımızı İspir'de yaparsak ya da o yönde bir irade varsa buradaki insanlar zaten İspir'in üç aşığı beş yukarı tamamını oluşturuyor.

Tamamını temsil ediyor diyelim. Yani bunların baskısı olması lazım ki bu iş yürüyor mu? Yürümüyor mu? Ne aşamada? Bilinsin. Bence o raporu oluşturduktan sonra bunu yapmak zor. Yani yapamayız. Nasıl toplanacağız? Nasıl yapacağız? Şimdi şurada bir kurul oluşturalım, takip etsin. Şu tarihe kadar raporu hazırlayacağız deyin siz. Mesela şu proje fikri Büyükşehir için diyoruz. Büyükşehir'in sorumluluğunda gerçekleşecek diyoruz. Üç sene içerisinde o plan çıkacak. Çıkmadığı zaman o da desin ki şundan dolayı çıkaramıyoruz. En azından buradaki insanlar da bilgi sahibi olur. Bunun bir takibi ve sivil toplumun da baskısı olursa işler daha iyi yürür.

Fahri Yavuz: Yeni bir fikir olarak şöyle diyelim. Sivil toplum örgütlerinden, yerel yönetimlerden, iş adamlarından ve bölgedeki kanaat önderlerinden oluşan bir kurul oluşturalım. Bu kurul yılda 2 defa toplansın. Burada oluşan proje fikirlerinin ve eylem planlarının ne aşamada olduğunu takip etsin. Ayrıca yeni bir eylem planı hazırlasın.

Faruk Erdem: Ankara'ya da bu ekip gitsin.

Fahri Yavuz: Ya da onların seçeceği kişiler gitsin.

Faruk Erdem: Hemen somut olarak ben söyleyeyim. Siyasi parti ilçe başkanları olsun, siz olun, Osman başkan ve ben olacağım zaten doğal olarak, Mürsel Bey olsun iş adamı olarak, derneklerden

birkaç arkadaşımızı, esnaftan da alırız. Yaklaşık 10 kişilik bir ekip uygundur.

Muhammet Yıldırım: Başkanın dediğini dikkate alarak şöyle yapılabilir. Hem de Kaymakam Bey'in dediği doğrultuda olur. Burada somut bir adım atma adına, belirli isimler belirlenir. İlave isimler istişare edilerek onlar da eklenir ve bu iş tamamlanır.

Fahri Yavuz: Moderatör olarak toparlıyorum. Bir proje fikri olarak bir kurul oluşturulsun. Çalıştayın ruhunda aslında böyle çok net "Şu olsun, bu olsun" yoktur. Biz icra organı değiliz. Çalıştay fikir üretir.

Mürsel Meral: Çok kısa bir şey söyleyeceğim. Öncelikle teşekkür ederim. Benim bu işlere ayıracak işimden dolayı zamanım yoktur. Çok arzu ederim ki benim yerime orda genç bir arkadaşımız olsun.

ENERJİ

Fahri Yavuz: Şimdi enerji konusuna geçiyoruz. Enerji konusuyla ilgili birkaç konu var. Dün ilgili arkadaşımız Aytaç Bey ifade etti. Yöremizdeki enerji yatırımlarının olumlu-olumsuz etkileri var mı? Burada üretilen enerjinin doğrudan yöresel olarak bize katkısı olmuyor. Ama ülke elektrik ağına katkısı var. Yöresel işgücü istihdamı yapılıyor. İlçelerimizde iklim de biraz değişiyor. Üçüncüsü de Murat Bey'in anlattığı yeni balıkçılık imkânları yörede oluştuğu gibi balıkçılık olumsuz da etkileniyor.

Muhammet Yıldırım: Enerji ile ilgili olarak bu bölgede sadece su potansiyeli gündemde olabilir. Benim önerim Türkiye'nin geleceğe yönelik yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanma adına güneş ve rüzgâr enerjisi potansiyelimizin incelemesinin yapıp belirlenen yerlerde ne yapılabilir? Sorusunun üzerine gitmek gerekir. İlçelerimiz hinterlandında bununla alakalı bir çalışma yapılabilir.

Fahri Yavuz: Rüzgâr ve güneş enerjisi şu anda yapılan yatırımlarla doğrudan alakalı değil. Ama bunlarla ilgili proje fikri olacak ne söyleyebiliriz?

Katılımcı: Enerjide ilk dikkate almamız gereken şey yaşam alanlarıdır. Yüksek gerilim hatları nereden geçirilmelidir? Nasıl geçirilmelidir?

Fahri Yavuz: Bu çok teknik bir konu ve bizim konumuzun dışındadır.

Katılımcı: Güneş enerjisinin yapılacağı yer önemlidir. İspir bölgesinde meralarımız incelenmelidir. Eğer mera vasfını yitirmiş ve mera olmayacak durumda ise güneşin durumuna tam uygun olan araziler tespit edilir. Bunları belirledikten sonra güneş enerjisi için harekete geçmek gerekir.

Fahri Yavuz: Bunu gündeme almamız gerekiyor mu? Dünkü haritada İspir civarı biraz gölge yani güneş yoğunluğu açısından biraz zayıf görünüyordu. Biraz açmak gerekiyor.

Çalıştay katılımcılarından bir görünüş

Mutlu Kundakçı: Çalışma alanım olduğu için bu konuyla ilgili kısa bilgi vereyim. İspir’de arazi çok dağlık olduğu için uygun arazi bulmak zor. Bir de Karadeniz’e yakın olduğumuz için güney taraflarda iyi durumda değiliz. Yani bana göre İspir’in gündeminde güneş enerjisi yoktur. Rüzgâr enerjisi de yoktur.

Fahri Yavuz: Dolayısıyla bu konuyu gündemimizden çıkarıyoruz. Şimdi enerji yatırımları ile ilgili konuşalım. Murat Bey, enerji yatırımı sonuçları olarak mesela, göletlere, derelere olumsuz etkileri var mı? Bu konuda ne diyacaksınız?

Murat Arslan: Enerji üretmenin yanında aslında HES’lerin ikinci bir ekonomik katkı olarak kafes balıkçılığına çok şey vaat ettiğini Borçka Barajı’nda gördük. Borçka Barajı’nda bir çiftçiden bahsedeyim. Küçük bir işletmenin geçen sene Japonya’ya 5 milyon dolarlık ihracat yaptığına şahit olduk. Dolayısıyla enerjinin yanında baraj alanının, suyun ana kütesinin kafes balıkçılığında kullanılması çok büyük bir potansiyeldir. Bu potansiyel mutlaka kullanılacak. Ancak, bizim yörenin halkı mı girişimci olacak yoksa büyük balıkçılık firmaları mı? Bu tartışılır. Her halükârda yaklaşık bu baraj göllerinde 10 milyon dolarlık bir balık üretiminin gerçekleşeceğini öngörüyorum.

Fahri Yavuz: Teşekkür ederim. Başka proje fikri olan arkadaş var mı? Çok kısa ifade edelim lütfen. Evet, proje fikri olan arkadaşlara söz verelim. Öncelikle başkanımıza söz verelim. Baraj göllerimiz ve göletlerimiz sadece enerji üretimi için değil aynı zamanda alabalık tesisi kurulabilecek alanlardır. Bu düşünceleri bir proje fikri olarak alıp çok uzatmadan tamamlayalım.

Osman Çakır: İster iş adamları olsun ister bu işe gönül verenler olsun, girişimciler var. Örneğin Pazaryolu için girişimde bulundular evraklarını tamamlamaya çalışıyorlar. Bildiğim kadarıyla Devlet Su İşleri Müdürlüğünden ve Bakanlıktan henüz rapor alamadılar. Bu konuda ne yapabiliriz? Girişimciler başvuruyor fakat sonuç alamıyorlar. Bu konuyu da rapora alırsak en azında daha kolaylaştırmak için ne yapabiliriz hususunu sorularız. Böylece alabalık ve diğer kültür balıkçılığı yaygınlaşır.

Fahri Yavuz: Murat Bey bu konuda teknik olarak ne söyleyebilirsiniz?

Murat Arslan: Aslında bu yasal süreçtir. Devlet Su İşleri bu konudaki araştırmalarını bitirmek üzere, önümüzdeki yıl bu araştırmalar bitecek ve bir sonuç alınacaktır. Aslında bu tıkanmış bir süreç değil, normal işleyen bir süreçtir.

Fahri Yavuz: Tamam bu konu anlaşıldı.

Muhammet Yıldırım: Bu konu ile alakalı kafamda var olan bir projeden bahsetmek istiyorum. Bu konuyu Murat Bey ile de konuşmuştuk. Tabii bu büyük proje ancak belediyelerle de işbirliği içinde bir Avrupa Birliği projesi olarak yapılabilir. Bu proje Çoruh’a bağlanan derelerin ve çayların ve dolayısıyla Çoruh Nehri’nin temizlenmesi projesidir. Tüm bu işlerin temelinde bence bu proje yatıyor. Öncelikle bu sorun çözülsün İspir için büyük bir gelişme sağlanmış olacaktır.

Fahri Yavuz: Muhammet Bey çok önemli bir konuya değindi. Yıllar önce Tarım Bakanı danışmanı olduğum dönemde bu konu ile ilgili bayağı bir çalışmıştım. Fakat araya başka konular girince bu meselede bir ilerleme kayı edilemedi. O zaman balıkçılık ile irtibatlı olarak sulanın temizlenmesi konusu da rapora not

edilmelidir. Proje fikri anlaşıldı. Konuyu daha sonra detaylandırırız.

Murat Arslan: Aslında bu konu atık su yönetimi ile de ilgili bir konudur.

Osman Çakır: Belediyeler ile ilgili olarak şunu söylemek isterim. Özellikle Büyükşehir Belediyesi bu konu ile ilgili çalışmalar yaptı. Fakat arazimiz çok kıvrık olduğundan dolayı arıtma yapmayı düşündüler. Arıtma yapılabilmesi içinde atıkların bir yere toplanması gerekmektedir. Örneğin Pazaryolu gibi küçük bir ilçede arıtma yapılabilmesi için en az beş ayrı yere arıtma tesisi kurulması gerek ki oradan toplanabilsin. Fakat bu mümkün değil çünkü kırsal alan olduğu için ve fosseptik yapı olduğundan sızıntı oluyor. Dolayısıyla bu teknik zorluklar nedeniyle pek mümkün görünmemektedir.

Metin Çakıcı: Murat Bey'e bilgi amaçlı bir şey sormak istiyorum. Göletler blok olarak mı projelendiriliyor, yoksa parselleme şeklinde mi? İlgili olan tüm halkın ve işletmelerin bu bilgiden faydalanması açısından soruyorum.

Murat Arslan: Parsel şeklinde yani tek kişiye değil birden çok kişiye verilebilir.

Fahri Yavuz: Bu konuyu kapatıyoruz enerji ile ilgili kısa cümleler alalım.

Faris Karahan: Enerji yatırımları ile yakın ilgili olarak balık konusu bu yatırımların bir kolu olarak konuşuldu. Bu konu ile ilgili enerji yatırımlarının başka bir kolundan bahsetmek istiyorum. Enerji ve ulaşımı birleştirerek hem Rize ye hem Erzurum'a yakınlaşması söz konusu olduğuna göre bu göletler doğa ve macera sporları için kullanılabilir. Ayrıca baraj gölleri çevresinde ağaçlandırma ve erozyonun önlenmesi için çalışmalar yapılabilir.

Fahri Yavuz: Teşekkür ederim. Arkadaşlar enerji ile ilgili her konuyu tartışmaya çağız. Sadece son on yılda yapılan enerji yatırımlarının ilçelerimize sağladığı avantaj ve dezavantajları konuşacağız. Avantajları kullanma ve dezavantajları giderme yönünde iyileştirme için proje fikirleri istiyoruz.

Katılımcı: Enerji yatırımlarının artı yönünde söyle bir katkısı olduğunu düşünüyorum. Bildiğim kadarıyla Doğu Anadolu Bölgesi enerji sarfiyatı çok fazla olmadığından üretilen enerjinin ihtiyaç fazlası "enerjinin çok büyük bir çoğunluğu" batı bölgelerine gönderilmektedir. Bu durum enerji bakanlığı için olumsuz bir durum olarak görülmektedir. Artık yeni yapılacak olan enerji yatırımlarına çok da olumlu bakılmayacaktır. Bu noktada benim soru şeklinde şöyle bir fikrim var. Acaba buralarda enerji depolama tesisleri kurulabilir mi? Alt yapıyı oluşturma noktasında bir şey yapılabilir mi?

Fahri Yavuz: Bu gibi geniş çaplı yöresel inisiyatifi aşan meselerde fikir üretmek çok anlamlı değil. Bu meselelerden ziyade imkânlarımız çerçevesindeki konular hakkında konuşmamız daha doğru olur.

BITKİSEL ÜRETİM

Sebze

Fahri Yavuz: Şimdi tarım konusuna geçiyoruz. Önceliklere odaklanmamız gerekiyor. Lütfen konuyu dağıtmadan devam edelim. Ancak böyle sonuç alabiliriz. Çalıştay öncesi Kaymakam Bey ile görüşmüştük. Biraz kültürü, sağlığı ve sanatı bir tarafta tutup bu konu üzerine odaklanmamız gerekmektedir. Sebze konusunda kısa bir giriş yapayım. Sebze konusunda ilk akla gelen kuru fasulyedir. İspir kuru fasulyesine da doğru yaklaşmamız gerekmektedir. Reklam

kısmına girmeden hakikaten problem olan hususları ele almamız lazım. Zaten Türkiye ve dünya çapında biliniyor. Ben İspirli'yim dediğimde zaten nerden kuru fasulye alabilirim diye İzmir'deki, Edirne'deki insan soruyor. Dolayısı ile reklam anlamında bir şey yapmamıza gerek yoktur. Üretim ile ilgili olarak üretim alanlarını ve verimliliği artırmamız gerekir. Hatta kaçak fasulyenin önünü kesecek esas strateji de budur. Siz yeterli üretemeyince ve talep olunca dışardan gelen ürünün önünü almak mümkün olmaz. Ama yeterince üretirseniz problem belki tamamıyla değil ama önemli ölçüde çözülmüş olur. Meseleye bu açıdan bakmamız lazımdır. Bu anlamda nasıl bir proje fikri ya da eylem fikri oluşturulabilir bunu konuşacağımız oturumu açıyorum. Buyurunuz.

Hüseyin Pehlivan: Hocam biz daha önce Tekpınar bölgesinde 33 dönümlük arazide fasulye üretimi yaptık. Öncelikle şunu söylemek istiyorum. Tarım İlçe Müdürlüğü tohum topladı daha sonra bu tohumları dağıttı fakat karışık dağıttı. Fasulye üretildi üretileceğine fakat leziz olmadı ve istenen kıvamda pişmedi. Benim önerim şudur. Yağmurlama sistemi yaptık. Aynı alanda beş dönümü yağmurlama, beş dönümünü salma yaptık ve neticede şunu gördük ki salma sulama yaptığımız yerde 120 kg, yağmurlama sulama yaptığımız yerde 165 kg ürün elde ettik. Kalite olarak da yağmurlama sulama daha iyi sonuç veriyor. Konya'da danıştığımız bir fasulye üreticisinden aldığımız bilgiye göre bazı bitkiler yapraktan sulanınca daha iyi sonuç veriyor, bazıları ise kökten sulanınca daha iyi oluyor. Bizim yağmurlama sulama ile fasulyelerimiz daha kaliteli ve daha iri taneli oldular.

Fahri Yavuz: Şimdi işin teknik kısmından ziyade proje kısmına yoğunlaşırsak daha iyi olur. O zaman ihtiyaç, fasulye üretimi ile ilgili bir rehber kitapçık hazırlanması gerekmektedir. Yani fasulye üretiminde tohum, sulama, gübreleme ve ilaçlama gibi bilgilere en doğru şekilde sahip olmak gerekir.

Hüseyin Pehlivan: Hocam bu konu ile alakalı şunu söylemek istiyorum. Bahsettiğim üretim bölgesindeki tüm tarım arazisini ip ve metre ile ölçtük. Ayrıca birim alan başına ortalama verim hesapladık. Özellikle tohum konusunda tarım il ve ilçe müdürlüklerinin çok daha titiz çalışması gerekmektedir. Çünkü yer fasulyesinin ve sırik fasulyenin tohumları karıştırılmakta, bu durum ise hakiki İspir yer fasulyesinin tohumunu kaybetmemize neden olmaktadır. Ayrıca ürettiğimiz 160 ton fasulyenin neredeyse sadece 15 tonu hakiki yer fasulyesi olmakta. Bunun için de yer fasulyesinin tohumunu muhafaza etmemiz ve bunu standardizasyona tabi tutmamız gerekir. Aksi takdirde sadece İspir'de yetiştirmek yetmiyor, aslını da yitirmemek gerekiyor.

Katılımcı: Yağmurlama sulama sistemi biraz maliyetli bir yöntem. Bu yöntem Tarım İlçe Müdürlüğü'nün hibe ettiği destek ile ancak yapılabilir. Fakat şartlar çok zorlaştırılmıştır. Mesela hibe için 20 dönüm arazi şartı koşulmaktadır. Fakat İspir'de çok az insanın yirmi dönüm arazisi bulunmaktadır. Özellikle pazarlama konusunda da çok fazla sıkıntı yaşanmaktadır. Bu anlamda marka olarak tescillenmesi önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fahri Yavuz: Bizim pazarlama ile ilgili bir sorunumuz veya marka olmakla alakalı bir derdimiz yoktur. Bizim asıl

sorunumuz üretim ile ilgilidir. Yani fasulye satamayan üretici yok ama fasulye bulamayan müşteri çok fazladır. Bunun da nedeni İspir ve Pazaryolu'nda talebi karşılayacak arzın olmamasıdır.

Katılımcı Üretici: Öncelikle hakiki dediğimiz İspir fasulyesi dediğimiz kırmızı benekli yer fasulyesinin tohumunu muhafaza etmeliyiz. Bu fasulyeyi üreten üreticinin bu tohumu diğer üreticilere sağlaması gerekiyor ki üretim artsın.

Katılımcı: Günümüzde teknoloji gelişti. Bu durumun kullanılıp üniversiteler tarafından toprak analizinin yapılması ve uygun toprağa üretici insanların yönlendirilmesi gerekmektedir.

Katılımcı Üretici: İspir ve köylerindeki göçten dolayı nüfusun yüzde 80'i göç etmiş, araziler ekilip biçilmez olmuştur. Bu boş duran arazilerin Kaymakamlık tarafından bir şekilde istekli üreticilere verilmesi gerekmektedir.

Katılımcı İsmail Bey: Üreticilerin çoğu yaşlı ve eğitilmiş değildir. Bu yüzden aslında ilk olarak bu üreticilerin eğitilmesi gerekmektedir. Örnek çalışmalar ile yöre üreticisi eğitilmelidir.

Fahri Yavuz: Bizim şu ana kadar konuştuğumuz konular yani tohum, sulama, eğitilmiş üretici, toprak analizi gibi konular elbette önemlidir. Bu teknik konulara ilave olarak fasulyenin az üretilmesinin sosyal boyutuna da çözümler aramalıyız.

Mutlu Kundakçı: Ayrıca İspir yer fasulyesi coğrafi işaret almıştır, ayrıca Avrupa Birliği coğrafi işaret etiketi alması için çalışılmalıdır.

Katılımcı: Bu şu ana kadar yapılan konuşmalardan bir güven sorununun da mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü

dışarıdan gelen fasulyeden dolayı alıcı hakiki İspir yer fasulyesi aldığından şüphe etmektedir. Bu duruma da aslında bir çözüm bulunmalıdır. Yani yerel yönetimlerin ve yetkili kişilerin bu konunun ciddi bir şekilde takibini yapip asıl İspir yer fasulyesinin tohumunu, markasını ve ismini korumalıdır. Yani özellikle etiketlendirme işlemleri gerekmektedir.

Muhammet Yıldırım: Bu sahte fasulyenin dışardan getirilmesi ve İspir fasulyesi olarak satılmasının önlenmesi için Tarım ve Orman Bakanlığına başvurarak bu sahtekârlık suçunun netleştirilmesi gerekir. Bunun için yapılacaklar bir proje dâhilinde yürütülmelidir.

Katılımcı: İspir kuru fasulyesi satışta sınıflandırılmalıdır. Bu da proje fikri olarak kayıtlara girmelidir.

Katılımcı: Üretim ile ilgili olarak söylemek istediğim konu aslında sulama ile ilgili çok büyük problemlerimiz olduğudur. Çünkü birçok yerde sulama konusu ile ilgili tartışmalar yaşanmıştır. İnsanlar tarlalarını sulayacak su bulamamaktadır. Büyükşehir sulama biriminin bu konuya acil çözüm bulması gerekir. Çünkü birçok çiftçi sırf bu yüzden fasulye üretimini bırakmışlardır.

Fahri Yavuz: Konuyu toparlayacak olursak ilk olarak fasulye üretimi için bir rehber oluşturulması, ikinci olarak Avrupa coğrafi yer işareti alması gerektiği, üçüncü olarak sulama sorununun özellikle basınçlı sulama sistemleriyle yapılması imkânlarının sağlanması ve son olarak da özellikle pazarlama ile ilgili olarak denetim mekanizmasının çok ciddiye alınmasıdır. İspir'de üretilmeyen şeker fasulyesine piyasada yer verilmemelidir. Şimdi ise dut başta olmak üzere meyve konusuna geçiyoruz.

Meyve

Katılımcı Temel Bey: İspirli hocalarımıza, özellikle Fahri ve Muhammet hocaya, kaymakamlığımıza ve belediyemize desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum. Bin yıllık dut ağacı geleneğimiz gün geçtikçe yok olmaktadır. Elazığ'dan ve Malatya'dan tonlarca dut gelmektedir. Hâlbuki dut yetiştiriciliği için yeterli alanımız vardır. Bu konuya istekli kişilerin gerekli çabayı göstermesini temenni ediyorum.

Muhammet Yıldırım: Yıllar önce Yükseköğretim Müdürlüğümüz ve Kaymakamlık ortak bir çalışma ile dut çentliği yetiştiriciliği konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmişti. Şu anki durumu bilmiyorum ama tekrardan böyle bir organizasyon yapılması taraftarıyım. Bu konuda Mutlu Bey'in durum hakkında gerekli bilgiyi paylaşacağını zannediyorum.

Fahri Yavuz: Dut üreticiliği konusunda arz talep durumunu göz önüne almamız gerekmektedir. Tüketici talebi ve piyasa yoksa üretmenin bir faydası olmayacaktır. Özellikle potansiyel tüketici talebinin bilinmesi ve bu talebi göz önünde bulundurarak konuyu ele almamız gerekmektedir.

Mutlu Kundakçı: Bize gelen dut fidanı talebini karşılayacağımızı ayrıca gerekli her türlü teknik bilgi ve desteği sağlayabileceğimizi ifade edebilirim. Ayrıca Kaymakamlıktan yapılan açıklamaya göre 60 dönüm arazi dut üretimi için tahsis edilmiştir. Biz her türlü desteği sağlayabiliriz, yeter ki talep olsun.

Songül Çakmakçı: Öncelikle gıdanın en yüksek kalite ile üretilmesi için katkısız olması ve üretim şartlarının sağlık açısından uygun olması gerekmektedir. Yani uygun yerde ve uygun kapların kul-

lanması gerekmektedir. Kapların ağır metalleri duta vermemesi için paslanmaz çelik ve kalaylı bakır kullanılması uygundur. Buna çok dikkat etmek gerekmektedir. Hatta Büyükşehir Belediyesi bu kapları bir kereye mahsus olmak üzere tedarik edip halka hibe edebilir.

İlhan Efe: Duttan pekmez, pestil ve köme üretimi yapmakta olan bir işletmemiz var. Burada ana ürün pekmez ve yan ürünler olarak pestil, köme gibi ürünlerimiz dâhil olmak üzere pazar konusunda herhangi bir sıkıntımız yoktur. Ben bir konuda herkesi bilgilendirmek isterim. Özellikle dut pekmezi üretiminde halkımızın yapmış olduğu bir yanlış var. Bu yanlış ile beraber sağlık için zararlı mamuller üretilmektedir. Odun ateşinin çok yüksek ve kontrolsüz olması dut gibi faydalı bir meyveyi yakarak kanserojen bir yiyecek haline getirebilmektedir. Bu konuda daha dikkatli olunmalıdır.

Fahri Yavuz: PKF işletmesi iyi uygulama örneği olabilecek bir işletmedir. Buna benzer daha kaliteli üretim, paketleme yapabilecek daha fazla işletmeler kurulabilir.

Katılımcı: İspir'de üretilen fasulye, dut, bal için standartlara getirip kontrolünü de sağlama şansımız var mıdır? Bu işlevi yapacak bir veya daha fazla kooperatif kurulması imkânı var mıdır?

Fahri Yavuz: Bundan önce böyle bir kooperatif bildiğim kadarıyla mevcut idi. Kooperatif kurmak yalnız başına yeterli değildir. Türkiye'de gereğinden çok çok fazla var. Kooperatifçilikte öncelikle işlevsellik ve profesyonellik gereklidir. Ancak böyle olursa sürdürülebilir kooperatifçilik yapılabilir. İşlevsellik derken, bahse konu örneğin kuru fasulye, bal, dut ve ürünleri gibi yöresel ürünleri üre-

ten çiftçilerin sorunlarına derman olması kastediliyor. Profesyonellik derken de kooperatifin ayakta duracak gelirinin olması ifade edilmek isteniyor. Ancak yöremizin asıl önemli sorunu, göç nedeniyle üretici yani yeterli genç insan gücü olmadığından üretimde arzu edilen gelişmeleri sağlamak zorlaşıyor.

HAYVANCILIK

Fahri Yavuz: Hayvancılık konusu için bir giriş yaparak başlayalım isterseniz. Yöremizde hayvancılık, genç nüfusun göç ederek azalmasına bağlı olarak 1970'li yılların sonu ile 1980'li yılların başından bu yana giderek azaldı. Gerek dağ köylerinde gerekse vadi köylerinde bu tarihlerden önce yaylacılık yapılarak ve meralar kullanılarak büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yoğun bir şekilde yapılmaktaydı. Ancak genç nüfusun giderek azalması hayvancılığın çok kan kaybetmesine neden oldu. Hayvancılık daha çok dağ köylerinde ve Çörmeli bölgesinde azalsa da devam etmektedir. Hele küçükbaş hayvancılık vadi köylerinden tamamen kalktı. Dağ köylerinde de artık küçükbaş hayvancılık pek yapılmamaktadır. Göçerler meraların bir kısmını küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için kullanmaya başladı. Aslında dağlık olsa da belli bir mera potansiyeline sahip ilçelerimizde bu kaynaklar, yaylacılığın da azalması ve çoğu yerde kalkmasıyla önemli ölçüde kullanılmamaktadır. Bu durum, meraların ve ormanların epeyce toparlanmasına sebep olmasına rağmen, yöremizin bu potansiyelini değerlendirecek olan hayvancılıkta bir ivme kazandırılması doğru olacaktır. Özellikle yöresel süt ve ürünlerine İspir ve Pazaryolu'ndan göç etmiş hemşehrilerimiz tarafından olan talebin artmasıyla bu ürünlerin yüksek fiyattan satılması hayvancılığı sürükleyici olabilir.

İspir'de daha önceden var olan ancak sonradan tekrar belediye tarafından planlanan mandıracılık işletmesinin kurulması gündemdedir. İspir'e göre Pazaryolu daha geniş yem bitkileri üretim alanlarına sahip olması nedeniyle hayvancılığa daha uygun görünmektedir. Dolayısıyla ilçelerimizde küçük ve büyükbaş hayvancılık yanında arıcılık, kültür balıkçılığı, az da olsa tavukçuluk yapmak mümkün görünmektedir. Yöremizde hem hayvan yetiştiriciliğini hem de hayvansal ürünlerin yöresel ürün olarak pazarlanması meselesini ele alalım.

Katılımcı: Özellikle hayvancılık yapan bazı yörelerimizde örneğin Sırakonaklar'da hayvansal ürün olarak üretilen koleti peyniri Rize ve çevresinde pazar bulabilmektedir.

Katılımcı: Burada yöresel ürünler geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Fiyatlar daha yüksektir. Erzurum merkezde tereyağı 30 TL iken İspir'de 50 TL'dir. Erzurum'da üretim daha endüstriyel olduğu için maliyet daha düşüktür.

Başkan: Merkezi İspir olmak üzere mandıra konusunda yapılmış bir projemiz zaten mevcuttur. Belediye olarak tahsis ettiğimiz 50 dönümlük araziye 29 kişiye sattık. Bu kişiler 100 veya 200 büyük-küçükbaş hayvan ile başlayacak ve bu şekilde ilçenin süt ihtiyacı karşılanacaktır. Ayrıca ham sütün yetersiz olması durumunda civar köylerden takviye yapılacaktır. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak Kaymakamlıkla ortak çalışmalar yapmaya da başladık.

Katılımcı: İspir için süt ihtiyacı ve mandıracılık güzel gelişmelerdir. Ancak köylerdeki sorunları da çözmek gerekmektedir. Özellikle sütün muhafaza edileceği

özel tanklar halka hibe edilirse bu toplanan sütler kolaylıkla mandıraya ulaştırılabilir.

Fahri Yavuz: Bahsettiğiniz süt toplama merkezleri ve süt üretiminde soğuk zincir fikri benim de yıllardır üzerinde durduğum bir konudur. Hayvancılıkla uğraşan çiftçiler ürettikleri sütü mandıraya vererek pazarlamasına zaman ayırmaz, sadece üretim faaliyetlerine yoğunlaşırlar. Yakın köyler için bu durum oldukça uygun fakat uzak köyler ve yaylalar için sütün mandıra için toplanması biraz zordur. Zaten oralarda geleneksel yöntemlerle süt ürünleri üretilmekte ve bu ürünler uygun fiyattan satılabilmektedirler. Aslında geleneklerin de “golati” peynir örneğinde olduğu gibi muhafaza edilmesi yararlı olacaktır. Gelişme, sil baştan değil, mevcut durumu daha iyiye götürerek sağlanır.

Katılımcı: Mandıracılık iyi bir fikir fakat bunun bir altyapısı olmalıdır. Yani bir kooperatif altında toplanmalı ve birlik olunmalıdır. İspir’in bir yöresinde kurulan kooperatif sahada çok iyi şeyler başardı fakat kendi içinde fazla dayanamadı. Özellikle fasulye, bal, hayvancılık ve mandıracılık için oluşturulan kooperatifler sürdürülebilirliğe sahip olmalıdır. Bunun içinde kooperatif yönetiminde üreticilere de söz hakkı verilmeli ve fikirleri alınmalıdır. Köy halkı yazın sütü kendi işliyor, kışın ise imkân olmadığı için sütü mandıraya vermek istiyor. Bu durumda mandıracıyı süreklilik açısından zor durumda bırakıyor. Birlik veya kooperatif altyapısıyla ancak süreklilik ve sürdürülebilirlik sağlanır.

Osman Çakır: Geçmişte İspir’de beş altı yıl boyunca bir mandıra faaliyet gösterdi, fakat süt bulamadığı için kapatıldı. Bizim yaptığımız mandıra, merkezi İspir

olan projede ise 20 kişiye bölüştürdüğümüz 50 dönümlük arazide çiftçilerin ürettiği süt mandıraya verilecek ve ayrıca köylerden gelen süt olacak.

Fahri Yavuz: Mandıraların süt olmadığından kapandığını düşünürsek İspir ve Pazaryolu süt üreticiliği birliği diye bir birlik ve bu birliğin yürüttüğü süt toplama merkezini içeren soğuk zincir kurulursa oldukça faydalı olabilir. Ayrıca Pazaryolu ile birlikte olunması süt yetersizliği konusuna da çözüm olur. Kooperatifçilik, daha önce de ifade ettiğim gibi hem işlevsellik hem profesyonellik istemektir. Yani kooperatif, çiftçinin problemlerine çözüm üreterek işlevsel olmadığı ve faaliyetini yürütecek kadar gelir elde etmediği sürece sürdürülebilir olmaz. Bu durumda örneğin İspir-Pazaryolu süt üreticiliği birliği adı altında bu özelliklere sahip bir birlik ancak mandıra ve süt toplama merkezini içeren soğuk zincir proje fikirleri gerçekleştirilebilir. Ancak her halükârda işlevsellik ve profesyonellik kesinlikle ihmal edilmemelidir. Şunu da unutmamak gerekir ki hayvancılıkta iki gelir kaynağı mevcuttur. Kasaplık, kurbanlık ve damızlık hayvan satışlarını içeren canlı hayvan satışı ve süt ve/veya süt ürünleri satışından elde edilen gelir. Bu iki gelir kaynağı normal şartlarda özellikle büyükbaş hayvancılıkta yarı yarıya paya sahiptir. Her iki gelir kaynağından da olması gereken miktarda gelir elde edilirse büyükbaş hayvancılık kârlı ve dolayısıyla sürdürülebilir bir şekilde yapılabilir.

İkinci alternatif de üretilen sütün geleneksel yöntemlerle yöresel peynir ve tereyağına sütü üreten işletmeler tarafından işlenmesi ve pazarlanmasıdır. Aslında bu yapılıyor, ancak bunun iyileştirilmesi gerekir. Daha önce İspir’de Kırsal

Kalkınma adlı bir AB projesi kapsamında İtalya'da yaylacılık yapan bir sütçülük işletmesini ziyaret etmiştik. Bu işletme yazın üç ay yaylaya çıkmakta, inekleri merada otlatarak, sabah akşam süt sağımında dane yem vererek, ürettikleri sütü yağa ve peynire küçük mandıralarında işleyerek ve ürettikleri peynir ve yağı ziyaretçilere sunarak ve satarak İspir'e benzer bir yerleşimde çok güzel bir iyi uygulama örneği olmaktadır. Bu örneğe uygun sütçülük işletmeleri de İspir'in benzer köylerinde hâlihazırda yaptıkları işi geliştirerek devam edebilirler.

Katılımcı: Bu örneğine katkı anlamında şunu söylemek isterim. Örnekte olduğu gibi üretilen sütün yöresel süt ürünlerine işlenmesi hem daha iyi hem de kârlı olur. Yöresel peynir ve yağa ilave olarak İspir kuru kaymağını da unutmamak gerekir. Bir tepsi kuru kaymak 50-60 TL'ye satılmaktadır. İspir'de yöresel olarak üretilen kaymak ve tereyağında hile yoktur ve çok yüksek fiyattan satılabilir.

Katılımcı: Bir ara Erzurum'dan kaymak almıştım. Esnaf paketledikten sonra nereli olduğumu sordu. İspirliyim dedim. "Ya" dedi ve ekledi "Geri ver sen o kaymağı, siz İspirililer bu kaymağı beğenmezsiniz."

Katılımcı: Ülkemizde ve bölgemizde yapılan ulusal ve uluslararası fuarlar var. Bu fuarlardan örneğin Antalya Expo fuarında Konya'nın şeker fasulyesi 8 TL'ye satılıyor, İspir'in fasulyesi 30 TL'den satılıyor. Erzurum'da kremadan yapılan tereyağı 25 TL'ye, İspir'in tereyağı ise 60 TL'ye satılmaktadır.

Fahri Yavuz: Çok değerli katılımcılar, bu dediklerinizden şu sonuç çıkıyor. İspir ürünleri markasını oluşturmuş, biz bu markaya sahip çıkamıyoruz ve yararla-

namıyoruz. İspir markası için üretim yapmıyoruz. Dolayısıyla yoğunlaşmamız gereken şey aslında üretimdir. Üretimle ilgili sıkıntımız da insandır. Dolayısıyla mesele gidiyor ve işin ucu göçe dayanıyor. Bu geriye dönüşü nasıl sağlayabiliriz? Bu tanınırlığı nasıl değerlendiririz konusunu biraz daha geniş perspektiften ele almamız gerekiyor.

Biraz sonraki konumuz kırsal turizmi ele alırken bu konuyu işleyeceğiz. İspir'de şöyle bir gidişat oldu. Seksenli yıllarda İspir'de ekonomi çok canlı idi. Esnaf bu canlılıktan çok yararlanıyordu. Peki o canlılık nasıl oldu? İspirililer gurbete gidiyordu. Almanya'ya veya büyük şehirlere giden hemşehrilerimizin aileleri İspir'de olduğu için kazandıklarını İspir'e getiriyordu. Ama doksanlara geldiğimizde o gurbetçiler artık gittikleri yerlere yavaş yavaş yerleşmeye başladı ve ailelerini de götürdüler. Sonra 2000'li yıllarda çoluk çocuk ve genç kalmadı köylerde. Sadece yaşlılar, dedeler ve neneler kaldılar. Şimdi 2010 ve 2020'lerde bu yaşlıların da nesli tükeniyor. Örneğin benim annem ve babam üretim anlamında hiçbir iş yapamıyor, sadece köyde yaşamayı tercih ettikleri için kalıyorlar. Çoğu zaman özellikle kış aylarında çocuklarının yanına büyük şehirlere gidiyorlar. Bırakın uzak köyleri, yakın mahallelerde bile kışın pek insan kalmıyor. Dolayısıyla biz böyle ciddi bir göç sorunu ile karşı karşıyayız. Ayrıca sadece insanımız gitmedi, sermaye gitti, fikir gitti, herşey gitti. Böyle bir genel eğilim içerisinde bu temel sorunuza nasıl çözümler üretebiliriz? Bu temel meseleyi konuşmamız gerekiyor. İspir ve Pazaryolu ilçelerimizden giden 60 bin nüfusun daha uzun süreli olarak ilçelerinde kalmasını sağlamak gerekiyor. Artık genç olarak gurbete giden-

ler, 50-70 yaşlarında emekliler olmaya başladılar. Onların geri dönüşü önemlidir. Örneğin, memleketlerine gelip bir hafta veya on gün kalırken, şimdi belki altı ay ve hatta daha fazla kalacaklar. Bu dönüşleri artırmanın en önemli yolu yöremize yönelik alt yapıların hem ilçe merkezleri ve hem de tüm mahalle ve kırsal mahalleler için çok daha iyi noktaya taşınmasıdır. Bu anlamda gerek Büyükşehir Belediyesi ve gerekse ilçe belediyelerinin önemli çabaları vardır, ancak bu hizmetlerin daha iyi bir noktaya taşınması gerekmektedir. Daha önce tartıştığımız ulaşım konusunda yapılacaklar bu anlamda çok önemlidir.

Katılımcı: Bizim yaşadığımız bölgede yaklaşık 1500 küçükbaş hayvan mevcuttur. Bunlar için Ovit Tüneli civarında mera kiralamak zorunda kalıyoruz. Oysa İspir yöresinde küçükbaş hayvancılık için yeterince mera mevcuttur. Kaymakamlığın bu meraları hayvancılık yapan insanlara tahsis etmesi gereklidir. Böylece İspir'de yetişen ot bir gelir kaynağı haline gelecektir. Bizim mera sıkıntımızın çözümü gerekir.

Katılımcı: Akademisyenlerimiz ve halkın öne sürdüğü fikirler birbiri ile zaman zaman biraz çelişmektedir. Aslında sanayi ve endüstriden çok mikro ölçekte ürettiğimiz ürünlerin veya yetiştirdiğimiz hayvanların doğallığını ve aslını korumamız daha önemlidir.

Fahri Yavuz: Katılıyorum. Bizim aslında özü ve doğallığı koruyup mevcut sistemi ve üretimi daha iyi düzeye getirmemiz gerekir. Bunu yaparken de yerel kültürümüzü, geleneklerimizi ve değerlerimizi koruyarak yaşam şartlarımızı pazarlamamız da gerekmektedir. Yani yerel çeşitlilik ve değerlerimizden kopmamamız gerekir. Bu varlıklarımızı diğer toplumlar

gibi çok iyi pazarlamalıyız. Endüstriyel tarımdan uzak durup daha doğal, daha yerel, katkısız ve organik üretim yapmamız gerek. Hayvancılığı bu şekilde kapattırıyoruz. Arıcılık konusuna geçiyoruz.

ARICILIK

Fahri Yavuz: Arıcılıktan sonra da kırsal turizm konusuna geçmeyi planlıyoruz. Arıcılığın ana ürünü olan bal ile ilgili bir hususu ifade etmek isterim. Balın diğer toplumlarda reçelin yanında satılan bir ürün olduğu halde, bizim toplumumuzda bal bir gıda olmasının ötesinde kutsal bir şifa kaynağıdır. Dolayısıyla bala çok yüksek bir yurtiçi talep ve pazar var. Balın kilogram fiyatı 25 TL ile 1000 TL arasında değişmektedir. Bal hijyeni ve kalitesi çok önemlidir. Arıya ihtiyaç dönemlerinde şeker verilmesi kaliteyi düşürecek son şeydir. Şekerden çok tehlikeli katkı maddeleri olabilir ve balın kalitesini düşürebilir. Dünya bal üretiminde ikinci olan Türkiye'de ve İspir'de ekonomik anlamda bu kadar önemli bir gelir kaynağı balın üretimi ve dolayısıyla arıcılık için ne gibi projeler ve fikirler üretebiliriz? Konuşalım.

İsmail Çetin: Bundan üç yıl önce bal ile ilgili bir proje hazırladım. Balın içindeki kimyasallar şekerden daha tehlikelidir. Sizin söylediklerinize katkı olarak söylemek isterim. Kesinlikle katkısız üretimi sağlamak gerekir. Ayrıca, İspir merkezde bir bal pazarlama merkezi olursa üretici için çok faydalı olacak ve tüm ballar sergilenebilecektir. Her üretici kendi standını kurabilecek ve her balın orijini belli olacak, bal ile ilgili bir sıkıntı olursa sorumlusu muhatap alınabilecektir. Bal borsası gibi düşünebiliriz.

Katılımcı: Bence bal ormanları kurulmalıdır. Böylece bal üretimini artırabiliriz.

Mutlu Kundakçı: Yüksek Okulumuzda daha önce bir proje ile bir bal analiz ve bal paketleme cihazı satın alınmış, fakat cihaz hiçbir şekilde kullanılmamış ve hatta kurulmamıştır. İki yıl önce göreve geldiğimde gerekli mercilere bildirerek bu cihazın aktif kullanılmasını istedim. Bu cihaz projeden para ödenerek alınmıştır. Bu cihazın aktif olarak ihtiyaç sahibi üreticiye hizmet vermesi için Kaymakamlık ile de görüştük. Her türlü desteğe ve yardıma hazırız. Yıllardır atıl duran bu cihazın halkımız tarafından ücretsiz kullanılmasını istiyoruz.

Katılımcı Yavuz Bey: Öncelikle İspir'in diasporası dışarda çok güçlü, bunu söylemek isterim. İkincisi, eğer biz potansiyelimizi kullanmaz isek tabi ki dışarıdan gezginci arı gelecektir. Buna engel olamayız. Bunun çözümü tam bir performansla üretim yapmaktır. Ayrıca dışardaki derneklerimiz buraya turistik gezi için gelsinler. Onlar da ellerini taşın altına koysunlar.

Katılımcı: İspir'de bal üretim stratejisini de teknolojisini de değiştirmek gerekir diye

düşünüyorum. Daha az fakat daha kaliteli bal üretimi yapılmasını sağlamamız mümkün olur mu?

Fahri Yavuz: Strateji değiştirmek mümkündür. Ancak piyasa işleyişi farklı çalışmaktadır. Yani piyasa talebini karşılamak daha önemlidir. Bir markayı ayakta tutan şey çoğu zaman talebin karşılanmasıdır.

Katılımcı: Öncelikle balımızın değerini çok iyi bilmemiz gerekmektedir. Çünkü kalite ve polen çeşitliliği sayısı Anzer balından bile fazladır. Bizim aynı emeği verip daha kaliteli ürün elde etmemiz çok büyük bir ayrıcalık olur. Aynı zamanda balımız için de coğrafi işaret almamız gerekmektedir. Yüksek Okulumuzda mevcut olan bal analiz ve bal paketleme cihazlarıyla bu balı çok iyi bir yere getirebiliriz.

Mutlu Kundakçı: Şu anda esnaf ve sanatkâr odası ile birlikte İspir kurun peyniri, İspir kuru kaymağı ve İspir balı için hâlihazırda coğrafi işaret başvurumuz mevcuttur. Süreci beklemekteyiz.

Çalıştay yöresel ürünler standı: Çiçek balı ve dut pekmezi

YÖRESEL ÜRÜNLERE DAYALI KIRSAL TURİZM

Fahri Yavuz: Turizm konusuna geçiyorum. Bu konu çalıştayın en önemli başlığıdır. Çünkü kırsal turizm, ele aldığımız tüm konuları içermektedir. Konuya bir giriş yapmadan önce çalıştayın öngörüsünü hatırlatmak isterim. O da İspir ve Pazaryolu'nun yöresel kalkınmasının kırsal turizm olduğudur. Yöresel ürünlerle, doğal güzelliklere, kültürel varlıklara dayalı kırsal turizm modeli yörenin kalkınma stratejisidir. Kırsal turizm modelini nasıl geliştirebiliriz? Bu konu ile ilgili görüşlerinizi almak istiyorum. Dünyada bu konu ile alakalı İspir'e benzer örnek yerler mevcuttur. Örneğin Tayvan'da bir bölgede çay üreticileri yöresel ürün olan çayı üreterek, işleyerek sunarak ve kırsal turizm kapsamında ziyaretçilere yerinde satarak yöresel kalkınmada sıçrama yapmışlardır. Diğer bir örnek Avrupa'da, İtalya'dan vereyim. Yayıla süt üreten, yöresel tereyağı ve peynire işleyen, ürünlerini sunan ve satan aile işletmesi üç aylık dönemde çok güzel kazançlar elde etmektedir. Bu iki örnekte de aslında strateji, yöresel ürünlere eklenecek tüm katma değeri üretici katarak, yeter ve sürdürülebilir gelir elde etmektedir.

İspir ve Pazaryolu'nda kuru fasulye başta olmak üzere pekmez, pestil ve köme gibi dut ürünleri, çiçek balı, kurun peyniri ve kuru kaymak, reyhan, çivil peynir, goloti peyniri ve tereyağı, elma, domates, kayısı ve kavun gibi yöresel ürünler yanında gobdin ve horis gibi yöresel yiyecekler için benzer stratejiler geliştirilerek uygulanabilir. Çoruh Nehri, ona bağlanan çaylar ve 800 metreden 2200 metreye rakımlardaki fauna ve flora sahne sahip doğal güzelliklerimiz yanında kale gibi her ilçeye nasip olmayan kültürel varlıklarımız mevcuttur. Dolayısıyla sahip olduğumuz bu değerlerden oluşturulacak kırsal turizm alternatifleri oluşturmak mümkündür. İspir ve Pazaryolu'nu ifade edilen stratejilerle olduğu yerden daha iyi bir yere taşımak için fikirlerinizi almak istiyorum.

İhsan Polat: Eko turizm veya genel olarak turizmin var olmasının, turistik değer taşıyan değerlerimizin korunmasıyla olabileceğini düşünüyorum. Bu konu ile ilgili projelerin yapılması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle tarihi yapılarımızı ele aldığımızda restorasyona uğrayan yapılar ya orijinaline uygun olarak yapılsın ya da hiç dokunulmasın. Şehir içinde de çok fazla tarihi yapılarımız mevcut. Yani

Çalıştay yöresel ürünler standı: Dut pestili ve köme

kültürel yapılarımızın aslına uygun tadilatı için projeler yapılmalıdır.

Fahri Yavuz: Kaleyle ilgili dediğiniz gibi önemlidir. Bunu proje fikri olarak yazalım.

Katılımcı: Daha kapsamlı bir proje olarak ele alınıp İspir'in kültür atlası çıkarılmalıdır. Tarihinden folkloruna ve yemeklerine hepsinin geniş bir şekilde ele alındığı kültür atlasına ihtiyaç vardır.

Kamil Kılıç: Saygı ve hürmetlerimi arz ederim. İspir eko turizmi gerek mağaralarıyla gerek kalesiyle fikri bir güzeldir. Söze başlarken zatiâllerinize teşekkür ediyorum. Emeği geçen herkese teşekkür ederim. Bizim Elmalı'da çok güzel bir mağaramız var. Belediye başkanlığım döneminde yolunu yapaalım, teleferik kuralım diye düşündük. Ancak gücümüz yetmedi. O zaman maddi imkânlar yetmediği için tabiri caizse beceremedik. Mağarada kültür mantarı yetiştirecek güzel bir atmosfer var. Amonyum nitrat içeren çok güzel, önemli miktarda yarasa gübresi de biriktirmektedir. Bu değerleri temin için yol ve teleferik yapılırsa İspir'e katkısının olacağını düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Fahri Yavuz: Elmalı Mağarası'nın proje fikri olarak yazılmasına kimsenin itirazının olacağını düşünmüyorum. Zaten sempozyumda da bu konu bir makale olarak yazılmıştı. Dolayısıyla bunu da proje fikri olarak yazalım.

Katılımcı: Hocam ben de tatil çiftliği diye yaşam tarzımızı sunma ve satma konusunda farklı bir fikir sunmak istiyorum. İlk gün yemek yediğimiz İDOS'ta o tarzda bir yaşam çiftçiliği oluşturarak meyve ağaçlarından meyve toplasın, hayvandan süt sağılsın, tavuktan yumurta alınsın. Bu şekilde hizmet veren bir çiftlik oluşturulsun.

Fahri Yavuz: Yöresel ürünlerin turizme kazandırılması adına dört beş basamak katma değer vardır. Bunlar üretme, işleme, paketleme, sunma ve satıştır. Bunları gerçekleştiren ortamlar önemlidir.

Aynı Katılımcı: Benim dediğim ziyaretçinin konaklamasını da yapacağı ve bizim hayatımızı yansıtacak ortamlar oluşturmaktır.

Fahri Yavuz: Çevremizde buna benzer iyi uygulama örnekleri var mıdır?

Faris Karahan: Bahsettiği uygulama Türkiye'nin değişik yerlerinde vardır. Tarım-turizm takası adıyla bahsedilen güzel bir uygulamadır. Çoruh Vadisi de buna uygundur. Bunu aileler yapacak. Çiftliğini paylaşacak. Büyük araziye gerek yoktur. Kırsal kentsel çevre yani İspir ilçesi buradaki kentsel dönüşümün kırsal mimariyle ilişkili olmasıdır. Bugünkü kırsal yapısını bozmadan kentsel dönüşümün yapılması gerekiyor. Bence en önemli unsur, ilçenin kırsal turizm stratejisinin oluşturulmasıdır. Geliştirilen turizm stratejisinin alt stratejilerinin adım adım gerçekleştirilmesi gerekir.

Katılımcı: Eko turizm HES yatırımları ve barajlardan dolayı zarar gördü. Avrupa'da önce arıtma tesisi yapılır sonra baraj yapılır. Bizde balıklar, yaban keçileri ve ayılar için geçiş yolları yoktur. Bu durum ayılar tarafından insanımızın öldürülmesine sebep oldu. Dün Mevlüt Bey konuyla ilgili bazı sinir uçlarına dokundu, tebrik ediyorum. Büyükşehirlerde asgari ücretle çalışanlar sonunda geri dönecekler.

Mahmut Dabak: Herkesi selamlıyorum. Hocam İspir'imizin kalkınmasında hizmet sektörünün üzerinde durulması lazımdır. Çünkü bu sektör turizmi destekler. Trabzon'un Akçaabat ilçesinde bir

usta günde on ton et işliyor. Orda bir iç turizm heyecanı oluşturuyor. Vakkıkebir ekmeğiyle marka oluyor ve otobüslerle İstanbul'a ekmek gönderiyorlar. Biz İspir'imize fasulyemiz önemli diyoruz. Ama ilçemizde bir tane marka lokanta yoktur. Bu fasulyenin meşhur olduğu yer Rize'de Çayeli'dir. Buradaki lokantaya gelenlere İspir fasulyesi dedi ve fasulyeyi meşhur etti. İspir'de iyi fasulye yapan bir lokanta olması ve İspirililerin memleketçilik yapması lazımdır. Ölenlerimizi İspir'de köylerde defnedelim ki gelecek kuşak sılayı rahim yapıp buraları unutmasın. Diğer konu ise dışarıdan gelen İspirililerin sadece yazın kalmalarıdır. Bu durum kışın bizim kara kara düşünmemizi gerektiriyor. Kışın buraları besleyen Karadeniz insanıdır. Burada rahat oturabileceği bir yer yoktur. Bunlar rahatlarına düşkün insanlardır. Gidip İyidere'de yemek yiyip evlerine gidiyorlar. Kân deresinde birinin önünü kesip, niye geldin, ne buldun, deyip çetelesini tutmamız lazımdır. Fasulyeye çok takılmamak lazım, nohut da önemlidir. Sadece dutla pekmezle bu şehri kaldıramayız. Bir de ambalaj problemimiz vardır.

Fahri Yavuz: Hizmet sektörü önemlidir. On ton et işleyen kasap örneği bence önemlidir. Üretimden kastımız sadece ürünün üretilmesi değildir. Aynı zamanda üretilen ürünlere katma değer katacak hizmetler üretilmesidir. Fasulyeyi biz üretiyoruz, Çayeli satıyor. Tabii ki satsınlar ama biz de satalım.

Katılımcı: Eko turizm ile ilgili bir önerim var. Kırmızı benekli alabalığımız var. Kendi yürüttüğüm bir TÜBİTAK projesinde bizim balığımız şuan ikinci nesil su ürünleri fakültesi gen kaynağı olarak durmaktadır. Bu tarz derelerin olduğu

yerlerde yüzbinlerce alabalık üretilip oltalı balıkçılığına açabiliriz. Eko turizme çok önemli katkısı çok olacaktır.

Fahri Yavuz: Bunu proje fikri olarak yazalım.

Katılımcı: Turizmi Erzurum'la ilişkilendirerek fikrimi söyleyeceğim. Bunu iki gün önce Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Sekmen ile de görüştüm. Serçeme Deresi'nde iki kilometrelik bir kanyon var. Arkada regülatörlerin yukarıya su bastığı yer var. Oraya hobi bahçeleri yapılabilir. Bu yer Eskipolat Köyü'nün tam karşındadır. Mehmet Bey'le görüştüm ve bu fikrime sıcak baktılar.

Hamza Cimilli: Önümüzde bitecek tünellerimiz var ve yol bayağı kısalacak. Kimse İspir Kalesi'ni gezmiyor ama başka yerleri geziyor. Biz Çifte Minareli Medrese'yi gezmeyiz ama yabancılar geziyor. Geçen hafta Tortum Şelalesi'ne gittim. Girişinde çamur vardı, rezaletti. Elimizdeki Tortum Şelalesi'ni bile değerlendiremiyoruz. Canlı hayvancılığa da değinmek istiyorum, başkenti Erzurum. Urfa'dan, Gaziantep'ten gelen misafirler Erzurum'dan hayvan alıp giderlerdi. Yüksek rakımlı şehirlerde devlet desteklemesi lazımdır. Eskiden Doğu Anadolu Bölgesi hep desteklenmiştir. Kayseri pastırma ve sucuğun merkezi oldu. Hâlbuki eskiden Erzurum pastırma ve sucuğun merkeziydi. Kayseri bizim ustamıza dört kat fazla maaş verdi, aldı ustalarımızı ve marka oldular. Devlet desteklemezse gençler batıya gidecek, buralarda yaşlı insanımız kalacaktır. Çalıştay da bir lobi oluşturmamız gerekiyor. Devlet otomobil fabrikası kurma aşamasında, bu fabrikanın Erzurum'a kurulması konusunda lobi kurulmalıdır. Alman, İngiliz bizden araba almayacak;

Gürcistan'a, Azerbaycan'a araba satabiliriz. Limanlara yakınız. Sadece çakmağının Erzurum'da üretileceği söyleniyor. Ağlamayana meme vermiyorlar. Ağlamaya başlayalım, Erzurum'a kazandıralım. Otomobil fabrikasının Erzurum'da kurulması için derneğimiz öncülüğünde bir lobi oluşturalım.

Fahri Yavuz: Hamza Abi, sizin görüşlerinizi Facebooktan paylaştım, güzel geri dönüşler de aldım. Bunu belki yöresel bir potansiyel değil de etkileri olacak bir proje fikri olarak yazabiliriz.

Katılımcı: Dün lokantalarda hizmet yok demiştim. İspir'in ürettiği suyu da yoktur. İspir suyu diye yazsın şişelerde. Kendi suyunu üretmek lazımdır.

Katılımcı: Hamza Bey benim söyleyeceğim canlı hayvancılıktan bahsetti. Hayvancılığı genç nüfusun yapması lazımdır. Hayvancılığı hep yaşlı nüfus yapıyor. Bu konuda da bir şeyler yapmak lazımdır.

Fahri Yavuz: Bu genç çiftçi sıkıntısı, sadece İspir'in değil Erzurum'un, Türkiye'nin ve hatta dünyanın sorunudur. Bu konuya bir çözüm için hükümet genç çifti desteği çıkardı. Bu konu sosyal ve derin bir konudur. Gençleri kırsalda tutmak ve tarımla iştigal etmesini sağlamak zor ama önemli bir husustur.

DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Muhammet Yıldırım
Oturum Yöneticisi

Değerlendirme oturumuna başlıyoruz. Söz almak isteyenler buyursunlar.

Mürsel Meral: Ben bu ilçelerden çıkan bir insanım. İdealimizi kaybetmedik. Damdan düşen insanlarla işi konuşmak lazım. Akademik dünya kendi perspektifinden meseleye bakar. Ama iş adamı

açısından da bakmak lazım gelir. Bir iş kuracağız. Bu işi kurmak için bize ne lazım? Tabii ki para lazım. Bir finansman kaynağı bulursunuz. O da muhtemelen bankalardır. Bankalar size der ki; senin işletmenin rantabl olabilmesi ve benim paramın on yılda dönmesi lazım. Yani sizin yaptığınız işin geri dönüşü olması yani çevirebilmesi lazım gelir. Değişken sıkıntılar yaşayabilirsiniz. Örneğin enerjide bir tarafta kuraklık yaşıyoruz, diğer tarafta ürünü satmakta problem yaşıyabiliyorsunuz. Bunlar da işin içerisinde var. Şu an şanslı bir dönem yaşıyoruz. Bakanımız var, iki milletvekilimiz var, büyükşehir belediye başkanımız var, genel sekreter yardımcımız var ve dolayısıyla hakikaten İspir şanslı bir dönem yaşıyor. Ama burada çok konuşmaktansa biraz harekete geçmek, biraz daha bu işleri aktive etmek lazım gelir. Teşekkür ediyorum..

Osman Çakır: Bu anlatılan konularda reçete hazır. Hayalperest olmaya gerek yok. İspir, çok eski, tarihi bir ilçe, yıllarca yolu olmamış, Erzurum'a Bayburt üzerinden gidilmiş. Daha sonra 1954 de İspir- Erzurum yolu yapılmış ve şu anda İspir yolların kesiştiği bir merkez olmuştur. İlçemize 1982'de elektrik geldi. Başkan olduğumuz dönemde iki merkezden elektrik gelirdi. Biri Bayburt'tan diğeri de Aşkale'den bağlanırdı. Ama günde 15-20 sefer elektrik kesilirdi. Daha sonra Kuzgun Barajı'ndan yeni bir hat, sonra da İspir merkezinden yeni bir hat bağladık. Enerji sorunumuz yok. Burada yatırım yapacaklar için en önemli şey yol ve enerjidir. Zamanında 60 bin olan nüfusun geri dönmesini istemiyoruz. Ancak söylemek istediğim, bu topraklar zamanında 60 bin insana bakabilmiş. Yine bu potansiyel vardır. Burada özellikle üzerine düşmek istediğim konu, fasulye, dut,

balın organik tarım üzerinedir ve bunların üretimini çoğaltmaktır. Pazar sorunu şu an yoktur. Yağın kilosu 60 TL, peynirin 25 TL, kaymağın 30 TL'dir. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir pazar yoktur. Biz burada bir mandıra, bir mezbaha yaparsak, İspir ürünlerini de bir paket altında markalaştırıp toplarsak, pazar sorunu olursa şayet, İspirinin çok yaşadığı büyükşehirlerde marketlere vermek suretiyle buradaki insanımızın cebine para girmesini sağlarız. Bunun diğer bir tarafı turizm. Turizmle ilgili İspir'de sosyal, kültürel yatırımların hemen hemen hepsini yaptık. Dış turizmden çok iç turizmi kastediyorum.

Saban Çalışkan: Benim de tarım üzerine bir önerim var. Madenköprü'de yaşamaktayım. İspir'deki Tarım İlçe Müdürlüğünden hiçbir faydalanmamız olmamıştır. Geçen yıl fasulyede kuruma oldu. Geliyoruz söylüyoruz, buradakiler çek fotoğrafını getir bakalım niye kuruduğuna, diyorlar. Bu sene Çoruh boyundaki bütün fasulyelerde kurt oluyor, böcek oluyor. Yarın öbür gün bu fasulyeyi kimse almayacak. Ben 1989-94 yıllarında belediye başkanı iken köylerden gece durmadan telefon gelirdi, doğum var

yollarımızı açın diye. Sonrasında 2009-2014 arası görevimde hiçbir telefon gelmedi. Çünkü köylerde doğum yapacak genç kalmadı. Onun için memleketimiz bitiyor. Eğer tarıma yön vermek istiyorsak, şu anda İŞKUR'un devlet dairelerine verdiği işçiyi, tarıma yönlendirse ve kaymakamlığın emrine verse, bu işçiler 3 gün benim ekimimi yapar, 5 gün başkasınıninkine katkı verir. Ben o zaman 5 dönüm, 10 dönüm fasulye ekebilirim. Şu an insan kalmadı ki ziraat yapsın. Şu an araziler, Madenköprü'de, benim köyümde, Rize'den gelen adamlar, 10 dönüm tarlayı 30 bin TL'ye aldılar. Halbuki o tarla, eğer eken olsa, 3-5 aileyi rahatlıkla geçindirir.

Mustafa Erat: Ben Leylek Köyü'ndenim. Erzurum Meslek Yüksek Okulunda öğretim üyesi olarak çalışmaktayım. Bir üniversite hocası olarak, yerel kalkınmada İspir için neler yapılabilir konusunda fikrimi söylemek isterim. Birincisi eğitim. Baş sorunumuz eğitimidir. Uzun vadeli bir yatırım ama toplum için en önemli şey eğitimidir. Eğitim içerisinde de mesleki eğitimidir. Gelişmiş ülkelere baktığımız zaman, eğitime bütçeden ayrılan payın ülkemizden çok çok yüksek oldu-

Çalıştay yöresel ürünler standı: Kuru dut, İspir fasulyesi ve reyhan

ğunu görüyoruz. Diyeceksiniz ki çeyrek asır önce İspir’de mesleki eğitim yokken şimdi meslek yüksekokulu var, meslek lisesi var. Ancak bölümleri yeterli mi? Bir de formal olarak bu eğitimin dışında, İŞKUR’un yürüttüğü mesleklerini geliştirme ya da meslek sahibi olmayan kişilerin yeni meslek edindiği kurslar var. Acaba ilçemiz, bunlardan yararlanıyor mu? İŞKUR’un yürüttüğü, ilçemizde de halk eğitim aracılığıyla Milli Eğitim Müdürlüğü’nün yürüttüğü mesela mesleği olan kişilerin mesleğini geliştirmek için verilen projeler var. Bunlara ciddi bütçeler ayrılıyor. Yine toplum yararına çalışma projeleriyle yoksul vatandaşlar istihdam ediliyor, ciddi kaynaklar ayrılan projeler var. Yine girişimcilik eğitimleriyle kişiler meslek sahibi oluyorlar ve KOSGEB’den aldıkları hibe ya da kredi destekleriyle kendi işyerlerini kurma imkânları elde ediyorlar. Acaba, bu olanaklardan ne kadar yararlanabiliyoruz? Bunları irdelememiz, araştırmamız lazım gelir. Çünkü mesleki eğitimde eksik olduğumuzu hisseden devletimiz son yıllarda İŞKUR aracılığıyla İl İstihdam Meslek Edindirme Kurulu vasıtasıyla bu konuda ciddi bütçeler ayırdığını biliyoruz. Bundan yararlanmanın yollarını aramamız gerektiği kanaatindeyim. İkincisi güvenlik konusu. Güvenlik, iş güvenliği bir de ürün güvenliği olmak üzere iki türlü değerlendirilir. İş güvenliği,

çok hırçın bir coğrafya olan yöremizde daha da önem arz etmektedir. Çalışanlarımızın yöremizde çokça trafik kazası ve iş kazası geçirdiğini biliyoruz. Bu sebeple çalışanlarımıza iş sağlığı güvenliği eğitimlerini vermek gerekir. Belki bu İŞKUR üzerinden gerçekleştirilebilecek bir aktivite olabilir. İkincisi, biyogüvenlik veya gıda güvenliği. Biz ürünlerimizle övünüyoruz. Biyogüvenliği tehdit eden iki tane etmen; birisi kimyasallar, diğeri GDO’lu ürünler. Ben bir biyokimyacı olarak kimyasal maddelerin ürünlerimizi tehdit ettiğini düşünüyorum. Kimyasal madde nedir? Gübredir, temizlik ürünleridir, hormondur. Bu konularda hassasiyet, yöresel kalkınmamız açısından önemlidir.

PROJE FİKİRLERİ

İspir-Pazaryolu Tarih Kültür ve Ekonomi Sempozyumunun yapıldığı 2008’den bu yana geçen 10 yıllık sürede yöremizde önemli ulaşım ve enerji yatırımları yapıldı, yapılıyor. Üç ana başlık altında toplanan proje fikirlerinin ilkinin “ulaşım ve enerjiye” ayırarak beş alt başlıkta topladık. Proje fikirlerini hangi kurumların yürüteceği, takibini kimlerin yapacağı ve ne kadar süreceği hususları; çalıştayın amacını aşacağı, yetki kargaşasına ve süre başarısızlığına sebep olacağı için netleştirilmemiştir.

Değerlendirme toplantısından bir görünüş

ULAŞIM VE ENERJİ

Yeşil Yollar

- İspir’de bulunan turistik destinasyonların tespiti ve buralara ulaşımın sağlanması. Ulaşım yollarının sadece motorlu araçlar için değil; aynı zamanda sadece yaya, bisiklet veya atlar için de düşünülmesi.
- Belirlenen kanyonlar başta olmak üzere turistik destinasyonlardan bir veya birkaç pilot seçilerek çalışma yapılması ve ilgili kurum/kurumlar nezdinde takibinin sağlanması.
- Yapılan yolların doğayı bozmadan yeşil yol konseptine uygun olarak yapılması. Karadeniz bölgesinde var olan yeşil yol uygulamalarının örnek alınması.
- Yöremiz insanları yol durumuna kendi ulaşımı açısından bakmaktadır. Ancak yol konusunun çok yönlü ve turizm konsepti içerisinde değerlendirilmesi.
- Köyler arasında grup yollarının ulaşım ve turizm için yapılması. Her yere yol gitmesinin turizm açısından da uygun olmadığı bu anlamda dikkate alınması.
- Elmalı Mağarası’na kalan 2 km’lik yol için girişimde bulunulması, teleferik opsiyonu da dikkate alınarak yapılması ve uygun bir şekilde gerçekleşmesinin sağlanması.
- Tünel ve diğer yolların çevreye verdiği zararların azaltılması ve hatta ortadan kaldırılması için yerel yönetimlerin yatırımcı firmalarla işbirliği yaparak projeler üretmesi.
- Yedigöller’in tam yanına araba yolu gitmesi birçok açıdan sakıncalıdır. Yol giderse oralardaki doğa bozulur, çevre

kirliliği oluşur. Yaklaşık 30 dakikalık yürüme yoluyla ulaşımın devam etmesi.

Yerel Ürünlerin Satışı

- Yeni yol güzergâhlarında, özellikle dinlenme tesislerinde yöresel ürünlerin pazarlanmasına yönelik sunum ve satış yerleri ve bunların tanıtımının -modern ve ulaşımı sıkıntıya sokmayacak şekilde- yerel yönetimlerce ilgili kurumlarla işbirliği içinde projelendirilmesi.

Kırık ve Dallıkavak Tünellerinin Hızlandırılması

- Kırık ve Dallıkavak tünellerindeki çalışmaların hızlanması ve bir an önce tamamlanması amacıyla hazırlanacak bir rapor çerçevesinde yöremiz STK’larının yerel yönetimlerle birlikte lobi yapması ve gerekirse bir platform oluşturularak konunun kamuoyunun gündemine taşınması.

Baraj Göletlerinde Balıkçılık ve Diğer Çalışmalar

- Baraj göletleriyle enerji üretmenin yanında kafes balıkçılığının yapılmasının teşvik edilmesi. Arkun, Güllübağ ve Pazaryolu baraj göletlerinde yaklaşık 10 milyon dolarlık balık ihracatının yapılabileceği öngörülmüyor. Kafes balıkçılığıyla alakalı gerekli müracaatların yapılması konusunda engel durum varsa bu engellerin aşılmasının sağlanması.
- Enerji amaçlı inşa edilen göletlerden, doğal güzellik, seyirlik manzara, ağaçlandırma ve erozyonun önlenmesi amacıyla da yararlanılabilmesi için projeler üretilmesi. Bu projelerin, yatırımcı kurumlar, en yakın ilgili kurumlar ve yerel yönetimlerin işbirliği ile yürütülmesi.

- Bahçeli/Çirkini Deresi'nde bulunan termal su kaynağının sondaj çalışmalarının yapılıp/tamamlanıp eğer potansiyel tespit edilirse yörenin ve turizmin hizmetine kazandırılmasının projelendirilmesi.

Çoruh'un Temizlenmesi

- Son yıllarda korunmaları yönünde duyarlılığın arttığı çevre ve su kaynaklarının korunmasına yönelik projeler için finans kaynağı bulmada zorluk çekilmeceği tahmin edilmektedir. Bu fon kaynaklarından yararlanarak en önemli değerimiz ve çok yönlü yararlandığımız Çoruh Nehri ve kollarının (çay/dere) farklı yöntemlerle ve küçük büyük projelerle kirlenmesinin önlenmesi.

TARIM

Arazi başta olmak üzere, tarımsal kaynakları sınırlı olsa da tarım, yöremizin en önemli gelir kaynağıdır ve olmaya devam edecektir. Tarımsal kaynakların azlığı belki ticari tarımı rekabet edebilir bir noktaya taşıyamaz, ancak az miktarlarda üretilen yöresel ürünlere yoğun işgücü ve sermaye kullanımı ile katma değer katarak tüketiciye ulaşacak noktaya getirilmesi, yöremiz insanına yeter ve sürdürülebilir gelir sağlayabilecektir. Tarım ile ilgili proje fikirlerini de altı alt başlık altında topladık.

Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık

- İspir ve Pazaryolu'nda ulaşımının ana yol üzerinde veya ana yola yakın olduğu mahalle ve kırsal mahallelerde hayvancılık yapan yetiştiricilerin Süt Üreticiler Birliğine üye olup kooperatif aracılığıyla süt toplama sistemleri kurarak soğuk zincire dahil olmaları ve bu yolla ürettikleri ham

sütü değer fiyattan satarak yeter sürdürülebilir gelir elde etmelerinin sağlanması.

- Ulaşımı zor ve uzak olan kırsal mahallelerdeki ve yaylalardaki yetiştiricilerin geleneksel yöntemlerle yöresel süt ürünleri üretimi yapması ve bu ürünleri buldukları yerde sunumunu yaparak ve piyasa fiyatının üstünde bir fiyatla pazarlayarak yeter sürdürülebilir gelir elde etmelerinin teşvik edilmesi.
- İspir'in özellikle Çamlıkaya ile Yusufeli arasındaki kısımları başta olmak üzere Çoruh boyu bahçelikleri hariç çok önemli bir kısmı meradır. Dolayısıyla hayvancılığın önemli ölçüde meralara dayalı olması gerekmektedir. Bu meraların korunması ve en verimli kullanımına yönelik projeler üretilerek hayvansal üretimin hizmetine daha uygun bir şekilde sunulması.
- Ana yollara yakın ve civarındaki kırsal mahalle ve köylerde süt üretimine uygun örneğin siyah alaca başta olmak üzere süt verimi yüksek ırklarla büyükbaş hayvancılık yapılması uygun olabilir. Meraların ağırlıklı kullanıldığı ve yaylacılığın yapıldığı dağ köylerindeki büyükbaş hayvancılıkta örneğin montofon veya seleksiyonla iyi seçilmiş, verimi nispeten yüksek yerli ırklarla çalışılabilecektir. Bu alana yönelik projeler üretilirken bu yaklaşımların dikkate alınması.
- Pazaryolu başta olmak üzere geniş dağlık mera alanlarına sahip ilçelerimiz, küçükbaş hayvancılığın yapılması için de uygundur. İyi bir sürü yönetiminin, bakım ve beslemenin

ve pazarlama kanallarının olduğu şartlarda yöreye uygun yerli koyun ve keçi ırklarıyla kârlı hayvancılık yapılabilecektir. Küçükbaş hayvancılığa yönelik proje fikirleri üretilirken bu öngörülerin dikkate alınması.

Su Ürünleri

- Enerji üretimi için inşa edilen baraj göllerinde kafes balıkçılığı yapılması, bunun için ilgilenenlerin yönlendirilmesi, önlerinin açılması ve teşvik edilmesi. Derelerin yüksek kesimlerinde kırmızı benekli balıkların korunması, üretiminin artırılması ve olta balıkçılığına imkân sağlanması. Bu proje fikirlerinin desteklenmesi için Çoruh ve kollarının kirlenmeden korunması.

Arıcılık

- Arı ürünleri değer zincirinde arıcıların sorunlarına çözümlerde ve yardımcı olmada arıcı birliklerinin vazgeçilmez hizmetlerinden İspir arıcılarının daha etkin şekilde yararlanmasının sağlanması.
- Zengin floraya sahip İspir ve Pazaryolu'nda üretilen, menşei belli ve kalitesinden emin olunan çiçek balının İspir'de arıcılar birliği tarafından oluşturulacak satış merkezi aracılığıyla pazarlanması.
- İspir kuru fasulyesinde olduğu gibi İspir kuru kaymağı, kurun peyniri, gordini ve horisi yanında İspir çiçek balı için coğrafi işarete müracaat edilmesi ve müracaatların takip edilerek sonuçlandırılması.
- İspir'deki kırsal mahallelerin arıcılık kapasitelerinin öncelikli olarak yerel arıcılar tarafından doldurulması te-

min edilerek göçer arıcıların faaliyetlerinin düzenlenmesi.

Kuru fasulye

- İspir kuru fasulyesi yetiştiricileri için üretim rehberi hazırlanması, basılması ve çiftçiye dağıtılması.
- İspir kuru fasulyesi için Avrupa "Korunmuş Coğrafi İşaret" kalite etiketine müracaat edilmesi.
- İspir kuru fasulyesi üretimi desteklenerek ekim alanı, verim ve dolayısıyla üretimin artırılması.
- Pembe benekli İspir fasulyesi tohumunun korunması, üretilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması.
- Kırık Tüneli-Köprüköy bağlantı yolundan kazınan üst toprağın yeni fasulye ekim alanlarına serilmesi.
- İspir-Pazaryolu fasulye üreticiler birliği kurularak fasulye değer zincirindeki sorunların çözülmesi.
- Kurulu ve kurulacak paketleme tesislerinin daha işlevsel ve profesyonel olmasının sağlanması.
- Sulama sorunlarının giderilmesi ve verimi artıran basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması

Dut

- Dut yetiştiriciliği ve dut ürünlerinin işlenmesine yönelik broşürler hazırlanması ve dağıtılması.
- Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü ve MYO işbirliğiyle örnek dut bahçelerinin oluşturulması.
- Dut ürünlerinin işlenmesindeki yanlış alışkanlıkların, doğruları öğretilerek giderilmesi.

- İyi uygulama örneklerinin kopyalanması yoluyla dut işleme/pazarlama tesislerinin teşvikle artırılması.

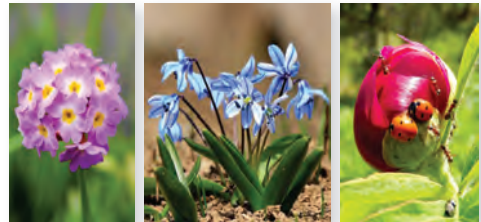
Diğer

- Elma armut, dut ve kayısı gibi meyvelerin yöresel çeşitlerini içeren bahçelerin tesis edilerek meyve ağaçları arbaretumunu kurup yerel çeşitlerin korunması ve kırsal turizmin hizmetine sunulması.
- Pazaryolu'nda elma ve kayısı bahçelerinin yenilenmesi; İspir'de çok iyi yetişen reyhanın üretim ve pazarlamasının iyileştirilmesi; elma, kayısı ve kızcılık gibi üretimi yaygın olan meyvelerin işlenmesi
- Pazaryolu göletinden ilçenin arazisine dağılan ancak henüz işlevsel olmayan sulama kanalları başta olmak üzere ilçelerimizdeki yerel suların etkin kullanımı için tüm sulama kanallarının iyileştirilmesi

TURİZM

- İspir ve Pazaryolu'ndaki kültürel varlıkların envanterinin geliştirilerek tarihi mekânların doğasına uygun olarak restorasyonunun tamamlanması ve böylece bölgenin kültür atlasının çıkarılması.
- Yöresel ürünlerin, doğal güzellikler ve kültürel varlıklarla birlikte satışa sunulduğu iyi uygulama örneği mekânlar oluşturarak görünürlüklerinin artırılıp tekrarlanması suretiyle kırsal turizmin geliştirilmesi.
- Yöresel tarım ve gıda ürünlerinin geleneksel üretim yöntemlerinin yaşatılması ve üretilen bu ürünlerin kırsal turizm kapsamında değerlendirilmesi.

- İlçe merkezlerindeki kentsel dönüşümün, yörenin doğasına ve geleneklerine uygun olarak yapılması ve kırsal yerleşim yerlerinin kullanımının iyileştirilmesi ve güzelleştirilmesi.
- Kuzey ve güneydeki Yedigöller, Zagos Gölü, Pazaryolu Göleti ve Çoruh üzerindeki baraj gölleri gibi doğal güzelliklerin görünürlüklerinin artırılıp turizm güzergahları içinde yer almasının sağlanması.
- Konaklama ve yeme içme gibi hizmet sektörlerinin geliştirilmesi için Aşağı Özbağ Mahallesi eski ilkokulu gibi güzel konumlu mekânlar ve tarihi binalar restore edilerek mesire yerlerinin oluşturulması; bu gibi iyi uygulama örneklerinin görünür olması ve gerekli eğitimlerin yapılması.
- Turizm danışma merkezi kurulması, ilçelerimizin doğal güzellikleri, kültürel varlıkları ve yöresel ürünlerini tanıtıcı broşürler hazırlanması ve turizm firmaları ağına girmesi stratejilerinin geliştirilmesi.
- İlçelerimizden yıllar önce gurbete gidenlerin geri dönüşlerini hızlandırmanın yanında çocuk ve torunlarının uzun süre kalımlarını sağlamak için düşündükleri konutların imar işlerini ilçe belediyelerimizin kolaylaştırması ve ihtiyaç duyulan altyapı hizmetlerinin daha etkin verilmesi.

Yöremiz doğasından çiçekler

İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği standında hatıra fotoğrafları

Çalıştay katılımcıları aralarda çay içip sohbet ederken

Çalıştay katılımcıları dışarda sohbet ederken

ÇALIŞTAY KATILIMCI LİSTESİ

1	Abdullah Yavuz	Emekli Memur, İspir
2	Adem Akkuş	İş adamı
3	Ahmet Aydın	İspir Anadolu Lisesi Müdürü, MEB
4	Ahmet Aydın	İspir İlçe Milli Eğitim Müdürü, MEB
5	Ahmet Bayrak	İspir
6	Ahmet Engin	Öğretmen, İSPA-KALDER Yön. Kur. Üyesi, Erzurum
7	Ahmet Karaman	Muhtar
8	Ali Atasever	Öğretim Üyesi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
9	Ali Yazar	Esnaf, Dernek Başkanı
10	Alim Özil	Öğretmen, MEB
11	Alper Nuhoğlu	Öğretim Üyesi, Müh. Fak., Atatürk Üniversitesi
12	Aytaç Levent	Öğretim Üyesi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
13	Aziz Yavuz	Tekniker, İSPA-KALDER Yön. Kur. Üyesi, Erzurum
14	Bahar Yavuz	Ziraat Mühendisi, İspir
15	Bahattin Erden	Öğretim Üyesi, Atatürk Üniversitesi
16	Bülent Salduz	Ziraat Mühendisi, İSPAYE
17	Cihan Kurt	Emekli Müftü, İstanbul
18	Dursun Koçer	İşçi, Atatürk Üniversitesi
19	Ebru Amil Tüllüce	Öğretim Görevlisi, Eğitim Fak., Atatürk Üniversitesi
20	Emine Çoruh	Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi
21	Emre Horarlı	Öğretim Üyesi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
22	Enes Akbulut	AK Parti Gençlik Kolları, İspir
23	Erdoğan Koçan	Bşk. Yrd., İspir Belediyesi
24	Ergun Yıldız	Öğretim Üyesi, Müh. Fak., Atatürk Üniversitesi
25	Ertan Yıldırım	Öğretim Üyesi, Zir. Fak., Atatürk Üniversitesi
26	Ertem Yazıcı	İşçi, Atatürk Üniversitesi
27	Fahmi Yazıcı	Esnaf, Çiftçi, Gaziler Mah.
28	Fahrettin Aydın	Görevli, İspir Kapalı Spor Salonu
29	Fahri Yavuz	Öğretim Üyesi, İSPA-KALDER Yönetim Kurulu Başkanı
30	Faris Karahan	Öğretim Üyesi, Mim. Tas. Fak., Atatürk Üniversitesi
31	Faruk Erdem	Kaymakam, İspir Kaymakamlığı
32	Fatih Efeoğlu	AK Parti İlçe Başkanı, İspir
33	Fatma Gül Yazıcılar	Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi

34	Ferit Ayyıldız	Öğretim Görevlisi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
35	H. Kemal Narmanlıoğlu	Öğretim Üyesi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
36	Halis Şakiroğlu	Öğretim Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
37	Hamit Genç	Kaymakam, Pazaryolu Kaymakamlığı
38	Hamza Cimilli	İşadamı, Cimilli AVM, Erzurum
39	Hanefi Aksu	Aksu Vadisi Dernek Başkanı
40	Hasan Al	Emekli Memur, İspir
41	Hasan Diler	Emekli Maliyeci, Aşağı Özbağ Mah.
42	Hasan İşler	Serbest Meslek, İSPAYE
43	Hatice Başkapan	Öğretmen, İspir Mesleki Teknik Anadolu Lisesi
44	Hüseyin Koçan	Meclis Üyesi, EBB Meclisi
45	Hüseyin Pehlivan	Çiftçi, Yönetici, İspir
46	Hüsnu Temel Salduz	Öğretmen, Belediye
47	İhsan Polat	Öğretim Görevlisi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
48	İlhan Efe	PEKEFE Dut Ürünleri, İspir
49	İsmail Akyüz	Öğretmen, MEB
50	İsmail Atmaca	Memur, Sağlık Bakanlığı
51	İsmail Çetin	Arıcı, Çiftçi, İspir
52	İsmail Yavuz	Emekli, Aşağı Özbağ Mah.
53	İsmet Aktaş	Emekli, Atatürk Üniversitesi
54	Kâmil Kılıç	Emekli Öğretmen, Eski Belediye Başkanı
55	Köksal Sayın	Muhabir, İspir Belediyesi
56	Mahmut Bektaş	EBB Başkanı Özel Kalemli
57	Mahmut Dabak	Serbest meslek, Rize
58	Mecit Nayir	Serbest meslek
59	Medet Akbulut	İşçi, Atatürk Üniversitesi
60	Medine Yavuz	Ev hanımı
61	Mehmet Akif Engin	Anestezi teknisyeni, Erzurum
62	Mehmet Bayramoğlu	Esnaf, Nazlı Tuhafiye, Erzurum
63	Mehmet Sekmen	Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı
64	Mehmet Yaşar	Serbest meslek
65	Metin Altaş	MEB
66	Metin Yazar	Esnaf, İSPA-KALDER Yön. Kur. Üyesi, Erzurum
67	Mevlüt Özben	Öğretim Üyesi, Edebiyat Fak., Atatürk Üniversitesi
68	Muhammet Yıldırım	Öğretim Üyesi, İSPA-KALDER Yön. Kur. Üyesi

69	Muhsin Yazar	Öğretmen, MEB
70	Murat Arslan	Öğretim Üyesi, Su ürünleri Fak., Atatürk Üniversitesi
71	Mustafa Çiçek	İspir Belediyesi
72	Mustafa Düz	Müdür, MEB
73	Mustafa Erat	Öğretim Üyesi, Erzurum MYO, Atatürk Üniversitesi
74	Mustafa Toraman	Emekli Öğretmen, Pazaryolu
75	Mutlu Kundakçı	İspir MYO Müdürü
76	Mükerrem Toraman	Öğretmen, İSPA-KALDER Yön. Kur. Üyesi, Erzurum
77	Mürsel Meral	İşadamı, Meral Elektrik A.Ş., İstanbul
78	Müzeyyen K. Korkmaz	Öğretim Üyesi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
79	Nazım Akgül	Aşağı Özbağ Mah. Muhtarı
80	Necati Çoruh	Maarif Müfettişi
81	Neşet Şeker	Emekli Öğretmen, İspir
82	Numan Acar	İdari Personel, Kocaeli Üniversitesi
83	Nurhan Akbulut	Serbest
84	Onur Erdem Korkmaz	Arş. Gör., İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
85	Osman Alakuş	Memur, Serbest
86	Osman Çakır	İspir Belediye Başkanı
87	Osman Çatan	Serbest Meslek
88	Osman Engin	İspir MYO Sekreteri
89	Pınar Şendikçi	Bursiyer, Ziraat Fak. Atatürk Üniversitesi
90	Rafet Aslantaş	Öğretim Üyesi, Ziraat Fak. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
91	Ramazan Aktürk	Memur, Atatürk Üniversitesi
92	Recep Kaplan	Pazaryolu Belediye Başkanı
93	Recep Özkan	Memur, Atatürk Üniversitesi
94	Rıza Avcı	Çamlıkaya Dernek Başkanı
95	S. Ozan Aktaş	Memur, İspir Belediyesi
96	Salih Başkapan	İspir
97	Salih Dilekoğlu	Öğretmen, MEB
98	Saliha Çoruh	Ev hanımı
99	Savaş Polat	Memur, Atatürk Üniversitesi
100	Selami Keskin	Erzurum Büyükşehir Belediyesi Genel Sek. Yrd.
101	Selçuk Karaman	Öğretim Üyesi, Eğitim Fak. Atatürk Üniversitesi
102	Selçuk Tüllüce	Bankacı, Erzurum
103	Serhan Yavuz	Öğretmen, MEB, İspir

104	Songül Çakmakçı	Öğretim Üyesi, Zir. Fak., Atatürk Üniversitesi
105	Şaban Çalışkan	Madenköprü Eski Belediye Başkanı
106	Şahin Aydın	CHP İlçe Başkanı
107	Tahsin Bayramoğlu	Serbest meslek, Erzurum
108	Temel Şahin	Emekli Komiser, İstanbul
109	Tuba Çakıcı	Öğretim Üyesi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
110	Ülkü Karakuş	Öğretim Görevlisi, İspir MYO, Atatürk Üniversitesi
111	Yaşar Nuri Şahin	Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi
112	Yavuz Taşcı	Çiftçi, Serbest Meslek, Çörmeli, İspir
113	Yılmaz Bayramoğlu	Esnaf, Erzurum
114	Yılmaz Karavayizoglu	Emekli Bankacı
115	Yusuf Bektaş	Şube Md., ESKİ
116	Zafer Kartal	Öğretim Üyesi, Erzurum MYO, Atatürk Üniversitesi

Katılımcılar çalıştayın tamamlanması sonrası sohbet ederek ayrılırken

Çalıştay sonrası büyüklerimiz Cihan Kaya ve Tahsin Bayramoğlu ile hatıra fotoğrafı

Çalıştayın İDOS'daki akşam yemeğinden bir görünüş

İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği standından diğer bir görünüş

TEŞEKKÜR BELGELERİ VE PLAKET TAKDİMİ

İspir Kaymakamı Faruk Erdem ve Fahri Yavuz çalışmaya katkı verenlere teşekkür belgelerini verirken

İspir-Pazaryolu 100. Yıl Yöresel Kalkınma Çalıştayı kapanışında toplu hatıra fotoğrafı

2005'den 2023'e İspir Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği

SMS İLETİŞİM • ÖĞRENCİ BURSLARI • SEMİNERLER • AKŞAM YEMEĞİ BİRLİKTELİKLERİ • İFTAR YEMEKLERİ • KÜLTÜR PROGRAMLARI • ANMA TOPLANTILARI • KUR'AN-I KERİM TİLAVETLERİ VE MEVLİD-İ ŞERİFLER • İSPİR VE PAZARYOLU PİKNIKLERİ • SAZ-SÖZ BİRLİKTELİKLERİ • TELHEVASI VE GOBDİN HERFENELERİ • KAHVALTILI YÖNETİM KURULU TOPLANTILARI • YÖRESEL YEMEK GÜNLERİ • ÖĞRENCİLERİMİZLE KAHVALTILAR • İSPİR-PAZARYOLU TARİH KÜLTÜR VE EKONOMİ SEMPOZYUMU • GENEL KURUL TOPLANTILARI • KALKINMA PROJELERİMİZ VE PROJE FİKİRLERİMİZ • LOBİ FAALİYETLERİ • DİĞER DERNEKLERLE BİRLİKTELİKLER • YÖREMİZE YÖNELİK ÇEŞİTLİ RAPORLAR • 2011-2015 YILLARININ TAKVİMLERİ • İSPA-KALDER KATALOĞU • SEMPOZYUM KİTABI • HAYALİMDEKİ İSPİR-PAZAROLU ŞİİR, RESİM VE KOMPOZİSYON YARIŞMASI • ESNAF ZİYARETLERİ • YEREL YÖNETİCİLERİMİZLE BULUŞMALAR • ÜYELERİMİZE ZİYARETLER • ÜYELERİMİZE TEBRİK ÇİÇEKLERİ • MİSAFİR AĞIRLAMALARI • 100. YILINDA KURTULUŞ MÜCADELESİ ÖNCESİ VE SONRASI PANELİ • KURTULUŞ TÖRENLERİNE KATILIMLAR • YÖREMİZ DERNEKLERİYLE ORTAK FAALİYETLER • ÇALIŞTAY • EMEKLİLİK VE VEDA YEMEKLERİ • ÜNİVERSİTE ÜST DÜZEY YÖNETİCİ ZİYARETLERİ • VALİLİK ZİYARETLERİ • BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ZİYARETLERİ • YÖREMİZ BELEDİYELERİNİ VE KAYMAKAMLIKLARI ZİYARETLER • OVİT TUNELİ TEMEL ATMA VE AÇILIŞ TÖRENLERİNE KATILIM • BAKAN VE MİLLETVEKİLLERİMİZLE BİRLİKTELİKLER • ÖĞRENCİ SEMİNERLERİ • ÇOCUKLARA SATRANÇ KURSLARI • KADIN ÜYELERİMİZ VE EŞLERİN BİRLİKTELİKLERİ • İSPA-KALDER WEB SAYFASI • AKSU DERESİ ZİYARETİ • İSPADER TOPLANTILARINA KATILIM • ÇÖRMELİ ŞENLİKLERİNE KATILIM • ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİMİZİ AĞIRLAMA • KURTULUŞ ŞENLİKLERİNE KATILIM • HEMŞEHRİ ZİYARETLERİ • İSPİR MÜDAFAASI KİTABI TIPKIBASIMI • KUDAKA'YA PROJE ÖNERİLERİ • YARDIMLAR • SMS

Atatürk Üniversitesinin değişik mekânlarında, sınıflarında ve ofislerinde, Erzurum şehir merkezinin farklı ticarethanelerinde yapılan istişareler sonucu Haziran 2005'te kurulan İspir-Pazaryolu Kültür Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğinin (İSPA-KALDER) amacı; yöremize ait kültürü yaşatmak, üyelerimiz, hemşehrilerimiz ve paydaşlarımız arasında yardımlaşmayı sağlamak ve yöremizin kalkınmasına yönelik proje ve rapor gibi faaliyetleri desteklemek ve yürütmektir. Derneğimiz kurulduktan beri geçen 18 yıl boyunca bu temel amaçlar doğrultusunda yukarıdaki logo etrafında verilen etkinlikleri yürütmüştür.

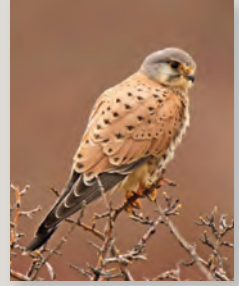
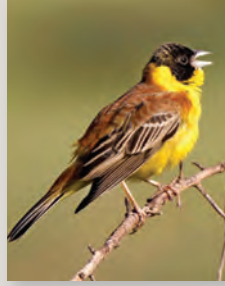
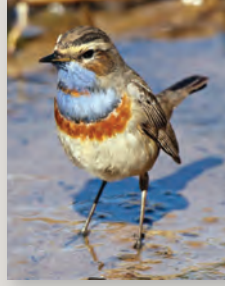
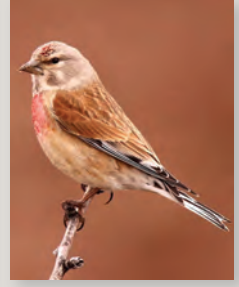
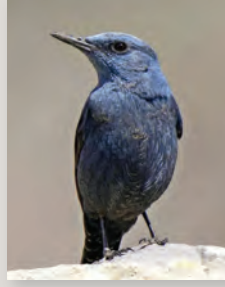
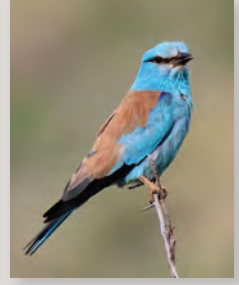
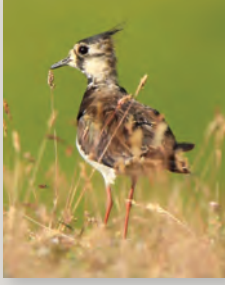
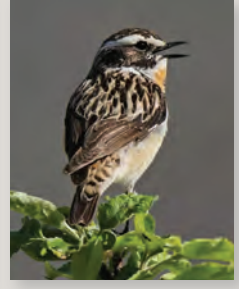
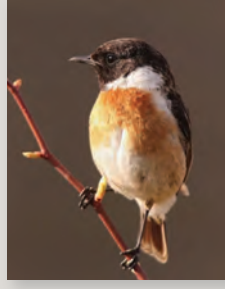
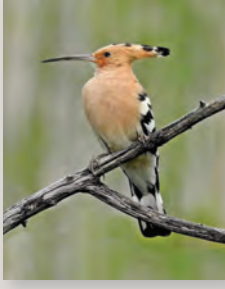

TAHILA DEĞER KATAR

100%
DOĞAL YÖNTEMLERLE ÜRETİM

www.cinarim.com.tr

İspir ve Pazaryolu'nun doğasındaki kuş türleri

Fotoğraf: Osman Ceylan

bayramoğlu un

yenilenen 10 kg'lık ambalajıyla raflarda...

Yöremizden dört mevsim manzaraları

Fotoğraf: Osman Ceylan

İRFAN SAVAŞ ŞİRKETLER GRUBU

AKARYAKIT

7/24 KUSURSUZ HİZMET
%100 MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ

Pendik Şube (Opet)
Güzelyalı Mah. İbrahim Hakkı
Cad. No: 2 Pendik/İstanbul
+90 216 392 10 74
info@irfansavaspetrol.com

DENİZCİLİK

Evlıya Çelebi Mah.
Genç Osman Cad.
Ak İş Merkezi K.3
Tuzla/İstanbul
+90 216 446 91 00

“Bu sempozyumun İspirimize hayırlı, sonuçlarının bereketli olmasını diliyorum. Toplantıda ortaya çıkan düşüncelerin takibini fert olarak her birimizin ve kurumlarımızın yapması gerektiği gibi bu konuda asıl görev bu sempozyumu düzenleyen İSPA-KALDER’e düşmektedir.”

Nevzat KÖSOĞLU

İspir Pazaryolu Tarih Kültür ve Ekonomi Sempozyumu
28-30 Haziran 2008, İspir, Erzurum

Nevzat Ağabey, bu temenninizi Kurtuluş Mücadelesinin 100. yıldönümü olan 2018’de yaptığımız faaliyetlerle kısmen yerine getirmeye çalıştık ve sonuçlarını bu kitapla kalıcı kıldık. Mekânın cennet olsun.

İSPA-KALDER

Yönetimi, Üyeleri ve Hemşehrilerimiz

Geleceğimizde söz sahibi olacak gençlerimizin İspir ve Pazaryolu ilçelerimize yönelik hayallerini anlatan resim, şiir ve kompozisyonların yanında hemşehrimiz paydaşların görüşlerini yansıtan yöremizin kalkınmasına yönelik proje fikirlerinin yer aldığı bu kitap, ilçelerimizin önümüzdeki yıllarını şekillendirmede önemli bir rol oynayacaktır.

Mürsel MERAL

Erzurumlu Sanayici ve İşadamları Derneği Başkanı

İlçelerimizin geçmişini kurtuluş mücadelesinin öncesi ve sonrası paneli yanında İspir Müdafaası kitabının tıpkıbasımı ile ele alan bu kitap, gençlerin hayallerini yansıtan yarışmayı ve ileriye dönük proje fikirlerini üreten çalıştayı da içeriğinde bulundurarak “Geçmişten Geleceğe İspir Pazaryolu” ismiyle müsemma olmayı hak etmektedir.

Bekir KILIÇ

İşadamı

ISBN :978-605-61453-6-0

9 786056 145360